

Арбен Къардаш

Хкягъаяр

Арбен Къардаш

Хкягъаяр

Шиирар ва поэмаяр

1-жуз

Дагестанское книжное издательство

Махачкала 2020

ББК 84(2-Лез)-5
УДК 821.351
К-21

Къардаш А.

К-21 Хкъягъаяр: Шиирар ва поэмаяр, 1-жуз. –
Махачкала: ГАУ РД «Дагестанское книжное из-
дательство», 2020. – 552 с.

Кардаш А. Избранное: Стихи и поэмы, 1-й том.

Дагъустаандин халкъдин шаир Арбен Къарда-
шан хкъягъай эсерин къуд жуздикай ибарат гапІалдин
1-кѳабда шиирар, эпиграммаяр, пародияр, аялар патал
кхъенвай чІалар ва поэмаяр гъатнава.

ББК 84(2-Лез)-5
УДК 821.351

К $\frac{4703800202 - 25}{М 123 - 2020}$ 45 – 2020

ISBN 978-5-297-02136-5

© Кардашов А., 2020
© Дагестанское
книжное
издательство, 2020

АВТОРДИН ПАТАЙ

*Уьмуьрдин рехъ са хейлин атІана, адан чІехи пай
алатнавайла, са гъалатда акъвазна, жув фенвай
рекъиз килигиз, ам дуьзди тирни, патахъди тирни
чириз кІан жеда, са гъихътин ятІани гъахъ-гъисабар
ийида, нетижаяр къада.*

*Уьмуьрдин макъсад Гафуниз, Эдебиятдиз къул-
лугъ авун яз хкъягънавай касди вичин кхъинрин гъебей-
ра вуч аватІа, виликди рехъ давамарун патал, ана
вуч тадатІа ва анай вуч гадартІа, килигда.*

Зунни къе гъахътин уламдал ала.

*Уьмуьрдин гуларин пудкъад лагъай кІарцІел кІвач
эцигдай вахт агакъзавайла, зани жуван гъебейриз са
вил ягъун, ана са къайда тун къетІна.*

*Авайвал лагъайтІа, уьмуьрда жуваз са къулай-
вални, кхъинардай регъят шартІарни тахъай, гзаф
вахтара кхъинрин рекъивай яргъа авай маса къай-
гъуйрин, кІвалин-йикъан, хзандин агъвал къайдадик
кутунин гара хъайи зун жуван кхъинрин гъебейра,
къадардал гъалтайла, тІимил тушир «ирс» кІватІ
хъуни мягътелни авуна.*

*РикІивайни, лезги ва урус чІаларал авунвай зи
кхъинрин кІатІа жуьреба-жуьре жанрайра-кІалубра аваз
кхъенвай затІар кІват хъанва: шиирар, поэмаяр, гъика-
ятдин эсерар, эдебиядикайни адан векилрикай макъа-
лаярни веревирдер, тамашиятдин эсерар, таржумаяр.*

*Заз эвелни-эвел дидед чІалал кхъенвай эсерар са-
нал кІватІун кылин кар яз акуна. Абур къилди-къил-
ди авурла, жуваз виле амачирбур хкудайла, къалин
къуд жуз арадал атана.*

*Гъа къуд жуз кІелзавайдав агакъарунин мурад ава
зи рикІе.*

*Эсеррикай чпикай рахайтІа, абурухъ виридахъ са къе-
тІенвал ава: абур садни пешекар писателдихъ жедай*

хътин кхынардай еке столдихъ ацукъна кхъенвайбур туш. Захъ ахътин стол я хъайидини туш, я ам хъун патал зун алахъайидини туш. Къулай шартIари писателдин кълем къуъръу ийидай хъиз жеда заз. Зи эсерар жуваз кхыдай макъам гъатай береда кIвачин кылел, рекъе-хуле, йифериз жуван кIвале кухнядин столдин пипел (иллаки чIехи эсерар) кхъенвайбур я. Жува кхынардай чIав виликамаз тайинарна кхъиз зун вердиш туш. РикIиз атай цIар ва я фикир за, рикIелай тефин патал, гъина жуе хъайитIани, жибиндай акъудна са чарчин кIусунал кълед ийида, ахпа, кIвале ацукъдай са пипел жагъайла, адакай, чарчеллай фикирдикай, вуч арадал атайтIа гъам кхыда. Зи гзаф шиирар гъакI чкадиз атанвайбур я. Гагъ-гагъ жибинрай, чарарин, ктабрин арайрай рикIелай алатна амукъай гъахътин чарар жагъин хъийидай чIаварни жеда. Вахт алатайла, абуру виликдай кутаз хъайи «тихтих» квахъда, арадал затIни гъиз тежес амукъда. ЧIехи эсерарни, къатIар-къатIар кхъиз, виликдай кхъенвай къванда «эвер» хъувурла, агакънавай чкадила давам хъийиз, кхъенвайбур я. Кхъиз эгечIна, чпи «эвер» тахъвуна гъакI амукъай затIарни тIимил хъанач, ахътинбур за кIукIвар хъийизва, гъайиф атайбур, гъакI тазва, «эвердал» вил алаз...

Эхириджи цIуд йисан кълеме арадал гъайи эсеррикай лагъайтIа, гзафбур, гыкаятдин эсерар, макъалаяр, драмаяр, чарни кълем галачиз, ноутбукдал кхъенвайбур я.

Са гафуналди, зун фейи уьмуьрдин, завай жедайвал за чIугунвай зи девирдин шикил, за тарихдикайни уьмуьрдикай хкуднавай тарсар гъа и кIватI хъувунвай зи чIалара-кхъинра ава. Гъабур зи уьмуьрдин манадин са пай я. Абурухъ зи дидед чIаланни лезги эдебиятдин Имаратдиз чин михъи яз гъахъиз ва ана багъривилелди, чин ахъа яз къабул ийиз жедай хътин лишанар хъанайтIа, зи рикI са къадар секин жедай, вучиз лагъайтIа, сифте яз, шаир, писатель жеда лагъана, кълем гъиле къур чIавуз за тIалабай мурад гъа ихътинди тир.

1-январь, 2020-йис.

ХЪУЪТIУЪН ЦУЪКВЕР

Заз багъишна
Цуьквер,
Вили цуьквер
Мекъи хъуьтIуь:
АтIана зи
ДакIардал
Гуьзел,
Иер нехишар
Цуьквериз ухшар.
За фикирна:
«Къуьд шаир я
Рехи хъанвай.
А нехишар
Шиирар я
Шаирдин
Гатфарикай,
Цуькверикай
Кхъенвай...»

1976

РИКИИН ЭКВЕР

Дагъдикай рагъ хкатна,
Хунча хътин къизилдин.
Адан нуар аватна
Зи рикIел лап къезилдиз.

Зинни рикIе куькIвена
Сифте нуар ракъинин
Ракъиникай кхъена
Зани цIарар экуьнин.

Зун къекъвезва чуъллера
Чарчаррин ван япаваз,
Фикирар физ цуькверал
Аквадай гъа яргъамаз.

Зи рикIе экв куькIвена
Ийидайла фикирар.
За гъевесдик кхъена
Цуькверикай шиирар.

Булахри зун илифна
Къайи, къайи яд гана,
Авахъзавай алциф яз.
Зун пара къван шад хъана.

Зи рикIе экв куькIвена,
Къунвайла зун фикирри.
Шад булахар элкъвена
Миграгъвидин шиирриз.

Хайи чил я, хайи чил
Зун къунвайди къужахда.
Заз шадвал, бахт гайи чил,
За вал михъи дамахда.

1977

ЖИВНИ ЗУН

Ацукъзава жив
Явашдиз чилел.
Къаю гузва къив,
Хъел аваз пеле.

Живедик ква зун,
ТуькIуьрзава цIар,
Къваз тийир юзун
РикIева гатфар.

Физва югъ хъуьтIуьн,
Лацу я къуд пад.
Зи рикI туш секин,
Зи рикIева гад...

Ацукъзава жив
Явашдиз чилел.
РикIи гузва къив,
Рагъ ава пеле.

1978

ФАД АЛУКЪАЙ КЪУЪД

Фад алукъна дидедин къуьд,
Бегьерлу зул татанмаз,
Зи мехъерик тавунмаз къуьл,
Гъеле баде тахъанмаз.

Агъ, вун вучиз, атана, къуьд,
Гежзавай хъиз, икъван фад?
Агакънавач зи къуьлуьн къил,
КIватI хъувунвач за зи гад.

Геж, фад атун тушир къайгъу,
ХъфидайтIа эгер вун.
Жедачир зи рикIиз сугъул,
Вун хъфена, цуьквер хъун.

Амма вун гъич хъфидач хъи,
Халис къуьд хъиз, гатфар хъиз...
...Живни къвазва лацу, михъи,
Зи дидедин чIарар хъиз.

1978

* * *

Абумуслим, гъа са рушан дердинай,
Лувар гужлу къушар хъиз,
Чун гъазур тир, хъайитІани гъар гъинай,
Адаз багъа къашар гъиз.

Алахънай чун, рикІи ягъиз авазар,
Клас ягъий са ичиниз.
Абумуслим, рушаз кхъей кагъазар,
Агъ, фена хъи пичиниз.

Чун гъазур тир, хъайитІани гъар гъинай,
КІани рушаз къашар гъиз.
Амма кана чи умудар пичина,
Чна кхъей чарар хъиз.

1978

АЯЛВАЛ

Хъипи хъанвай зулун пеш хъиз,
ГъвечІи гими аялвилин
Хъфизва зи явашдаказ –
Къилел алаз цавар вили,

Къиметлу пар ава ада:
Чуълдин чІуру чичІекрин дад,
Амма гила вахт жедач заз
А чичІекар ийидай кІватІ.

Ава ада цекверин кІунтІ,
Амма гуъзет жедач гила,
Цеквре кІвализ гъикІ шуькІуь сам
ХутахдатІа къуна кІула.

Хъфизва зи азиз гими...
КъатІузвач за къвез-къвез чІехи
Жезвайди зун. Амма диде
Фикирлу я, жезва рехи.

Хутахзава гимиди зи
Зун кат хъувур кагъул тарсар.
Амма гила хъжедач кат,
Анжах жеда зи рикІиз тІар.

Чинеба за ичер атІай
Хутахзава къуншидин багъ,
Хутахзава легъзеяр шад,
Туна анжах хиялрин дагъ.

Хутахзава хуъруьнви руш
Заз тарсара гайи куьмек.
Къе адакай цІар кхъиз, зун
Къалур тежез жезва гъелек.

...Хъфизва зи бицІи гими.
Белки, ахътин ава са чил,
РикІе таз гел, хъжедай куьч
Аялвилин гимияр чи.

Белки... Белки, шиирар и
Яргъа авай ятІа а чил?
ГъвечІи гада хъиз жеда заз
Камаллу са шаир агъил.

...Хъипи хъанвай зулун пеш хъиз,
ГъвечІи гими аялвилин
Хъфизва зи явашдаказ
Къилел алаз цавар вили...

1979

* * *

Зун гадарна катна зи шив.
Ханва зи кІвач рекъин юкъвал,
И дереда агакъда нив
Зи гъараюн амачир гъал?

Йифекай заз хъанва яргъан;
Япа ава типІрен ванер.
Амма зи шив – чуълда яргъа,
Алаз пурар, алаз кьенер!..

1979

* * *

Йифен вирел дуъм лацу къугъ.
Вацран сефил нурарик,
Ксанва ам, сеферчи хъиз,
Гатай яргъал гарари.

Зун – сеферчи, квахъна ахвар,
Вире ава дердерин...
Агъ, зи тек къуш! Вун акуна,
Хъхъана зи хер дерин.

1979

* * *

Шехъ, цІвелин тар,
Ифей накъвар
Къвемир гъайиф, къвемир гъайиф.
Атурай гар,
Рахурай гар,
Чухваз ви киф, ви къацу киф.

Чун бажагъат
Ахквада мад
Хайи пата, лезги пата.
Акъвазмир вун
Хуъз вилив зун:
«Гъа къе-пака, гъа къе-пака...»

Шехъ, цІвелин тар,
Ифей накъвар

Къвемир гъайиф, къвемир гъайиф.
Дидедин гъам,
Баладин къам –
Гъам ви къадар, гъам я ви йиф.

1979

* * *

ХъуьтІуьн йиф. Аяз я бетер.
Живедин къалин я маргъал.
Тек-туьк я и чуълда верхер.
Ялгъузвал. Сугъулвал. Вай гъал.

Санихъ фин четин я, залан
Живедай алачир са гел.
Уьмуьрда рехъ квахъай инсан
Бахтсуз я. Хер алаз рикІел.

Гъед цавай хъайитІа цІутхун
Яргъавай маргъалрин юкъваз,
Умуд кваз жеда зун шутхун
ЦІай кумаз ам гъиле хкъаз.

1979

* * *

Яд авачир къванцел са
ЭкъечІнава цуьк,
Къилни хуруз аватна.
Амма къванцин кІаникай
Ргазва булах.

Рекъизва цуьк, рекъизва –
Беневша мили.
Зегъем я чил. Кузва рагъ.
Цавни я вили.

Амма булах шехъзава,
Агакъ тийиз цуькведив,
Кваз такъазмай са кIусни
Гъатта бицIи пепеди...

1979

* * *

Вун асиррин муркIадилай элячIда,
Акъатда вун цуькведавай девирдиз,
Зун, цIуьдгъуьн жез, къенин йикъа амуькда.
Ви гуьгъуьна шелда за, гъил эляда,
Амма пехъи саврухди зи шиирдин
Туькбунда зи шел, зун вахъай къулухъда.

Ракъиникай регъувализ, чуьнуьх жез,
Къизилгуьлрин пиришрив пIуз агудиз,
Алемдин генг сегънедиз йиф атунал
Вил эцигна, гагъ пашман, гагъ дарих жез,
Къекъведа вун, зун рикIелай алудиз,
Ахъа чIарар мад кифина хтуна.

Йиф алуькда. Вуна къужах ахъайда,
Чепелукъар, чпин уьмуьр са югъ тир,
МичIивиле квахъда, зулун пешер хъиз.
Залай къулухъ вакай чIалар лагъайдаз
Ви къужахда мугда вуна – аюхдиз,
Иесидиз за гадарай бижгъердин...

1979

СА ШАИРДИЗ

Акъатзава ктабар ви?
Бахтлу я вун, экъисна хур?
Эхъ, фад къена азабар ви,
Яргъал ийиз вун фидай сур.

Тазва цIарар чарарал на?
Хкажзава гъилерал вун?
Дамах мийир цIарарал а,
Къисмет тушир рикIерал хъун.

Эхъ, фад къена азабар ви,
Яргъал ийиз вун фидай сур.
Къуй акъатрай ктабар ви,
Амма жедач вун хуьдай хур.

1979

ЧАЙКА

Элкъвезва ам гъуьлуьн винел,
Квехъ ятIани къекъвезва,
Налугъуди, къекъвезва ам
Муьгъуббатдихъ квахънавай,
Гуя адан гъвечIи рикIе
ЧIехи дердер гъахънава –
Гъарайзава сефилдаказ,
Ваъ, заз чиз, ам ишезва...

Анжах гъакI я. Гъамни, зун хъиз,
Икрагъ хъанва рикIикай.
Шезва зунни гъарай ийиз
Къерехдилай, чилелай.
Залай са кIус бахтлу я ам,
ШезватIани кылелай:
Ам къе, зун хъиз, магърум хъанвач
Цавукайни гъуьлуькай...

1980

* * *

И уьмуьрда за квадардай затI авач.
Физва йикъар гъа са жуьре – бушдаказ.
Уьмуьрдикай, белки, къе заз дад авач,
Белки, пака аквада ам хушдаказ.

Куьгъне пенжек, за мектебда алукай,
Куьгъне дуст хьиз, вафалу яз амазма.
Вуч кІантІани лугъурай заз куьлухъай,
Вуч кІантІани – гъатта чинал акъвазна.

И уьмуьрда затІ авач за квадардай.
Жагъидай затІ ава жеди заз пак тир...
Амма къе зун, вири крар гадарна,
ГвачтІани пул, фида напак кабакдиз.

И уьмуьрда за квадардай затІ авач...

Москва, 10.10.1980

ХЪУЪТІУЪН ЭЛЕГИЯ

Москвада жив ацукъзава.
Москвада йиф алукузава.
Зун куьчеда амазма тек.
ДакІарра зкв. Зурзазвай экв.

Пехъи аяз, векъи аяз
Къизгъин я гъиз вилерал нагъв.
Хъфидай кІвал авач къе заз,
Авач я дуст, чинавай рагъ.

Са къралту, жезвай галтад,
Пайда жезва, мани лугъуз.
Агъ, бенде, вун квел ятІа шад
ЧІулав йифиз, йифиз ялгъуз?

Белки, вунни зун хътин са
КІвал авачир кесиб ятІа?
А ви баяд ятІа аса,
Айиб ятІа, таъсиб ятІа?..

Москвада жив ацукъзава.
Москвада йиф алукузнава.
Зун куьчейра къекъвезва тек.
Хкахъзава дакІарра экв...

Москва, 1980

СА ВУЧ ЯТІАНИ ТЕКВИЛИКАЙ РАГЪ ЭКЪЕЧІДАЙ ПАТАН САЯГЪДА

Играми дуст, вердиш хъухъ.вун теквилив,
А вердишвал герек жеда сура ваз.
Амма чир хъухъ, рикІеллаз хъухъ: теквиле
Жез тахъурай мейит хъиз, чан аламаз.

10.10.80

БЕТХОВЕН. ИГИТВИЛИН СИМФОНИЯ

...Чехи буба
Биши хъана дяведа чІехи.
ЯтІани къе эцигнава пластинка –
Гузва... яб
Ван тежезвай
ЧІехи аваздиз –
Накъвар сел я вилера...

Амма гъвечІи куьрпе хтул
Шезва къепІина,
Гъавурда такъаз я Бетховенан,
Я чІехи бубадин,
Шезва, шезва бахтлу куьрпе,
Вич и чІехи дуьньядал
Алай чІални чин тийиз...

1980

ЦІВЕЛИН ТАР

Акурла са цІвелин тар
Яргъалай,
Къуна зи рикІ дерин тир
Хиялри.
Шехъзава ам, сефилдиз,
Алгъана,
Дишегъли хъиз, тахъай вич
Аялдик.

Уьмуьрдал ам ашукъ я
РикIивай:
ЭкъечIда хел, кутуртIа
АтIана,
Амма емиш гъиз жедач
Вичивай,
ХъайитIани кьилел рагъ
ДатIана.

Сефил я тар, уьмуьрлукъ
Ялвариз,
Къуна даим умудсуз
Хиялри.
...Бахтлу я ам анжах са
Гатфариз,
Юкъва аваз писпи гвай
Аялрин...

1980

МУЬГЪУЬББАТДИН СОНЕТ

Зун луьткве я кукIварнавай тIурфанди,
Гадар хъанвай гъуьлуьн кьерен къумадал.
Эгер захъ кье са кIус къуват аматIа,
Муьгъуббат я ам гъуьлуьхъ зун такIан тир.

Къабулзавач кьерехдал зи вижданди,
Касни авач зи ханвай рикI аквадай,
Касни авач зун мад гъуьлел чIугвадай.
Са пад гъуьл я, са пад – кьерех пашман тир.

Заз кIандай мад къугъваз гъуьлуьн лепейрал
Ракъиникди цIарцIар гузвай стIалрик.
Кьерелла зун, серт тIурфанар галукъна.

Амма хуш я заз тIурфанрин тепейрал!
Анжах гъуьле кырай зун зи ажалдик!
Тукъуьнайта гъуьлуь, кIане амуькьрай!..

1980

* * *

Накъан зи югъ алатна накъ,
Къениндини хъана чIулав,
АвачтIани мал-девлет захъ,
Пакагъан югъ гумазма зав.

Завай квахъна мани накъан,
Къениндини квахъна бирдан.
Амма хура кузва ялав:
Пакагъанди гумазма зав.

1980

* * *

Дидедиз

Галамачиз уьмуьрдихъ вил,
Атанвай зун къаядал.
КичIе жезвай, элкъезвай кьил.
Цифни къезвай агъадай.

Белки, кафан жедай заз циф...
Заз – гадардай арада –
Карагна чи къавук квай лиф,
Шараг мукай аватай...

1980

ХУЬРЕ ХЪУЬТИУЬН ЙИФ

Къулавай цIай хъанва зайиф.
Амма суьгъбет къалин яз,
Дустар галай и мичIи йиф
Са уьмуьр къван ширин я.

Хъвазва чна – фейи йикъан,
Пакад йикъан сагълугъдай.
Хъвада мадни – сурун лакъан
Къваздалди чи къуллугъда!

Яргъи сятер физва хъуьтІуьн,
Садан кефни хан тийиз. –
Къачу, дустар, галачиз тІуьн,
Амай къатІни хъван хъийин!

1980

РАГЪДАНИХЪ ГЪУЪЛ

Р у ш
Вучиз атІа итим, йифиз-юкъуз – датІана
гъа са чкадал ацукъна, гъуьлуьз килигзава?
Г а д а
Адан кІаниди гъуьлуь къакъудна, лугъуда.

Гъуьлуьн кьерел ван хъайи ихтилатдай

Лай-лай ягъиз къавахри тик,
Гъуьл ахвариз аватзава,
Суст я, гуя – я цанвай ник,
Зегъемлу бугъ алатзавай.

Къведа йиф-гъуьм, туькъуьниз ам,
Амма адаз дарих жеда.
Гужлу жеда адан дерт-гъам,
Ам женгинихъ къаних жеда.

Гъуьлуь йифен къазунда гъуьм,
Вичин хурай акъудда рагъ...
...Йиф-югъ гъуьлел алай итим
Шехъда, михъиз вилерай нагъв...

1980

ЭКСПРОМТ-ЗАРАФАТ

Гъикъван къакъан хъайитІани
Вун авай дарваз,
ЦІай галачиз кайитІани,
Къач за рикІ дар яз.

Бахш авунвай дидардиз ви
ЦІарарин гурар

Кутуна, зун дакІардиз ви
Хкаж жеда, яр.

Чуьнуьхда вун, гимидаваз
Хиялрин алван
Хкида вун вили цавай
Къазмадиз жуван.

1980

ВИ ВИЛЕР

Агъ, уьмуьрдин къумлухда за
Чпйяй вили цав аквазвай
И къве дерин вирина патав
Зи къанихвал къезиларна...

1980

РЕКЪИЗВАЙ ИГИТДИН ЭХИРИМЖИ МАНИ

Гице зав балкІан,
Къенерни пурар,
Къулухъ таз къакъан
КукІушар, дагълар,

Гуда, гуда лув
ДакІардив яргъал,
Ацукъдач я цІув,
Ядач са кІус ял,

Жигъирар четин
Ийида куьруь,
Вацра экв вичин
Гузвайла хуьруьз,

Агатда зун фад
Багъа дакІардив,
БалкІан туна мад
Дерин дагъардив,

Гъахьда зун кІвализ
ДакІардай сефил –
Шехьда яр азиз,
Шад хъана гуьгьуьл...

...Мегер икІ месел
Вугуда за чан?!
Ваъ! Жемир энгел,
Гице зав балкІан!
Гице зав балкІан...
Гице зав...
Гице...

1980

* * *

Алад жуван пакад йикъаз – кичІе жемир.
Алад, адак умуд кутур, агъугъ адахъ.
Ам гуьзгуь я къалурдай ви фейи уьмуьр.
Вуч галатІа а гуьзгуьдин далу патахъ?

Пакадикай атІайтІани лап ви умуд,
Чилел гужлу хъайитІани ажугъдин юргъ, –
Алад! Анжах руьгъдив ажугъ мийир агуд,
Ам ви руьгъдин давам хъун я – пакадин югъ.

1980

БАХТ

Къекъемир адахъ,
Я жагъурмир ам.
КъекъевейтІа, ам жагъидач,
ЖагъурайтІа, квахьда ам.

1980

КЪВАНЦИ-МАНИ

Къванцин Гада юкьни-юкьва
Къванцин зурба къаябрин
Акъвазнава: кьил я къакъан,
Къванци-бириш ала пелел,
Къванцин дерин вилера – гел
Къванциз злкъвей азабрин.

Къванци-иви авахъзава
Къванциз элкъвей хирерай,
Къванци-накъвар, алахъзавай
Къванцин кьве чиг хъуькъвелаь,
Гуж гуз, вацІук акахъзава,
Къвезвай дагъдин синেলাь.

Къванци-ван заз къвезва гужлу:
«КІан ятІа ваз эгер гурлуз
Ви ван чилел элкъвезваз,
Хъана бейгъал, хъана шулу,
Зи терефдихъ къекъвезвай
Жигъир къаз таз векъив-къалув,
Куьз вун геж-геж хквезва?
Куьз вун геж-геж хквезва?..»

Зи кьил хуруз аватзава,
ЧІулав залан булут хьиз.
Къванциз элкъвей кфилдин мез,
Къванциндини хъана хьиз сес,
Шезва, шезва зи япара,
Къванцин хцин – чилин хцин,
Къилиз тефей виш йисара,
Къванциз элкъвей умуд хьиз...

1981

КИЦИКАЙ БАЛЛАДА

Къуъзуъ хъана, фена къуват,
Къарабарни анжах са хам
Амай чъавуз иесиди
Вичин квалей чукурна ам...

Къекъвез хъана куъчейра ам,
Рагъул вилер туъхвена хъиз,
Жагъур тежез вичиз суърсет,
Йиф атайла, жадай шехъиз...

Къекъвез хъана... Амма рикъи,
Хъанвай къус-къус, хъанвай куълъу,
Сабур техуъз чъугвазвай ам
Вичи къуллугъ авур квалехъ...

Хтана ам кичъез-кичъез...
Акур чъавуз таниш ракъар,
Вилериз нагъв яна адан:
Квалел алай ракъун дакъар...

1981

* * *

За даим Вун жагъурзава,
Чизва чилел Вун алай чал.
Фикирри зун алгъурзава,
Хиялри зун гъизва цавал.

Рикъи, хура тахъ-тахъ ийиз,
Гъисабзава легъзеяр зи:
Югъ хъфиз, йиф къвезва цийи,
Йиф хъфиз, югъ къвезва назик.

Амма уъмуър жезвач куътягъ.
Декъикъайра щад ва пашман
Гагъ карагда заз Вун – Аллагъ,
Гагъ карагда заз Вун – турфан.

За даим Вун жагъурзава,
Цални вацал эцигиз муъгъ.
Къисметди зун алцурзава,
Гъадазни зун жезвач муътуъгъ.

Азад я зун, цайлапан хъиз,
Алакда вахт гуъгъуъна таз.
Герек я зун хайи чилиз,
Вун заз хъиз, зун герек я Ваз.

Гъавилей за атъузва рехъ,
Гарар-харар къарсурзава.
Уъмуър – вацъ я ва къве къерех –
За даим вун жагъурзава!

Умудар зи жезвач рехи:
Къверичъавахъ авач эхир.

1981

МАНКЪУРТ¹

Лавгъа уълкве тирвал сиягъ
Хъайи зун пак ватандиз
Хтанва къе: атана пагъ,
Лекъерин генг майдандиз

Килигзава – жезва пехил,
Рикъени тал гъатзава:
Шумудни сад вакай, зи чил,
Хам рухваяр катзава...

Жазадин фул акатна зак,
Къаррин суъруъ гуъзетиз:
Белки, гъар са хце напак
Манкъурт ава, къелетиз?..

¹ *Манкъурт* – алатай уъмуър рикъел аламачир инсан; гуж гъалиб авуналди вичивай зигъин къакъуднавай кас.

Дегиш хъунин азиятди
Зи регъуь руьгъ курзава,
Вилиз таквар мусибатди
РикIе иви къурзава.

Вилер – буьркъуь, япар биши
Жезва. Акъул квахъзава.
ТIвар алачир са гъисс наши
Зи бедендиз гъахъзава.

Чизмач заз, вуж тиртIа зи тIвар,
Вуж тиртIа зун ватандиз.
Гъалиб я зал къисмет-къадар
Зигъин квахъай инсандин.

Хвавилин гъисс бейгъал рикIяй
Катнава зи. Ама зун,
Уьмуьрдикай, ажалдикай
Фикир тежез – саймаз зун.

Я стха-вах, кIанидан чин
Чизмач рикIин сергъятриз.
Зун лукI хъанва завай зигъин
Къакъудзавай жаллатIрин.

Туьнт сесериз дидед чIалан
Хуьзмач меци майилвал.
Зи дилавар лалвал залан –
Я зи руьгъдин саилвал.

Бубадин юрд я заз гъурбат,
Гъурбат – гуя женнет я.
Азад я зун: регъятдиз кат
КIани патахъ – лезет я!

Ваъ. Жезвач кат. Куьз лагъайтIа,
Азадвилив зигъинсуз
КутIуннава гуж авайда
Къе зи кIвач-гъил эркинсуз...

...Хайи чили ибретдалди –
Пакадин югъ низ чизва? –
Зун манкъуртдин къисметдалди
Жазаламиш ийизва...

1981

* * *

Жегъил хъхъана,
Гатфар къабулда
Дидейрин вилери.

Зегъмет пайдах яз,
Бул гад къабулда
Дидейрин гъилери.

Уьмуьр багъа яз,
Зулни къабулда
Дидейрин рикIери.

Амма чидач, куьз
Къуьд къабулдатIа
Дидейрин цIвелери...

1982

* * *

Цаварал акъалтна цифер.
Рехи я дидедин кифер.

ЧIулав я, яргъи я йифер.
Рехи я дидедин кифер.

Четин я баладин сефер.
Рехи я дидедин кифер.

Къайи я, яргъал я Кефер.
Рехи я дидедин кифер.

1982

* * *

Акунани ваз шедайвал булутар,
Чандик кваз, кьур акъатнавай чуьллерал,
СтIалар яз, жанлу хьунин умудар
Авуддайвал векьерални цуькверал?

Буна куькай фикирна и береда,
Эй заз течир инсан яргъал рекъевай?
Гьи умуд ви гьат хьувуна цуькведа?
Телеф хъана гьи умуд ви рикIевай?

ТахъайтIа, рикI и чуьл хьиз яз кьуранвай,
Фикирдай на азиз ярдиз ялварна
Ва булутриз, шелдив-хвалдив ацIанвай,
Къакъатнавай играми тIвар тикрарна?..

1982

АЖАЙИБ ЛЕГЪЗЕ

Варз экъечIна, ацIурна чуьл къаймахдив,
А экуьник нур гана гьар булахди.
Чигед стIал, яргъи югъди дарих тир,
Чутран-цуьквед гьахъна чими кьужахдиз.

1982

* * *

Пагъ, Миграгърин гатун йифер...
Чехи-вацIун милайим ван.
Умун дере. Вацран эквер.
Вили я цав, цав я къакъан.

Гъетер бегъем жезвач малум,
Гуя абур ахваралла.
Ахварикай хъана магърум,
Зун такабур чархаралла.

Фикирри лув гузва яргъаз –
Урус тамуз, тарцив верхи,
РикIелла руш, тикрарай заз:
«Хъфимир вун, жаван лезги...»²

Агъ, гьиссерин къайивал зи!
Куьз гила квел къевезватIа звал?..
Инна, Инна, кIанивал зи,
Вун мад жагъур хъийида за!..

...ЦицIрен мани. Хъиперин сес.
Тек цIвелерин кьежей кифер...
...Дустар, геже хийирар квез!
Рекъевайбур, квез хуш сефер!..

1982

ЗУЛУН ЭХИРДИН СОНЕТ

Рагъул чарчел нотаяр хьиз перишан,
Юргъун цава эхиримжи кьушарин
Лужар пайда жезма – гуя рушари
Эверзава Къибле патай гуьлуьшан.

КъецIил хъанва хайи патан уьруьшар,
Гуя чIехи акъатнавай яшариз
Художникдин шикил я, кьит рангариз,
Чан аламаз вич ажалдиз багъишай.

Дагъларай мад къевезмач сесер кфилдин.
Ничхирри хьиз, кьув язава гарари.
Хважамжамар пайда жезмач, рагъ галай;

Накъвар хьиз я къвазвай марфар сефилдиз.
Вилив хуьзва скелетри тарарин
Чаб кучуддай хъуьтIуьн лацу маргъалар...

1982

² М. Ю. Лермонтован «Къакъатун» шиирдин сад лагъай цIар.

ЗУЛУН ШИИР

Хъипи хъанва пешер ичин тарарин,
Етим хъанва къавах тарар къакъан тир.
Чинеругди хъиз, гарари пашман тир
Тарарин цӀугъ тухузва лап яргъариз.

Къуд пад перт я, женгер фейи чуьлда хъиз, –
Гуя сад я зун чан алаз амуькъай:
Алатай вахт вилик ква – зун вилив хуьз,
Гележегди хъверзава зал къулухъай.

1982

* * *

Тарари къил къадайла тик,
Къушарин ван сурагъиз,
Сурадини гъидайла цуьк,
Хкведа зун Миграгъиз.

Хкведа зун, хайи къулав
Рекъерин фул алудиз,
Гужлу хъийиз рикӀин ялав,
Гъахъна дидед хурудиз.

Хкведа зун... хъфин патал,
Гагъ алукъиз-къарагъиз,
Мад рекъера къекъун патал,
РикӀ акъатиз Миграгъихъ.

Хкведа зун... Къекъведа зун...
Садра яргъал Кефердай
Хайи хуьруьз хкведа зун
Эхиримжи сеферда...

Ингъе мадни хтанва зун...
Ингъе мад зун хъфизва...
...Зи Миграгъиз атанва зул,
Тарари пеш вегъизва...

1982

КЪУЪЗУЪ ШАИРДИКАЙ СОНЕТ

Къуьзуь шаир экъечӀнава куьчедиз,
Алукънавай гатфарикай фикириз.
ТӀебиатдин атирлу тир ниэди
Къунва дуьнья, гъар садан къил элкъуьриз.

Ваъ, шаирдиз кӀанзавач тӀуб экъуьриз
Жегъилвилиин йисара. Ам гуьнедиз
Хкаж жезва, кваз ракъинин куьлгедик,
Юргъун зигъин, къанвай илгъам ифириз.

Рехи я ам – йикъар адан куьруь я,
Гуя хъуьтӀуьн йикъар я рагъ алачир.
Белки, адан ацӀай рикӀ къе дири я,
Белки, ана гевгъер ама, гъуьле хъиз...

Амма шезва ам рикӀяй, нагъв галачиз:
«Агъ, уьмуьр, вун, агъ, фена хъи, гуьлле хъиз...»

1982

* * *

Амуькайла йифера тек,
Хуш жедач заз лампадин эькв.
За йифериз куькӀуьрда шем,
Къада гъиле чарни къелем.
Къхьида за чарчел ви тӀвар,
Гъатда кӀвале яран шагъвар,
Мадни экуь жеда кӀвале.
Шем куз жеда хъиле-хъиле.
Кана-кана, хкахъда ам,
Гъахъдач кӀвализ мичӀивал-гъам:
КӀвале хуьда ви тӀварцӀи эькв,
Тахъуй, лугъуз, зун йифиз тек.

1982

Хабарсуз вичел акъалтнайтІа чан,
 Гунагъсузвилиз гуз жедай ви тІвар,
 Йифиз геж вун заз хъайила мугъман,
 Тавакуллагъдив вугуз чи икъар.

Агуднай за вун зи рикІин патав.
 Нагъв атанай ви вилерал дерин,
 Абура къве экв куькІвенвай чІулав –
 Къве милайим экв, зи рикІиз ширин.

«Заз кичІе я, вегъ ракІарал шефте...» –
 Ви темен гуя бубудин цуьк тир...
 Йифе къвазвай жив, вахтсуз ва сифте,
 Гуьлле галукъай дурнадин туьк хъиз...

1982

ТЕКВИЛИН СОНЕТ

...Мад теквиле къекъвезва зун,
 Са бенде гъалт тийир чІал чиз.
 Зи теквиле фад хъанва зул,
 Ингъе мукъва хъанва хъуьтІуьз.

Генг теквиле дар я рикІиз –
 Гилад-мад ам жеда къазун.
 Анжах марфар къвазва йифиз,
 Алуд ийиз зи дерт, зурзун...

Фейи йикъахъ кІусни гъайиф
 ЧІугвазвач за: югъ хъиз къенин,
 Пакад югъни алатда ва...

Амма куьз заз, атайла йиф,
 Карагзава ви гъамлу чин,
 Эбеди яз къакъатнавай?..

1982

ГАДАРНАВАЙ КІВАЛИН СОНЕТ

Къайгъусуз яз килигзавай инсанрин
 Лалвилин бед заланвилик датІана
 Агаж хъанва зун, къая хъиз, алгъана,
 Хура гъатай селлеринни тІурфанрин.

Нефес амач, къуват амач; ктІана,
 Ацахъзава цал-къав курдиз-пашмандиз.
 Анжах гару – тахай хци майданрин –
 Зал къил чІугваз жеда гагъ-гагъ, атана.

Зи хандакІда эркиндаказ эцигнай
 Зи сифте къван дишегълиди-дидеди,
 А къванцив гъил хкІаз тунай куьрпедив...

Шумуд девир сад садахъ за гилигна...
 Зун яшамиш хъана. Гилад уьцІезва.
 Амма вучиз зи сифте къван ишезва?..

1982

ЧИЛ

Декъикъайра пакам сегьер алуькдаь,
 Ял ягъиз кІанз, юргъундаказ юзазвай
 Юхсул инсан хайи чилин къурухдай...
 Амма физвай ам, къваз тийиз, къасухдай:
 Карванд Рекъин³ шикил чилъай аквазвай...

1983

ГАТФАРИН СОНЕТ

Гатфари чукІурна муркІадин дав къелеяр,
 Фад вичин гьукум тваз тІебиатда мягъкемдиз,
 Суьргуьндай хкана чубарукар; дереяр

³ *Карванд Рекъ* – цава экуь зул арадал гъизвай гъетерин гапІал.

Къаз туда абурув – мани гъахъна алемдиз.
Гъар тарциз, гъар валаз, гъар са таза къелемдиз
Хгана чимивал – диде-чилини мижеяр.
Цуьк гъана, сад садал пехил хъанва куьчеяр...
Зунни цIуз ашкъидин гадарнава, Керем хъиз.

МуркIади къунвай руьгъ авагъзава бегъемдиз:
«Уьмуьр» тIвар алай цIир ана хкаж хъжезва,
Играми гуьзелдин къаматдал чан хкъезва...

Буйругъ я гатфарин, – кузва къе зун, Керем хъиз!
Жаза я атIанвай адалатлу вахтун;и;
Элкъевезва илгъам зал – куьчери къуш бахтунин.

1983

ДИДЕДИН СУРАЛ

Къекъевезва Чил, къекъведа мад,
Хирерай гум акъатиз,
Къуна кIула инсаният,
Надинж, кстах бала хъиз.

Шумуд тIурфан гъана, гъида
Адал хайи балади,
Вичи гъайи цIа, ивида
Вични кайи балади.

Мадни адал харни жеда,
ХъуьтIерини гъужумда,
Гъижран галай гарни жеда,
ЧIулав цифни гатIумда.

Инсаният, белки, эхир
Садра вичел хкъведа,
Гатфар жеда, Дуьнья рехи
Фад-фад жегъил хъжеда.

Диде-Чили хкажда къил,
Таб гайи гъар хатадиз,
Гунагърилай къахчуда гъил

Акьул атай баладин...
Инсаният! Инсаният!
Зунни тушни са кIус ви?
Бес вучиз зун, хъана баят,
Кузва, кузва намусди?

Кузва, кузва инал, сурал,
Сурал багъа дидедин,
Зун вилив хвей, рикIеваз тIал,
Зун – сагъиб виш лекедин?

Диде, диде, шумудра рикI
ТIарна за ви, пелешна?!
Белки, гъахънай къисметди икI
Алцурна зун, эглешна.

Са пай уьмуьр кума вилик –
Гила за вуч хиве къан?
Гележегдин йикъар вири
Аквазва заз, диде чан:

Шумуд рекъи завай, лавгъаз,
Магълубвилер тIалабда,
Мураддини, катиз яргъаз,
Кармашда зун, кабабда;

Дустари зун гуда маса,
Душманри шер вегъида,
Зи къелем заз жеда аса,
ГъакIни дуст – дерт кхъидай;

Вири жеда нубатдалди:
Дагъни тепе ацахъда,
ВацIарни, къур акъатдалди,
Гъуьл галайнихъ авахъда;

Вири жеда... Анжах, анжах,
Гъатна биши руквада,
Гъар сеферда тежез чIалахъ
Легъзедин – вун тахкъвадай,

Хкверла зун хайи муказ,
Лувар фена кѳуватдай,
Ахквадач вун, ахквадач ваз,
ЭкѳечІдач вун гѳаятдал.

Мад шехѳдач вун, хѳуѳредач вун,
Зи шадвал-гѳам пай жедач,
Чир жедач: зун – хѳана юргѳун –
Буш хиялрин тай жеда...

За гѳарайда. Ван жедач ваз.
Цав падда мад гѳарайди...
Бес вуч ван я кѳвезвайди заз
Рехи... жегѳил... сурай ви?

1983

ЗИ ХЪЕН ЙИФЕН ДАКІАРДА

Ажугѳлу тир адан вилер –
Зи вилериз тушир ухшар.
Рехи хѳанвай адан цІвелер –
Залай чІехи язвай яшар.

За лагѳана: гагѳда икѳван
Куѳз зи кѳене авазвай вун?
Куѳз ийиз зун гижи-пиян,
Зи мецелай рахазвай вун?

Куѳз лугѳудай: уѳмуѳр я кин,
Жаза я ам гзаф залам,
Ярх жеэвай кѳве сурун кѳванцин
Арадавай я мензил кѳван?

Вучиз кѳурху кутазвай зак,
Напаквилин ийизвай лукІ?
Авач, лугѳуз, са затІаи пак,
Куѳз чІугвазвай на зун кѳулухѳ?

Гѳар са касдал я вун пехил,
Гѳазур я вун ягѳиз-рекѳиз.
Авай туш вахѳ ви руѳгѳ-гуѳгѳуѳл,
Ийизвай на зи руѳгѳ буѳркѳуѳ.

КичІерчІут я, хаин, ахмакѳ,
Авай туш вахѳ намус, гѳейрат.
Ваз тафават авач, гѳи накѳв
ЯтІа ватан, ятІа гѳурбат.

Алад, квахѳ зи вилерикай!

ДакІардивай, гана далу,
КѳекѳечІна зун, ажугѳ аваз.
Хѳфизвай хѳен, элкѳвез кѳулухѳ –
МичІивилиз – завай яргѳаз.

Хана ахвар, акѳатна гар,
Рахана цав, акѳалтна звал.
Бирдан гару хана дакар –
Кѳвахѳна зи хѳен, хѳана кукІвар...

...Кѳунши кІвале шехѳна аял...

1983

ГАФ

Ам, хенжел хѳиз, хѳи тир,
Ам, цавар хѳиз, михѳи тир,
Каспий хѳиз, ам дерин тир,
Ам верцІи тир, ширин тир,

Шалбуз дагѳ хѳиз, кѳакѳан тир,
Ам виридаз масан тир:
Душмандин рехѳ атІудай,
Дустунин дерт кѳатІудай.

Амма бирдан алудна
Несилди ам рикІелай,
Гуя, лувар галудна,
Гадарна ам синелай,

Яб тагана кѡагъардиз,
МичИ, дерин дагъардиз,
Вичяй кѡулухъ элкѡведай
Рехъ авачир хкведай.

Мидаим яз кѡена гаф,
Фад рикІелай фена гаф,
Квахъна адан деринвал,
Кѡакъанвални ширинвал.

Лал хъана ам, билбил хъиз,
РикІ пад хъайи кѡефесда,
Мани лугъуз сефилдиз
Эхиримжи нефесдал.

1983

ЗУЛУН РЕХЪ

Сефил чуъллер. Хъипи тамар.
Сугъул я рехъ. Марф я зайиф.
Агъ, гьалтнайтІа кѡурай цІамар,
Кѡведачир заз сятер гъайиф.

Палчух гатаз рекѡева зун,
Хъипи пеш хъиз гарарив гвай.
Кѡвазва марф – нин йикѡева зул?..
Ахгакъна зун сурарив кѡван.

Рагъул кѡванер. Алгъай кѡванер.
Кѡуру хъанвай аскІан тарар.
Зурзазва зи кѡежей кѡуърнер:
Кѡванералла таниш тІварар.

Икрамзава за гъар суруз.
Ихътинди я зинни эхир.
...Ватандин ни гъиссна хуру.
Салам, зи хуър! Салам, зи хуър!

1983

КѡВЕ ШАИРДИН ИХТИЛАТ

– Саламалейк. ГъикІ я ви чан,
Эй фикиррин кѡекѡвераг?
– Алейксалам. Я лап хъсан,
Зи нервийрин тезенаг.

1983

ПАТАХЪАЙ КѡВЕЗВАЙ ВАНЕР ВА СЕСЕР

«...Алад адан гуьгъуьна,
Рахкурмир ам
Цаз алай
Марфадай йифен...»
...Яргъа, гъина ятІани,
Рахана тфенг...

«...Кѡуй хъфирай,
Имансуз,
Кѡуьчейрин ченги...»

...РикІ атІудай кѡвезва сес
Клус-клус жезвай
Нин ятІани
Са руьгъдин гуьзгуь...

«...Рахкурмир гъакІ,
Инсаф мийир,
Ада вун
Маса гана, русвагъна;
АлукІ адал бухавар,
КутІуна сив – теквилин
Кѡазаматда тур...»

...ЧІулав муркІар цаварин
Хазва хци цІаяри,
Кѡил квахънавай тарарай
Акъатзава цІур...

«...Мекъи юкъуз къула ви
Хвена ада цІай,
Гишин тирла, гана ваз
Фуни, ядни чай;
Чукурмвр ам, элкъуъра,
Хкваш на кІвализ...»

...Машрикъ патан мугъамат,
Юргъун хъанвай куъцІена,
Алахъзава чІун галаз,
КичІезни регъуъз...

«...Гъиниз я вун? Гъиниз я?
Акъваз, дили-будада!»
...Яб ганач за, чукурна...

...За зверна, за зверна, за зверна
Вун хъфей терефдихъ – яргъаз.
Минетна, гъарайна, эзберна:
«Гъинва вун, хайиди?! Акъваз!

Зи къулан цІай вуна туъхуърмир,
Вун я захъ авайди тек са.
КІан ятІа, са зи рикІ ифирмир,
КІан ятІа, це на зун маса...»

Зи ван вав агакъна, иерди.
Хтана! Чукурна на зал!
«Гъил къахчу!» – шехъзава вилер
ЧкІанва, къеженва партал.

Амма зи къат жезва метІер
Вилик ви: «ЧІехи я тахсир зи,
Зи илгъам – зи агъа, есир зи!..»

...Лал жезва ванерни сесер...

1983

ВЕЛЕД

Ам аял я. КІан хъайила, шехъзава ам, хъуърезва,
Мана квачир ахварарни аквазва адаз.
Ивидик кваз инсандин чІал къазва меци, къекъвезва
Чанда адан – гунагъ квачир хъун патал руъгъ яз.

Цан тацанвай, тум тевгъенвай и къил а къил авачир
ЭкІа хъанва руъгъда адан мезреяр, чуъллер.
Шумуд алем, садавайни гъеле ачух хъанвачир,
Пайда жезва адан къене... кукІушар... гъуълер...

Вуна гъана арадиз ам, ви хайи ам емиш я;
Гъетерин ник гуъзва вуна мукалдив вацран,
Ракъинин фу тІуън паталди балади ви гъамиша. –
Бес вучиз вун фикирлу я, гъамлу я, инсан?

Залан яни эбедлуждин яд акъалтун жигъиррал,
Кутур вуна каинатда, ахъайиз таз цуък?..
...На жув вири веледдиз це – амукъда вун асирра –
Ам ви Нуъгъан-гими язва – ада жув эциг!

1983

АХВАР

Гъамзат Батырбековаз

Яшлу хъана, хъана рехи,
Къазмачирла кІвачери чил,
Зун – са чІавуз шаир чІехи –
Базардавай перт яз гуъгъуъл...

Партал куъгъне. Ханвай аса.
Гишила зун хъанвай бейгъал.
За шиирар гузвай маса,
ТуъкІуърнавай дидед чІалал...

Минетзавай чІалар кѣачун
Авайбуруз пулни ери, –
Са касдизни чизмачир зун,
Заз тфу гуз физвай вири...

Са цІар кѣванни фенач завай.
Йифе кІвализ хкана зун...
АлайтІани цифер цавал,
Мад шииррал алгѣана зун...

1983

* * *

Н. Мередоваз

Са-сад, са-сад кѣатадиз гѣуьлуьн кѣатар –
Михи дафтар, кѣе гаруз элкѣвенва зун:
Гѣуьлуьн чинра кхѣизва какур хатІар –
Гадарзава кѣерехдиз, ийиз кѣазун.

КІанзава заз цІар кхѣиз – ацІай, агѣур,
КІанзава заз цІар кхѣиз – дигай, дерин.
Алакѣзавач... Алемдин лампа чупур –
Варз – хѣанва суст, тек экв цаз чинра гѣуьлуьн.

Гѣуьл – зи дафтар, элкѣвенва гаруз зун кѣе,
ЦІарар кхѣиз, са-са чин барбатІава...
Эхиримжи чин гѣуьлуьн кѣазва гѣиле –
Эхиримжн чинал гѣед аватзава.

1983

БИЛБИЛ

Амач хѣуьтІуьн аяз яман,
Кѣайнар хѣанва гѣава, билбил.
Бес вучиз заз кѣвезвач ви ван,
Дарих рикІин дава – билбил?

Цуькзава зи ичин тара.
Вун галачиз зи гад – пара
КичІезва заз – ягѣиз цІара,
Хар кѣати жез цава, билбил.

Шумуд инсан дердер вичин
Ваз ачухиз хѣанва кІвачин.
ЦІигел я вахъ Етим Эмин,
Вилер аваз кѣава, билбил.

СтІал шаир Сулейманаз
Истеклу я ви дамах-наз.
Ша! Гѣинва вун? Ви чІал-аваз?
Хѣанвани вун ява, билбил?

ТахѣайтІа ваз хѣанвани муг,
Балаяр хуьз тагудиз руг?
ТуштІа, намус вегѣиз кІурук,
Незва гѣазур гѣалва, билбил?

Суракѣиз вун виридавай –
Дугѣридавай, игридавай,
Кѣекѣвезва зун бейнидавай
Гѣар са чуьлда, сува, билбил.

Ван акѣатна бирдан гѣарикІ:
«Арбен, вун захъ кѣекѣвемир икІ;
Чун, кѣвед сад я – зунни ви рикІ...»
...Агъ, кѣефесда ава билбил.

1983

ЗИ ДИДЕДИЗ УХШАР ДИШЕГЪЛИДИКАЙ СОНЕТ

Теспача ва йигин селда жемятдин
Гѣалтна зал ам – ухшар авай дидедиз.
Вилера гѣам авайтІани еке тир,
Хѣуьрена заз ам пашмандиз, регѣятдиз.

Руьгъ пад хъана зи, ва анай къуватдив
 Цугъ акъатна: диде! – гуя куьрпедин.
 КІан хъана заз физ, катдайвал мураддихъ,
 Адан патав, амма жанлу лепеди
 Тухвана ам, зун гадарна къерехдиз.
 Хъфена ам, зи цІугъ аваз гуьгъуьна.
 Хъфена ам, вири дуьнья кис хъанва.
 Зун, агакъдай кас авачиз куьмекдиз,
 Агъзур-агъзур килигунрин чилина
 Аруш хъанва – шумуд агъзур йис хъанва.

1984

ЕТИМ ЭМИН КЪЕЙИ ЮГЪ⁴

И юкъуз рагъ хкечІнач гуьлуькай,
 Чуьнуьх хъана цав залан циферик.
 СтІалар хъиз, пеш вегъиз хилери,
 Ялварзавай, катиз кІанз чиликай,
 Пехъи гару гатазвай цІвелери.

Гъич са касни дуьньядал атанач,
 Я са касни хъфенач – и юкъуз.
 Я са мезни луькІуьннач, раханач,
 Са лезгини хъуьренач и юкъуз,
 Я саданни умудни атІанач.

Куьч хъжезвай Къибледихъ дурнайрин
 Къагъар къвана, тІурфан хъиз, цаварай.
 Вахтсуз атай мичІивал-авара

⁴ Зи виликдай акъатай ктабра и шиир «1884-йисан 20-октябрь» тІвар алаз гъатнавай. И кардихъ вичин бине авай. Етим Эминан уьмуьрдикай кхъей ва адан ктабар акъудай алим Гъ. Садыкъиди, вичин гъиле гъатай са бязи документрин бинедаллаз, и йисни югъ чи чІехи шаир къейи вахт я лагъана кхъенай ва и делил чи эдебиятда тайин хъанай. Гуьгъуьнлай, ХХІ лагъай асирда, Эминан уьмуьр чириз алахъай цІийи алимри и делил дуьз туширди субутна Гъавилай и шиирдин тІвар дегишар хъувунва. (Автордин къейд).

Дишегълийрин къах хъана гъарайрик...
 Амма Эмин аватнач ахварай...

И юкъуз...

И зулуз...

И йисуз...

1984

ОБЩЕЖИТИЕ

Ирид мертеба. Мертеба ирид.
 КІвалер – кьефесар. Дегълизар мичІи.
 Ина зи рикІиз янава ирин.
 Ина, ина зи хъанва руьгъ ичІи.

АтІугъай чинар. Буш, пичІи гафар.
 Дафтарар къацІай. Ктабар куьгъне.
 Къвезва ван: «Чилел атанва гатфар!» –
 Пенжердава жив. Пенжер я дегъне.

Лалвили сиве кьурурзава мез.
 КІанзава цІугъиз. Шехъиз са жувахъ.
 Амма четин я. Регъят я хъуьрез.
 Хъуьрез са жувал. Хъуьрез гъахъ-нагъахъ.

Зи вуч квахънава кьуд цлан къене,
 Къайгъусузвилив ацІанвай къуьруь?..
 Хашламиша зун дакІарда дегъне,
 Ирид мертеба! Мертеба ирид!

Москва, 1984

КЪУЪЗУЪВАЛ

Къуъзуъ жезва, Паруйр Севак,
Къуъзуъ жезва, азизди, чун!

П. Севак

Зенгерин къвезва ван яргъарай, яргъарай –
Къвезва ван яралу, такабур, ифей.
Къанва къул дехмеда. Аватна ахварай,
Тек я зун, къуъзуъвал кужумиз йифен.

Къуъзуъвал... Гъинай ам къвезватIа йифериз?
Дидедин суралай? Ктабрай ала?
Руквадай гъеле вун тефенвай рекъерин?
Легъзейрай, залан жез, пар жезвай кIула?

Гъинай ам къвезватIа? КъатI хъанвай ахварай?
Руъхъведай къулавай дехмедин куъгъне?..
Зенгерин ванцик кваз атана яргъарай
Къе адан лишан са гъахъна зи къене.

Зи руъгъдиз гъахъна ам, инсафсуз хар хъана,
Руъгдавай цуъкверив ийиз таз икрам.
Заз къайи дехмеда дар хъана, тIар хъана,
Буш хъана зи саздин куък симер тIарам.

...Хъверзава, шелзава, цIугъзава зенгери,
Девирра, къисметра аруш жез, аруш...
Фад къуъзуъ жезва чун, къушар хъиз куъчери,
Фад къуъзуъ жезва чун, эй Севак Паруйр.

Йифен циф хъфизва, югъ туна чилерал.
Ванзава зенгери – зенгер я зиринг.
ЦIразвач йифен жанг къвайи зи цIвелерал,
Зенгиниз ухшарни хъанва къе зи рикI.

За къула твазва цIай, чим твазва дехмеда,
За куъкда хутазва зи саздин симер...
Ванзава зенгери генг ва генг дуънеда
Ва адан хирериз ийизва туъмер...

1984

* * *

Диде! Диде! Югъ-къандавай
Къакъатзава чавай чун.
Цуъкни къалгъан акъалтнавай
Са дуъньяда авай чун.

Зун са гъиниз акъатнава
Чун къакъатай йикъавай.
Вун вахтунин алатнавай
Дегънейрава, яргъава.

Хъфизва вун... Бес ви рикIел
Аламачни бала ви?
Гъужумнава адан килел
Шумудни са белادي.

Йифериз ваз дуъа ийиз
Ватандани гъурбатда,
Гъарайзава ви гуъгъуъниз
Ванцелди рикI акъатдай:

«Диде! Хуъх зун ажугъдикай
Мез шалам тир жаллатIрин,
Абурун буш буйругърикай,
ТIалдикай зи гъалатIрин,

Хице вуна къуватар заз
Шазда ийир уъмуърдиз.
Дар хъанвай рикI аладардай
Илгъам хице шиирдиз.

Аял тирла алай хътин
Звал хкваш зи ивидал.
Каинатдай атай хътин
Акбул тур зи бейнида.

Тек тамир зун чилерал и –
Къуй ви руъгъ захъ галаз хъуй,
Ам, мелгъем хъиз, хирерал зи
Югъди-йифди алаз хъуй!..»

Диде! Диде! Югъ-къандавай
Къакъатзава чавай чун.
Цуькни къалгъан акъалтнавай
Са дуьньяда авай чун...

1984

* * *

Тебиат, заз жемир муьтлуьгъ,
Вилер аваз буьркьюь яз,
Чуькъведайла за ви туьтуьх
Йис-сандавай пехъи яз.

БарбатИдайла ви накъв – уьмуьр
Жуван вагъши гужалди,
Тебиат, заз муьтлуьгъ жемир,
Муьтлуьгъ жемир ажалдиз.

И девирдин дили гевес
Хуш жемир ваз, минет я.
ХъайитIа ви эхир нефес,
Зазни гъа югъ къисмет я.

1984

* * *

РикI, гуьлле хъиз, физва хайи дагъларихъ,
Амма беден галчIур жезва къумадай...
Акъатайла ватандивай яргъариз,
Гъар са инсан Мцыри я дуьньяда.

1984

КЪУМЛУХДА РАГЪДАН

Цавунни чилин цIар – алцифай часпар
Къвахънава рагъданда къве пад садзавай.
Гъиссна за кIвачик чил тирди Чилин шар,
Ракъинихъ галаз чин чина гъатзавай.

Рагъ квахъна, кузма яр дуьньядин къилихъ...
Ракъинин-чилини сир хъана заз ахъа:
Алемдин къанунриз туш абур муьтлуьгъ,
Ивидин эверди ийизва мукъва.

Туьркменистан, 13.08.1985

* * *

Инсанар, марф вилив хуьзвай, къарай квахъай
цеквер хъиз,
Теспача тир хъипи хъанвай и шегъерда ви.
Сад – гуьруьшдиз, сад – санизни, садни – яргъал
сефердиз
Физвай абур, къабух алаз хиялрин кIеви.

Физвай абур, фикир тагуз таниш тушир инсандиз,
Пагъ атIана амай, анжах рикIи хур гатаз.
Ам есирдиз элкъвенвай са чIехи рагъул майдандин, –
А майдандал сифте яз вун аквазвай адаз.

Ам патал вун са касни туш: я вах туш вун, я яр туш,
Амма адан ргар рикIиз хъанвай вун чими.
Налугъуди, адан рикI къе язва азад цавяр къуш,
Гуя адаз и уьмуьрда затIни туш кими.

- Зал гьалтнай Ам. Зул тир, къе хъиз.
Накъвар алай пешерал.
- Инсанарни теспача тир – цекверин тегъер?
- Ам ваз ухшар тир. На адан килигзава вилерай...
- Килигзава, гъикI фад юргъун жезватIа шегъер.
- Хуьзва рикIе за пак суьрет, ухшар тир ви къаматдиз.
- Зулун хъипи гарари ам ийида рагъул.
- Гъайиф, гъайиф, завай цавай...
- Лув гуз жедач азаддиз?
- Эхъ... Адан тIвар Мадина тир.
- Зи тIввар я Айгуль...

Инсанар, марф вилив хуъзвай, къарай атІай цеквер хъиз,
Теспача тир ифей асфалът кІвачерив гатаз.
Физвай абур – кьуъзуъ, жаван –
гъихътин яргъал сефердиз
Хъфин лазим ятІа течиз къураба Садаз.

И Течир кас, цегв хъиз бицІи, а майдандал алама...
Юргъун хъанвай шегъердал ви – булутрин четир.
Вун хъфена. Амма адан рикІе иски тІал ама –
Тарарилай цІуътхуън жезвай пешерин атир...

06.10.1985, Узбекистан, Чирчик.

АЯЛ

*Адан буба язва Адам,
Адан диде язва Гъава.
Зи ширни кьеб я адан,
Шиир даим руъгда ава.*

Къуъд ятІани, къвезвач живер цаварай,
Умун я йиф гъар кІвале, гъар пенжердихъ.
Акъуднавай йикъан лацу луварай
Цакулар хъиз я куъчяр шегъердин.

Тек са зун я, амай ксун тавуна,
Къекъвез жуван хъендихъ галаз куъчейра.
Аквазва заз жуван гъар камунай
Жуван камар аял чІаван легъзейра.

Тежрибасуз сирнавчи терс лепейриз
Гъахъдайвал, зун физва рикІел хкунриз.
Зи фикирар ухшар я нур-пепейриз
Алатнавай зи уъмуърдин дугунриз

Акъатнавай векъериз экв кързавай,
СтІалар хъиз атирлу тир чигедин...
...Зун аял тир, хъвазвай, нек хъиз, нур цавай,
Акълтнавай мецел чІални дидедин.

РикІеллама: живер къвазвай залан тир,
Хуъре са кас кучудзавай жемьтди,
Югъ рагъул тир – цав тежер къван аскІан тир,
Амма нефес къачуз жезвай регъятдиз.

Вуж ятІани кучудзавай аяздик
Чагана дав хъанвай хцІу накъвада.
Зун аял тир гъвечІи, акъул даяз тир,
Им дуъшуъш тир, зун гъавурда такъадай.

Амма рикІи гъиссзавай зи бицІи тир:
А къенвайди хкведач мад элкъвена,
Вич куъч жезвай сурай, йиф хъиз, мичІи тир,
Хкведач ам... Ам хъфена... Хъфена...

Йиф атайла, физвачир зун ахвариз,
Къенвайди зи рикІел къвезвай, кичІе тир.
Лифрен шараг вичин хайи луварик
ЭкечІдайвал, зун хуравай дидедин.

Ни ятІани ажужилин тагъма зал
Илисавай, кичІевал тваз бейнида.
Шехъиз-шехъиз, дилида хъиз, цІугъна за:
«Диде! Диде! Садра зунни рекъида!

Диде! Диде! Заз кьуъзуъ жез кІанзавач,
Рекъида зун, эгер кьуъзуъ хъайитІа!» –
ГъвечІи рикІи кърхулу яз ванзавай,
Турфан гурлу хъанвай михъи ивида.

Амма диде, заз вичин чІал багъишай,
Мез кьунвай хъиз авай, нагъв физ вилерай,
Мягъкемдиз зун кържахда къаз, агъмишнай,
Заз чимивал гуз къабарлу гъилерай.

Мумкин тир, жив къвазнавачир, ацукъиз
Сурарални, кІвалерални дагъларал...
Пак нефесдин чими цІверекІ галукъиз,
Хайи хура хъфенай зун ахварал...

Гъа икІ, къекъвез хъендихъ галаз куъчейра,
Акъатзава рикІ жнверин маргъалрихъ.
ТІурфандин гъич гелни авач лепейра
Каспий гъуълун, къунвай дерин хиялри.

Шумуд йис я, чІехи я зун – гъвечІи туш,
Йисар физва, тухуз зун зи ажалдихъ,
Амма кІусни заз адахъай кичІе туш,
Са чІавузни къведач ам зи хиялдиз.

Амма руьгъда ава бицІи бала са –
ГъвечІи чІаван зун я, чІехи тахъанвай;
Захъ хъиз, адахъ авач хъен-затІ – бела са –
Ам регъимдив, ихтибардив ацІанва.

Анжах гагъ-гагъ, цІугъ акъатиз, шеда ам:
«Диде! Диде! Садра зунни рекъида!»
Диде амач – хажалатди неда ам,
Хайи къамат чІугваз экуъ бейнида.

Ингъе къе зун, нин ятІани ажалди
Къарсурнаваз, экъечІнава гъаятдиз.
Къакъан я цав – чуъл гъетерин маргъалдин,
Амма нефес къачуз жезвач регъятдиз.

Амма руьгъдай гъарайзава бицІида:
«Диде! Диде! Заз къузуъ жез кІанзавач.
Эгер къузуъ хъайитІа, зун рекъида!» –
Зи къве рикІи гъалаба кваз ванзава.

За теселли гузва руьгъдин куърпедиз,
Лугъуз: «Лап зун къейитІани хабарсуз,
Вун рекъидач, вун даим я, эбеди! –
Вун михъи я, вун гуьзел я къадарсуз!...»

Сад я къе зун, амай ксун тавуна,
Кас амачир йифен экуъ шегъерда.
Аквазва заз жуван гъар са камунай
Туьхуьзвайвал гъетер пакам сегъерда...

1985

* * *

Усман Къенбероваз

КІанзава заз зи дафтарар кукІвариз вири,
КІанзава заз гадариз цІуз, тавуна инсаф.
Амма къвезвач зи гъил, гуя, туштІани дири,
Гъар са дафтар – гъарма сад я са жанлу инсан.

Зи дафтарар... Са дафтарди хуьзва са къамат –
Дишегълидин, садра, мум хъиз, цІурурай зи рикІ.
Муькуъ дафтар – къилиз тефей мурадара амай
ДатІана заз туьгъмет ийиз, ква даим вилик.

Са дафтарда Хъелни Регъим женгина ава,
КІанивални Фендигарвал, Уьмуьрни Ажал...
Са дафтарди жагъурзава дуьньядиз дава
(Белки, адаз жагъида ам, белки, гъатда жал).

КІанзава заз зи дафтарар кукІвариз вири,
КІанзава заз гадариз цІуз, тавуна инсаф,
Амма къвезвач зи гъил, гуя, туштІани дири,
Гъар са дафтар – гъарма сад я са жанлу инсан.

Са тахсирни квач абурук. Тахсирлу я зун,
РикІ чІух жезва, гуя юкъваз гадарнава цІун.
Дафтарар зи!

Куьмек це заз!

Хилас ая тІун!

1985

* * *

Дурум гунуг хас авуна къилихдиз,
Зи руьгъ, вуна и уьмуьрдин гургурда
Вуч ятІани жагъурзава къанихдиз,
КІан хъайитІа, вуна вири жагъурда.

Амма къайи адалатлу Вахтуну,
Адан къвез-къвез къалин жезвай гъумеди
Туькьунзава са-са гъед ви бахтунин:
Секинсузвал, ялун маса бендедихъ,

Каинатдив рахаз хъунин гъунарар,
Вири сирер-аламатар къатIунни,
АватайтIа гъикъван гзаф цаварай
Гъетер, гъакъван экуъ яз цав акунни...

1985

ТИУРФАНДИН ЙИФ

ТIурфан алай йиф, на завай йикъан вири шадвилер
Къакъудзава, экуьникай ийизва магърум,
На лугъуди, мичIивиле за са гъина яд чилел
Эхиримжи сят тухузва, амачиз дурум.

Вири уьмуьр карагзава, вилерикай катзава
Легъзеяр зи – сад манасуз, сад экуъ ва пак.
Ара атIуз, цIайлапанри легъзейрин цIиргъ къатIзава,
Амма къвез-къвез къати жезва зи рикIин тик-так.

Ни ятIани гъахълувилин сесиналди кIелзава
Тахсирар зи, ажувилер, хийирлу крар.
Вуж ятIани рахазва зав, къурху кутаз, хъел аваз,
Ни ятIади ширин гафар ийизва тикрар.

Вуж ятIани, рикI хъуткьуниз, шехъзава захъ, шехъзава.
Ни ятIани нифретзава, ийизва зун негъ.
Ни ятIани хъверзава зал...
Эхзава за, эхзава.

Ни ятIани...

Ни ятIани...

Ни ятIани...

Эгъ!..

Мадни гурлу жезва тIурфан, цавари марф куьззава.
Чими кьурак тухудай рехъ жагъуриз мичIе,
ТIурфан алай йиф, ви вилик за буржлувал гъиссзава:
Ихътин йифиз ажалдихъай хъижедач кичIе!

1985

УЧИР

Лацу шиир

...Дагъдин ценерай атIанвай цуьквер
Маса гуз, алвер ийизвай сада.
Къалмакъалзавай инсанри анал,
Вучиз лагъайтIа, цуьквер тир тIимил,
Ва са чIавузни муштерийриз гъич
Икъван атирлу ва гуьрчег цуьквер
Акурди тушир. И хуш цуькверин
Абуруз гъатта малум тушир тIвар.
«– Гъей, гъиниз я вун?! Хуьх жуван нубат!»
«– Нубат хуьз акъван, ажал яни къван
Рехи халуди гузвайди маса?..»
Зунни авай и учирда чIехи,
АтIана къарай, зи вилик квайда
Вугуз са суал: «Сятдин шумуд я?»
(Къулухъ галайда сят гвачир вичин).
Эхир завни зи агакъна нубат,
ТIвар малум тушир къачуна цуьквер.
«Сятдин шумуд я?» – къуна мад хабар. –
Амма геж хъанвай ярдин гуьруьшдиз...
Фена зун таниш куьчеяр атIуз.
Гвай цуькверин кIунчI за Сулейманан
Къакъан гуьмбетдин эцигна ценев...
Каспий гъуьлелай къвезвай къайи гар.
Катзавай пешер тарарай, лув гуз,
Гуьгъуьна аваз сад садан, гуя
Нубатдин къайда хуьзвай абуру...
Физвай зун мадни, куьчеяр атIуз.

Туьквендин патав – инсанрин свараг.
 Учир кьун патал къачунва къал-къив.
 Хабар кьуна за: «Вуч гузва маса?» –
 Амма учирдин эхирда авай
 Гъич са касдизни чизвачир, вуч шей
 ГузвайтIа маса – анжах, мягкемдиз
 Хуьз вичин нубат, вил алаз авай.
 Зунни акъвазна учирда яргъи.
 Амма зи нубат агакбай чIавуз
 Жаваб гана заз туьквенчи руша:
 «Мад амач, гада! Акъвазмир инал!»
 Гъа икI хтана зун жуван кIвализ,
 Фикирри гатаз, амма чин тийиз,
 Туьквендай вуч шей гузвайтIа маса...
 Йифди тупIалай ийидайла за
 Алатнавай югъ, бирдан зи кылиз
 Гъахъна фикирар инсафсуз, къайи:
 «Дуьнья базар я чIехи ва гурлу,
 Вахтуни анал, кьуьзуь касди хъиз,
 Пайзава ажал – гузва ам маса,
 Садазни чпин малум тушир тIвар
 Дагъларай кIватIай цуьквер хъиз гуьрчег.
 Маса гузва ам – амма инсанриз
 Хабар туш, чеб куьн учирда ава,
 Абур гъакI анжах вил алаз ава,
 Са куьв ятIани хъийизвач агакъ,
 Са вуч ятIани хъжезвач тамам...
 Уьмуьр – учир я ажалдихъ галай,
 Зунни ава и цIиргъина гурлу:
 Зи кьулухъ ксар жезва мад артух,
 Зи вилик ксар жезва лап тIимил.
 Са ни ятIани чIурзава учир.
 «– Гъей, гъиниз я вун?! Хуьх жуван нубат!»
 Амма садани хгузвач жаваб...
 Уьмуьр – учир я ажалдихъ галай,
 Зунни ава и учирда яргъи,
 Атана садра агакьда нубат,
 Амма бажагъат лугъуда заз икI:

«Мад амач, гада! Акъвазмир инал!»
 Зи кьулухъ ксар жезва мад артух,
 Зи вилик ксар жезва лап тIимил...
 Ацукънава зун, фикирри жакъваз...
 «Сятдин шумуд я?» – къазва за хабар
 Зуьгъре гъетревай. Гузва заз жаваб:
 «Вучиз на акъван къачузва тади?
 Гъеле фад я! Фад! Тек къанни вад йис!»

1985

ИЧЕРИН БАГЪ

Миграгъа сурар ичерин багъда ава

Чиргъ квай рехи накъвада, акатнавай живедик,
 Зи рикI диде, чан диде архайиндиз ксанва.
 Зун къе йифен хиялра, кваз теквилин куьлгедик,
 Хайи кIвалин варцел хъиз, адан сурал атанва.

Ичин тарар, – гатанвай тару, хъуьтIуьн гъавади, –
 Ухшар я хупI рухвайриз, алахънавай жагъуриз
 Живедикай хайи сур чпин диде-бубадин,
 Амма жагъур тежезвай, гижи кылер юзуриз.

Ичин тарар, шумуд йис фенва, кьежей лужар хъиз,
 Алатна чи къилелай – амма дегиш хъанвач зун.
 Анжах зи руьгъ секин я, зи дидедин ахвар хъиз,
 Живеди – куь хилер хъиз, зи йисари ханвач зун.

Лугъумир хъи, вахтуни цIай яна зи дердиниз,
 Веьх хтана зи диде хъфей четин рекъерал.
 Зун – гъакI хва туш: дидедин элкъвенва зун сесиниз,
 Зи дидедин сесиниз, тек яз амай чилерал...

Ичин тарар – етимар, куь рикIелай алатда
 ХъуьтIуьн мекъер, къе-пака есир хъана гатфарин.
 Багъа сурал къведа зун. Зи хурай сес акъатда:
 «Эй дуьнья, вун ухшар я багъдиз ичин тарарин...»

1985

ГИШИН КЪУШАР

Гишин къушар
Ацукъзава зи руььда,
Къуьлуьн са твар
Ва я фан гъвел жагъуриз.
Ана анжах куькIвенва экв
Зи дидедин къаматдин.

Гишин къушар
ЭкъечIзамач зи руьгъдай.
Абуруз твар
Вегъидай гъар пакамахъ
Зи дидеди –
Хъфидалди и дуьньядай
Чалпачух:

Гуя адаз,
Эбедлух
Гъисс авунин лишан хъиз,
Аян тир –
Гишин къушари
Хцин руьгъда
Ийида мукар...

1985

СИФТЕ ЖИВ

Йифди къвазва жив, перишан пилтеяр
Уьмуьр куьруь чепелукъриз ухшар я...
Вун къекъвей къван жигъиарни шегъреяр
Ви алатай вири уьмуьр – ахвар са –
Ада виче кучудда.

Ви руьгъдизни илифда жив, – къайивал
Гъиссдач вуна – чими жада, акси яз,
Бахшда ада гишин руьгъдиз михивал,
Амукъдач руьгъ, мус ятIа хъиз, аси яз –
Анай ви хъел акъудда.

Акъвазда жив, алуькайла пакама.
ЭкъечIда вун, цIийи хъана, куьчедиз,
Ачух жада ви вилик са аламат –
Гел алачир лацу бушлух живедин,
РикIив гъевес агуддай.

«Вуж фидатIа сифте, гел таз, живедай,
Амайбуруз рехъ жадайвал гелекай?»
А касдал вун пехил жада сифтедай...
Акатда ви рикIикни хупI гъерекат:
«Зун!» – лагъана, умудда...

1985

МОЦАРТ ВА САЛЬЕРИ

Яб гайиди я Моцартаз куьне:
Белки, атана куь вилерал нагъв,
Алциф хъхъана рагъул руьгъ – дегъне,
Хъхъана рикIин хирер вири сагъ;

Таъсирдик кумаз аваздин гуьзел,
Къекъвена, белки, йифди куьн гъар сад,
Авачир эхир, авачир эвел
Фикиррин харцик чIугваз агъ-мидад;

КъатIун тавуна къвезвайди сегъер,
Карагна жеди квез таниш шикил:
Вегъиз Моцартан жеминиз зегъер,
ГъикI зурзазватIа Сальеридин гъил.

Амма – жаваб це! Жаваб це! – куьне
Гайиди яни Сальеридиз яб?
Куьз хъанва куьн лал? Чуькъуьзва къуьнер,
Хъанва рикIикай шакунин къаяб?

Ваъ! Сальеридиз яб це! Яб це! Фад! –
Белки, къведа куь вилерал накъвар,
Жеда куьн рехи, перишан ва шад,
Мумкин я, гъатта атIуда ахвар.

Яб це, яб це фад! – Карагда, белки,
Я туштІа, ачух жеда квез са сир:
И сесерин руьгъ, михъи ва экуъ,
Жеч пехилвилин садрани есир!

1985

РАСИМ ГЪАЖИДИ ЯЗАВА КФИЛ

Дарих хъанва зун, рикІ хъанва сефил:
Бубайрин накъвар хтанва рикІел.
Са нихъ ятІани хъанва зун цІигел,
Амма квахънава ам жагъурдай гел.
Расим Гъажиди язава кфил...

Дагъларин хурал лезгиди жегъил
Хайи ватандиз къурбандзава чан:
Жезва адакай магълуб тежер къван –
Къурху акатай катзава душман...
Расим Гъажиди язава кфил...

Хкаж хъижезва залан хъанвай къил,
Амма рекъизвач хура авай гъам.
ЯтІани, жуван гъиссзава бахт – ам
Уьмуьрдин жигъир тахъун я цІалцІам...
Расим Гъажиди язава кфил...

Вуч генг хъанва чил, гъвечІи лезги чил!
Заз акІ я: руьгъда, къаз аваздив зил,
ЦІуд виш агъзур жуьт шезва, шезва вил...
Вучиз и макъам ятІа икІ сефил?..
Расим Гъажиди язава кфил...

1985

ЛЕЗГИСТАН

(Хкведайла яргъарай)

Зи рикІелай вун фейи
Легъзейрани –

датІана

Вахъ чІугвазвай гъижрандив
Авай зи рикІ ацІана.

1985

УЬМУЬРДИН ГАР

Уьмуьрдин гар! Уьмуьрдин гар!
Вуч пехъи я, муьтІуьгъариз
Зун – ви хура гъатнавай тар,
Гъа са чІавуз лигимариз?!

Къадар булиз емишрин зи,
На тІеамдив ацІурзава.
Каинатдин уьруьшпризни
Вуна зи тум чукІурзава.

Амма садра, шулу хъана,
Къурадайла пашмандиз зун,
Мадни, мадни гужлу хъана,
Элкъведа терс тІурфандиз вун;

Заз нек гайи чиляй хайи
Зи дувулар акъудда на,
Цавун чІулав виляй къайи,
Нагъв хъиз, са гъед авудда на...

Уьмуьрдин гар! Уьмуьрдин гар!
Вуч пехъи я, муьтІуьгъариз
Зун – ви хура гъатнавай тар,
Гъа са чІавуз лигимариз?!

1985

АЛУКЪДА ФЕВРАЛЬ

Февраль. Достать чернил и плакать!

Б. Пастернак

Алукъда февраль. ЦІусад лагъай югъ.
Дуьнья тирвал жив ацукъда пурпу.
Са кІусни инсаф амукъдач къаюхъ:
МуркІада твада зи куьгъне къапу.

И юкъуз садан къведач зун рикІел.
Сифте яз теквал ийида за гъисс.
Зи къайи варцел, зи зайиф ванцел
Къведа и юкъуз зи къанни вад йис.

Белки, а чІавуз галкІида зи мез,
Лугъудай гуьрчег жагъидач гафар.
Амма лугъуда за, шехъиз-хъуьрез:
«Куьн я зи уьмуьр! Куьн я зи гатфар!»

Абуруз тадиз теклифда къулав.
КупІадин кІусар хъивегъда за цІуз...
«Чна ваз гъанва чернилар чІулав,
Авайди чиз вахъ кагъазар лацу...»

11.11.1985

ЧАН ХТУН

М.

За харжна жув, за жув вири гадарна
Рагъул чинриз газетринни журналрин.
Рехъ алатна, за экуьниз ялварна,
Йиф хъиз, мичІи генг къумлухра хиялрин.

За жаванар рекъе туна дяведиз,
Тухун патал бахт Уьлкведиз Гъамарин⁵.
За рикІелай ракъурна чІал дидедин,
Пуьрчуькъ хъана рагъ алцифай цаварик.

⁵ Гъамарин уьлкве – Афганистан.

За жуван руьгъ, муьтІуьгъ тежер, дили тир,
Какур хатІ яз, агъзур чарчиз чукІурна,
Дишегълийриз, жуван рикІиз къайи тир,
Ва дустариз яргъаравай ракъурна...

Заз кІанзавай вахт алатун йигиндиз,
Ада закай яргъаз ви тІвар хутахун,
Фейи уьмуьр зи элкъуьрун цІивиндиз,
Адал вичин бишя руьхъни руг кІвахун,

Садра адан руьхъведикай ифенмай
Пайда хъхъун патал цІийи къилелай,
ЦІийи инсан яз, рикІе цІай куькІвенвай,
ЦІийи уьмуьр – жигъир тухуз чилелай...

Заз акІ тир хъи, инсафна заз вахтун –
Зун, куьрпе хъиз, куьмексуз ва цІийи тир;
Амма гъанач, виликдай хъиз, бахтун:
Зун ичІи тир, зун ичІи тир, ичІи тир...

Амма гъихътин ятІани са къуватди
Мад ви патав хкана зун, есир хъиз.
Ви къве виляй атай къве нагъв савкъват тир
Зи пинеяр хъиянавай уьмуьрдиз.

«На жувакай муьгъуьббатдиз мискъални
Туначни бес, харж ийиз жув, хъана зай?..»
Ви уьмуьр хъиз, ацІай дерин суалдиз,
Зун хъиз, ичІи гаф – «ваъ» – жаваб гана за...

Виликдай хъиз, мад вун гъиляй акъатиз,
Зун, саил яз, къумлухрава хиялрин.
Вахт катзава, пехъи гъарай акъатиз:
«Инсафдач ваз зи руьхъведин маргъалри!»

Дяведин цІай хтанач зи жаванар.
Зи мецини хкъуна чІал, хайи заз.
Хганач зи са чарчизни жавабар
Дустарини дишегълийри, къайи заз...

Амма артух жезва ишигъ вилера,
Зи руьгъ цІийи кѳуватрив кѳе ацІанва,
На лугъуди, гъакъикъатда чилерал,
ЦІийи инсан хъана, кѳе зун хтанва.

Завай кѳе вун кѳакъатзава яргъариз –
АцІузва зи уьмуьр цІийи манадив...
Лагъ, бес вучиз, йикъа вишра тикрариз,
Темен гузва за ви тІварцІиз – дуьадиз?..

1985

ГУНАГЪ КВАЧИР РУШ

Адаз хабар авач вахт катзавайдакай,
«Уьмуьр вуч я?» суалдиз гуз жедач жаваб.
Пехил, ашуку вилерин кІватІзава ада
Жавагъирар, уьмуьрди авунвай харапІ.

Амма адаз гевгъеррин авач гъич кѳадир.
Анжах михъи хиялра чІугвазва шикил
Ихтибариз жедайдан вичел рикІин сир,
Ахътиндакай, гъайиф хъи, магърум я и чил.

Агъзуррикай адетдин кѳе вил, гвачир наз,
Гъейрандаказ вичеллаз акур, гъисс авур,
Вучиз адан, рагъ акъур алем хъиз, ргаз,
Ацукъзава-кѳарагъиз дигмиш жезвай хур?

1985

* * *

РикІивайни, ахътин са югъ алукуьда:
Зун гъавурда ахкѳадач мад кѳушари
Язавай кѳван авазринни чІаларин –
Кисвиликай цванвай пекер алукуьда?

РикІивайни, и шадвилин деминиз
Секинвилин межлисдиз хъиз тамашиз,
Ахъаз амай вилера цІай амачиз, –
Зи сивел гел аламукуьда хѳуьруьнин?

РикІивайни шад жедач зун ван хѳунал
Яб гуникай икрагъ тежер ксариз,
ГъикІ чиг тІурар пад жезватІа тарарин,
ГъикІ цуьрцери чарх ядатІа кІанчІунал?

РикІивайни – гъа идалай гуьгъуьниз
Къиле фидай гъерекатриз, крариз,
Карванд Рекъел кѳвадай гъетре-марфариз,
Лезги чІалан квак янавай кѳепІиниз,

Пинид тарцел ва анчардал ацукъдай
Къени чІижрез – виридаз – зи мецелай
Гуда сада «Даимлух» тІвар вижевай?..
РикІивайни, ахътин са югъ алукуьда?..

1985

* * *

Заз – дад-бидад! – мумкинвал це чара жедай
Теспачакар алемдикай ацахъзавай,
Шадвиликай – гъар са йикъан хура жедай,
Гъамуникай – йифен хура кѳвез гъахъзавай;

Теквилевай инсан вичиз хѳфидайвал, –
Муьгълет це заз! – гъакІ Гафуниз хѳфида зун,
Пак затІарин вилик, лукІ хъиз, алгъидайвал,
Гъар сесинин вилик Адан алгъида зун;

Тѳебиатдин чІурухъандиз, Хъсанвилин
Сечме тум яз, аватай чеб рухвайрихъ зун
Шехъда, зил кѳаз хайи вахав – Пашманвилив,
Куз-куз шехъда цуькиз тахъай чагъайрихъ зун;

Чан алайбур ийида за кѳужахламиш –
Танишбурни, туширбурни – хайибур заз,
Вири санлай ийида за кѳунагѳламиш –
Пак Гафуниз хѳфиз гице, кІанибур, зав!

Лайлай ягѳиз Гележегдин куѳрпейризни,
Абурун чил, абурун цав, руѳгѳ жеда зун...
Гаф галачиз девирдин бед лепейринни
ЦІайлапанрин хура бирдан руѳхѳ жеда зун.

Ваѳ! Муѳгѳлет це, зун Гафуниз хѳфидайвал!
Тамамарна буржи, кѳулухѳ хкведа зун,
Ва дуѳнѳядин гургѳагурда, гѳа чидайвал,
Мад Гафунихѳ тамарзу яз, элкѳведа зун.

1986

ГУѳЗЕЛ БАДЕДИЗ

Заз тербия гайиди, заз фу гайиди...
Жегѳилвални гуѳзелвал, наз цІу кайиди,
Дяведин цІу, гѳакІни цІу гѳахѳсуз уѳмуѳрдин...
Хайи кІвалин куѳнуѳда, ялгѳуз эмирдиз
Ухшар хѳана, гѳалзава на сефил йикѳар,
Ала даим ракІарал ви кѳве вил – накѳвар...
Зун, лагѳайтІа, – кѳисметдин агѳа ва есир, –
Ватандивай бубайрин ярѳава. Туш сир:
Алтадзава яд чили зи кѳилелай кап;
Чизва заз – им майил туш, я кІевелай таб.
Эхирни зун хвавиле кѳабулда ада –
Гѳайиф хѳи, ви зегѳметар батІулда бада...
КІанзава заз садра кѳван хѳана уѳзуѳагѳ,
Хтана ви юрдуниз, чан зи кѳуѳзуѳ рагѳ.
Жезвач завай мензилрин кукІвариз хашлав,
ЭкечІдайвал тагѳдик ви йикѳарин чІулав,
Куѳз лагѳайтІа, хѳайила кІваливай ярѳа,
Анжах кѳисмет жеда чи зили ва агѳа...
Каинатдин бушлухра – гургѳагур заман! –
Тек са вун я зи ватан, сур, абур, иман.

1986

* * *

Гѳикѳван кеф я гѳисс авун жув
це экѳечІдай векѳин кѳал хѳиз
Варзлу йифен мерд мугѳитІдин⁶
сирдив ацІай деринда,
Вилиз таквар гѳерекатрин
хура гѳатна, мад аялдиз
Элкѳуѳн хѳувун кѳуватсуз чан –
и легѳзе хупІ ширинда!

Гуда ярѳгѳай гѳетери нур:
зайиф, кѳати, хайи, кѳайи,
Пашмандаказ, шадвилелди,
камаллу яз, серсер яз, –
Вун кѳведалди атайбурун
и дуѳнѳядиз (хѳайи, феѳи),
Вун хѳфейла, кѳведайбурун,
на лугѳуди, сесер я.

Амма абур ван жезвач ваз –
алцифнавай михѳи кѳатар
Даим умун каинатдин
яцІу я ва кѳайи я.
Абуру вуч лугѳузватІа?
Эзберзава гѳихѳтин гафар?..
Гѳикѳван ярѳа хѳайитІани,
абур рикІиз чими я.

Яшайишдин гургѳагурди
кІус-кІуснавай зи руѳгѳдин сес
КІватІ хѳийизва за са-са кІус –
руѳгѳ кѳуватрив ахцІузва.
Амма гѳар кІус гѳикѳван мегер,
гѳетер, гѳетер, ухшар я квез,
Гуя гѳар кІус са жаваб я
квез – сесериз хгузвай...

⁶ МугѳитІ – океан.

Гъикъван кеф я гъисс авун жув
 це экъечІдай векъин къал хъиз
 Варзлу йифен мерд мугъитІдин
 сирдив ацІай деринда,
 Вилиз таквар гъерекатрин
 хура гъатна, мад аялдиз
 Элкъуън хъувун къуватсуз чан –
 и легъзе хупІ ширинда!

1986

* * *

Рекъин юкъвал гъиссзава за юргъунвал,
 Жув физвай пад алатнава рикІелай.
 Чизмач: макъсад вуч тир зи? Куъхъ агъунвай?
 Чизма: гъеле алатнавач рекъелай.

Югъ хъфизва. Йифен-чІагъран шарагдиз
 Элкъвенва зун: йифен лувак мекъи я.
 Къаних хъанва зун Хиялрин шарабдихъ,
 Амма РикІел Хкунрин мед икъи я.

Фин лазим я зун къилиз къван рекъин зи.
 Амма нивай тІалабда за къуватар?
 КъверичІаван йикъаривай рикІин зи?
 Ва я руъгъдин Вахтунивай Алатай?

1986

* * *

Йиф атайла, заз и дуънья, инсанар
 Ахъа жада, руъгъ хъиз михъи чагъадин,
 Карагда заз гележегдин тІурфанар,
 Галукъда ял даимлухдин гумадин.

Амма вичел желб авурла вилер зи
 Лал гъетерин экв куъззавай цавари,
 КІанзни-такІанз элкъведа хъи гъилер зи
 Каинатар атІуз гъазур лувариз.

Фикирри зи беден чпе арушда,
 Тухуда зун чиг ацукъай уърушдай.
 За алемдин хъипи япал кушкусда:
 «Вун зи руъгъ я – чка це заз зи руъгъда!»

1986

* * *

Зун буъркъуъ я ахвара,
 цІар хъиз цІуру шиирдин,
 Заз ахвара аквадач –
 лукІ жада зун сесерин;
 Мукъвал-мукъвал къведа ван
 лайлай хътин шир-ширдин
 Зи уъмуърдин тарцелай
 аватзавай пешерин.

Играмидан кІвачерин
 ван къведа заз хъфизвай,
 Адан «зун ваз ахквадач
 ахварайни» гафарин.
 Ван къведа заз августдин,
 накъвар-гъетер вегъизвай,
 Дидед сурал ян гузвай
 шазан векъер-къаларин...

Ваъ, аквадач, анжах са
 ван къведа заз ахвара,
 Белки, белки, гъавиляй
 ахварар зи ширин я.
 Гъар са шир-шир, гъар са сес,
 гъатзавай зи япара,
 Белки, гъахъняй сергъятсуз
 ва тежер къвая дерин я...

Ахварикай кватайла,
 гъатайла зи вилера
 Уъмуърдин тар, дидед сур,
 неда зун са фикирди:

Гъикъван тІимил яшамиш
хъанва зун и чилерал,
Гъикъван тІимил ама захъ
йигин йисар уьмуьрдин.

1986

ГЪАЙВАНХАНА

Къефесар чиркин... Къефесри ракьун
Эвез ийизвай: асландиз агъил –
Ифенвай къумлух, лекърез – тагъ цавун,
Свалаз – дагъдин сув, жанавурдиз – чуъл.

Гъар яшлу инсан, гъар бицІи аял,
Сергъят авачиз, гъейран тир ва шад
И тамал, чуълдал, сувал ва цавал,
Авунвай ракьун къефесри кье сад...

Инсан, дуьньядин, гъетерин яргъал
Сирлу чІаларин гъавурда акъур,
Вучиз ятІа ваз къайи ва усал
Къефесрай къевезвай
къув,
гъугъ,
уьфт,
къуркъур?..

1986

* * *

С.

ЧІалахъ жемир, лугъурла хуш гафар за,
ЧІалахъ хъухъ зи, килигдайла, лал хъана,
Вилериз ви, къвазнавай зи къаншарда,
Садавайни кІелиз тежер чІал хъана.

ЧІалахъ жемир, вугудайла гъил за вав,
ЧІалахъ хъухъ зи, чара жерла яргъалди,
Багъишдайла руьгъдин чимен-чуъл за ваз,
Ухшар авай къилиз тефей хиялдиз.

ЧІалахъ жемир, вакай шиир кхъирла,
ХарапІ хъанвай гафар са-сад гилигиз.
ЧІалахъ хъухъ зи, а шиир цІуз вегъирла
Ва шехъдайла зун, руьхъведиз килигиз.

1986

* * *

Н.Т.

Са вун ава. Анжах са вун,
Зун, лагъайтІа, хъен я юргъун.
Хъен я чилин гургъагурдин,
Гъамлувилин ва къагъурдин.
Дагъардин зун ала кьилел.
Ша, хъендал зи чан гъваш эвел.
Це акъулдин ачухвал заз
Ва сад лагъай темендин наз.
Авиляй хъи, мили суна,
Ийирвал зун дили са на.
Са гъа чІавуз – багъна жада –
Уьмуьрдихъ хъиз, на заз гайи,
Садра на заз гудай къайи
Ажалдихъни мана жада.

1987

* * *

Мукъвара авахъда пешер,
СтІалри гатада пенжер.

Дурнайри хъийида гъарай,
РикIи хъиз квахънавай къарай.

Са йифиз аквада ахвар –
Дидеди: «Вуч хъанва, я хва? –

Лугъуда. – Вучиз я сефил?» –
Яргъай хъиз шехъда са кфил...

Пакамахъ, мефтI ийиз кукIвар,
ТупIалай ийида ахвар.

ЭгечIда живедин цIверекI,
Садазни авачир герек.

Рахада мад кфил – къагъар:
«Уьмуьрдин кве кьил я дагъар».

Къекъведа. Туьш жеда са наз,
Жеда ам Аллагъдай акваз.

А наздиз лугъуда: «Зи гъед,
Уьмуьрдин даимвал я квед...»

...Мукъвара авахъда пешер,
Гарариз дурум гуз тежер.

1987

БАЛЛАДА

Ам яшамиш жезвай, фу тез гъалалдиз.
Адан девлет – михъи руьгъдин гъиссер тир.
Адан вилер – гуя куьрпе аялдин
Са гунагъни квачир ачух вилер тир.

Са касдизни адан тIвар-кар чизвачир,
Лугъудай: «Ква къарибвилин цIай адак».
Гъахънай адан бахтуни гъич гъизвачир –
Къадардилай артух намус квай адак...

Садра кьилиз атай дили фикирди
КуькIуьрна рикI адан, нулар алахъиз:
«МуьтIуьгъда за дагъдин кукIуш, – уьмуьрдин
КукIушдилай къакъан, четин – акъахиз!»

...Хкаж жезвай ам кукIушдал, гъекъер физ,
Рей гун – мурад тушир рикIин къилавдин,
Лацу цифер авай цава, лифер хъиз,
Лекъер авай, булутар хъиз чIулав тир.

Хкаж жезвай. Чил амай лап агъада –
Ам гъамгадин вирин кIан хъиз аквазвай.
Амма кукIуш яртъа амай – гъавада
Гуя, мадни къакъан жез, ам юаззвай.

Хкаж жезвай ам, галчIур жез, винелди...
Ингъе – кукIуш! ГалкIура гъил! Амайди
Са нефесдин мензил къван я, куьрелди,
Са тIимил я, са лап тIимил амайди!

Садлагъана маса гана къуватри.
Руьгъ ифенмай, рикI шакуни чалзавай...
Адаз куьмек гузвай лацу булутри,
ЧIулавбуру ам виняйгъуз ялзавай.

Зайиф хъанвай, сес амачир гъарайдай –
Туьтуьна кьур авай. Ингъе пай адан:
Аватна ам. Къена. Вучиз латъайтIа,
Тежедай къван артух намус квай адак...

Агакънач ам. Ада кукIуш муьтIуьгънач...
Ягъдин эвер гун яз викIегъ рикIера
Ама адан экуь мурад – элчуьхнач:
Ам, гъед хъана, кузва лацу цифера.

Амма элди, виликдай хъиз, къейидал
Хъвер ийизва: «Къариб кас тир», – айгъамдив...
...Мад маса бахт алач чилел, жагъидач,
Хъунухъилай гъейри къурбанд илгъамдин...

1987

ЮНГЪВА

АтІузва, атІузва тарар
Къве хилен мишердив...
Ярх жезва, ярх жезва гъварар,
Лешер хъиз, лешер хъиз.

Мишердин сарари хци
Ширхзава-шархзава –
Юнгъвадин пилтеяр пичІи
КІвахзава, кІвахзава.

ЧкІизва къве патахъ юнгъва,
Амма лап къезилдиз
Тухузва ам гару юргъа
Яд-яргъал мензилдиз.

Тарарин гуя чІал я ам,
Къенвай чІал даим яз,
Хълагъиз тежезмай дерт-гъам,
Амачир лазим яз.

Гъар са гъвел – гуя я са гаф.
Гъар са гаф – веси я.
Мишердиз, течидай инсаф,
Къваз жедач акси яз...

Ярх жезва, ярх жезва тарар,
Ийизва гъарай-дад:
Юнгъвадай, квачир чан-тІурар,
ЭкъечІдач тарар мад...

Лезги чІал, чан зи Тар къакъан,
Заз къе ви сесерай
Аквазва юнгъвадин лишан...
Гзаф я мишерар...

1987

ЭМИНАН ГЪАМ

Югъ-къандавай и уьмуьрдин басрухда
Заз ачухдиз аквазва, са ахвар хъиз:
ГалчІур жезва зи руьгъдин хам къурухдай
Жанлу ажал – гуьрчегдаказ, мурдар хъиз.

Гъикъван адан еришда наз, ян ава!
Гъакъван адал къару я зун, гъейран я,
Гуя ажал туш ам, виле къан авай, –
Зи дердерин эхиримжи дарман я.

1988

БАН-БУБАДИН ВАН

Яб це, багъри кас: зун я ви бине,
Ви дамарра зи къекъвезва иви.
Жери кар яни и чилин винел
Накъв хъанвай беден хъхъун мад цІийи?

Хирерай тІалдив чукурдайвал тІал
Куьмекдалди цІал ифирай ракъун, –
Чукура зи хъен. Къару ятІа зал,
Чукура на ам. Чилик тур на зун.

Чубарукар гъиз, чукІуриз атир,
Гатфари вишра эвезна виш зул.
Акъуд зун рикІяй – хъижезмач зун чир,
Закай хъанва накъв. Чилик тур на зун.

Закай хъанва накъв. Амма веси яз
Тунва за ваз кІвал – хуьх ам, яз эркин.
Хъухъ адан даях. Вуна, багъри кас,
Сад ийимир ам захъ галаз. Амин.

1988

МИГРАГЪА АВАЙ МИСКІИН

1

Са асирди муькуь асир эвездай
Ара хъана. Къил квахънавай Инсандин:
Гъатнавай Ам пехъивилин гъевесда,
Шаклувал гъиз пак терездал имандин.

И кар къатІай са хцини бубади
КъетІна Инсан рекъел хкун вахтунда:
Геж авуртІа, ягъсузвилин вабади
Аси лукІран руьгъ тамамдиз чапхунда...

Арабада аваз чуьлдай арандин
Дагъдин хуьруьз чІулав къванер гъиз хъана
Бубадини хци: хайи ватандин
Хура авай дердер-гъамар чиз хъана.

Гъа икІ, акси къве асирдин сергъятдал
Такабурдиз хкаж хъайи мискІинди
Аси Инсан хкана мад тІеатдал,
Хъувуна Ам михъи, руьгъ хъиз сивиндин...

2

Садавайни жезвач хъи вахт къатламиш:
Чи асирни агакъзава сергъятдив,
Къвезвай цІийи асир жедай башламиш –
Яраб белед ятІа ам гъи ниятдин?

Амма туш зун пайгъамбар, я арифдар,
Тедбир гудай пака къведай девирдин.
Гележегдин руьгъ кІел жеда тарихдай –
И гъакъикъат-тарс гана заз уьмуьрди.

Белки, гъахъняй гургъагурда уьмуьрдин
Килигдайла зун вилериз Инсандин,
Аквада заз инсанвилин эхирдин
Пис лишанар, табий тушир имандиз.

ТІвар алачир циф къекъведа бейнида,
Къведа рикІел иски мискІин Миграгъин.
КІан жеда заз, цІелхем къугъваз ивида,
Къил квахънавай дуьнья тирвал гъарагъиз:

«Инсан, жуван руьгъ вугумир пехирдив, –
Гъар сеферда, хуьн патал ам башкъа яз,
Мескен эциг часпардал къве асирдин,
Сад муькуьдахъ галкІурзавай гъалкъа яз!»

3

Зи Миграгъа юмшагъдиз рагъ акІизва...
Зи Миграгъа авай мискІин чкІизва.

Гъар са къванцяй нур хъичириз камалдин,
Вилив хуьзва ада ажал гъалалдин.

Минарадал алай ракъун табагъри
Чпел гафар хуьзва къуру лагълагърин:

Эвер гунар, хиве къунар, гъунаранар...
Дарман жезвач мискІиндиз и «гъурраяр»...

Зи Миграгъа юмшагъдиз рагъ акІизва...
Зи Миграгъа авай мискІин чкІизва...

Инсандани са вуч ятІа чкІизва.
Белки, умуд, белки, иман рекъизва?!

Белки, акъул? руьгъдин гъуьндуьр? авсият? –
Къайгъусузвал хъанва Адан хасият...

И девирдин дерт зи хура дерин я:
Буба ва я хва хуьн чилел четин я.

1988

НАКЪНИ КЪЕ

Накъ чун катиз-галтугзавай,
Са къас фуаз ийиз чара.
Амма, къе хъиз, тваз руг цава,
Хъайиди туш чун икI гара.

Накъ чун вири хъанвай магърум
Шадвеликай, умудрикай.
Къе чаз гъахъвал хъана малум
Къиле хъайи кубутрикай.

Накъ, гъахъуни къунвайла пас,
Элкъвезвай чал къитвилин раж.
Къе кIанзамач са затIни чаз:
Къуй къиметар хъурай хкаж!

Накъ чун барбатI жезвай чIана,
Чехирар хъваз баллонралди.
Къе, лаагъайтIа, незва чна
ЧIемни шекер талонралди.

Накъ сарарихъ къунвайтIа мез,
КIевнавайтIа япар, вилер,
Къе, лагъайтIа, сада сад нез,
Гъарайзава, регъвез кIирер.

Гъизвачир накъ чи бахтуни,
Чаз гъар са кар жебирзавай.
Вуч гаф ава чи вахтуниз,
Чун цIийикIа туькIуързавай!

1988

* * *

Я зун – зун туш, я вун – туш вун,
Чун къе твар я кIаник цавун.

Къве къуьлуьн твар я чун хару,
Чун авай къве къил я айру.

Амма сад я чун авай ник,
Агъзур-агъзур къил къунвай тик.

Къведа садра дергес, мукал,
КъатIиз къилер гапIал-гапIал.

Ярх жеда чун, чанда амаз
Жанлувилин чим ва аваз.

Ахпа ни чи къисмет гъиле
КъадатIа, чир жедач гъеле.

Къарабасдиз аватдани?
Регъуьн къванцик акатдани?

Белки, уьмуьр жеда давам,
Чун – чун тушиз, тушиз тамам?..

Ава са гъил гзаф гужлу,
Гъа гъилелай я чун аслу.

Къве твар – къве цIукI я чун гъеле
Генг цаварин мичIивиле.

1988

* * *

Къисмет я ам – ахвар атIун –
Шаирдин, къвез яргъарай,
Гележетдин Лета вацIун
Ван гъатдайла япара;

Къарагъдайла адан вилик
Вилиз таквар ятарай
ЦIай кутаз кIанз вири чилик
Ийизвайбур чамарар;

Карагдайла Устадвилин
Гуьгуьлдинни зигьиндин
Арадавай муртадвилин
Гавур къамат эркиндиз...

Гележегдин Лета вацIун
Хата-хабар я санбар...
Къисмет я ам – ахвар атIун,
ЯтIа шаир пайгъамбар.

1988

* * *

Мугъманар я кье чун Агъа-СтIалдин –
Зулун векьел нянин багда дустунин
Ацукънава фараши тарак чумалдин,
Хъвазва чехир икьи-яру рангунин.

Пиялайриз – гъар легъзе я къетIенди! –
Аватзава чранавай чумалар.
Жаван чехир яван хъанвай бедендиз
ЧикIирдавай ачух жезва хиялар.

Гъисс ийизва, гъикI жуван руьгъ юмшагъдиз
Сад жезватIа гуьзелвилини къайдада
Тебиатдихъ галаз, виче уьзягъдиз
Хуьзвай сирлу ва мидаим мурадар.

Ва япара, къевезвайди хъиз цаварай,
Гъатзава ван Сулейманан шиирдин...
Цав ацIанва ал булутрай, ярарай,
Пияла хъиз чумалривни чехирдив.

1988

* * *

Заз кIандай вун. Заз кIандай ви бедендив,
Ухшар авай ифей зериф шагъвардиз,
Агат ийиз лап мукъувай, къетIендиз,
Вун гъисс ийиз къилиз феи ахвар хъиз.

Амма на зун гъич са къяйни гъисабнач,
Гуя зун са цIверекI тир, ви кIакIамдал
Ацукъай а хъуьтIуьн юкъуз. На табнач:
Ви «заз кIандач!» вуч ацIанвай айгъамдай!

На лугъуди, хъанач ахътин аламат:
Вун гъа вун яз катна закай, шагъвар хъиз,
БарбатI хъанач дуьнья – я сагъ-саламат,
Зун зун язма, а югъ я заз ахвар хъиз.

Масад галаз, белки, ваз бахт жагъида,
Анжах зун мад бахтлувилихъ къекъведач.
Са югъ къведа: пачагълугъдай Аидан
Атай гарук зун мад шехъдач, хъуьредач.

Амма зи ва а бед йикъан арада
Гъикъван мензил аматIа заз малум туш.
Вучиз, вучиз зун и къайи дуьньяда
Са ажайиб къурхудикай магърум туш?!

А гъалаба ихътинди я: инсанри
Зун къат хъанвай къуьнераллаз тухурла,
КъатIудач хъи и дуьньядин мугъманри
Рекъидайла за ваз ялвар авурвал.

Чир жедач хъи абуруз а береда
Зи рикIе гел амайди ви суьретдин,
Мумкин тирди зал чан хтун легъзеда,
АватнайтIа зал ви къве нагъв минетдин.

1988

* * *

Авайди туш бахт дивана фагъирдиз,
Эгер шаир язватІа ам уъмуърда.
Дишегълидиз ганва къуват – шаирдиз
Бахтлувилин са декъикъа куькІуърдай.

1988

АФГЪАНИСТАН

Ви кузвай рагъ цава аскІан,
Чан алачир ифенвай къум,
Гагъ шад ийиз, гагъни пашман,
Зи фикиррив жезва гатІум.

Ви рекъера хъайибурун
Хиялар хъиз, хъуй вун къакъан,
Жанлубурун, къейибурун
Мидаим тІал Афгъанистан.

Къисметдини мурадди зун
Гуъллейрикай хвена яман.
Зи мурад тир садра ахкун
Дидени яр, хайи Ватан.
Зун ви хва туш, Афгъанистан,
Захъ ава зи диде-Ватан.

Т и к р а р б е н д:

*ГъакІ ятІани за ви вилик
Хцин буржи тамамарна,
Афгъанистан, Афгъанистан.
Ви мураддив хъана шерик,
Вун за рикІе давамарда,
Афгъанистан, Афгъанистан.*

Дагъдин гуьтІуь жигъирри ви,
Ви рагари къецІил, сефил
Лигимна зи рикІин иви,
Харж ийиз зи йикъар жегъил.

Ви накъварик, гъамлу маган,
Кума хъи зи пара дустар.
Зи рикІин пай Афгъанистан,
Хуъх абурун секин ахвар.
Зун ви хва туш, Афгъанистан,
Захъ ава зи диде-Ватан.

Т и к р а р б е н д:

*ГъакІ ятІани за ви вилик
Хцин буржи тамамарна,
Афгъанистан, Афгъанистан.
Ви мураддив хъана шерик,
Вун за рикІе давамарда,
Афгъанистан, Афгъанистан.*

1988

ШАИР СУЛЕЙМАН

Хайи халкъдин рикІин терез мизан я,
Адан гъахъвал, адан дуъзвал шаксуз я.
Гъа терезди алцумзава инсанвал
Гъар бендедин, уъмуърдин рехъ атІузвай.

Ви камалдин къизил тварар даим яз
ЧкІанва чи рикІерин генг мензилриз.
Чи кІвал, чи югъ, чи чІал валди къадим я,
Рехъ къалурдай гъед я вун чи несилриз.

Т и к р а р б е н д:

*Лезги чилин ягъ-виждандин,
Намусдин вун уълчме хъанва,
Шаир СтІал Сулейман!
Чи рикІера баркавандиз
Бегъерлу ва сечме хъанва
Ви гъар са чІал, Сулейман!
Сулейман, Сулейман,
СтІал Сулейман.
Сулейман, Сулейман,
Шаир Сулейман.*

Авуддач ви бармак чна вилериз, –
Лезги чилел хуьда садвал гъамиша,
Руг къаз тадач ви чуьнгуьрдин симерив,
Туьхуьрдач экв элдиз вуна багъишай.

Хайи халкъдин рикӀин терез мизан я,
Адан гъахъвал, адан дуьзвал шаксуз я.
Гъа терездиз чешне тир вун инсан я,
Вун галачир югъ чӀимел я, бахтсуз я.

1988

УМУД

Гъар са цӀийи пайда хъун хъиз, азабдик,
Азиятдик къведа умуд арадиз.
ЧӀехи жеда, рехи жеда азаддиз
Ва азабдик хъфида а дуьньядиз.

1989

ГАТФАР

Къвезва гатфар, цӀийи ийиз тӀебиат,
Михъиз гъатна руьгъ кутадай атирра,
Гуя ада уьмуьрдин пак гъакъикъат
Къалурзава, чранвай вич асирра.

Гъалибчи яз, вири вичиз муьтӀуьгъдай,
Заргарни яз гуьгъуьлдинни камалдин,
Яшайишдин гъар са йисан уьнуьгда
Са къаш я ам, сагъибни я жамалдин.

Жумарт я ам: вич алудда рикӀелай,
Багъиш ийиз вичин паяр вири ваз.
Гъавилай ваз, инсан, физвай чилелай,
АквзватӀа уьмуьрдин рехъ куьруь яз?

1989

ХАЛКЪДИН ЧИН

Чун халкъ я, халкъ.
Гъамиша тир.
Ва мадни жеда.
Чахъ чи тарих,
къилих ава,
баядни жида.
Халкъдихъ вичин чинни ава.
Хъунал кар ала.
Адал гъар са девирдин гел,
намус-ар ала...

Зун,
ивидай ктад хъанвай асирдин велед,
Ягъ шагъидик акат хъанвай
девирдин велед,
Къе ви чиниз килигзава,
зи чкӀанвай халкъ:
РикӀ атӀудай халар адал
гъикӀ жезватӀа гъалкъ?

ЧкӀай кӀвалер,
мичӀи хуьрер
хъанва къе ви чин.
ЦӀай амачир къулар тек
канва къе ви чин.
Русвагнавай
мискӀинрин вяз
ава ви чина.
Яд уьлкведин аваздин яс
ава ви чина.

Ариф, лугъуз,
ялтахвилини,
бижвилини гичин
Ви чинилай
элуькъзава:
«Виш халкъдиз – са чин!»
Шаир, лугъуз,
чӀаларбанди
ягъда хуруз гъуд,

Амма ви чІал
 чирдач хциз:
 «Чи чІал я кубут».

Къазвай сада вич аллагъ яз
 ви къадим чІалан
 Ви гафарган
 яд гафарин
 ийизва жалан.
 Ви манийрин устад, лугъуз,
 тІвар авай касдиз

Эминан чІал
 чарчяй кІелдай хесет я хасди...
 Зун ви чиниз килигзава,
 эй играми халкъ –
 Белки, ибур лакъаб⁷ ятІа,
 амачирла гъахъ,
 АлукІнавай ви пак чини,
 куългедик адан
 Хуън паталди дувул вичин
 ва хилер къакъан?!

Анжах гъакІ я!
 ГъакІ туширтІа,
 карагдайни заз,
 ГъикІ дувулар чкІизватІа,
 багъри миже хъваз,
 ТІурар хъиткъин жезватІа гъикІ
 хилерал адан?..
 ...Вуч лагъай чІал я «халкъдин чин»? –
 Мидаим ватан.

Адан чинал
 бириш ала
 Эминан цІарцІин,
 Гимиш ала
 Сулейманан
 симинин эркин.

⁷ Лакъаб – чинал гъалддай затІ, маска.

Адан чина
 экІя хъанва
 Шарвилидин эрк
 Ва Шалбуздин
 муркІарилай
 авахъзавай экв...
 1989

КЪАРА-БУЛАХ

*«– Къведай гатуз КцІариз мугъман хъухъ – чун
 Къара-булахдив ацукъда», – хълагънай заз Акиф
 Алиханова 1988-йисан зулуз, Махачкъаладиз атана
 хъфидайла.Низ чидай къван им чи эхиримжи гъал-
 тун тирди?»*

Вилиз таквар руьгъдин сирлу симери
 Яргъа авай играми тир дустарихъ
 Галаз хуьда пак алакъа – рикІери
 Сада садан ван ийида япарихъ.

Сада садахъ дерт гъиссайла гъижрандин,
 Гур межлиса жада дустар гуьруьшмиш –
 Жабраилдин нуьсрет алай фейжандив
 Азраилдин чІулав гъил жеч къаришмиш!

Амма жуван ватанда чи ивидай
 Пайгъамбарвал тергнава тир тегъерда:
 Герек, дустар гуьруьшмиш жез хъайитІа,
 Гъиссин, гуя – эхиримжи сеферда.

ИкІ туширтІа, Къара-булах, шир-шир ви
 Накъвар хъана зи шиирда шедачир...
 Азраилди алцуарна шаир ви.
 Жабраилдин нуьсрет вал куьз алачир?

1989

ЛЕЙЛАДИЗ

Вун са иер аламат я,
Вун цаварин имарат я,
ЭвичІнавай чилерал,
Зи кьисметдин чалпачухда
Заз са экуь югъ ачухдай
Ният аваз вилера.

Шадзава зун гьакъикъатди:
Ракъиник ви муьгъуьббатдин
Алукънава гатфар зи...
Ви сергъятсуз милайимвал
Я цаварин мидаимвал –
Чилинбур я гафар зи.

1989

АЛИБЕГ ФАТАХОВ. 1935

Лугъунрин ван ава гъуьлуьн лепеда,
Ара атІуз – ажугълу гъугъ вагъунрин...
...Я сад Аллагъ, на чаз гайи уьлкведал
Куьрс хъанва кье къармахар гъи къузгъунрин?

Вучин гила? РикІ авайда асландин
Гадардани ам кІвачерик кубутрин?
Сиве кье мез туна гила иландин,
Цирер маса гудани пак умудрин?

Ваъ! Хиялрал кьуьл гьалчнава хахулри.
Гьеле лувар мягъкем тушир цІарарни
Дустагънава, хура туна чукІулрин,
Дустагънава валай вилик ви тІварни.

Паб хъфенва – зулуматдин къармахдиз
МуьтІуьгъ тахъун усалвал яз гьисабна.
Мегер, анжах элкъвейтІа вун алчахдиз,
Къазанмишда и уьлкведа суваб на?

Жери кар я, жагъидачни, кьейитІа,
Кучуддай кас, эцигдай ви сурал къван?
Я сад Аллагъ, на заз бахт гуз хъайитІа,
Фад хутах зун эхиримжи йикъал къван!..

...Гъуьлуьн кьерен къаранлухда куьлуь экв
Хкахъзава пакаман яр татанмаз.
Дав алемда тек амукай Алибег
Къузуь жезвай, къанни вад йис тахъанмаз.

09.04.1990

ЖАЛЛАТИАР

ЧІалахъ жезни алакъзавач
Уьлкведа ал тІаратІрин:
Гъич бейнидик акакъзавач
Тум хкатун жаллатІрин!

Абур авай сурарни кваз
Къадгъурзава лянетди.
ЧукІурнава пунарни кваз
Шумудни са гуымбетдин.

Ва гъар садав, тарих тирвал
Иви хъвайи алахъна,
Лайих тирвал, лайих тирвал
Гъахълу дуван агакъна.

Гъатта жанлу жаллатІар жез
КІанзавайбур дугъри яз
Аквазва кье: гъар садан мез,
Гъилер гъакъван куьруь я.

Куъз лагъайтІа, девирралди
Алцур авур жемият
Жеч тух ийиз эмирралди –
Адан ем я гъурият...

Амма, мадни давам хъийиз
Серт агъайрин гъалатІар,
Ча, садазни акван тийиз,
Ама маса жаллатІар:

Ажугълувал, сабурсузвал,
Сергъят квахъай такІанвал,
Ахлакъсузвал, абурсузвал,
Шит гафарин къакъанвал...

И жаллатІри, хкажна къаз
Азадвилин тІаратІар,
Гъасилзава буъркъуьдаказ
Сифтебурун ниятар.

Ал йисарин къазаматдай
Акъат хъувур азадвал
Гележегда саламат яз
Хуьдай женни регъятвал?

ЖаллатІрикай тарихдин чи
Хуьнуьхилай, вафа яз,
Къанлуйрикай къилихдин чи
Азадвал хуьн жафа я.

08.07.1990

МУКАЛНИ КІАШ

Хъайиди я, лугъуда
(АматІа ам къе?),
И дуьньядин ругудай
Са пай тир уьлкве.

Мукални КІаш, лугъуда,
Жезвай яшамиш,
Гъекъ-каф аваз далуда
Тухуз яшайиш.

Нуьсретдик кваз Худадин,
Къаз адан акъул,
Адан гъар са баладиз
Гана чими къул,

Фу-яд гана, пек гана
И къве стхади,
Умуд гана, эрк гана
Гъар са баладиз.

Амма игри иблисди
Садра и къведаз
Эвер гана межлисдиз –
ЖаллатІрин юкъваз.

Пиянарна гафарив
ПичІи ва лавгъа:
«Каинатдин гатфарин
Бахт авач яргъа!»

Юкъвай яру тІаратІрин
Хъуьрезвай иблис...
Нубатдалди жаллатІри
Тухузва межлис.

Килисаяр, мискІинар
Гуьзва Мукалди.
КІаш галукъай муъминар
Физва ажалдиз.

«Ма, камаллу къилерин
Гатут чІехи юг,
Веъир халкъдин вилериз
Амукъдайвал руг!»

Иви алай хиялда
Къанлуйри алчак
КІашунални Мукалда
Ийизва дамах:

«Гъа кѣе-пака алукъда
Чи гатфар фарап,
Вири фида – амукъда
Са Мукални КІаш!»

Амма уълкве элкѣвенвай
Мейитдиз жанлу...
Амма чилик ифенмай
Саф рикІер гужлу...

Амма садра уълкведал
Гъалиб хъана каш:
Чѣб гъич тахъай жуъреда
Къена Мукал-КІаш...

Худади нур хкана
Накъварал хайи.
РикІери цІир хгана
ЖаллатІри кайи.

Гъатнавай хъен иблисдин
Амачиз ери...
Вучда – адан межлисдик
Хъанай чун вири.

Вучда хъайи гунагъдиз?
Бурж алама чал:
МуьтІуьгъ анжах Аллагъдиз
Гатун КІаш-Мукал.

29.07.1990

ШАИРДИН ГУЪМБЕТ

1990-йисан І4-августдиз Ахцегъа са гъихътин
ятІани угърашри Хуъруьг Тагъиран сурал эцигнавай
гуъмбет хана алудна ва сур къацІурна.

Бязибуру тариф ида:
«Женнет я, – лугъуз, – Ахцегъар».

Х. Тагъир

Уълкве тирвал
физва дяве
сурарихъ галаз,
Гуъмбетрихъни,
шикилрихъни
тІварарихъ галаз,
Физва дяве
жаваб хгуз тежердахъ галаз,
Писвал ийиз писвилиз
гъил текъвердахъ галаз.
(КичІерхъанар!
Кар ачухдиз
ийиз тежербур!
Чпихъ намус
я юкъуз,
я йифиз тежербур!)
Гъина
битмиш хъанатІа
и ажугъдин дувул?
Ни Ахцегъиз
гъанатІа
и ажугъдин дувул?
Халкъдин шаир
Хуъруьг Тагъир,
гудай на жаваб
Гъар суалдиз,
амма кѣе ви
мез хъанва татаб.
Сур, угърашри къацІурнавай,
акур береда
Ви руьгъ, белки, катнаватІа
Самур дерадай.

Акур чІавуз
 кукІварнавай
 гуьмбетдин кІусар
 Хквенни и жегьнемдикай
 женнетдин ухшар?!
 Ахцегь шегьер,
 сагьиб я вун
 тарифдин чІехи,
 И чІулав чин
 кухтур жуван
 тарихдик рехи.
 Я рикІелай
 алуд мийир
 жедайди аян
 И алчахвал
 кІарабризни
 аламачир чан;
 ЭкъечІдайди
 абур садра
 лакьандай къайи,
 Мад архайин
 хъхъун патал
 ватанда хайи;
 Гъар шаирди
 ийидайди
 рекьидай чІавуз
 Элдиз веси:
 «Зун Ахцегъа кучудмир!» – лугъуз...
 Ктабар куз,
 гуьмбетарни чукІуриз жеда,
 ТІварни,
 карни,
 сурни –
 вири
 къацІуриз жеда.
 Амма
 халкъдин рикІе авай
 гуьмбет шаирдин

КукІвариз жеч
 сагъзамай къван
 миллет шаирдин!

22.08.1990

* * *

Вун виридаз ачух хъанва, дишегъли,
 Вахъ са сирни амач малум тахъанвай.
 Садни эркек амач жеди вич эгъли
 Ви гуьзелвал вилералди тахъанвай.

Пиянвилин гум твазва на кьилера,
 Яргъалди туш харчи гум ви таъсирдин...
 ...Гуьзелвилин сирлувили чилерал
 Хвена, хуьзва, хуьда цІелхем уьмуьрдин.

1990

БАГЪИШЛАМИША

Къисметди дуьшуьшарна чун
 Уьмуьрда сад садал.
 Чун юкъваз муьгъуьббатдин цІун
 Аватна далбадал.

Вуч гужлуз куькІвенай
 Чи къведан рикІерин ялав.
 Амма куьз чуьхвенай
 Чи къисмет марфари чІулав?

Т и к р а р б е н д:
Зи сифте муьгъуьббатда
Гъатай инсан,
Зи руьгъдин мусибатда
Амай инсан,
Заз багъишламиша!
Багъишламиша!
Багъишламиша заз,
Багъишламиша!

Чун къекъвей багълара гуъзел,
Йифера алатай
Ама чи муьгъуьббатдин гел,
Мурадар, гъалатIар.

Ваъ, зун туш тахсиркар
Хуъз тахъай муьгъуьббат битав,
Пак гъиссер ва гафар
Вугайди гарарив чIулав.

Зи йикъар алатзава физ,
Аваз ви суракъда.
Гъар йифиз, гъар ялгъуз йифиз
Заз кве гъед карагда:

Абуруз агатиз
КIанзава сад садан патав,
Амма, рехъ алатиз,
Квахъзава булутра чIулав...

1990

* * *

Чуьнуьхда за садра эхир
Къайгъуйривай уьмуьрдин вун,
Регъим течир, инсаф течир
Гургурдивай девирдин вун.

Чуьнуьхда къаб-къажахдивай,
Газдин иски пичинивай,
Гьукуматдин кIвалахдивай
Са къван хъана туьтуьнавай,

Учирривай туьквенравай,
Къилиз тефир хиялривай,
Мадни залан геренривай,
ЧIалав текъвер аялривай,

Ви сергъятсуз сабурдивай,
Зи къайгъусуз виждандивай,
Ви киснавай къагъурдивай,
Ван такъвезвай ватандивай,

Чуьнуьхда за (Заз кичIе туш
Мад са цIийи гунагъдикай);
За гуда ваз вири, на вуч
ТIалабнатIа Аллагъдивай.

1990

* * *

ХупI хъанвачни и гуьлуьшан гатфариз
Къадар гзаф, мана ичIи – гафарин.

Билбилдикай шиирралди рахазмач,
Адан ванчик садан рикIни къудгазмач.

Къизилгуьлдин фейжандикай гъяз амач,
Амма адан гъисаб тавур цаз амач.

Жив цIранва. Девран хъанва юргъарин,
Къадар гзаф, мана ичIи – гафарин.

19.09.1990

* * *

Икрагъ хъанва зун – яб гудай бейниван
Лагълагърикай пачагъринни везиррин,
Хиве къазвай гатфарикай баркаван,
Девлетрикай гележегдин асиррин.

ЗатIни кIандач. Са затIни. Зун рази я
И хъуьтIелай живеер галай авадан.
Къуй хъурай и къай зун патал рузи яз,
Бес я заз и сергъятсуз чуьл баябан.

И чуьлдай тӀуз зун кьил элкӀвей патахӀди
Фида. Анжах такурай зи вилериз:
ПачагӀдин тахт гӀатай накъан ялтахди
ГьикӀ мад япар денгзаватӀа эллерин.

Такурай заз: гьикӀ аматӀа алчахвал
Къизилрани, гимишрани гьуьрметда,
ГьикӀ аматӀа намусни ягъ, кӀучагӀвал
Ягъанатда, туьгӀметдани нифретда...

И чуьлдай тӀуз фида... Живни булутар
Какахъзавай агакӀайла уьруьшдив,
Жанлу хӀийиз зи туьхвенвай умудар,
Первердигар экъечӀда зи гуьруьшдиз.

1990

* * *

Зи ханвай ахвари
Экуьнин бере
Гуьзетна – цаварин
Даим экв жегъре.

ЧкӀанвай уьлкведин
Куьлуь-чӀехи тӀал
Экуьнин гьуьмеди
Туькьуьмнавай дал.

Гуя и чилерал
Алайди туш кӀан.
Я алач вилерал
НакӀварин тӀурфан,

Къушарин баядар
Ширин я, ширин.
Мурадар... Мурадар
Экуь ва дерин.

Чан кӀачуз гунагӀдин
ЭкӀя хъанвай гьуьм
Гуя сад АллагӀдин
Я чӀехи регӀим...

Амма гьуьм алахъна.
ЯцӀа гӀатна югъ:
Мад иви авахъна,
Мад накӀварин юргъ.

Сана чил эчӀягъна
Къуватри сирлу..
Халкъ халкъдал кӀарагъна..
Вуж я тахсирлу?..

Хабарар... Хабарар..
Гуя – кӀиямат..
Зи йифен ахварар
АтӀурвал я мад.

За мадни гуьзетда
Экв алуькӀдай чӀав.
За цавув суьгӀбетда
Тирла чил битав:

Худадин сирериз
Къурбанд жер бере,
Инсанрин рикӀериз
Цуз нулар жегъре!

20.05.1991

САДВАЛ

Лезгистандин шагъ дамардин
Ериш авай гурлу Самур,
Ни элкӀуьрна вун часпардиз,
Чи хайи чил кӀве пай авур?

Са мефтІ, са рикІ, са руьгъ, са чІал
Къве чкадал пай жедани?
АвуртІани, сад жеда тІал –
Ахътин тІалдиз тай жедани?

*Т и к р а р б е н д:
Садвал! Садвал! –
Чи рикІерин эвер я!
Садвал! Садвал! –
Чи уьмуьрдин сегьер я!
Сад хьухъ! Сад хьухъ! –
Тагъкимзава чаз бубайрин сураи.
Сад хьухъ! Сад хьухъ! –
Лугьузва чаз аранрини дагълари.*

Вич вичивай къакъатай эл
Дуьнья тирвал сиять жеда.
Таз тахъана тарихда гел,
Эхир садра куьтягъ жеда.

Зи лезги халкъ, эрк-бажарагъ
КІватІа санал виждандади,
Туьхуьн тийир садвилин рагъ
КуькІуьр ая ватандади чи.

Самур дере, Куьре, Шагъ дагъ,
Къуба, КцІар ишигълаван –
Чи бубайрин са чил я сагъ,
Ивидалди ишиннавай.

Шарвилидин гъалиблу тур,
Зи халкъ, гъилий гадар мийир.
Лезги абур, лезги сабур,
Лезги намус квадар мийир!

1991

СА ЛЕЗГИСТАН

Лугьуда хьи: «Ахварава лезгияр.
Ватандивай яргъарава лезгияр».
Ахварикай уяхбурни гзаф я.
Хайи чилин даяхбурни гзаф я.
Са Лезгистан я виридахъ авайди,
Къве патай къве зулуматди чухвайди,
Чун ахварай авуддайди эхирни,
Чун юрдарив ахгуддайди эхирни,
Вичин лекърен цІакулар кІватІ хъийирди,
Вири миллет къве лувак сад хъийирди...

1991

ХЪАЙИ КАР

«Лезги гъинай, гуьзгуь гъинай», –
Лагъана са кІамашди.
Лезгидикай гуьзгуь хъана:
«Гила жуваз тамаш дуьз».
Акурлани регъуь хъанач
ЦІап хътин чин угърашдиз.

1991

АЙГЪАМДИН ШИИР

Зун ава. Закай
Хъана вучда къван?
РикІе авай цІай
Кана вучда къван?

Вун къведа. Садав
Вугудайла гъил,
Лугьуда ада:
«Чурмир зи гуьгъуьл».

Муькуьдаз вуна
Гайила салам,
Шехьда гъил къуна:
«Гиликъна зи лам».

Масадавай на:
«ГъикІ я ви кеф-гъал?» –
Жузурла чІана,
Хъжедач мад лал.

Тамам са юкъуз
Ахъайда дерт-гъам.
«Вун гъикІ я?» лугъуз
Рахадач вич ам.

Низ герек я вун? –
Ава-авач сад
Чилинни цавун
Майданра азад.

Вун хъунни тахъун
Низ герек я къван?
«Зун ава», – лугъун
Куъз герек я къван?

1991

ЭЛЕГИЯ

Хва Эминаз

Вуч лугъун ваз? Къадани вун чІехидай?
Чиг куърпеяр чІехибурай гъисабда
Дуьнья акур къуьзекрини къарийри.
Заз, лагъайтІа, дердер ава ийидай,
Чидай касдин рикІни жигер кабабдай,
Гъарайди хъиз зулун зарул къарнийрин.

Я маса кас, валай гъейри, авач захъ,
Лагъай са дерт жуванди хъиз къабулдай:

Зун ялгъуз я и дуьньяда, егъи я.
И дуьньядал са чІавузни хъанач гъахъ.
(Ам тахъунал де за къе вуж батІулда?) –
Вун я зи гъахъ – гъахънай вун заз чІехи я.

Заз авилай чІехи я вун: гунагъар
Квачиз, йикъар алатзава гъеле ви
(Гунагъар вак и дуьньяди кутада).
Аллагъ сад я, пайгъамбар гъахъ – панагъар:
Заз чидач вуч кхъенватІа пеле ви –
Зи пелел вуч алайтІа ваз аквада.

Хва чан, белки, кхъичир и цІарар за,
Амма заз и какахънавай йикъара,
Дуьз лагъайтІа, какахънавай йифера
Акваз ава тикрар жезвай ахвар са:
Зи рагъметлу дидеди заз яргъарай
Эверзава – эхиратдин циферай.

Зун, хаядин агакъ тийиз дердинив,
Аватзава ахварай йиф аламаз,
Япарамаз эвердин ван дидедин.
Къайи хумул агат хъана бейнидив,
Ахварихъ ватъ, дидедихъ вил галамаз
ЭкъечІда зун юкъвал ичІи куьчедин...

Чидач, им вуч ахвар ятІа, затІ ятІа.
Белки, куьтягъ жезва чилел йикъар зи,
Белки, теклиф ятІа вини дуьньядиз...
Гатфар хъанач, я хъанач захъ гад кІватІай,
Мумкин я, ваз герек тахъун чІалар зи –
Кхъейбур за, муьтІуьгъ тирла Худаиз.

Амма заз ваз къве гаф лугъуз кІанзава,
Белки, маса вахт жедач заз лугъудай,
Белки, маса вахт жедач заз кхъидай:
Азраилдин гинибашри ванзава...
Заз кІандай югъ ви гъиливди кучудай –
КІани кІвалахъ къаз жедани жеридай?

Хва чан, кьве шей квадар мийир хатадай –
Сад намус я, садни чІал я дидедин –
И кьве затІ я руьгъ девлетлу ийирди.
Ватан лугьур затІ ава: вун аквадай
Вилер адахъ тежер бязи вядедин
Синихмир – гьам я вун хкаж хьийирди.

Заз кІандай хьи, эхиримжи бине зи
Миграгъ хъана – адан пак багъ ичерин,
Зи дидени Гуьзел баде ксанвай.
Заз кІандай хьи, вуч аматІа къене зи –
Дуьнья такур мурадринни гьиссерин
Эвез жен вун, михьивилив ацІанвай.

Хва чан, яб це: садра-къведра хтана,
Векъ алай зи сурун къилихъ ацукъ вун:
Амал ая хуьруьн гьар са адетдал.
Жуван фейи уьмуьр рикІел хкана,
Зи уьмуьрдин гъавурда дуьз акьукъ вун,
Амайди са тІвар ятІани – гуьмбетдал.

Рази жеда зун валай. Дуьз дагъайтІа,
Зи руьгъ рази жеда, гъа и береда
ЭвичІнавай эхиратдин яргъарай.
И чІалар ви рикІел бирдан хтайтІа,
Чир хьухъ, секин я зун цавун дегънеда.
За йифериз эвердач ваз ахварай.

17.07.1991

* * *

Сефил йикъар...
Гуьгъуьл я дар.
ГьикІ къведатІа
Пакадин югъ?
РикІ жедатІа
Тийидай цІугъ?
Садаз яйлах,

Садаз буругъ,
Садаз кІвалах,
Садаз къуллугъ...
Гъахъни намус,
Гъакъикъат, ягъ –
Гъар сад ялгъуз
Хъанва сиягъ.
Ибур жуваз
Къабулдай кас,
Нуш жеда ваз
Ви фан са къас.

1991

* * *

Къуд цІар авай шиирда вуч тваз жеда?
Ирид цавун шадвални гъам-хажалат
Санлай чпе къуд цІарцІивай къаз жеда.
Къуд цІар гъакъдай рикІ жагъида бажагъат.

1991

* * *

Хъсанвилиз кІан жемир ваз хъсанвал,
Я писвилиз кІан жемир ваз инсанвал.
Яшайишдин бед къанунрин аксивал
Чир тахъун – им я гъар касдин асивал.

1991

* * *

Хайямани агъзурни са шумуда:
«Чехир хъвана дердер алуд», – лугъуда.
Куьгъне дертни, цІийи дертни залан я,
Чехирдин тІем акакъзавач – жаван я.

1991

* * *

Халкъдин дерт-гъам гъисс тийидай небгетдиз
Халкъ маса гун – къуллугъ, тІварар, девлет я.
Къве чкадал чара хъана, къисметдиз
МуьтІуьгъ хъайи миллет вични небгет я.

1991

* * *

Ибрагъима⁸ кхъейди тир: «Бахтар пайзава».
За кхъизва: «Къе уьлкведа тахтар пайзава».
Тахтар – гзаф, бахтар тІимил хъайитІа, вучда?
Азадвилин вахтар тІимил хъайитІа, вучда?

1991

* * *

Эминан халкъ етимхана уьлкведа
Етим хъиз я набут, рахаз тежедай.
Мус къведатІа гъукуматдин хиялдиз:
«Ше тахъайтІа, мам гудачни аялдиз?»

1991

* * *

Хайи халкъдин гъарайдиз гъай лагъай генерал⁹,
Къекъуьн регъят тирни, гъетер алаз къуьнерал?!
Гила ви къве къуьнел – къве пад са лезги чилин,
Ихътин чиндин тІварни-къимет алач чилерал.

1992

⁸ И цІарцІе ихтилат Ибрагъим Гъусейнован шиирдикай физва.

⁹ И цІарар генерал М. Гъ. Къагъриманов лезгийрин «Садвал» гъерекатдин кхиле акъвазайла кхъейбур я.

* * *

Рубаида са цІар ава, муькуь пуд цІарцІин
Са кетигдив¹⁰ къан тийизвай, айру тир ванцин,
Камалдинни бажарагъдин уьлчме я а цІар,
Муькуь пуд цІар – буш устадвал къеженвай мецин.

1992

* * *

Икъван чІавал гуьзелрикай атІанвай чІалар
Вакай тирди инкар ийир жагъидач устІар.
ЦІарцІихъ, вакай хълагъдай за, хъженни рябет,
Эй Худадин къелемдикай хкатнавай цІар?

1992

* * *

Зун жув жув яз амач – михъиз дегиш хъанва зун:
Яшайишдин бед «савкъватрив» вердиш хъанва зун.
Дуьньядин гъам са парцяйни акъваззамач заз,
Карванд рекъай физвай ялгъуз девриш хъанва зун.

1992

КЪАРАГЪ, ЛЕЗГИЯР!

Чун алпанрин шигилар¹¹ я,
Чи алпанвал гъиниз фена?
Чун кукІушрин сихилар я,
Чи къакъанвал гъиниз фена?
Чара хъанва чи аранни
Чи дагъ, лезгияр,
Энгел мийир гила къванни,
Къарагъ, лезгияр!

¹⁰ Кетиг – рифма.

¹¹ Шигилар – са тухумдикай тир ксар, бан-бубайрилай гуь-гъуьниз къвезвай несилар.

Хак акъатай гъкуматриз
 Хаз кІанзава чи кјулан тар.
 МуѳтІуѳгъ жемир зулуматриз,
 КъаѳІур мийир лезгидин тІвар.
 Къве чкадал хаз тамир куън,
 Хъухъ сагъ, лезгияр!
 Гъич лукІвиле тваз тамир куън,
 Къарагъ, лезгияр!

Ажужвилиз гайитІа рехъ,
 Чи ягъ наши кІвачик жеда.
 Чи кІвалерал аѳукъда пехъ,
 Чи арада чуъруѳк жеда.
 Мурад Гъажи Давудан хуъх
 Яз чагъ, лезгияр!
 Твах ам къилиз, тийиз синих,
 Къарагъ, лезгияр!

Къве викиІиник къил жедалди,
 Жуван са пІипІ хуън хъсан я.
 Чарадан фал вил жедалди,
 Халкъ яз санал къин хъсан я.
 Вил эѳигмир гъич чарадал,
 Авагъ, лезгияр!
 Са Лезгистан гъваш арадал,
 Къарагъ, лезгияр!

1992

ДИДЕДИН ЧІАЛ

Зи лезги чІал, дидедин чІал – дуънъядин
 Вири чІехи чІаларилай ширинди...
 Зи къисметда шадвилини сузадин
 Гуъзгуъ я вун, хвейи халкъдин зигъинди.

Къуй са акъван гегъенш туш ви уъруъшар,
 Къуй са акъван гъяркъуъ туш ви часпарар,
 Са квелдини ийиз жедач дегишар
 Ви туънтвилин, назиквилин гъунапар.

Ви сесера цІун меѳерин ван ава,
 Къаяйринни, ачІаринни аранрин.
 Гъар гаѳуна хайи чилин тІан ава,
 Атир ава мезрейринни харманрин.

Вун авачир яд чкайрай хтайла,
 Вун цІай хъиз я хайи кІвалин кјулавай:
 РикІ къагъардив, хвешивилив аѳайла,
 Мад къахрагъиз кІан жедач ви къвалавай.

Гекъигунрив ви къакъанвал, деринвал,
 Ви хѳивал къалур жедач авайвал.
 Авахъзава, артухиз ви ширинвал,
 Туъхуън тийир са гъетрен нур цавай вал.

Анжах вун зи ивидани бейнида
 ХъаначиртІа, туширтІа вун зи мез яз,
 Рази тир зун: вун заз чІал яз гайида
 Зун халкъунал ви са гаѳ яз, са сес яз.

12.06.1992

* * *

Шихнесир Къафлановаз

Шихнесиран илгъамдин нев
 Галукъай хъуѳтІер,
 Гатфар авач агакъдай квев,
 Агакъдай цуъквер.

Шихнесиран илгъамдин экв
 Аватай гатфар,
 Женнет жеда ви генг гинек
 И чиликай дар.

Шихнесиран илгъамдин чиг
 Аѳукъай гатар
 Ядач цІара, жедач эксик
 Бегъеррин къадар.

Шихнесиран илгъамдин нагъв
Алукъай зулар,
Куъ циферай куькIуьда рагъ
Къезилдай тIалар.

Шихнесиран илгъамдин цIай
Галукъдай рикIер,
Куьн я, дуьнья хъайила зай,
Амукъдай рикIер.

1993

* * *

Зун ви вилик ква, эй пачагъ цаваринни чилерин,
КIелиз тежез жуван къисмет кирс цIарарай гъилерин.
Тек са ваз зи чизва къадар, гъи рекъяй зун фидатIа.
Зун сеферчи мийир вуна масад фейи гелерин.

1993

* * *

Уьмуьр хъвана алатдай са фейжан туш, зи дуст,
Я къуьлуьник руг ийидай майдан туш, зи дуст.
Уьмуьр фейжан, рагъ хъиз, гъиле къаз алакьун я,
Уьмуьр физва, амма гъеле рагъдан туш, зи дуст.

28.04.1993

* * *

Хъвайи чIавуз къил ягъай хъиз жедай заз кIарцIи,
Эрекъ хъурай, шараб хъурай – жедай зун ицIи.
Жамшидан жем хътин са затI авуна закай
Шихнесирахъ галаз хъвайи чехирди верцIи.

30.04.1993

* * *

Лугъуда хъи са лезгийри: «Къуьруь хъанва чун,
Гуж гъилевай яд чубанриз суьруь хъанва чун».
Садра къванни – къацIай кали къацIурда нехир –
Лугъун чна: «Дири хъанва, ири хъанва чун!»

1993

* * *

Батан физва – Шарвилидиз эвера, лезги!
Пуд сеферда адан пак тIвар эзбера, лезги!
Азадвилиз къурбанд кIанда – леке гъиз тахъуй
Ви женгери бармакдал на женгера, лезги!

1993

* * *

«Кесибвилин падеж» чIала ачух авур кас,
Вун я лезги илим са чIиб артух авур кас.
Бахтсуз кас я, алим лугъуз, кесиб халкъ такваз,
Адан михи чIалакай нагъд дуллух авур кас.

1993

* * *

РикIиз ягъай са цIарцIин экв, куькIвена, квахъна,
Адан суьгъуьр, лацу чарчел тefена, квахъна...
Эй ичIи рикI, вун хураваз дуьнья я мичIи,
Зазни кIандай, ви ичIивал техвена, квахъна.

1993

ЖУВ ЖУВАВ РАХУН

– Хтанва вун хайи муказ – Миграгъиз...
Адан чинай жуван къамат суракъиз,

Килиг адаз тамашдайвал гуъзгуъдиз:
Къе вун вун яз аматІа гъваш бейнидиз.

Вун руг авай алад хуъруън куъчедай –
Жуван чуплах аялвилин бинедай.

Куъгъне гелер жагъура, руг хчализ,
Алахъ цІийи гелер абрухъ акализ.

Алцура жув. Тунгъал цифер цававай
Авайбур тир лагъ гъа бахтлу чІавалай.

Чехи вацІа авай ядни гъа яд я,
Гуълуъв агакъ тавунамай, баят яз.

Шалбуз дагъдал алай живни гъа жив я...
ГъакІ лагъ жуваз. Вун вун я лагъ. Зун нив я?!

– Зи аялвал, зи михъивал акатай
Руг гъикІ жагъур хъийида и руквадай?

Цифер физва. Къвезва чІулав булутар.
ГъикІ кутада алатайдак умудар?

Чехи вацІу гадарзавай къванери
Лугъузвачни уьмуърдикай куъчери?

Шалбуз дагъдин живни, элкъвез булахриз,
Кужум жезва чилевай къван чІварахриз.

Вунни вун яз амайди туш, бейниван.
«Хъанай – амач» – им я садра жери ван.

КІантІа мийир, кІандатІа жув алцура –
ДапІар куъз я тухвай чІавуз кал цурай?

Авай кІвалах: къве пай хъанвай са рикІ я,
Ругни циф хъиз, гъа къве падни гъарикІ я.

1993

ЦІАЙ

Тажидин Мееъамедоваз

Зун физва Къавкъаздин
Алпандай.
Квахънава тав ясдин
Зи чандай.

Зун физва – зун ала
Чилел зи.
Ал мецер цІун ала
Гъилел зи.

Фидайла бубайрин
Накъвадай,
Гъалтна зун архайрин
Акадал.

Амачир ам къул яз,
РикІ амай –
Къванерин акъул яз
Руъхъ амай.

Дегъ адет хтана
РикІел зи,
Гуя цІай къугъвана
Рекъел зи.

Зи вад тІуб руъхъведиз –
ЦІуз фена.
Зи чандай, лепе хъиз,
Зуз фена.

Гъа цІай я капал зи
Алайди.
«Зун вуж я?» суал зи
Гъялайди.

ЦІай я ам чан гудай,
Тан гудай,
Нев рикІин фан гудай,
Ван гудай.

Намусда михъивал
Тваз кудай
ЦІай я ам, лезгивал
Яз кудай.

Кузва ам ацахъай
ХарапІра,
Кузва ам чи квахъай
Ктабра.

Кузва ам шаиррин
ЦІарар яз,
Амай дуъз лезгийрин
ТІварар яз...

Са хва ам тагакъдай,
Руш авач.
Туъхуъриз алакъдай
Гуж авач.

Ам цІай я, куз жедай
ДатІана,
Хуъдайдаз гуз жедай
Тапана.

А цІуз туънт рикІин чад
ХупІ кІанда,
ЭрчІи гъил, гъилин вад
ТІуб кІанда!..

Зун физва Къавкъаздин
Алпандай.
ЦІай лезги аваздин –
Зи чанда.

1993

ЖУВАЗ ТЕСЕЛЛИ

Вун гъар юкъуз аквазва заз,
ЧІугвазва рикІи.
Хъанва вакай – чидач хъи ваз! –
Зи руъгъдин ризкъи.

Вун – цуъкведа, вун – сегънеда
Атиррин назик.
Зи рикІ гъеле кІел тежедай
Са кІел я вун чиг.

Зи рикІелай тефей къванер,
Чархар амани?!
Адал акъалж тавур къенер,
Пуарар амани?!

Адал хъайи кІацІар-хирер
Авайбур туш сан.
Ада хвейи михъи сирер –
Къе пар я залан.

Адавай кІел тахъай рикІер,
Вилер амай туш.
Адаз такур ракъар, цифер,
Селлер амай туш.

ВикІегъвална, заз ви вилер
КІелиз кІанзавач.
Жував а вун къведай тегьер
Хъелиз кІанзавач.

Тарихдилай за зи рикІин
Чугвада хьи цІар,
Акурай заз анжах ви чин
Умун юкѳуз гѳар.

Кѳуй гѳар юкѳуз алатрай, физ,
Зи мукѳувай вун,
Заз ийизвай мергѳямат хьиз
Пачагѳди цавун.

Кѳуй давам хѳуй ви гуѳзелвал
И легѳзейра пак,
Адахѳ галаз зи цІигелвал,
Зи мусибат, гѳахѳ.

Чирда кІелиз вахтуні ваз
Инсанрин рикІер.
Зи рикІин дал бахтуні ваз
Тагурай дердер.

КІелна зи рикІ, кІелна зи гѳал,
Са хѳвер це заз, – дад! –
Икѳван чІавал мез хѳайи лал,
Яз чІалан устад.

Ви рикІелни, зи рикІел хьиз,
Хѳайила хирер,
Кагѳул жемир зун рикІел гѳиз,
Зи кайи сирер...

За теселли гузва жуваз
ГѳакІ жеда лугѳуз,
Гуѳзелвилині са легѳзе заз
Гѳат жеда лугѳуз.

1993

КЪИЛ ХКАЖ, АРБЕН!

Куѳз вун акѳван пашман хѳанва,
Хва текѳейдан кас?
Вакай киле-кѳажгѳан¹² хѳанва,
Ацукѳнавай пас.
Амма вучда? – Я гѳахѳтин чІав,
Чина авай хѳен.
АлачтІани ви кѳилел кѳав,
Кѳил хкаж, Арбен!

Авач, лугѳуз, жуван кІвал-кѳул,
Сефил жедани?
Дагѳдин пад кѳван авай ругул
Гѳафил жедани?
Кѳарагѳ садра, ая чІадгун,
Акѳажа беден.
ЭкѳечІ тадиз куѳчедиз вун,
Кѳил хкаж, Арбен!

Иѳтин заман – алачарпан¹³
Мус ахкѳада ваз,
Хѳанвай бере гѳар са инсан
Са гѳукумат яз,
Гѳар сад – вичин шагѳни аскер,
Вичин яц, куѳтен?..
Им акун бахт тушни мегер?
Кѳил хкаж, Арбен!

Куѳче – базар, уѳлкѳе – базар,
Хуррам гадаяр..
Мус ваз икѳван кѳумарбазар,
Гѳарамзадаяр
Акурди я, ахкварди я,
И йикѳар кѳетІен?
Вахт кисбурни чухварди я,
Кѳил хкаж, Арбен!

¹² *Киле-кѳажгѳан* – махарик кѳай, гѳикѳван ргайтІани, звал
акѳалт тийидай кѳажгѳан.

¹³ *Алачарпан* – жив какахѳнавай гатфарин марф.

Як хъиз, якІв хъиз, маса гудай
Гъахъ, Ватан, Намус,
Гъардай вич тир кас акъудай
Вахт ахквада мус?
Чир жеда: нин михъи я рикІ,
Нин суфат – кетен.
Себеб авач жедай гъарикІ,
Къил хкаж, Арбен!

Ашукъри хъиз, дегишна тІвар,
Керчекдиз лугъун:
Чи рушарин жумни анар
Яд уълквейриз гун,
Пул квайбурун хъун эменни
Гъар чІагай беден –
Жуваз акун залан женни?!
Къил хкаж, Арбен!

Киливизур¹⁴ кутурла, вал
Акьалтзава цур:
«Им акур зи чиг къве аял
Жедачни бес чІур?» –
Ваъ, чир жеда: дуънья фана –
Туш балкІан семен,
Я гъаремни къасабхана...
Къил хкаж, Арбен!

На рухвайрив агудмир таб,
Агудмир гъилле.
Им гатфар я, хъанвай татаб,
Хквезмай гъеле.
Инсанвал я и тІурфанда
Чун хуъдай елкен.
Гъам квадармир на ви чандай,
Къил хкаж, Арбен!

11.03.93

* * *

Накъвадикай зи як-кІараб хъанва, заз чида,
Зи кІалубдиз руъгъ цавукай гъанва, заз чида.
Битавдаказ лигим хъунухъ патал зи къве пай
Зун уьмуьр-цІуз, уьмуьр-вацІуз ганва, заз чида.

1994

* * *

Са инсандиз шумудни са суфат хъанва къе,
Адаз хам хуъз, адаз къил хуъз регъят хъанва къе.
Хвейи касдиз вичин са чин ягъдин гуъзгуъ яз
Уьмуьрдин рехъ – четин, шадвал къегъят хъанва къе.

1994

ЙИФЕН СУФАТАР

1

«Циф акахъай йиф хъанва къе
Уьмуьрдикай», – ван хъана заз.
ТІал авайдан икъван рикІе
Сифет акун кІан хъана заз.

Заз акуна вилер адан –
Дишегълидин ицІи хъанвай,
Неинки икІ хъанвай жаздан, –
Ажужвилел рази хъанвай.

Заз, жув жуван чладаваз
Жуван рекъай физвай касдиз,
АкІ тир, зун, и дуъньядаваз,
Ухшар я ам чизвай касдиз.

¹⁴ Киливизур – телевизор.

Дишегълидин кьве вил пузгъун
Заз гуя кьве дакIар хъана,
Къалурай заз дуьнья азгъун
Зи лалвилин цлар хана.

2

Ибур вучтин суфатар я,
Суй амачир, экв амачир? –
Гуя ханвай лангатар¹⁵ я,
Цла хьунихъ эрк амачир.

Гуя гъар сад гьалч жезва вал,
Ажугъдин бед кIватIар хъана,
Вилер, япар ва сарар кал
Къармах алай пацар хъана.

Маса къачуз, гузва маса,
Инсанвални руьгъ я ужуж.
Яд акбалтай хъанва кьиса –
Къутармишдай Нуьгъ я ажуж.

3

Регъувиялай чиле вилер
Туна, саил лужар ава:
«Це!» – лугъузвай зарул гъилер
Зулун багъдиз ухшар ава.

Чин аламач, квахънава чин.
Гъар сад са лал гъарай хъанва:
«Вучин-гъикIин?! ГъикIи«-вучин?!» –
Руфун рикIиз балай¹⁶ хъанва...

¹⁵ Лангатар (Миграгърин нугъат) – керпичар.

¹⁶ Балай (Миграгърин нугъат) – бела, бедбахтвал.

4

Рекъинни бес (суфатар дав
ТахъайтIани авагъариз)
А нур, жедай, агакьна чав,
Ярх хъанвайбур къарагъариз?

5

Циф алай цав. Йиф алай чил.
Дишегълидин кьуна за гъил.

1994

* * *

ГъикI лугъуда «Заз вун кIанда»,
Гафари гъикI эвезда
Авай къванди зи туьнт чанда?
Абурун дар къефесда
Гъакъ ийинни вири мана
Зи гъиссерин, тежер фана?

Къада таб яз, сада керчек –
Эзбердай къван датIана
Харчи хъанвай, хъанвай хенек,
Виш сеферра лагъана,
Гафар рахун яни лазим,
Къадарнавай дибдавай чим?

За лугъуда: заз акур бахт
Уьмуьрдинни ажалдин
Часпар хъана – кьенач зи жагът,
Агакьдай Зулжалалдив.
Зал авилай алама чан,
Заз кIандай вун... Заз мад я кIан...

1994

* * *

Хъуѣтѣуѣн ѣиф
Азгар.
Хупѣ зериф
Рангар.

Варз аѣѣай –
Кѣилел.
Жив ѣѣагай –
Чилел.

Зун физва –
Ви рак
Иѣизва
Суракѣ.

Вун кѣвале –
Ѣлгѣуз,
Рикѣ гѣиле
Кѣачуз.

Ѣиф еѣди
Жеда,
Ифеѣди
Жеда.

Агѣ, гѣайѣиф,
Гѣуѣруѣ,
Жеда ѣиф
Куѣруѣ.

1994

ВИ ХАТУРДАЙ

Ѣкѣечѣна зун гур Самурдаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

Фена дагѣдаѣ зун, чухурдаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

Хѣял хѣанач рикѣ кѣаѣѣурдаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

Амма дагѣлар за чукѣурдаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

Амма гѣуѣлер за кѣурурудаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

Чкѣѣѣ дуѣнѣѣ за кадгѣурдаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

За ви вилик юкѣ алгѣурдаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

Вахт хѣанач заз бахт жагѣурдаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

Вун – чарадаз. За сабурдаѣ
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

Заз рикѣ кѣандаѣ жув алѣурдаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ.

Жезвач – за зи ашкѣѣ кѣурдаѣ –
Ви хатурдаѣ, ви хатурдаѣ...

1994

ГУЪМБЕТ

1. Талба

ГъикІ ятІани (инсан я ман) хатадай
Фикирна за: зи шииррин хатурдай
Лезгистандин са чкадал аквадай,
Лугъун хъи, заз чІехи гуъмбет дугурда.

Зун заз ухшар тушир хътин сад жеда:
Къелем лугъуз, са гъиле лаш вугуда,
Са гъиле чар – са купІадин пад жеда,
Бинедални зи са-къве цІар атІуда.

Ништа, абур гъихътин цІарар жедатІа.
Къизилдинбур я лагъана, кІарасдин
Кепекдикни квачир гафар жедатІа? –
Азиз туш къван чІалар авай алмасдин.

Къакъан цавар гагъ шеда, гагъ хъуъреда
Зи бармавдал – зи буъруънждин башкІулрал,
Зи чухвадал, такур заз и дуъньяда,
Зи – яхулри цванвай хътин – хахулрал.

Зи къуънерал, са куъняйни такваз зун,
Гагъ чІагъар, гагъ керекулар ацукъда...
Худа, ая и йикъавай яргъаз зун,
Са югъ це заз на зун жув яз амукъдай!

Зи шииррай аквазвачтІа къамат зи,
Низ герек я буъруънждавай ламатІ зи?

2. РикІивай

Заз гуъмбетдиз зун лайихлу хъана кІандай,
Зун амачиз шиирри экв гана кІандай.

Заз зи гуъмбет тарциз ухшар хъана кІандай,
Къушари зал чими мукар ийидайвал.
Заз зи гуъмбет къванциз ухшар хъана кІандай,
Гъахълу касди адал тарих кхъидайвал.

Заз зи гуъмбет цавуз ухшар хъана кІанда,
Заз зи гуъмбет чилиз ухшар хъана кІанда,
Заз зи гуъмбет вацІуз ухшар хъана кІанда,
Заз зи гуъмбет хциз ухшар хъана кІанда.

1994

ЯРУ ДЕРЕ¹⁷

Къасум Бабаеваз

Заз ахварай яр акуна,
Яру дере юрфараваз.
Акурлани рахаз хъанач,
Яд хъай къве вил ахвараваз.

Халкъдин манидай

Гъи аямдин дериндай зав
АгакънатІа и чІал чІагай?
Къакъатуни къариб къирав,
Амани рикІ на тІал тагай?

Амма къе за фикирзава
Къегъалдикай яргъаравай.
Заз дереди таъсирзава
Адан гъяркъуъ юрфаравай.

Яру дере... Вуч тиртІа ам?
Жегъилвилини лишан тиртІа?
Мидядиз кІул тийир улам
Ватан тиртІа – Алпан тиртІа?

Гъар чладай, гъар желедай
Акъуддай са къуват тиртІа?
Дереди хал кваз хкведай
Касдиз намус къегъят тиртІа?

¹⁷ *Дере* – ипек парча.

Яру дере питик тиртІа
Къве кІани руьт галкІурзавай?
Шарвилидин ам рикІ тиртІа
Няс хаинри къарсурзавай?..

Яру дере, несилри кал
Вун юрфарал техвейвиляй
Къе, зигъиндал акъалтна хал,
Суал хъанач тефей къиляй...

Яру дере юрфараваз
Заз женгериз физ кІанзава,
Къве пай хъана ахваравай
Лезгийриз бахт гъиз кІанзава.

1994

* * *

Хва Аликбераз

Гъайиф, завай ваз вири дерт
Жезвач хъи ачух:
Эксик хъанва илгъамдин берт,
Къан тийиз кукІрух.

«Хва чан...», – белки, къве гафунай
КІелин на зи тІал.
Мус, гъи йисуз, гъи сафунай
Яда на зи чІал?

Кхъиз тахъай чІалар амай
Зи перишан рикІ –
Зи йикъарин пузгъун Хумай
КІелдатІа на гъикІ?

Амма зи пак веси хъуй ваз:
Заз ала тир гъахъ
Хуьх и чилел вич тирди яз,
Агуд тийиз гъак...

2.04.1994

* * *

Са гъилера заз цІийи
Шиир кхъиз кІан хъана.
За вич гъиле къаз хъайи
Къелемдин заз ван хъана:

– На мад гъиле къамир зун,
Гъимир вилик на чарни.
Я хъиляй хъиз хамир зун –
Кхъидач за са цІарни!

– Вучиз? – мягътел хъана зун. –
Чи арада вуч хъана?
Вучиз ваз икІ къана зун,
Дугъри дуствал пуч хъана?

Шумуд йис я: датІана
РикІе авай мурадар
За, ви патав атана,
Веъиз уртах суфрадал.

Гъикъван за вал, къелем зи,
Чи къведан сих садвиле
Ихтибарна уьткъемдиз
Дердер-гъамар, шадвилер?!

– Эгъ, – лагъана къелемди, –
Акъанни вун гъавурда?!
Зи мурад туш хъилелди
Эцягъун ви хатурда.

КІан жемир ваз датІана
ЦІарарин дагъ гъасилиз.
Гагъ-гагъ яб це тапана
Жуван руыгъдин сесиниз.

Ахпа вил веъ дуьньядиз,
Ам акъулдин терезда
Алцум ая вуна дуьз
Агъзурни са нефесда.

Вахт атайла, кис жедай
Вердиша жув тебятдив –
Вахъ таза тир гъисс жеда
Илгъам гудай къуватдин.

Шаир кис хъун – чидайдаз
Къизилрилай вине я.
Аллагъдин пай хуьдайдаз
Дуьнья даим сегъне я...

1988. 1994

ШАИРДИН БАХТ

Шалбуз дагъ капун юкъваллайди хъиз аквазва.
СтІал Сулейманан эхиримжи гафар

Къиникъ шаир патал четин са кар туш,
Арифдар я ам илимда ажалдин:
Уьмуьр тухун акъван зурба гъунар туш,
Нефс къати яз, квадарна рехъ гьалалдин.

За-вуна вуч дуьньядилаи тухуда?..
Амма девлет гваз хъфидай шаирди
Чехиди я: къилиз тефей умудар,
Сирер, цІарар кхъиз тахъай шиирдин...

Руьгъдин ризкъи гадарнаваз куьчедал,
Ни къатІана адан экуь мурадар?
Амма шагърин ва уьлквейрин руьхъведал
Ян гуз жеда адан чІалар – тІаратІар...

Шаир ятІа, рекъидайла ялгъузди,
Жери кар туш са цІар киххъиз агакъун.
Бахт я, ажал кваз такъуна, Шалбуздиз
Ягъ михъи яз килиг хъийиз алакъун.

10.05.1994

ЛЕЗГИСТАН

Ви гъар ккІал, тарих вич хъиз, куьгъне я,
Ви дувулар къванерава Алпандин.
Лезги ягъдин ва суйдин вун бине я,
КІеле я чи садвилилни виждандин.

Т и к р а р б е н д:

*Леагистан! Лезгистан!
Вун чи къеб, чи сур я!
Лекъерин пак макан,
Вун кІалхан, чун тур я!
Ви цІайни ви яд хуьз,
Къурбанд я ваз чи чан!
Девиррал, тІаратІ хъиз,
Хкаж хъухъ, Лезгистан!*

Ахъайна хъиз жуван лекърен лувар на
Ви дагъларни ви аранар хуьз хъана.
Вун чапхуниз атайбурун лужар на
Шарвилидин гуьрзуьналди¹⁸ гуьз хъана.

Ви сабурни ви туьнт къилих куьулуьна
Тунва вуна лезгинкадин тІвар алай.
Къванцин гада гъар са лезги къепІина
Вердиш авун – ви пак зенд¹⁹ я кар алай.

Гъар са цІукай датІана вун хуьн патал
Шивцел алаз Гъажи Давуд ава вахъ.
Вун къудратдин гъахълу рекъай тухудай
Дуьа Ярагъ Мегъамедан гала вахъ.

1995

¹⁸ *Гуьрз* – тур.

¹⁹ *Зенд* – фикир, мурад.

БАТАНДИН ВИЛИК

Били йифев авайла цав
АцІана,
Ви сифте ван агакьна зав
Атана.

Бишивилин азабдик кваз,
Рагара
Ахъа жезвай сих сесер заз
Агалай.

Зенгер тушир абур зиринг
Турарин,
Хуш ванер тир Маштоцан²⁰ чиг
Гъарфарин.

Мингечаур патай, гъуц хьиз,
Ири къван
Рахазвай зав, зи яб ийиз
Ферикъат²¹.

Лезги чІал тир къванцелаь ван
Къалайди,
Виш йисара куькІвена чан
Алайди.

ГъакІан къван ваъ, пак къван я ам
Къурбанддин...
Мад, яр ягъиз, цав я хуррам
Алпандин.

Ви вилик къин, багъри ватан,
Къазва за:

²⁰ *Месроп Маштоц* – эрменийрин, иберрин (гуржийрин) ва Къавкъаздин алпанвийрин алфавитар туькІуьрай кас.

²¹ Инал автордин фикирда гилан Азербайджанда авай Мингечаур шегьердай жагъанвай къурбанддин къван ава. А къванцел атІанвай ва чеб Къавкъаздин Алпандин девирдиз талукъ кхьинрай профессор Я. Яралиева къил акъудна, абур кІелна. Адан къатІунрай, а къванцел алай текст лезги чІалал шииррин жуьреда кхьенва.

Ви къадим ван къурбанддин къван
Язва заз!

1995

ЧЕПЕЛУКЪ

Эй чепелукъ даим ашукъ экуьнал,
Рази я жал вун ви чан цІа туьхуьнал?
Ви ашукъвал буьркьуьвал я, я кьейди!
ЦІайни буьркьуь я хъи – вични куькІвейди!
Къвез акъазва вун зи йифен дакІарда,
Къару хъана зи лампадин парпардал.
Вилер ганва хупІ дакІардин шуьшедиз,
Гуя адал чан гъана зи рикІе дуьз:
Ада вун цІув агудзавач, я кьейди,
Бедбахтвилик акудзавач, я кьейди!
Хкадарда, ингъе, килиг, лампа за,
Зи пенжерни ахъайда ваз ахпа за.
Вун кун тийир цІай зи рикІин къатІана,
Гъахъдани вун зи къазмадиз атана?
Ваъ! Квахъна вун мичІи йифен къурсахда
Вун алугдай са лампадин суракъда...
Зазни кІандай ахътин са цІай-лаван саз,
Герек, гъайиф тежен заз а цІа чан тваз.

1995

* * *

Чепелукъди чепелукъ цІал тухуда,
Вични, гъамни цІун мецерив вугуда.

Жанавурди жанавурдиз суьруьдал
Вегидай са жигъир къалур ийида.

Билбил хъиткъин жеда къизгъин манида,
Муькуьдини – хъиткъинайдан дердидай.

Инсандини инсан цІа тваз тухуда,
Вичиз кьегьал, адаз хайн лугьуда.

Инсандини инсан халкъар кІурукдай
Рекьел гьида, адал тажар алукида.

Инсан кьейи чІавуз инсан ишеда,
Инсан хайи чІавуз инсан хьуьреда.

Гьашаратдиз, ничхирдиз ва гьайвандиз –
Гьардаз вичин макьсад чизва хьсандиз.

Амма, инсан – акьул авай гьашарат,
ХупІ залан пар тушни ваз ви башарат?!

Амма, инсан, гьашарат кьван акьулди
Ви мурадра цифер твазва рагьул тир.

Писвал авун – жуваз авур гьисаб я,
Масадаз жув кьурбанд авун суваб я.

1996

МУС ХЪФИН ЧУН ЛЕЗГИСТАНДИЗ

Мус хъфин чун Лезгистандиз –
Яргьал рекьер атІайбур –
Са тІвар алай кьве ватандиз
Бахт жагьуриз гьатайбур?

Чун гьурбатра сиять хьана,
Гьатна дарда, кІевера.
Диде-ватан русвагь хьана
Харчи хьанвай сивера.

Яд уьлквейра кьегьалвилер
Кьалур ийиз алакьдай
Чахъ рикІ хьанач лезги чилер
Хура цІай куз суракьдай.

Бахт я жуваз, я ватандиз
Тачагьай чун руг хьана.
Им кьаст авун хьана чандиз –
Гьейрибурун лукІ хьана.

Чапхунчийри тарашнавай
Лезгистандин тарихдин
Гьакъиндайни хкажнавай
Са ван хьанач лайихдин.

Кьулан вацІун цІайлапанди
Кьве паднавай Алпанди
Эхзавай зур я заланди
Часпар лугьур зарпанддин.

Чун – гьакимар, генералар,
Алимар яз тІвар алай –
Хьана вири терс чакьалар
Дар береда кар алай.

Халкъ гишила, халкъ мекъила
Гара ава рузидин.
Амукьнава кьап-кьецІила
Намусни ягь лезгидин.

«Чахъ кьил кьадай регьбер авач», –
Жез кІандайбур виш хьанва.
Чи хиялрихъ бегьер авач,
Чи умудар чІиш хьанва.

Мус хъфин чун Лезгистандин
Кефердизни кьибледиз,
Дерин дердер чи ватандин
Ацукьдайвал кьиле дуьз?

ТІазвай чандин дава-дарман
Яргъа чІугвар агьар туш.
ТІазвай чІавуз диде-ватан
Гьурбатда хьун гьунар туш.

УстIарар чун яз-яз хирен,
Чна чара жерягъар
Жагъурзава герен-герен,
Хиве авай гунагъар.

Гъейрида чун хъийидач сагъ,
Хъийидач сад яракъди.
Чаз герек я куькIвей чирагъ
Чем хцанвай ахлакъдин.

Чаз герекди чи садвилин,
Са халкъвилин таъсиб я.
Гъам авай халкъ азадвилин,
Абадвилин сагъиб я.

Мус хъфин чун Лезгистандиз –
Маскавдайни Пакудай
Аваз-тагай чаз ватандиз,
Амма садра къачудай?

1996

ХАЛКЪДИН РИКI АЛАЙ МАНИДАР РИЗАБАЛА АГЪАБАЛАЕВАКАЙ КЪВЕ ШИИР

1. Тирилло²²

Пул гумачиз, диде-ватан,
Тирилло,
Акъатзавай гъурбатда чан,
Тирилло.

Я фу, я къел, яд амачир,
Тирилло,
Патав къведай сад амачир,
Тирилло.

Къилевайди са мисал тир,
Тирилло:
«Устудентвал къий усал тир!»,
Тирилло.

Сад Аллагъдиз акуна зун,
Тирилло,
Гъада, гъада кваз къуна зун,
Тирилло.

Садлагъана рагъ ракъурна,
Тирилло.
Шагъ дагъ, Шалбуз дагъ ракъурна,
Тирилло.

Ракъурна зи чилин атир,
Тирилло,
Ракъурна вич Абдулкъадир,
Тирилло.

Ракъурна заз адан мани,
Тирилло...
Ибур вири гъана заз ни? –
Тирилло.

Вуж я зи каш иликърайди? –
Тирилло.
Гъамунин яц гиликърайди? –
Тирилло.

Малаик вич лезги хъана,
Тирилло.
Адавай за верги хъвана,
Тирилло.

²² Шиир, автор Москвада Эдебиятдин институтдин студент тир чIаван уьлкведин – Советрин Союздин телевидениедай Ризабала Агъабалаева чIехи артист Абдулкъадир Сайдумован гафариз халкъди туькIурнавай «Тирилло» мани лагъайла, 1982-йисуз кхъейди я. И «тирилло» ва гуьгъуьналлай шиирда авай «тириллеран-тирилло» гафар туькIурайди тIвар къунвай манидин автор я. Абурухъ тайин са манани авайди туш, абуру мани кхъенвайдан ва лугъузвайдан шадвал ва кефинин къумбарвал къалурзава.

ТІвар тир адан Ризабала,
Тирилло.
Хуъзва за ам чапла къвала,
Тирилло.

1982

2. Тиринлеран-тирилло

*Ризабала Агъабалаеваз
юбилейдин тебрик*

Ви яш, ви баш къакъан жезва,
Тиринлеран-тирилло.
Зи чапла къвал залан жезва,
Тиринлеран-тирилло.

Ризабала – рузи бала,
Тиринлеран-тирилло,
Хъурай Аллагъ рази валай,
Тиринлеран-тирилло.

Яш пудкъад яз, зиринг бала,
Тиринлеран-тирилло,
Ширин бала – тиринг²³ бала,
Тиринлеран-тирилло.

Жамидина хуър гуда ваз,
Тиринлеран-тирилло.
Сажидина къуър гуда ваз,
Тиринлеран-тирилло.

Вуч гваз къведа бес Сайдумов? –
Тиринлеран-тирилло.
Ада гуда ваз Госдума,
Тиринлеран-тирилло.

Гъам гъиликдай хъурай сагъвал,
Тиринлеран-тирилло.
Мадни гур хъуй ви къучагъвал,
Тиринлеран-тирилло.

²³ Тиринг – къакъан чка.

Уъмуър гуй ваз, Ризабала,
Тиринлеран-тирилло,
Шад манийрин буза галаз,
Тиринлеран-тирилло.

Яб гайибур пиян жеда,
Тиринлеран-тирилло.
КъатІ хъвайибур пашман жеда,
Тиринлеран-тирилло.

Президентди пенси гуда,
Тиринлеран-тирилло.
Госсоветди²⁴ къенси гуда,
Тиринлеран-тирилло.

Жегъил руша цуък гуда ваз,
Тиринлеран-тирилло.
Халкъди вичин рикІ гуда ваз,
Тиринлеран-тирилло.

1996

ЗУЛУН МАРФАР

Вуч ламу я, вуч хаму я
Зулун марфар?!
Вуч хилаф я, вуч чилаф я
Гарун гъарфар?!
Вуч сугъул я, вуч рагъул я
Хурун дафтар?!

РикІиз чизва: уъмуър физва –
Къуъд... гатфар... зул...
Къуъд къведа мад. Рехъ я инад –
Лит. Кутар. Фул.
Гъинихъ фида? Вуч жагъида?
Къит чІалар? ТІул?

²⁴ И шиир кхъей вахтунда Дагъустан Госсоветди идара ий-извай.

Низ чида къван? Туш заз аян
Гъам ва зи бахт.
Хъел атанвай, сел атанвай
КІам я зи вахт.
Марфарив гвай, юргъарив гвай
Сам я зи тахт.

1996

РИКІЕЛ КЪВАН

За мад ваз лугъудач са гафни,
За мад ваз кхъидач са цІарни.
Заз кІандач вавай са инсафни,
Заз кІандач вакай гъич са тварни;

Са тварни – гъурметдин, гуьгъуьлдин,
Намусдин, ашкъидин, куькведин.
Алач зун чкадал саилдин,
Вун алач тахтунал бикедин.

Хъайи кар – садра вун акун я,
ЧІугун я вун рикІин гуьзгуьди,
Вун гъилел регъятдиз атун я,
АцІана ашкъидин вергидив.

Гъурбатда ви сивяй акъатай
Дидедин чІалан чиг сесери
Чи къведан ашкъидин къашкъа тай
Къалурнай тушир хъиз уьтери.

Къуьнелай вегъенвай киф чІулав
Часпар хъиз, хуьзвай ви михъивал,
Аквазвай, тагудиз йиф чІулав,
РикІив зи, гуз адаз чІехивал.

Зун ашукъ хъанай ви уюнрал,
Хесетрин сад тушир гъавадал.
Буна зун ашкъидин къугъунра,
ЧІух тийиз, кана ви акадал...

Амма са юкъуз зал хатадай
Дегиш яз акунар гъалтна вун.
Къасарна зун вилиз таквадай,
Масадан къужахда гъатна вун.

Низ чидай, квадарна лезгивал,
Дегишиз чІарарин башкІулар,
Ви пеше хъанвайди ченгивал,
Тухариз пул авай мугъулар.

Заз акур муьгъуьббат тапанди,
Загъ кифни тапанди хъана ви...
«Хатурна», тирвиляй «жуванди»,
Заз ашкъи гъавая гана ви!

Алпанди ягъна зи къарай-тІул!
Къен михъиз акъадна жибиндин,
Акъудна гадарна гумай пул
Гуьгъуьниз вун тухвай машиндин...

Са затІни мад хкІан хъанач заз,
КІан хъана анжах са ялгъузвал.
Ви ашкъи рикІел къван хъанач заз,
Къван хъана заз адан ужузвал...

За мад ваз лугъудач са гафни,
За мад ваз кхъидач са цІарни.
Заз кІандач вавай са инсафни,
Заз кІандач вакай гъич са тварни;

Са тварни – гъурметдин, гуьгъуьлдин,
Намусдин, куькведин, ашкъидин.
На йикъаз гъана зун саилдин,
Хвена зун намусди лезгидин.

1996

БАТАНДИН ГУМ

Ватандин гум ширин я чаз, нуш я чаз.

А. Грибоедов

Ватандин гум ширин я чаз, нуш я чаз,
Ватандин руг, Ватандин руьхъ хуш я чаз.

Ватан ава – дагълар, вацIар, дереяр,
Ватан ава – бубаярни дидеяр.

Ватан ам я, эгер канвай рикIе ви
АватIа ви ван жедай са уьлкве ви.

Ватан ава ви гъам аян тежедай,
Ватан ава ви дерт залан тежедай.

Ватан ава... Анжах сад я жедайди,
Буьркьюь жеда адан халкъдихъ шедайди.

Бахт я буьркьюь язни ватан кIан хьунухъ,
Биши язни диде чилин ван хьунухъ.

Ватан патал кана куьтягъ хьун бахт я,
Гумни хъана, ватандин ягъ хьун бахт я.

1996

ЛЕЗГИ ГЪАВА

Авахъдайла лезги макъам,
Лезги гъава цIай галай,
Ваз акI жеда, анжах са гъам
Ви дарман я гъай галай.

Ваз акI жеда, дидеди вун
Хана цIийи цикIелай,
Гуя уьмуьр фейи пузгъун
Алатай хьиз рикIелай...

Ваъ, айиб я фейи йикъар
Чукур авун бейнидай.
Терс бубайрин турар-къакъар
ГъикI квадарда ивидай?

Гъайиф, эй кас, ивида ви,
Яд макъамри къурнавай,
На лезгидин ягъдиз кIеви
Къурабадин сурнава.

Амма лезги гъава ава
Туьнт ва назик жуьредин.
Ви кьил къадай даим цава
Гъам я диб ви бинедин.

Пеле акъар гар я ам ви,
ЭкъечIдайла гуьнедай.
Вафалу са яр я ам ви,
Дарих юкъуз хкведай.

Мийир на ам вара-зара
Гъахъ авачир дуьньяда.
Адаз кIан я вакай чара,
Чуьнуьхдайла чарада.

Лезги гъава, лезги руьгъ хьиз,
Йикъава кье саилдин.
Ам хуьз мус вун къведа, Нуьгъ хьиз,
Гур тIурфанда гуьгъуьлдин?..

Адан верцIи ван хъайила,
Шехъда рикI, нагъв алахъиз.
Туьнтвиликай тIан хъвайила,
Хъуьреда, рагъ алахъиз.

Аламат я лезги гъава
Сад Аллагъди ганвай чаз.
Къе анжах са гъам я дава
Жуван чилел канвай чаз.

Лезги гъава гъисс ийидай
Икрам ая рикІериз.
Лезги гъава кис ийидай
Югъ такурай вилериз!

1996

* * *

Чуру хъанва²⁵, кумач туънт зак тав а зи,
Цуру хъанва, къуна хъиз гъак, тава зи.
Вучиз кесиб хъана, таъсиб хана, зун? –
Пару хъанва ви рикІин рак тавази.

1996

* * *

Ибрагъимаз²⁶ гъатта жеда ала къун,
Туюг кхъир авай вичихъ алакъун.
Гъар шаирдал вичиз хас таж элкъвезва,
Къилин кар я чир хъун: вал таж ала – къун.

1996

НА НИЗ ЛУГЪУДА?

На низ лугъуда, ацІанвайла рикІ,
Шаклувилери авурла гъарикІ?!
Ви хурун къувдиз дар тирла кІалхан,
На низ гъарайда, такъатдайла ван?

Ялгъузвилин йиф – ламу лит чІулав,
КІеви хъанвай чил, къакъан хъанвай цав
Элкъвенвайла вал, рамиз ви бейни,
На низ лугъуда? Яб гуда ваз ни?

²⁵ Чуру хъун – ранг алахъун.

²⁶ Ихтилат шаир Ибрагъим Гъуьсейновакай я. И ва идалай
вилик квай къуд цІарцІин шиир, И. Гъуьсейнован рикІ алай кІа-
лубда аваз, туюгдин жуьреда, кхъенва.

Вун тар я хъайи гатфариз штІум,
Вун – Яран йифиз хкахъай палдум.
Ви дувулрик къеж, ви руьхъведик цІай
Кумазма! На низ ийида гъарай?!

Я няметра вил, я девлетра вил
Тунач на, руьгъдин фу ийиз гъасил,
Ви руьгъдин ризкъи абурдай веъиз
Алахънавайла, на лугъуда низ?

Низ жеда ви ван, низ жеда аян? –
РикІер къванер я тежедай миян.
На низ лугъуда? – Жуваз лугъуда,
«Ни гъанва зун и йикъаз?» – лугъуда.

На низ лугъуда? – Цавуз лугъуда,
Цаву ваз атІуз-атІуз лугъуда:
«Къуранни ийиз, хкида на цуьрц,
Хкахъай ви цІук мад ахкатда гъуьрс.

Къванцизни ви тум веъидай са фер
Гъатда ваз – ада ахъайда цІирер.
ЧІулав лит жувахъ галчукна алад,
Ви руьгъдин ризкъи жерди туш баят».

1996

ШАИР ШИХНЕСИР

Камаллу я лезги мисал: «Чехидал алуьк,
Ам авачтІа, – жегъилни хъуй – рехидал алуьк.
Жегъил касни гъалт тавуртІа, са къванцел алуьк,
Къарабасдин цІарцІел алуьк, вацІун цел алуьк».

За лугъузва жува жуваз: шаирдал алуьк,
Ам амачтІа, ам къекъвей са жигъирдал алуьк.
Ви япара амай адан ванцел алуьк вун,
Адан сурун къилихъ галай къванцел алуьк вун.

Са саягъни алуьк ийиз тавуртІа алакъ,
Ада кхъей кьит ктабар ая на суракъ.
Валай чІехи, рехи касни ктабра ава,
Къванни, вацІни, къарабасни ктабра ава.

Шаир вични, чан алай хъиз, цІарара ава,
Гъар са жигъир, са цІарай физ, цІарара ава.
Ктабрай ваз шаирдин ван къведа мад гурлуз,
Адан сурал алай тарни шеда мад гужлуз...

Шихнесиран ктаб жагъай, эй бахтавар кас,
Эксик жедач са чІавузни ви кІвале фан къас.
ЧІехи касдал, рехи касдал, къванцел алуьк вун,
Шихнесиран тарцел алуьк, цІарцІел алуьк вун.

1997

* * *

Гъайиф хъана лацу чарчин кІусар заз,
Ни ятІани гадарнавай къазунна.
Зани зи рикІ, кІус-кІус ийиз, чІадгъунна,
А чарарал алахна ам цІарар яз.

1997

* * *

Вуч ятІани къаз кІанзава жувай ваз...
Къаз женни ам, аватначтІа цавай ваз?

1997

* * *

– РикІ, тІа жемир!
– ГъикІ тІа жемир? –
Зун туш ви са
ЧІаларин муг,

Зун я ви сал
ТІаларин муг.
ТІал авачиз
ЧІал жедай туш,
ЧІал авачиз
ТІал жедай туш.

1997

* * *

Инсандин мефтІни рикІ
Терездин къве къаб я.
Гъи хиле вуч ва гъикІ
Эцигун суваб я?

Алцумна кІани шей
Гъи хиле твадатІа?
Гирвенка къвал элкъвей
Гъи хилев къадатІа?

Лугъумир: «Къве пад я –
Гъим хъана вуч ава?
Герекди са затІ я
Гуз-къачур гуж авай».

Маса гуз-къачур затІ
Алцумдай терездиз
Бажагъат, бажагъат
Лугъуда сересди.

РикІинни мастунин
Терез я гъахъунин:
Са хел – дуьз къатІунин,
Са хел – чиг къастунин.

Гъисс мийир мефтІедив,
РикІивни фикирмир,
Савдадив, гъилледив
Инсанвал уьцІуьрмир.

1997

ШАИР ВА ХАЛКЪ

Лезги чилел Эминар са шумуд хъанатІа?
А тІвар алай агъзуррин сан са цІуд хъанатІа?
Етим Эмин тек сад хъана авай-авачир.
Ам атунихъ вири халкъдин умуд хъанатІа?

Халкъдин мурад туширтІа ам яшайишда бед,
Тикрардайни халкъди михъиз шаирдин къисмет?
Жуваз етим лагъай шаир, ваз тай авачир:
Етимдиз чир жеда халкъдин къадирни къимет.

Медресайра чІалар чирна Етим Эмина,
Хайи чилин тІалар чирна Етим Эмина.
Лезги халкъни къвед-пуд чІалал рахадайди къе
КъатІанатІа, вахтар чирна, Етим Эмина?

Къази хъана Эминакай адалат патал,
Амма гъахъсуз дуьнья хъана адан рикІе тІал.
Лезги халкъни адалатдин авазва рекъе,
Гъахъсузвили юг гатазва къе адан ратІрал.

Эминаз гуж къил такъатдай азарди гана,
Гъар йис адан сад садалай бизарди хъана.
Лезги халкъдин уьзуьррайни акъатзавач къил,
Месел алай шаирдиз вич ухшарди хъана.

Низ ван хъана Етим Эмин къена лугъудай,
Лезги халкъдин арадай ам фена лугъудай?
Ам амазма – халкъдин виждан, иманни гуьгъуьл,
Сирер ама ада халкъдиз гена лугъудай.

Эмин жеда – халкъни жеда мягъкем ва битав,
Халкъни шаир – паквилелди сих тир чилни цав.
Халкъдиз тарс я гъар са чІехи шаирдин къисмет...
Зи халкъ, хирде мийир жуван хирерин къимет!..

1997

САБУР ГУДА ЭМИНА КВЕЗ

Гъар инсандин рикІин мурад тайин я:
«Вил атІудац дуьньядихъай – ширин я»²⁷.
Гъар са бенде галтугзава бахтунихъ,
Агакъ тийиз ам жагъидай вахтунихъ.

Гъарай, эллер! Гъарай, эллер!
Бахтар къвадац цавай эллер!
Мусибатдин демина квез
Сабур гуда Эмина квез,
Бахт вуч ятІа ачухарда,
Куь инсанвал артухарда.

Квез шаирдин гъарайдин ван атуй, гъей:
«Гъич са касни бахтикъара тахъуй, гъей!»
Гъар сад бахтлу хъун цаварин мурад я,
Амма чилел инсандин нефс инад я.

Арифдардиз катиз кІан я дуьньядай,
«Гъар са буба гачал хан я дуьньяда».
Етим Эмин – чилин виждан рикІел гъваш:
«Адалатдин гъахълу тир ван рикІел гъваш».

1998

ЧІУЛАВ ГЪЕР

1

Гъалчнавай вун хъукъвай чилел,
КІвачер къуна, къил къибледихъ элкъуьрна.
Вуч къвезватІа къе ви къилел,
Белки, сифтг яз на фагъум-фикирна.

Ви вилера гъатнавай кичІ
ЧукІулдихъай тушир гуьцІай чархунив.
КантІ къунвай ви сагъибдиз гъич
Янач на вил такІанвилив, гъамунив.

²⁷ И шиирда кавычкайра авай цІарар Етим Эминанбур я.

КІвачер кѳунвай кѳве жаванни
Чидайбур я – гѳикІ рактурда рикІелай
Абуру ваз гайи фан ни,
Вун кІел тирла ваз гайи яд меквелей?

2

Килигзавай ви вилер заз
(Чархни чукІул цІелхем кІвахиз савашда!).
Зи рикІ хура ава кѳудгаз:
«Я чан гѳайван, вун куѳз заз икІ тамашда?»

Амма вилер килигзава
Туѳгѳмет аваз, минет аваз, кин аваз:
«Зал куѳз ажал илитІзава,
Зун хурам яз, пагвни алаз, пинзамаз?

Вучиз, вучиз зун дагѳларай
Юкѳва мукІатІ туна хуѳруѳз хкана?
Вучиз, вучиз вун яргѳарай
Мугѳманвилиз иниз, чиниз хтана?!

ЧІулав ранг зи тахсир яни?
Мегер зи чан кѳачуни ви уѳмуѳрдай
ЧІулав рангар, шийир кІани,
Чукурдани? Гѳидани вун хийирдал?»

3

Кѳадимлу я, зи хванахва,
Вун адетрал бубайрилай аламай.
Ви гѳуѳрметар, ви кІвалахар
Тир заз, жеда чандилайни ала мад.

Чи бубайрин хци рикІер
Юн гваз фидай Сад Аллагѳдин кѳанундай:
ТукІвадайла кІел ва я гѳер,
Гѳар кѳурбанддин вилер кІевиз кутІундай.

Зи гафар ваз жемир залан:
Гѳар адетдиз ярашугѳ я тамамвал.
Гѳар са кардин манадин чан
Тамамвал я, ахпа кѳвезва цІалцІамвал.

Минет хѳуй ваз, ахкѳая гѳер,
Кѳуй хѳфирай тІебиатдин кѳужахдиз,
Хажалатдив ацІай вилер
АхцІур хѳийиз кѳешенгвилив яйлахдин!

4

Хуѳн паталди дуствилин пун
Ачух рикІни, кѳелни фу, яд бес жеда...
Агѳ, дуст, вуч фад кѳакѳатна вун?..
Зи хуруда гѳерен вилер шез жеда...

1999

ДИШЕГѳЛИЯР

Дишегѳлийриз килиг ийиз яргѳалай,
Кѳаш-кѳаматар ийизва за тупІалай.
Ингѳе садахѳ вичин кѳетІен суй ава,
Муѳкуѳдахѳни ширин беден, буй ава:
Дишегѳлида тарих ава, вахт ава,
Дишегѳлида Диде, Паб, Свас, Вах ава.
Дишегѳлидай ваз ви девир аквада,
Виридалай багѳа ивир гакѳада...

Ингѳе садан гѳилера пар залан я,
Ида хуѳзвай хзан чІехи хзан я.
Итим ава, гала тупІухѳ тупІални,
Тахѳана жеч са вад-ругуд аялни.
Итим ава – кІвалах авач итимдиз,
Нашини я кѳачуѳ-гунин илимдиз.
Дишегѳлидин вилер сефил кѳве йиф я.
И гѳилерин, и вилерин гѳайиф я...

Гъейранвилиз лайих ятІа, атІам я:
Шумални я, шумшатІни я, тІарам я.
Дуъзгуънвилив парталдинни кІалубдин
Вичел чІугваз-къакъудзава хнупІди.
Гъар еришда, гъар камуна звар ава,
На лугъуди, адаз гъаким яр ава,
Къвалав гвайбур адаз ветІряй аквазва,
Заз ам къакъан Зуъгъре гъетряй аквазва.

Сад атана, тум атІанвай фере хъиз:
Къуд пата вил къекъуързава, сикІре хъиз.
Ада ацІай хураривни зангарив
Къаз тазва цІай невжаванрин юрфарив,
ЭвичІна хъиз «Хондадай» са хахади
Пул кутуна «фередин» къве яхадик...
Гуъзел бухах халкъна чІехи Худади,
Амма хирде авуна ам савдади...

Ингъе масад – им са къвед я, туртур я.
Бешмедикай къечІемдин хвал – са нур я.
Далудал – киф, чина ава регъуъвал.
Ягъ яни вун, намус яни, лезгивал?!
Вун бахтунихъ къекъевезвач, куъз лагъайтІа
Бахт багъишиз гъазур я – вун жагъайдаз.
Захъ дуст ава – свас тагъанвай субай я,
Валлагъ, гуъзел, вун гъадан тай, са пай я!..

Им вуж хъурай? Зал къевезва ам чІугуна.
ГъикІ зун идаз жагъана, гъикІ акуна?!
Ам паталди цІуз фида зун уъткъемдиз,
ВацІуз фида, гъатта фида жегънемдиз.
Ам зи Абсал, зи Зулейха, Лейли я,
Зи Ширин я, зи Гуълша я, Эсли я,
Зи Туъкезбан, зи Эфриз, зи Назани,
Эхирки, са гафуналди: кайвани...

1999

ЙИФ – ТАРАГЪАЖ

Йиферни йикъар, йикъарни йифер.
Ракъарни цифер. Циферни ракъар...
Зи ялгъузвиле авачир са фер,
Агална ракІар, акъална дакІар.

Дуъньяда цанва йифен къуркъушум,
ЧІал къуна михъиз лал къенва къежел.
Зи ялгъузвиле лампа-хурушум
Кузва, бицІи цІай куъкІвена межел.

Зи рикІикай яд хъвадай са бенде
Авачир. Зи рикІ хъвазвай за жува.
Садлагъана зи дакІардин перде
Юзана, гуя галукъна гъава.

Пайда хъана сад. Буъркъуъ са инсан.
Вахтундилай фад хъанвай ам къуъзуъ.
«КичІе жемир. Кис, – ван язмай жаван.
Хкудна зи гъил ченедикай зи. –

Зулумдин цІалди ви руъгъ авай къаб
Лигим тахъайтІа, ялгъузвал я таб;
Вилер авазни, ваз экв жеда къит...»
«Вуж я вун?!» Квахъна: «Зун – Къуъчхуър Саид».

Мад пердедик – гар. Атана масад.
Дерин я къве вил – гевгъеррин къве гъуъл:
«Яхъ къелем, кхъихъ: мусибатрин чад
Такур инсандин фад хада гуъгъуъл.

Ялгъузвиле рикІ авуртІа харапІ,
Гъалиб жеда вал и дуънья – акъраб.
Руъгъ чирагъ ая дуъньядин кимин...»
«Вуж я вун?!» Квахъна: «Зун – Етим Эмин».

Мадни сад. Лацу спелар, чуру:
«Дуѡа галачтІа, загъидвал я дерт.
Ви ялгъузвили дувул я кѡуру,
Дувул галачиз гъидач ада берт.

Жув жуван руѡгъдиз, акъална вилер,
Килог. Вуч ава? – йнферни цифер.
Хкваш, хва, аниз на авурди ред...»
«Вуж я вун?!» Квахъна: «Ярагъ Мегъамед».

Им вучтин йиф я?! Йиф туш – тарагъаж!
Гъинва вун, зи руѡгъ? – Акъална вилер. –
Им руѡгъ жедани – агъзур бурагъаж?..
Садлагъана мад юзана пенжер.

Хкажиз хъанач кѡекъемар завай –
Атанвайди заз акуна жувай!
Лагъана ада: «Бес вун вуж я? Лагъ!»
Жаваб гана за: «Чидач, ѡй Аллагъ».

1999

* * *

КІелзавай кас, гъиле кѡуна ктаб зи,
Дуван ийиз ѡгечІмир зи чІаларин.
КъатІуз алахъ рикІин гъар са азаб зи,
Са пай жуваз къачуна зи тІаларин.

ТахъайтІани зи устадвал магъирди,
Вун – балкІанда, зун ятІани пияда,
КилогайтІа вун вилерай шаирдин,
Ваз уъмуърда такур затІар аквада.

2000

КЪВАН

Дагъдин хуѡруѡз фидай рекъел
Алай зурба кѡван.
Аквазвай виш йисарин гел
Биришрай кѡакъан.

Ачух хъанай, акурла ам,
Шикилчи сефил:
«Ваѡ, им кѡван туш, им я зи гъам, –
Заз – цІийи шикил!»

Скульпторди гана суал,
Вилери – цІапІрапІ:
«Кѡванциз ѡлкъвей лезги кѡегъал
ЯтІа им яраб?»

Маничидиз къадим кѡванцъай
Акуна сегъне:
Анлай лагъай манидин цІай
ГъикІ кѡадач куъне!

Халкъдин дерт гвай генералди,
Дявеяр акур,
Лагъана: «Къа и «харалдик»
Шарвилидин тур».

Дуѡнъя акур шаирди са,
Кѡужахда къаз кѡван,
Лагъана: «Вун я зи суза,
Вун я зи ватан!»

Атай яргъал гъаким галаз
Рахана ялтах:
«Зи чилин кѡван савкъват хъуй ваз,
Хъфирла хутах!»

Шит зарафат кав тахъана
Амукъна ягъсуз:
Чил зурзана, къван юзана,
Авахъна кІамуз.

2000

МУЪГЪУЪББАТ

1.

Зул алукуна, селлер къвана, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.
Къуьд алукуна, живер къвана, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.
Гатфар хъана, цуьквер гъана, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.
Гад атана, бегьер гъана, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.

2.

Чередал лиф ацукуна зи, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.
ДакІардихъ йиф алукуна зи, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.
Иски хъанвай вар хкатна, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.
Къелемдикай цІар хкатна, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.

3.

Цаварилай гъед шутхунна, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.
Суварилай къвед къудгъунна, –
Заз акІ хъана вун атай хъиз.
Ялгъуз рикІи хур гатана, –
Заз акІ хъана, вун атай хъиз.

Сурарай ви сур рахана:
«Заз акІ хъана, вун атай хъиз».

2000

АБДУЛКЪАДИР САЙДУМОВАКАЙ

Абдулкъадир Сайдумова керчекдиз
Лагъай гафни зарафатдай гъисабда
Лезги халкъди, – вични гъикъван гуьрчегдиз
Капар яда – тІал гъатир къван жинабда.

Абдулкъадир Сайдумован зарафат
Вуч регъят я иливариз хура фад!
Къуьзуьдакай жегъил жеда. Жавандин
Акьул-камал мад амукъдач явандиз.

Абдулкъадир са зарафат паталди
ГъакІан ичІи залда къугъваз хъайитІа,
Къуд цални къав, ракни дакІар а залдин
Хъуьредай къваан бинедал къван чкІида.

Театрдин куьгъне хъанвай дарамат
Авилай хъи яз амазна саламат,
Сайдумоваз язавай къван капари
Къав-цал къазва къадай саягъ гулари.

2000

* * *

– Лагъ, зун вуьж я, лагъ, вун гъим я?
– Вун – дишегъли, зун итим я.
– Вун – къван, вун – ракъ, истивут я.
– Вун – гъед, вун – цуьк, бурнивут я.
– Вун керки я, цуьруьгъуьл я.
– Вун верцІи я, цуьруьхуьм я.

- Ваз рикІ авач, жигер авач.
- Валай гуьзел бигер авач.
- Вун гижи я, вун ажи я.
- Вун Мекке я, зун гъажи я.

2000

КЪУКЪ

ДатІана вилик жергедава къукъ,
 Машгурвилин хуш куьлгедава къукъ.
 Гъакимни я къукъ, къурбандни я къукъ,
 Алимни я къукъ, чубанни я къукъ.
 Гъуьргъуь романар кхъида къукъра,
 Яргъи докладар ийида къукъра!
 КхъейтІа къукъра садаз чар ачух,
 РикІ харапІ хъана ярх жеда язух.
 ДатІана къукъран гуьгъуьл – баябан!
 Яда гъа къукъра кфил-балабан!
 Вич ламни я къукъ, вич парни я къукъ,
 Вич лашни я къукъ, газарни я къукъ.
 Диде Агълабрик фейидан хтул,
 Чида гъа ваз ви хкажиз пел-тІул!
 Амма ви къимет кепекни туш чет,
 Ви гъар «бажарагъ» гъар сад я са нет.
 ЯтІани, герек гъашарат я вун,
 Чил элкъуьрзавай са алат я вун!
 И чІал ван хъана, рекъимир гъа, къукъ!
 КъейитІа, хквеч са кардални кІукІ.

2000

ЖИВ

Къвазва жив. Къвазва жив. Къвазва,
 ЦІверекІра рекІв аваз бицІи.
 Тпазва рикІ. Хазва рикІ. Цазва
 Гъамунин магъуни хци.

Вуч гъам я авайди хура?
 Вуч хъанва? Вун вун я, жив – жив.
 Цавунни чилин буш ара –
 Гуя я лиферин тифтиф.

Къвазва жив. Руьгъер я гуя
 Женнетдай атанвай чилел,
 РикІел гъиз ажалдин тия
 Алайди виридан къилел.

Къвазва жив. Къвезва жив аршдай,
 ЦІрана квахъда ам чиле.
 Паквал саф икъван фад харждай
 Жумартвал тушни хуш желе!

Къвазва жив – некІед хъач гара,
 Юргъа я лацу шив къешенг.
 Цавунни чилин буш ара
 Живедин уьмуьр я ва женг!

Къвазва жив. Къвазва жив экуь.
 Зи рикІиз хъхъанва регъят:
 Жив тирди къатІанва рикІи
 Уьмуьрдин – Ажалдин сергъят.

2000

ЯР

ХупІ алукуьна пак-эркин Яр!
 Уях хъана рикІ чилин – яр.
 Гъисслу хъанва гъар тарцин яр.

Яна цавуз рагъдандин яр,
 Атана зи масанди – яр,
 Хъуькъъверални – шафрандин яр.

2000

АРШ

Эверзава ваз милайм ванери
Майилдив ацІай.
Я ван тежез, аян тежез уьтери,
На лугъузвач гъай.

АтІумзава са ажайиб вилер вал
Ачух ва къаних.
На ви вилер, такваз къарши иервал,
Ийизва чуьнуьх.

Вилиз таквар гъи ятІани гъилериз,
Ахъайна къужах,
КІан я вун къаз, хушвилелди туьмериз, –
Ваз чизвач анжах...

Фида уьмуьр гургъагурда, салвиле,
Къайгъуйрин рука.
Буьркъуьвили, бишивили, лалвили
Твада вун ккІа.

Агал жеда ваз къуд падни ацахъай,
Чил жеда кІеви.
Анжах са цав амуькда ваз алахъай,
Аршдин са жизви.

Ваз эверай ван жеда ваз, аквада
Вахъ къаних вилер,
Икъван гагда, туьмериз, вав агатай
Гъиссда на гъилер.

Анжах са рехъ амуькда ваз – къакъандиз
Цаварин вили.
Амма цаву лувар гудач инсандиз,
ТагайтІа чили.

2000

ЯШ

Заз Месигъдин яшар хъана алатна,
Амма гъеле алама зун хашунал.
Пушкинан яш багъишна заз къисметди,
А йисарин парцик, иви авахъиз,
За баябан чуьлда гъамлуз цІугъзава:
«Я чан Аллагъ! Я регъимлу Зулжалал!
Куьз вун завай чара хъана, зун туна?!
Ваъ, зи азаб михервай туш зун къунвай,
Хиревай туш кузвай пакун тІвалара,
Туш Дантесан гуьлледивай къене зи, –
КичІевиляй, шаклувиляй шезва зун:
Белки, бицІи алатунни легъзе са
Реббиди зав чарчин луьле вугуда
АцІурнавай къисмет гъялдай кхьинрив
Ва лугъуда: «Фад кІела кван ван алаз!»
Яраб, Аллагъ, завай кІелиз жедатІа?

2001

САИЛАР

1.

Шегъер тирвал сиягъ хъанва саилар,
Гуя цавар илифнава чилерал.
Бахтсузвили, ажузвили векилар,
Вуч каламар кхъенва куь вилера?

ТІалабзава гъар са пипІел, куьчедал,
ТІалабзава, гатаз са-сад ракІарар...
Амани куьн тахъай чка уьлкведа?
Куь вил алай затІ амачни цавара?

2.

«Це лугъудай кас атайла варарал,
«Яъ» лугъумир, бала чан.
Фу-къафун це, яд це тирдаз гъарарат,
«Ваъ» лугъумир, бала чан.

Пайгъамбарар, михи ксар къведалда
Къекъверагдин хун алаз,
Багъри ксар – къеи ксар къведалда
Саилвили дун алаз...» –

Ахварай ваъ, фад алатай йисарай
Зи бадедин гафарин
Ван гъатзава зи рикъе, зи мастара –
Садакъа яз цаварин.

3.

Аквар гъалда, чилерал
Артух хъанва йикъар заз,
Гъикъ хъи – къе зи къуънерал
Теквал хъанва са пар заз.

Хъфенва зи багъабур
И дуънъядин рекъерай –
Акурбур зи такабур
Руъгъда авай гевгъерар.

Ялгъузвили хура заз
Гзаф жезва сефилвал –
Це лугъурбур пара яз,
Тагурбурун саилвал.

4.

Пайгъамбарар? Акърабаяр? Муъминар?
Куън гъим ятІа? Вуж ятІа?..
Чилин гишин руъгъдиз цавун рикъинар
Ачухзавай луж ятІа?..

Зун лайихлу жедатІа пак Регъимдиз
Даимлухдин жигъирра,
Хкведайвал чилел етим-саил хъиз,
Къил чІугваз зи ерийрал?..

2001

ШИШ-КЪАВАХ

Шиш-къавах тар къурана зи дакІардихъ,
Мад адан вил галамукънач шагъвардихъ.
Къакъан цавар ам паталди ичІи я;
Дувулриз чил сур хъанва, сур мичІи я.
Гила адаз ни лугъуда: къавах я?
Им ажал вич, адан буйни бухах я.
Нивай акъваз хъуй ажалди къаншарда?! –
Алахъна зун килиг тийиз дакІардай.
Вахтар фена, йисар фена алатна,
Бахтар фена, ясар фена алатна.
Садра сагъиб хъана закай суалдин:
«Алачир хъиз яни вал вил ажалдин?»
Лагъана за: «Жувни адаз килига,
Гъазур хъухъ ам къабул ийиз виликай».
Тамашна зун дакІардай шиш-къавахдиз,
Ягъдин тегъне текъвервал зи тангъахдиз.
Къуру тарцел са шумуд хъахъ²⁸ акуна –
Заз ажалдай уъмуърдин гъахъ²⁹ акуна!
Къенвай танди а хъахъариз чан гана! –
Худа, мад заз ви сирери кван гана!
Мегер гъар са инсанни шиш-къавах я,
Беден – рекъир тан яз руъгъни са хъахъ я?

24.12.2001

²⁸ *Хъахъ* – къурай тарарал экъечІдай къарникъузар хътинбур.

²⁹ *Гъахъ* – нефес.

ДУЪА

Эй, Сад Аллагъ! Первердигар!
Уьмуьр гайи заз ядигар!
За ваз дуъа ийизва кье,
За ваз шазда ийизва кье.
Гишиндаз фу, къанихдаз яд,
Чуплахдазни алукIдай затI
Гузва вуна, ийиз гьалал, –
Зи ванни ваз хьухъ, Зулжалал!

Нефсер къатибуруз,
Вилер къайибуруз,
РикIер гуьтIуьбуруз,
Руьгьер буьркьуьбуруз,
Мецер яргъибуруз,
Къинер гъуьргъуьбуруз,
Фендер ягъибуруз,
Сивер харчибуруз
Тагъким це,
Регъим це!
Абур це,
Сабур це!

Эй, Сад Аллагъ! Чехи Халикъ!
Чун гъар са кас ква ви вилик.
Зунни я ваз вафа хуьр лукI
Гъиз кIанзавай бахтунал кIукI.
Зи гъар хиял я ваз аян:
Агакъра зи дуъадин ван
Асибурув, дугърибурув –
Вирибурув, вирибурув!

Гъиссер михъибуруз,
Зендер экуьбуруз,
Дердер чIехибуруз,
Къилер рехибуруз,
Хирер цIийибуруз,

Гъетер мичIибуруз,
Гъилер ичIибуруз,
Рекъер кIевибуруз
Са экв це,
Куьмек це!
Лувар це,
Бахтар це!

2002

ЗИ МИГРАГЪ

Ви ерияр, вун алай чил
Женнет хътин макан я хьи.
Вун акулал ацIудач вил,
Гъакъван рикIиз масан я хьи.

Шалбуз дагъни Къурушрин дагъ,
КIелетрин дагъ, гъам дагъ Яру
Ви къеледин цлар я сагъ,
Хан тийидай гару-хару.

Т и к р а р б е н д:

*Рухваяр уях я
Ви гъуьндуьр вине хуьз,
Лекъерин тангъах яз,
Ви гъар къван, бине хуьз.
Ягъдин муг яз даим,
Зи Миграгъ, зи Миграгъ,
Асирра хьухъ къадим,
Зи Миграгъ, зи Миграгъ!*

Ви Йиг, ви Сув, ви Яран пел,
Ви Зукун пел, Алид векьер...
Ви яйлахрин гуьрчегвилел
Женни са кас гъейран тежер!

Чандар булах, Марвар булах,
Регъвер булах, Латар, Замзам –

Гъар садан цихъ ава са тах:
Ягъ, Ахлакъ, Суй, Ашкъи, Илгъам.

Ви рухвайрин тІулни виждан
Урун тІулал жезва лигим.
Эренлардин незуър къакъан
Пакдиз хуърди я ви гъар ким.

Ви тарих хъиз, ви гъар са югъ
Баркаллу хъуй, багъа Миграгъ.
Хайи хуъруъз ийиз къуллугъ,
Миграгъвияр, сад хъиз къарагъ!

2002

ШИИРАТНИ, ЧЕХИРНИ, ВУН

Захъ авайди лугъун, яр, ваз: Шииратни,
Чехирни, Вун.
Зи пуд дуъа, пуд капІ, пуд вяз:
Шииратни, Чехирни, Вун.
Зулжалалдин жумартвилини жем яни им,
жерме яни –
Зи гуъгъуълдин пуд тар, пуд саз: Шииратни,
Чехирни, Вун.
Вафасузвал агуд тийиз, хвена за куън,
пуд къизилгуъл,
Кваз такъаз квел алайди цаз,
Шииратни, Чехирни, Вун.
Квел пудал за тухна нефс, руъгъ;
пуд дин хъиз куън къабулна за, –
Квяй гъакъикъат жагъанач заз,
Шииратни, Чехирни, Вун.
Пуд цІай хъана, – яргъай экв гуз,
агатайла чимивал гуз,
Сих хъайила, зав цІай къаз таз, –
Шииратни, Чехирни, Вун.

Куъ ялавра кана закай
вуч аматІа гъадакай квез
Гила кІусни хквезмач гъяз, Шииратни,
Чехирни, Вун.
Чим квай руъхъ яз ама зун къе,
пака чІулав накъв жада зун,
ЭкъечІда зай цІийи пуд таз:
Шииратни, Чехирни, Вун.

2002

КЪВЕ МАЛАИК

Къве малаик, куън гъар сад зи са къуънел ала,
Цавун муъгъуър алай чарар куъ гъилел ала.
За авур къван гунагъарни дуъз крар кхъиз,
Куън датІана Сад Аллагъдин пак рекъел ала?
Куъ гъар садан кхъинрикай хараяр хъанва,
Квез гун патал суалрин цІиргъ зи мецел ала.
Эй малаик, зи гунагъарин тухузвай гъисаб,
За гунагъар ийизвайла ви вил квел ала?
Куъз вуна зун акъвазарнач, куъз атІанач рехъ,
Куъз лагъанач: «Вун гургусдин гъа сивел ала»?
Эй малаик, зи сувабрин тухузвай гъисаб,
И суалар вазни гунугъ зи рикІел ала.
Вучиз на заз лагъанач: «Ви хъсанвилерай
Вав вахгудай хунчайрал кин, гъибет, хъел ала»?
Бес я куъне кхъей къванди! Мягъшердин юкъуз
Сад Аллагъдин терездин чун са хилел ала.

2002

САЖИДИН САИДГЪАСАНОВАЗ АЧУХ ЧАР

Сажидин дах, мубаракрай сувар ваз,
Ви хийирдиз иридни ноль яшар ваз.
Гила жуваз кефер чІугу Куъреда
Жегъил чІавуз чІугъаз тахъай жуъреда.
Герек, пехил жен вал вири жаванар,

Акурла вал элкъведайвал жейранар:
 Вуна чІалар атІай рушар-нинияр:
 Этерияр, Къветерияр, Къарниар.
 Къун хъайитІа вирибурун тІварар за,
 Мумкин я бес тахъун са тонн чарар заз.
 Гъикъван ялда? Жувал сагъ чан, жинаб тур,
 А дуьньядиз хутахдай хам-кІараб тур.
 Салар-багълар на килфетрал илитІа,
 Йикъа-йикъа жуваз са къуър хиритІа.
 Чехи хъанва ви хтулар – балаяр,
 Вахце абрув на хиве къур шапІаяр.
 Дустаризни гуда лагъай къуърер це,
 Памадурни афни, ични чуьхвер це.
 ШапІрус чІугу, эрекъни хъухъ, шарабни,
 Жез хъайитІа, хкваш жегъил са пабни,
 Кайванидиз куьмек жеда, эрк жеда,
 Ви чандайни къуьзуьвилер терг жеда.
 КІваликайни мугъмандин кІвач атІумир,
 «Вун накъ вучиз атаначир?» лугъумир.
 Чка течиз ам эцигиз-къачудай,
 РикІни тамир вуна адаз тагудай.
 ЧІулав гьерен къил галудна, шишер ягъ,
 Хъвайибурал алава мад вишер ягъ.
 Чими месик ая жуваз ахварар,
 ХъуьтІуьзни кваз неъ хъикъифар, афарар.
 Къасумхуьруьн рехъ кІвачелай хъийимир,
 Махачкъала галай патахъ хъфимир,
 РикІяй акъуд Лезгистандин районар,
 Бес я гатай югар, ялай ругунар.
 Хайи хуьре фена Кпул булахдал,
 Ярх хъухъ жуваз къацу векъин сумахдал.
 Хатадай ви къилиз цІарар атайтІа,
 Физвай садаз багъиш ая гъавайда.
 Фекъивилер, мискъивилер бес я ви.
 Муаллимвал ва гъакимвал квез я ви?
 СтІал хуьре вун пуд лагъай эС-эС³⁰ я,

Ийиз тахъуй лугъудайвал: «Мад бес я!»
 Бес я катиз-галтугай къван, залум кас,
 Лезги чилин гъар са пипІе малум кас!
 Арифдарри чІугвадайвал кеф чІугу,
 Нерин хилез тенбек чІугу, эф чІугу.
 Памадуррин сал я дуьнья – ваз чида:
 Къада майва, чрада ва ктІида.
 Сад Аллагъдиз гуда чна жавабар,
 Гъисабда чи гунагъарни сувабар,
 Азабарни гъисабда Зулжалалди,
 Сан къада чи кеферинни гъалалдин.
 Виридалай кефер тІимил хъайитІа,
 Мад ада ваз ийидайди ийида.
 Вун атайла, хабар къада Худади:
 «Вун накъ вучиз атаначир, бубадин?»
 Чилин винел вуна гайи суалдиз
 Маса мана-тав гуда Зулжалалди.
 Къарай атІай Сажидин дах, я хвайди,
 Къе ви яш я кефер патал дигади.
 Дустар галаз чІугур кефер бул хъурай,
 Гъайиф текъвез харждай къван вахъ пул хъурай!
 Амма авач ахътин пулар, къизилар,
 Акъул-камал ийиз жедай къезилар.
 Бедендин кеф – им терездин са хел я,
 Камалдив кеф чІугваз гице эвел яз.
 На къве хелни авун патал барабар,
 Ваз мад йисар гуй Аллагъди са гъамбар!
 Балайрикай рикІ секин, сагъ чан хъурай,
 Хъсанвилер рикІиз кІандай къван хъурай.
 Пуд СтІалар цам ятІа, вун са къаш я.
 Тестикъайди и чІал Арбен Къардаш я.
 P.S.
 КІандайбуру разивилин къул эциг,
 Юбиярдихъ галаз хъвадай пул эциг!

2003

³⁰ Чпин тІварар-фамилар «С» гъарфунилай гатІунзавай ксар.
 Инал: СтІал Сулейман, СтІал Саяд ва пуд лагъайдини Сажадин
 Саидгъасанов.

АРАРАТ

Ялгъузвилин ядаланда
Юргъун хъанва гими зи.
Куъз лагъайтІа пар заланда,
Амма къуд пад – гъуъм ицІи.

Керематар, аламатар
Вири за эх ийизва.
Цаву гайи аманатар
Хиласзава ва хуъзва.

Къвердавай пар залан жезва,
Руъгъ я мадни гъарарат.
Анжах са заз зи ван жезва:
«Гъинва вун, зи Арарат?!»

Ким-киме яз какахъзава
Зи йикъарни йифер зи.
Лув гуз, хквез акъахзава
Зи къуънерал лифер зи.

20.07.2003

УЪМУЪРДИН ТЕЖРИБА

АвуртІа кІвалах Аллагъдиз акси,
«Я, – лугъуда, – вун гунагъкар аси».
АвуртІа са кар пачагъдиз такІан,
«Ава, – лугъуда, – ви виле чукъван».
ТавуртІа вуна кІандайвал папаз,
«КІамаш» лагъай тІвар гуда ада ваз.
Тийиз хъайитІа жуваз кІандай кар,
ИлитІ жеда вал «Камалэгъли» тІвар.
Акъван ацІана зи камалдин къаб,
Кваз хкъазмач за Аллагъ пачагъ, паб.

21.07.2003

СЕГЪЕРДИННИ РАГЪДАНДИН АРАДА

- Гъина ава ви югъ, ви кІвал?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина ава ви рехъ, ви хвал?
- Сагъердинни рагъдандин арада.
- Гъина дуъзвал артух ава?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина писвал буллух ава?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина пак я ашкъидин гъахъ?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина жеда ам фад хкахъ?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина дуствал ятІа къалин?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъинава муг хаинвилин?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина хъана хъвер ви сивел?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина хъана хер ви рикІел?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина гужлу хъана илгъам?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина гзаф къана илгъам?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Гъина ви рехъ куътягъ жеда?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Ахпа гъина сиягъ жеда?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Ажалди вун ийида кифт...
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- ГъикІ? Алукуда мидаим йиф...
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Йифе жеда ви югъ, ви кІвал?
- Сегъердинни рагъдандин арада.
- Давам жеда ви рехъ, ви хвал...
- Сегъердинни рагъдандин арада.

27.07.2003

КЪВЕЧХЕЛ ТАР

Ялгъуздаказ экъечІай тар хуъруън куъчедал,
Ам вуж тиртІа, вуж туширтІа вун кутур инсан?
Гатфариз вун фарашдаказ жедай цуъкведа,
Зулуз ичер алай хилер жедай ви залан.

ЦІайлапанди ягъна садра, авуна кье пад,
Кье хайи лув хьиз, кье патахъ акІаж хъана вун.
Эхна вуна цавари ваз ракъурай инад,
Ганач на чан, мад уьмуьрдихъ хкаж хъана вун.

Ви алапат йисарилан хъана халкъдиз сир,
Аллагъдивай адан жаваб къаз авай хабар:
Са йисуз са пата цуькиз, ви емиш бул тир,
Муькуь йисуз мукуь патал – цуьк-бегьер самбар.

Ам вуж тиртІа, вуж туширтІа вун кутур инсан?
ТикрарнатІа на адан руьгъ, гатфар-зул, къуьд-гад?
Куьз ятІани вакай ухшар къевезва заз жуван, –
Гъи цІайлапан ятІа ам, зун авурди кье пад?

29.07.2003

ЖУВ ЯЗ АМУКЪ

Дегиш жезва михьиз дуьнья
Ва инсаният,
Ужуз хъанва ягъни гъая,
Чур хъанва ният.
Са кас амач ягъдай далу,
Я вегъедай юкъ.
На жуван руьгъ мийир къалу,
Вун жув яз амукъ.

Итимри гаф гузва – хуьзмач,
Хъанва хирде, шит.
Дишегълийриз абур чизмач,
Сабур хъанва къит.

Гъим гьукумдар ятІа, я ам
Угърини тапрукъ.
Мийир вуна ви намус рам,
Вун жув яз амукъ.

ЭкъечІ рекъиз, алад гьуьлел,
Хкаж хьухъ дагъдиз.
Цав яз ама цав ви къилел,
Кузва рагъ сагъдиз.
Векьер, тарар, къушар галаз
Къилдаказ ацукъ,
Яхъ гьабурун жув са пай яз,
Вун жув яз амукъ.

Тебиатдиз шакирвализ,
Хуьх жуван таъсиб.
Авайди туш шаирвилиз
Къазанжи-мажиб.
Вилик лацу чарни къелем
Эцигна ацукъ,
Яратмиша жуван алем,
Вун жув яз амукъ.

И дуьньядин усалвилер
Ахъаймир чарчел,
Муьгьуьббатни къегъалвилер
Ая мад эфзел.
Хьухъ руьгъдин экв вине авай
Уьмуьрдал ашукъ,
Ваз вун хътин чешне ава,
Вун жув яз амукъ.

Садазни вун тушиз лазим
КъейитІа эгер,
Лугъуз тахъуй: зи уьмуьр – им
Тир чІана бигер.
Тазиятдиз татайтІани
Тухумни махлукъ,
Вун руг хъана чкІайтІани,
Вун жув яз амукъ.

Вун вуж ятІа амуьда чиз
Неинки са ваз, –
Рекъиз, чуьлдиз, тамуз, гъуьлуьз,
Дагъдизни суваз,
Лацу чарчиз, цІараризни
Тийидай кумукъ,
Чир жеда вун цаваризни,
Вун жуьв яз амуьк.

14.02.2004

СА КЪУЬЗУЬ ЛЕЗГИДИ УРУСАТДИН ПРЕЗИДЕНТДИЗ КХЪЕЙ ЧАР

Гзаф гъуьрметлу, азиз Пирзидент!
Кхъизва за ваз тирвиляй вал бенд.
Акурди я заз пачагъар пара,
Рамдай, тІарамдай, ийидай гъара.
Заз чизва, чан хва: вал гъалтай уьлкве
Къажгъан я еке, туьнт хъайи сирке.
Акурди туш заз и заманда къван
Гъакимар сарсах, бакъаяр икъван,
Фасикърилайни фейибур шеври,
Къурумсахарни лутуяр игри,
ЧкІиз каф, гуз гаф, ягъдайбур тупар,
Жавабдарвилин течидайбур пар.
Жанабияр яз жибинар дулу,
Ийидани бес халкъар икІ шулу?
Садавайни чаз жагъизмач къе гъахъ.
За ваз акъул гун, на ам тадиз яхъ.
Ламрал терсина лезгийри къадим
Акъадардай тир гаф чІурай итим.
Гваз къекъведай тир гъар гъарамзада,
Вилий аватна халкъдин арада.
Гъа и къанун на къабулайтІа фад,
Уьлкве – авадан, элни жеда шад.
Думада тІимил я ксар аси,
Ви паталлайбур жедач ваз акси.

Твазва са карди зи чанда гумар:
Гъукумдаррилай тІимил я ламар.
Бес тежезвайбур, къизилни гана,
Яд уьлквейривай фад къачу вуна.
И терс гъакимар терсина ламрал
ТакъадарайтІа, вай жеда чи гъал.
Бейкеф жез тахъуй, – зи чуру я жив.
Зи гаф къуртІа, ваз багъишда за шив!

16.02.2004

ЛЕЗГИ ГЕЛ

Мус, гъина хана куьн, лезги гъуцар? –
Къени жезма кІел
ИлитІай куьне дуьньядилаь цІар –
Лезгивилин гел.

Медениятра, тарихра къадим
Тайифа жуван
Куьне гъи цІалди авуна лигим,
Хвена руьгъдин ван?

Амма са шикил хъанва чаз райж:
Куь саданни тахт
Девиррин къене хъанач санал динж, –
Авачирни бахт?

Тирвиляй жумарт ва тирвиляй гъахъ,
Куь жанлу цІаяр
Чарабуруни авуна суракъ,
Хуш яз куь паяр.

Бес гъинва къе куьн, аллагъар лезги,
Чи къисмет-къадар?
Вучиз, вучиз куьн хъанва къе мискъи,
Чи югъ тирла дар?

Чун куъ тайифа, куъ халкъ яз ама,
РикIемай куъ чIал.
Пай-пай хъунин ва квахъунин тагъма
Гъалчиз тамир чал.

Чир хъия мад и дуъньядиз куъне
Чи дувулни хел,
Тирди гъам дерин, тирди гъам вине
Лезгивилин гел.

Эгер квез чавай кIан ятIа къурбанд,
Чи вири тарих
Са къурбандрикай хъанва ибарат, –
Чахъ ама са руъгъ!

27.02.2004

ЯД КЪАДРИДА

Сонет

Лезгийрихъ ихътин са мавгъумат ава: яд къадрида гъа-
тайла, яни йигиндиз авахъна физвай кIамун ва я вацIун
гъерекат са легъзеда юзан тийиз акъваздай къит вяде жеда,
гъа и макъам акурла тIалабай мурадар къилиз акъатда.

Алпан вацI – Самур, Къулан вацI – Самур,
Вучиз чун чпел чIугвазва цери?
Гъар са лезгидин ацIанватIа хур
Гъамарив дерин, бахтар яз къери?

Йисара агъзур – ккIара какур
Мурадрин къилав тахъана къуъруъ,
Гъатда лугъуз яд къадрида, сабур
Хуъзва лезгийри ятарив дири.

ТIалаб ийирвал мурадар къилин,
Мубарак легъзе акур са инсан
ХъанатIа яраб? Лугъуз я четин.

ЯтIани, санлай халкъдиз я аян:
Аквада гъатна къадрида ви яд –
Хъжеда садра чи Лезгистан сад.

28.02.2004

* * *

Чи Жамидин муаллим тир тамада –
Яшайишда, межлисрани чIалара:
Илгъам вини кIваче жедай тIамада,
Зарафатдив экв куъкIуъриз гафара.
«Халичаяр вегъ, – лугъудай, айванрал!» –
Хъфей чIавуз хайи муказ – Миграгъиз.
Къил чIугвадай ада багъри инсанрал,
Гъар са касдин шадвиликай са дагъиз.
Къилин къанун яз Жамидин-малимди,
Пак дуъа хъиз, эзбердай гъар макъамда:
«Итимвилин ранг хас хъурай итимдиз,
Квахъдач а ранг, туртIани вич лакъанда!»
«Свас» лугъудай ада вичин юлдашдиз,
Дустар галай суфра къени ийизвай.
Адан мердвал, къуълуън ник хъиз, фарашдиз
ЭкIа хъанвай, рикI, къелем хъиз, хъизвай.
«Гъар са кардиз герека я кас къил къадай» –
Къиле жедай ам хийирлу крарин.
Куъмек тIалаб ийизвайдан гъил къадай,
Им са пай тир ганвай адаз цавари.
Хъсанвилер, гъуърметарни итимвал
Ядигар яз тунватIани жемятдиз,
Гъиссзава къе Жамидинан лазимвал
Гъар са кIвали, хъвер гъатзавай къегъятдиз.
Чи арада амачирла тамада,
АкI я, амач дерт къезилдай гафар дуъз.
Ам галайла, къуъд цуък алаз аквадай,
Гатфарни къе аквазмач хъи гатфар хъиз.

2004

ГЪЕЙ, КУЪН...

Гъей, куън, дуънья тІуъна-хъвана
Тух тежербур, аваз хазна!
Квез куън ксар хъиз авани?
Квез куън гъуцар хъиз авани?
Куъ кІвалахар, гъерекатар
Дуъзгуън крар хъиз яни квез?
Инсанвилин берекатар
Хуъдай банкар чиз яни квез?
Гъикъван хъурай такъаз хабар:
Бахтикъара гъи чан я?
Ам зун я, зун – жанлу къабар,
Зун инсан я, инсан я!

Вири гъамар, хажалатар
Зи кІула пар ийидани?
Керематар, аламатар
Икъван самбар ийидани?
Зун Аллагъ туш, я пачагъ туш,
Я игит туш, я сиягъ туш,
Я нацІ туш зун, я туш буьтІруьк,
Я къван туш зун, захъ ава рикІ,
Захъ руьгъ ава, намус ава,
Руьгъдавайди иман я,
Захъ мез ава, къве пІуз ава,
Зун инсан я, инсан я!

Зун яшамиш хъун лазим я,
Руьгъдив бегъер гун лазим я.
Зав цегв, зав чІиж гекъиг жеда.
Бес куъз бахт зи эксик жеда?
Зи зегъметриз къимет амач,
Ватандихъни къастар амач,
Инсанвилиз гъуърмет амач,
Угърашвилиз дапІар амач.

Куън Аллагъни маса къачуз
Гъазур я – заз аян я.
Гъадани квез жеда лугъуз:
«Зун инсан я, инсан я!»

21.12.2004

ЦІИЙИ ЙИСАН САГЪЛУГЪ

Тостар – гафар сад жеда,
Гъардахъ вичин дад жеда:
Къилел чими рагъ хъурай,
Виридан чан сагъ хъурай!
Хъуй кІвалера мехъерар,
Балайрикай – шегъерар!
Цуз! Тахъварди вуж хъурай?!
Хъухъ, азизбур, нуш хъурай!
Рагъ алахъиз мецелай,
Рахух цІийи цикІелай,
Гъар са рикІе чим хъурай,
Чи дар югъ гъа им хъурай!
Дуствал, садвал мягъкем хъуй,
Къуни-къунши вирт-чІем хъуй!
Хъвана фена хъвайиди –
Таз жедани цайиди?!
Куьгъне йисан гъебеяр
ЦІийи йисан бине я.
Гъебеяр мад дулу хъуй,
Мелни межлис гурлу хъуй!
Уьлкведик пун акатрай,
Халкъ кІеверай акъатрай!
Гъатун патал гуьнгуьна
Хъухъ – акъвазмир гуьгъуьна!
ЦІийи йис – им умуд я,
Квадардайди кубут я.
Инсанвилер артух хъуй,
Хъсанвилер буллух хъуй!
Ягъни намус къит тахъуй,

Алагъ-салагъ шит тахъуй!
 Гелягъ – ванрай бакъалри,
 Рахаз цавун магъалрив!
 Тост дуъа я чІаганвай,
 Бокал къуна лагъанвай, –
 Къени хъурай гъар са кІвал,
 Мани хъурай гъар са чІал!
 Чи мурадрал чан атуй,
 Аллагъдиз чи ван атуй!
 Хъвайибуру мад хъурай,
 Тахъвайбуру яд хъурай!

31.12.2004

* * *

Алукънава мадни рагъдан
 Шумуд агъзур сеферда.
 Акуна заз, чизва адан
 Суйни сифет. Иерда.

Иервал фад жезва къери,
 Гзаф жезва заланвал.
 Зегъметрай заз гузвай кири
 Сад я ада – пашманвал.

И къешенгвал, и гуъзелвал
 Захъ авай са девлет я.
 Руъгъдиз гузвай и эфзелвал
 КъатІун тавун къелет я.

АкъатайтІа эхиратдин
 Вар аквадай цІарцІел зун,
 Зи рагъданрин гъакъикъатди
 Яз тач вичихъ цІигел зун.

20.04.2005

* * *

Къама ялар тваз, жув арифдар хъиз
 Къалуруналди жедач вун виниз.
 На сивел хъвер гъваш – за лугъуда ваз
 Акъуллу яни, яни вун саймаз.

2005

* * *

Зун Джамидин муъруъдвиле хъана лагъайтІа,
 ЧІалахъ жеда зи гафарихъ са Омар Хайям.
 За Хайямахъ галаз чехир хъвана лагъайтІа,
 Анжах Джами чІалахъ жеда, туш лугъуз гъарам.

2005

КЪВЕДАН ЯЛГЪУЗВАЛ

– Уъмуър физва... Чна адан къуъруькар
 Къабулзава, къисмет-къадар я лугъуз,
 Чи мурадрин сув тирвалди къиригар
 ЭкъечІнава, гъахътин вахтар я лугъуз.

Зи азизди, чиг язма чи кІанивал,
 Ам чи накъан бахтни къенин инад я.
 Чаз гъар садаз хгузмайди чимивал
 Жуван ажал сифте хъунин мурад я.

20.11.2004

* * *

Писни хъсан, атай къилел,
 Вири алуд рикІелай.
 Тур уъмуърдин анжах эвел,
 ЭхгечІ цІийи цикІелай.

Кјула цїйи гъалатІрин пар
Ая вуна тежервал.
ХъайитІани йикъар ви дар,
Гъалтда экуъ йифер вал.

Вич вилериз таквадай сад
Ава – гъадаз лагъ вуна:
«Зи гъавурда акъадай сад
Вун я – зи пад яхъ вуна».

Вичин ван ваз текъвезвайдаз
Ви дуъайрин ван жеда.
Адан патав рекъевайдаз
Гъам дувул, гъам тан жеда.

КІан жедач мад фейи йикъар
Ваз гадариз уьмуърдай,
Тежедайвал квадриз гафар
Чап авунвай шиирдай.

22.04.2005

* * *

Икъван гагъда яшайишдиз
Килигна са саягъда:
Архайиндиз, асайишдиз,
Тамашдай хъиз гурмагъдай.

Вуч акуна? Вуч сух хъана
Ви бейнидин чумурдиз?
Са шумудра артух хъана
Акурдалай такурди.

Куъ уьмуърда ви рикІ хана,
КІудна вун гъи уьзенгди?
Са шумудра эксик хъана
Какурдалай дуьзенди.

Са шумудра гзаф хъана
Шириндалай туькьуьлди.
Гъавиляй зун сарраф хъана
Тежрибадин къизилдин.

Заз акурдан далдадикай
Аквазва къе такурди.
За дердийрин харадикай
Хкягъзава агъурди.

Захъ дустарин хаинвилер
Эх ийидай гуж ава.
За кІватІнавай эркинвиле
Фер ийидай вуж ава?

Са кардикай гъайиф хъуни
Незва зи рикІ, ци къван хъиз:
Анжах дабан зайиф хъуни,
Шарвилидин дабан хъиз.

13.06.2005

МИЛЕЙ

Цаварилай ятІа эгер,
Вун цавари гъикІ ахъайна?
Ви къадимлу тІварцІи иер
Зи агалай рикІ акъайна.

Чилин вири редна рангар
Авазди ви тІварцІе авай.
Генг дуьзенаар ва тик рагар
Заз вири са цІарцІе ава.

Зи рикІелай фенва вири:
Гъам жуван тІвар, гъам ви къамат.
Ви тІвар верцІи, ви тІвар ширин
Тикрарзава за мад ва мад.

Зи дуъани, асивал зи,
Женгинин къив ва гунуг рей,
Зи сефилвал, хвешивал зи
Сад я: Милей... Милей... Милей...

2005

* * *

Ава, лугъуда, виридахъ сергъят.
Лугъуникай чаз жедани регъят?
Чна сергъятсуз Аллагъни цавар
Тунва зигъиндин кІалубда кьегъят.
Гъахъняй къадарсуз я чи тІал, ялвар,
Гъахъняй катзава чакай Авай Сад.
АтІанвайвиляй цаварикай руьгъ,
Уьмуьрдин къула чун я пичІи руьхъ.

2005

* * *

Лагъай чІавуз за ваз «чан»
Вуна зи чан къачуна.
Хълагъайла за «аман»,
На зи аман къачуна.

Лагъайла за ваз «ширин»,
На зи уьмуьр туькъуьлна.
«Рагъ» лагъайла, цав секин
Булутривди къвечІилна.

«Варз» лагъайла, йифекай
Заз вуна сур авуна.
«Гъед» лагъайла, хъилекай
Хци гапур авуна.

«Къвед» лагъайла, вун амал,
Жамал авай сикІ хъана.
СикІ галтугай къветрен гьал
Атайди зи рикІ хъана.

«Ваз чІуру чІиж гъикІ талгъун?!»
ЦІугъна за. – Вун цуьк хъана.
Гъарайна за: «КІанда вун!» –
Вуна заз ви рикІ гана.

2005

* * *

РикІиз, йифен хана ахвар,
Хиял къведа, шагъвар хъиз:
«Вуч кеф тушни кхъин чІалар,
Эхиримжи цІарар хъиз!»

Инанмишвал жеда гзаф:
ЧІав жеда тІал авачир,
Аллагъдиз са хълагъда гаф:
«Зун садрани хъаначир».

2006

* * *

ДакІардихъ жив кІвахъиз жеда,
Ван авачир лайлай хъиз.
Йиф хиялра гъахъиз жеда,
Ксуда зун тахъай хъиз.

Ахвара заз живедин ван
Жеда: «Гила вахт я ви:
Ви вилик ква цавар къакъан,
Гъаниз хъфин бахт я ви».

За живедиз вуч лугъуда,
Ширин хъанвай, диде хъиз?
ГъикІ «Зун ви хва туш» лугъуда
Диде хъфей уьлкведиз?

Зун кьулухъди хкведач мад
Ахварин кирс жигъирдай.
Фида, лувар хъана акат,
Зун лайлайдин лепирдай.

Пакамахъ паб къведа кылив, –
Адаз накъан йифелай
Зи дакІардихъ къвайи къван жив
Жагъида зи кылелай.

2006

КІВАЛ

Рекъизва вун, хайи кІвал,
Зун яшамиш жезма гъеле,
Заз идакай регъят жери кар авач.
Зунни, вун хъиз, ичІи хъанва гъурбатда.
Ви цларай фенва ферер – биришар
Давам жезва зи рикІе, зи къисметда.
На заз талгъуз, ви бушлукда кІватІ хъанвай,
Чеб гафариз элкъуън тийиз, лал къенвай
Ахмуррин ван къевезва заз
И яргъариз, зи тапан кІвал-югъ хъанвай.
Ви алгъай багъ шехъзава захъ,
Вич вичелай алатнавай
Къияр къведай дишегъли хъиз,
Зи уьмуьрдин чинар са-сад –
Фейибурни, къверибурни –
КІелзавай.

Зи рикІелай фидач, зи кІвал, садрани:
ЧІехи буба къейила,
Телеф хъанай адан вири куьнуьяр,
Ичин тарар вагъши хъанай;
Жегъилзамаз къейи чІавуз диде зи
Чи гъаятдал киф чукІурна алгъанвай,
За вичиз зи сифте чІалар лагъанвай
ЦІвелин тарни кьуранай;

Баде къейила,
Багъдин юкъвал пагъливан хъиз къвазнавай
Чуьхвердин тар кьурана,
Къубудавай яд кІана, лил хъана,
Багъда майдан ачух хъана цикеризни вергериз.

Ви айвандик ичІи хъанва
Чубарукрин мукарни –
Гзаф вахт я и вафалу къушар
Гъавурда гъатна:
И кІвализ хквер кас амачирди,
Я дергес гатар, маргъв тухун патал,
Я леэн ягъдай куьгълен балкІандиз,
Я къве яцрал вик эцигна залан,
Агулдна куьтен, цаз жедайди цан,
Я чидайди тарцел кІалам илигиз,
Я къванерикай, патар ягъна, цал
Храз жериди,
Я алакъдайди чІижерихъ гелкъвез,
Я гъич тахъайтІа ягъдайди кфил.

Са гафуналди, чан хайи кІвал, ваз
Гъилер бес жезвач,
КІвачер бес жезвач,
Къилер бес жезвач,
Вилер бес жезвач,
Сивер бес жезвач,
Мецер бес жезвач,
Руьгъер бес жезвач,
РикІер бес жезвач,
Ванер бес жезвач,
Гъиссер бес жезвач...
Ви ялгъузвал, ви гъамлувал
ЧукІур жедай кас авач.
Вахъ амайди, кІвал,
Са чилни цав я.
Гъиссзамач на тІал,
Цларни къав яз.

АкьалтІ хъана бахт,
Акъваз хъана вахт,
Даим са чІав я.

Вун яшамиш хъана, зи кІвал,
Чидач заз, зун яшамиш хъайиди ятІа.
Белки, зун вун туна фейи юкъуз гъа
Къейиди ятІа?..
Гъавиляй я ви алгъай багъ датІана
Шехъзавайди, гъа къейидал алгъана:
«СакІани ваз чир хъанач хъи, ясар гъей,
Дергес гатаз, векъ ягъиз,
Леэн ягъиз балкІандиз,
Куьтен къуна, къарабасдин хвал тухуз,
Къванерикай цал эцигиз,
КІалам ягъиз тарариз,
Чижерихъ гелкъвез,
Гъич тахъайтІа кфил къванни
Ягъдай хъанач алакьун...
Ваз хъанвайди гуж я, гуж!»

12.05.2006

ЯСИН ВА БИЛБИЛ

Къейиди накъ кучуднава,
Къе пакамахъ адетди
Халкъ дуьадал акъуднава,
Гафар лугъуз рагъметдин.

Итимарни кьилер лацу,
Жаванарни рекІв алай
Хажалатдин зурба пацу
Къунва, агъзур кек алай.

Гатфарин рагъ са уьтери
Хъиткъин жезни-тежезва.
Ванер-сесер авач гъейри,
Анжах Ясин «ишезва».

Авазлу я фекъидин ван,
Авахъзава чІун галаз,
Динж хъуй лугъуз къейи инсан
Эхиратда хун галаз.

Садлагъана тарцяй къалин
Ван акъатна билбилдин.
Адан дуьа, адан везин
Дережа тир кфилдин.

Гъам уьмуьрдин, гъам гатфарин
Тариф ийиз гъевесдив,
Гъуьжетзавай генг цаварив
Гъавалу яз, сересдиз.

Садаз – жегънем, садаз – женнет
Хиве къазва Ясинди.
«Къведахъни са ава къимет», –
Гаф я къушран везиндин.

«Сад Аллагъди чан хкида
КІарабрални чилевай».
«Абурукай накъв хъийида,
Тум чандал гъун хивевай».

«Кун тийидай къацу тарцин
ЦІукай квезни пай ава».
«Гъардахъ вичин цавун, чилин,
Гъамни руьдин пай ава».

ХарапІ тежер араб гафар
Авахъзава сефилдиз.
Садни авач вичин япар
Ачухдайди билбилдиз.

Билбил мадни къизмиш жезва,
Гъатна михъиз гъуьрсуьна:
«Инсан, вун куьз уьтмиш жезва
Камилвилихъ терсина?!

Халикъ вич сад тир саягъда
Са инсанни тикрар жеч,
А дуьньядин ам утагъда
Сагъ хъхъунин хабар жеч.

Вуч хъанатІа, вуч жезватІа,
И дуьньядин девлет я.
Халкъ хъайиди пуч жезватІа,
Ам Аллагъдин адет я.

АватІа вич атІа дуьнья,
И дуьньядин хъен я ам;
Зурба тар и ятІа дуьнья,
Агъа дуьнья – цен я ам.

Ава анжах и дуьньяда
Гъам жегънем, гъам женнетни.
И дуьньяда квез гъар садаз
Гуда къведай къиметни.

Гъалиб ийиз чилел женнет
Алакьдайди са куьн я.
Сада садан хуьнуьх гъуьрмет
Женнет хъунин замин я...»

Тамамарна диндин шартІар,
Халкъ чкІана сефилдиз.
Садни хъанач вичин япар
Ачухайди билбилдиз.

2006

ЙИФЕН ЦАВ

Йифен цавуз килигна,
Гъисабмир гъетер.
Йифен цавуз илигна
Ая ви дердер.

Йифен цава Гъуцар ви
Атанва мукъвал.
Йифен цава ялвар ви
КуькІуьда юкъвал.

Йифен цава, тІал квахъна,
Жеда ваз регъят.
Йифен цава, акахъна,
Жедач ваз сергъят.

Йифен цава Худадин
Са кІус жеда вун.
Йифен цава Пакадин
Нур гуз гуз жеда вун.

2006

* * *

Хам, хъалхъас хъиз, кІеви хъана,
За и уьмуьр эхайвиляй.
Къве вил михъиз буьркъуь хъана
Хайи халкъдихъ шехъайвиляй.

Аламатар, керематар,
Заз такур са гуж аматІа!..
Зи асирдин мусибатар,
Къвек такатай вуж аматІа?

Жезва жуваз къурху закай:
«ГъикІ девир ва гъакъ ийизва?
И дуьньядин чату вакай
РикІ авачир ракъ ийизва...»

Зун катзава девирдикай,
Зун катдай са макан ава –
Шалбуз дагъдин суьгъуьрдик квай
Зи бубайрин ватан ава.

Зи Чехи вацІ, зи Къулан вацІ
Сад муькуьдак акахъзава.
Дуьньядин къув, девирдин анцІ
Гъа и кърел акІахъзава.

Къилиз акъул, вилериз экв,
Япаризни ван хквезва.
Инсанвили ахкатна эрк,
Хура рикІел чан хквезва.

Зун шехъзава, зун хъуьрезва,
За мад цІийиз гъисс ийизва.
Зи къилелай лекъ элкъвезва,
Ада икІ, зун хуьз, ийизва.

2006

ГЪВЕЧІИ ГАДА ДАКІАРДА

Пакамалай дагъдин хуьре
Циф гъатнава илисна.
Квахъна михъиз гуьзел дере,
Дагъ аквазмач хкисна.

ГъвечІи гада – текдиз кІвале
(Диде-буба – кІвалахдал)
Дарих хъанва сугъулвиле –
Ялгъузвили бужахда.

Дуьньядиз са ава пенжер,
Гъамни – аби экран я.
Килигзава: вуч эйбежер
Дуьнья я им, девран я.

Ягъун-рекъин, къуру лагълагъ,
Мушибатдин хабарар...
Бес дуьньяда амачни рагъ,
Шадвилерин шагъварар?..

Гена къежел алахъна циф.
КІвалин дакІар ахъайна,
Гадади гъикІ цавар алциф
ЖезватІа вил эляйна.

Ачух хъана дагъдин кукІуш,
Къацу гуьзел гирвеяр.
Мад бажагъат идалай хуш
Ава маса дереяр!

Ина лекъер ава цава,
Яд михъи я булахра.
Тек кфилди агъзур гъава
Хъичирзава яйлахра.

Инсанарни чилер-цавар,
ТІебиат пак икъарда
Ава ина – Первердигар
Рази жедай рафтарда.

А патахъ и гирведилай
Авайди велвеле я.
Хайи чилин бинедилай
Мягъкемди гъи кІеле я?!

«Бес вучиз къе физва патаз
ЧІехи хъайи стхаяр,
Яд шегъеррин гъава чІугваз,
Егъи хъайи стхаяр?»

Гададин къил суалривди
АцІанва. Ни жаваб гуй?
АцІанва рикІ хиялривди –
Къуй гъар сад са суваб хъуй...

ДакІардавай тир са гада
Зунни лап фад чІавара.
Къе, ватандиз ийиз шазда,
Юргъун хъанва яргъара.

Зун экрандай къалурзавай
Гургъагурда рам хъанва.
За хуъруъз рехъ жагъурзава, –
Улам квахъай къам хъанва.

Къариблукхдин къакъан тахтар
Акъадани гъавурда
Хайи чили гузвай бахтар
Усалбур яз акурдан?

2006

* * *

Зи дуст Гъажидиз

Хъфена вун Испикиз,
Хайи чилиз чан-рикIиз.
Ватан ажеб жумарт я,
Хуш няметар виликиз.

Ялгъуз амай дидеди –
КIвал хивевай бендеди
Сач эцигна, чразва
Ваз афарар вергедина.

Вун – рикIик лув акатна,
Гъамарикай хкатна.
Гагъ фена вун булахрал,
Гагъ чуъллериз аладна.

Ватан я са авайди,
Виридалай къулайди.
Ина рикIел хкведа
Ви къилел цав алайди.

Жув чир жедай вахт я им.
Ватан – гъахъ гвай тахт я им.
Адан вилик чин чIулав
ХъанвачтIа ви, бахт я им.

Диде чIал вуч ширин я! –
Рахай гъар сад Эмин я.
Хайи чилел жагъайтIа,
Лап ажални ширин я!

2007

КЪАГЪРИМАНВАЛ КЪАЛИН Я

Зи дуст Къагъриман Ибрагъимоваз

Вуч баркаван тушни и зул Белиждал! –
Налугъуди загъир хъанвай илгъам я.
Гъар са багъда, гъар са къарши уруьшда
Къати рангар гъарма сад са макъам я.

Вуч экуъ я, вуч къакъан я цаварни –
Лезги чилин авазрин им гъуьндуър я.
Каспидилай къвезвай назик шагъварни
Шалбуздин гар туьш хъунин им суьгъуър я.

Ихътин чилел, меркез хъайи Алпандин,
Вун яшамиш жезва, дувул гъисс ийиз.
Вахъ са пеше ава – хвавал Ватандин,
Адан какур къисмет рикIяй куъз ийиз.

Лезгистанди, чиз ви ягъдин лигимвал,
Ви чагъиндиз гузвай къимет якъин я:
«Халкъдин руьгъдин ивиррин хуъз къадимвал,
Къагъриманан къагъриманвал къалин я».

Ви авазрай диде-чилини ван къвезва
(КIвачерик чил квайдан бегъер фараш я).
Абур ван жез къариблукхда тан къвезвай
Къураба тар я зун... Арбен Къардаш я.

2006

* * *

Писвал чилел артух хъанва,
Писвилин кац ракъиник ква.
Хъсанвилин язух хъанва,
Ам писвилин викииник ква.

Хъсанвилихъ амач такъат,
Къуру хъанва булах адан.
Техъйиз адан гъавурда гъат,
Жезвач гила чІалахъ адан.

Писвилин къил вине хъанва,
Адаз пара гъуърмет ава,
Адакай кье чешне хъанва,
Адахъ рябет, девлет ава.

Хъсанвал кье, кІирна гардан,
Писвилин лукІ, чавуш хъанва.
Хъсанвилел – парар залан,
Чанда дердер аруш хъанва.

Писвили са гана суал
Хъсанвилиз: «Эхда гъикъван?»
Жаваб гана: «Дуъньяда зал
Хъсанвал тІвар аламай къван».

2007

* * *

Гъакъикъи я Машрикъ патан шаирар,
Аллагъдин тІвар эвезай «яр» гафунив.
Жагъай касдиз муъгъуъббатдин ивиарар
Агакъайдай я вич чІехи Гъахъунив.

Аллагъди хъиз рикІ кудай кас, регъим гвай,
Яр тушни бес, багъишдайди тахсирар,
Ви эвелдин, ви эхирдин илим гвай,
Шегъре рекъел гъизвайди ви жигъиарар?

Ви гафарин ван жедайди, къениди,
Жумартди – ваз гудай чІавуз берекаат –
Гъам тушни бес, вахъ авай сад, кІаниди,
Сабурлуди, хуъзвайди ви мярекат?

Аян тирди ви рикІевай ниятар,
Аквазвайди ви гъар са кар, са кам ви
Яр тушни бес, артухзавай мурадар
Къилин чешме – гурзавайди илгъам ви?

Акъатайла са гунагъ, са хата вай,
Эхир жедач ярди гудай жазайрин.
Агъузарда, чукурда вун патавай,
Ван хкведач ви тубайрин, сузайрин.

Уъмуърдикай жегънем жеда чилерал,
Руъгъни беден цІа авай хъиз жеда вун.
Ярдин вилик акъвазда вун метІерал,
Дуъа ийиз, шазда ийиз шеда вун.

Дамахар гваз рахада вав багъади:
«Заз ваъ, вуна минета Сад УстІардиз».
Лугъуда ваз даим гъахълу Худади:
«Заз ваъ, вуна дуъа ая ви ярдиз».

Къве рикІин яз, накъвар алаз вилерал,
Вун уъмуърлух аламукъда метІерал.

2007

* * *

Шегъре вилик экІяй жезва,
Къизгъинвал гуз чархариз.
Ширин мани рикІяй къевезва,
Багъишнавай гатфариз.

Рагъ чкІанвай цавун генгвал
Тен я чІехи Худадиз.
Адан кІаник квай къешенгвал
Буъркъуъдазни аквади.

Шегъре рекъи чилин майдан
Пайнава къве чкадал:
Са пад – дагълар, са пад – аран,
Инсан ава арада.

Аран ава, ахъайна цуък,
Къацувилин сегънеда.
Акъвазнава кукIушар тик,
Аваз михъиз живеда.

Къилел – Аллагъ, чилел – инсан,
Адан руъгъдин бинеда –
Къуьдни гатфар, дагъни аран,
Йигинвални – шегъреда.

2007

КЪУРАГЪА КЪУЪД

Икъван живер – гъакъ тавурбур цавара
Вири санлай гъакъна Къурагъ дерада!
Къизгъин я къай – вилиз таквар авара,
Нехиш атIуз чилин лацу гебедал.

КIвалер, тарар, рекъер, чала-чухурар –
Вири сад я, са ранг я ва са экв я.
И гуьзелвал – квайди лувар-цIапуар –
Гъейрандай къван зерифни я, кеврек я.

Гурмагърай къвер тик гумадин еперив
Чил цавукай куърснавай хъиз аквазва.
Лацувили бейгъушнавай вилериз
АкI жезва хъи, жив заландиз юазва.

Вили цавун генг табагъдал такъанвай
Гийин тарци гъар гъерекат редзава.
Адан кукIа са чIагъ ава чIаганвай,
ЧIулаввални амазмайди къейдзавай.

2007

БУБУЙРИН ЧУЪЛ

Бубайрин чилел бубуйрин сува
Ярх хъана, вилер атIумна цава,
Заз яргъал йисар бушлухрай вили
Къалур хъувуна Аллагъдин гъили.
Ахкуна заз мад зи диде жегъил,
Лацу шал алаз, рехи тушиз къил.
Хразва, ингъе, ада цIийи гам, –
Гъатнай зи рикIе сифте яз илгъам...
Бадеди хъра цIай тунва къизмиш –
Ракъар хъгин фар ийизва туькмиш...
Гъахътин са чIавуз зи къула хурун
Гуз алахънай зун шиирдиз чурун.
Зуларни хъуьтIер, гатфарар, гатар –
Вири сад тир заз – уьмуьрдин хтар.
Амма чир хъана са сеферда заз:
Уьмуьр ухшар я бубуйрин суваз.
Хайи кIвал туна фидайла яргъаз,
Дагълари багъри лагъанай: «Акъваз!»
Хъанач ван заз, чир хъанач а чIавуз
Сува бубуяр амайди ян гуз...
Гъа чIавалай заз, тачагъайдаз бахт,
Чир хъхъанач гъикI алатнатIа вахт.
Ажеб туширни бубуяр хару
ТухудачиртIа икъван фад гару!

2007

* * *

Чуплах багъдин тарарикай
АцIай вацран гъам аквазва.
Йифен алциф цаварикай
Зи квахъай илгъам аквазва.

«Хъша тIун зи патав!» – лугъуз,
Къвахънавайдаз минетдач за.
«Вахце руьгъдив ялав!» – лугъуз,
ТIалабдач за, гъуьжетдач за.

Лугъуда: «Зи рикІин чирагъ
Хана, чилик акат хъанва.
Варзни зулун кІватнавай багъ
Заз амай кьве савкъат хъанва».

2007

* * *

Физва, физва зун, рехъ атІуз,
Мензил атІуз,
Яд хъваз, факай са хъвехъ атІз,
Са цІил атІуз;
ВацІукайни ва цІукайни
Са тил атІуз;
Уьлендавай нацІукайни
Кфил атІуз;
Умуд тІатІуз, кьарай атІуз,
Цав-гъуьл атІуз;
Тежез гъетер цавай атІуз,
Гуьгъуьл атІуз...
КІанзава заз чІал атІуз – саф
Къизил атІуз,
Дуьньядикай, течир инсаф,
Кьве вил атІуз.

2007

* * *

Гана гъаким бубади
Вичин машин гададиз.
Джинсдин костюм алукІна,
Джирас джипда ацукъна.
Бубади: «Хва, жемир жир,
Зун тахъай вун жеч тажир».
Хва кьве кІвачин виневай:
«Види гаф туш биневай.

Ийидайдаз тажирвал
Герекди я са чирвал:
Вири маса гуз чир жен,
Акатнавай фус чир жен».
«Хайи халкъни, Ватанни,
Аллагъ, намус, вижданни
Маса гуз жер затІар туш!
Ваз идакай хабар туш?»
«Гъабур маса гайибур
Я дуьньядин чІехибур.
Амай вири метягъар
Тажирдиз я теспягъар».
Хциз машин багъишай
Гаф ахкъятнач Багъишай,
Фикирна: «И куьлягъдиз
Зунни я са метягъ хъиз».

2007

ГЪВЕЧІИ ГАДАДИ КІЕЛЗАВА КТАБ

Адетдин гадади хуьруьн
КІелзава ван алаз ктаб.
Гуя ам лепейра вирин
Эхъвезва, акъалтна азаб.

КІелчи я гъелелиг бицІи:
Четин я агулдиз гъарфар.
Амма рикІ адан я хци,
Гуьзелиз куькІвенвай гатфар.

Илигна кІелзавай гада
Къавалла кІвалерин секуьл.
Лал кьенва вири кьуд пата,
Саймишиз пакадин векил.

Киснава къадимлу дагълар,
Биришра чранваз камал.
Киснава регъимлу цавар,
Акурла чилерин жамал.

Инсанар, сивик кваз хъуъруън,
Физва, къвез, алатиз са-сад:
КъатІузвач ванце и ширин
Авайди Алемрин Устад.

Гадади ван тунва хуъре,
Чирвилив ийиз вич ацІур.
Жезва ам къемаз и жуъре
Уъмуърдин тарсариз гъазур.

2008

НИЗАМИ

Низамидин шииратдин мескенда
Са шумуд варз акъудна за девриш яз.
Гъар са цІарцІай – гъар са кузвай жуъгъендай
Чи Алпандин акуна генг ериш заз.

Алцурнач зун таржумайрин сувагъри,
Фарс чІални ваъ, дидедин чІал гъиссна за.
Лезги руъгъдин тІаратІрини чирагъри
Алдахна зун – веревирдна кисна за.

Ада лезги ибараяр мягъкем тир
Туна, къазаб хъиз, фарс чІалан шевитда.
Адав гвайди лезги чилин къелем тир,
Лезги ранг тир авайдини девитда.

Чи чил, тарих тарашнава тежер къван,
Шарвилини, тур гумачиз, кегъкир я.
Къахчудайди авани са гевгъер къван?
Низами чи вил галамай ивир я.

2009

ФИКИР

Уъмуър вуч я? Къур жаваб гун четин я.
Фейи вахтни, къвери вахтни дерин я.

Алатай вахт гъуъл я лепе кумачир,
Къвери вахтни гъуъл я лепе гъанвачир.

Уъмуър – анжах гъа Инал я, Исят я,
Фейи-къвери вахт ви руъгъдин къве пад я.

Гъа къве патай аквазвачтІа Аллагъ ваз,
Чилелла вун чан алачир сиягъ яз.

2009

* * *

Халис шиирар къит хъанва пара,
Амай шиирар шит хъанва пара.

Язух лезги чІал, ваз къазвай зулум
Тек са Худадиз я жеди малум.

Яраб икІ вучиз ялавлу илгъам
Шаирриз икъван хъанватІа гъарам?

Чиж цуъкведикай магърум хъанвани?
Цуък мижедикай магърум хъанвани?

Тар дувулривай къакъатнавани?
Халкъ зулумрикай хкатнавани?

Вучиз къелемар хъанва икІ къуъруъ?
...Илгъамдин пери хъанвалда шеври.

2009

* * *

Тупар ягъмир, лезги стха, –
На халкъ патал вуч авуна?
Лезги руьгъни лезги чухва
Вуна михъиз пуч авуна.

Лагъ, валай вуч хуьз алакъна:
Дидедин чІал, садвал чилин?
Са кар валай дуьз алакъна –
Эх авун къве-падвал чилин.

Пулни хъана сандухда ви,
Акьулни ви къери хъанач.
Амма къваздай къуллугъда ви
Бахт лугъудай пери хъанач.

Вучиз ятІа чидани ваз?
Вавай лезги тІул хуьз хъанач.
Гел жагъуриз, вак вич акваз,
Руьгъдал ягъдин чІул хуьз хъанач.

Са лезгидиз тІар хъайила,
Вуна адан тІал гьиссзамач.
Халкъдиз дуьнья дар хъайила,
Ви ивиди звал гьиссзамач.

Бейкеф жемир, лезги стха,
Вун, пая хъиз, къуьруь хъанва.
Ваз килигна, керки-стха,
Халкъдин мезни куьруь хъанва.

2009

АСЕФ МЕГЪМАНАН ТАРИФ

Асеф Мегъманаз кІандалда тариф,
Адан тарифиз къведач заз гъайиф.

Ширин манийрин устІар я Асеф,
Дерин гъезелрин дафтар я Асеф.

Гъикаятчи я – хци я къелем,
Тамашиятда халкъна са алем.

Гъар са межлисда, мелени кимел
Зарафатчи я, гафарик квай къел.

Асеф Мегъмана ядай чІавуз тар
Кис жедай хъиз я дуьньяда тупар.

«Зун галачиз» тІвар эцигра ада
Акъудна ктаб. Чичадач, куьз ятІа.

Асеф галачиз шадвал жеда къит,
Асеф галачиз уьмуьр жеда шит.

2009

ЗИ ДУСТ АЗИЗ МИРЗЕБЕГОВАЗ

(Юбилейдин тебрик)

Дуст дустунин далудихъ дагъ, эй, азиз.

Къазанфар Зулфукъаров

ЯхцІурни цІуд хъана ви яш, эй, Азиз,
Са-сад абур рикІел хкваш, эй, Азиз.

Аял йисар... Хайи хуьруьн уьруьшра
Гъабур тушни цуькверин раж, эй, Азиз?!

Жегъил йисар цІарар хъана шиирдин,
Илгъамни ви хъана сирдаш, эй, Азиз.

Хъайила ваз яшар Иса Месигъдин,
Дуьнья хъана алаш-булаш, эй, Азиз.

Руьгъда намус, рикІе чирагъ туьхуьрнач,
Вун гъахъунин хъана юлдаш, эй, Азиз.

Агакъайдаз камалдин тик кукІушрив
Яшдикай пар ваъ, жеда таж, эй, Азиз.

Фейи гъар йис Тарих лугъур гуъзелдиз
Чна вегъей я са шабаш, эй, Азиз.

Санхъай – уьмуьр женнетдихъ, я жегънемдихъ
Чна гузвай жезва даш-баш, эй, Азиз.

ГъикІ ятІани уьмуьр ажеб нямет я,
КІан я рикІиз хъун ам фаращ, эй, Азиз.

Алад вилик! Гур уьмуьрдихъ къанихвал
Са чІавузни мийир яваш, эй, Азиз!

Яш я лугъуз, жегъилвилер гадармир,
Рушаризни гагъ-гагъ тамаш, эй, Азиз!

Ви са виш йис тамам жедай межлисдал
Тамада хъуй Арбен Къардаш, эй, Азиз!

10.11.2009

РЕКЪИМИР, ЦІЕГЪ...

Рекъимир, цІегъ, гатфар къведа.

Лезги мисал

Рекъимир, цІегъ, гатфар къведа,
Къацу векъер экъечІда.
Вал як къведа, вал чІар къведа,
Каш-мекъ вавай къекъечІда.

Валай машгъур мад маса цІегъ
Чидач лезги магъалдиз.
Дава хъана ви нек, ви мегъ
Шумуд гишин аялдиз.

Ви иеси, муьхце – алаф,
Чанда аман амачиз,
Къуьдди жедай чІугъваз хилаф,
Кесибвилини тагъма чиз.

Вун язухдин умуд хъана,
Умуд гунуг суваб я.
Къуьд, лагъайтІа, кубут хъана:
Вахъ турди хам-кІараб я.

ХъуьтІуьн тум лап яргъал хъана,
Эхна вуна азабар.
Вакай халкъдин мисал хъана
Хъайивилияй алабар.

Къил денгдайла, яз буш гафар,
Хиве къунрин барбиди:
«Рекъимир, цІегъ, къведа гатфар», –
Лугъуда гъар лезгиди.

Чир хъана, цІегъ, гъадалайни
Зурба кар ваз – сирлу гуж:
Гаф гузвай гъич садалайни
Гатфар атун аслу туш.

Амма умуд ама ви чагъ,
Ава ихътин са карни:
ХъуьтІуьзни гагъ хъуьреда рагъ,
ЧІимел жеда гатфарни...

Рекъимир, цІегъ, гатфар къведа,
Къацу векъер экъечІда.
Вал як къведа, зал чІар къведа,
Каш-мекъ чавай къекъечІда.

15.11.2009

ШУДУРГЪАДИЗ БАЯНАР

(Зарафат)

Садра заз чпин патав университетдиз эверай студент-рикай сада завай шаир Давид Бурлюка кхъей «Дыл, бул, щур, убещур» цIарцIин гъавурда зун гъикI акъазва лагъана хабар къунай. Заз садлагъана жаваб жагъаначир. За жагъурда лагъана хиве къунай. Ам жагъайла, за и шиир кхъена.

Я са гаф, я са сес
Жеч мана тежер бес.
Туш гафар буш, какур:
«Дыл, бул, щур, убещур»!

Гъарда са сир аваз
Аквада – цIир аваз.
Гъар сада къил ацIай
Ава: чил, цав, яд, цIай.

Дуъз жеда, айгъана
ХъайитIа лагъана:
«Шак алач, и гафар
Я: гад, зул, къуъд, гатфар».

Тушни квез ашкара? –
Ава и гафара:
Муъгъуъббат, дакIанвал,
Хвешивал, пашманвал.

Мад са ихътин уламни
Яз аквазва тIимил низ? –
Къуд тIвар жезва: Адамни
Гъава, Абил Къабилни.

Мад са гиман на вутIда? –
Къуд экв, къуд рехъ, къуд рябет:
Муса, Иса, ва Будда,
Эхирдани – Мегъамед.

За квев куълег вугана
Туширвилай авамар.
Жеда квевай тапана
Баянрин цIиргъ давамар.

2009. 2010

ТУПЧИЯР

Дуънья алаш-булаш хъанвай девирда
За тупчийрин тарифда и шиирда.

Угъривилер ийизвайла фекъиди,
Фекъивилер ийизвайла угъриди,

Савадсузда къазвайла вич алимдай,
Небгетдини къазвайла вич итимдай,

Чекмечиди ийизвайла лукъманвал,
Къуъзуъ къунра ийизвайла жаванвал,

Чубандикай гъаким хъайи береда,
Малимдикай хъайи чIавуз къемеда,

Пул авайдаз тIвар гудайла къучагъдин,
ТIул авайдаз кар гудайла дустагъдин,

Амачирла са гъахъ-дуван, адалат,
Тупчийр я чаз амай са машгъулат.

ХъайитIани гъи къуллугъдин сагъибар,
Чидайди я тупчийриз хуъз таъсибар.

Са кар ава, тир абурун винизвал:
АвачтIани ихтилатра са дуъзвал,

Яб гузвайдак руъгъ кутада лагълагърив,
РикI ацIурда, яран йиф хъиз, чирагърив.

Къилин сагъвал, ферикъатвал кІан ятІа,
Виридалай багъа затІ квез чан ятІа,

Кисна хъиз яб це тупчийрин гафариз –
Савух девир элкъведа куъ гатфариз!

Кимел, рекъе ва гъукумдин кІарара
Гъар са тупчи ава вичин пураара.

Къенибур я тупчийрив гвай хабарар,
Гунагъсузбур я абурун тапарар.

Жедайбуруз ийиз кефи къумбар куъ
Яб це, дустар! Яшамишрай япар куъ!

2010

ЭКУЪН БЕРЕ

Вуч азгардиз алукузава и экуън бере!
Умун, бере, ширин бере ва секин бере!

Цавни, чилни, гъуълни къати ярара ава.
Вуч гаф, вуч чІал ракъинин туънт нураара ава?

Икъван гагъда чилин винел яшамиш хъана,
Куъз ятІани сифте яз къе зун чашмиш хъана.

Ихътин гъалда хъун мумкин я, гъейри тежез ван,
КІанзавай руш хелветдаказ акур невжаван.

За хиялна: «Йифен гъетер, зар алаз кайи,
И ялавдик акахънава, хъийиз чеб цІийи...

Белки, зи рикІ и ярарин гъатна деринда,
Белки, цІийи хъувуна вич гъетрен еринда?

Зи дуъаяр къабул ая, эй экуън бере!
За ви нулар-цІарар кІелна – гъана зи къере:

«Алатай чІав фенва – ам на мийир жуваз пар,
Вилик квай чІав цав я къакъан – гъазура гулар!»

2010

* * *

– Куъз ава вун гуъгъуълдал циф ацукъиз?
Куъ ва я ни ийизва вун сефилар?
– ЧПаларбанрин шииррин ван галукъиз,
Лезгистанда гиликъзава билбилар.

2010

* * *

Уъмуърдин вири ваъ, амма и къанун
Гъахълу яз аквада:
Цавара зар алаз лув гайи бувун
Ацукъда лакадал.

2010

* * *

Халкъдай чІавуз лезги чІалан гафарган
Гзафарнач Халикъди сан гафарин
А чІаварин лезги чилин часпар къван.

Къе агакъна ниятдив зун Гъуцарин:
И чилиз хас язва ахътин гуърчегвал –
Гаф лугъунин авач саки герековал.

2010

* * *

Акваз-такваз уьмуьрдин пай алатна фена,
Гур йисарин карван ацІай алатна фена.

Зи шадвилер-пашманвилер, ракъар-чІимелар,
Жегьилвилин зи хаму тай алатна фена.

Вил галамаз килигна зун элкъвена кьулухъ:
Ахкунач заз затІни яргъай – алатна фена.

Зи къуьнел гъил гъалчна сада – пІир хътин касди:
«Ахъай вилер... ЭвичІ цавай... Алатна фена?..»

«Хидир яни? Вагъуф яни? Вун вуж я, буба?»
«Гъеле кьатІуз жезвач вавай... – алатна фена. –

Арбен Къардаш, рехъ давамра, – хълагъна ада. –
Такурай заз вун рекъелай алатна фена!..»

2010

ВИЛ ГАЛАМАЙ АХВАР

Акуна заз ахварай
Лезгистан хъана,
Ватандикай кьве чара
Са Ватан хъана.

Гаф сад хъана виждандин
Уьлквейрин вири:
Къадим уьлкве Алпандин
Хъувуна дири.

Хъен вегъей чи абурдал
ЧукІурна часпар,
Эхцигна мад Самурдал
Къулан вацІ – дуьз тІвар.

Денбентдиз – Цал, Партавдиз
Хълагъна Харум,
Пакудизни Маскавдиз
Хуш я и фурум.

ТІвар акъалтна Садвилин
Къизилдин муькъвел.
Накъвар хъана шадвилин
Гъар лезги хъуькъвел.

Часпар тирвал уьлкведин,
Гъил гъиле кьуна,
Къвазнава халкъ бинедин,
Къил вине кьуна.

Са тачагъдай аламат
Вилиз аквазва!
Белки, хъанва къиямат?! –
Ваъ, туш! Рахазва:

Мез галкІидай гъакимар –
Лезги чІалалди!
ГъакІ чкадин алимар –
Хайи чІалалди!

Икъван гагъда баятбур
Хъхъанва таза:
«Халкъ, ви йикъар регъятбур
Авурди я за!»

Хуруз гъутар ядайбур
Акъатна пара.
Президентвал кІандайбур
Гъатнава гара.

Сада пулар пайзава,
Сада – садакъа,
Руьгъ буьркьюъ яз зайзава
Ягъдин къадакъар.

Халкъ хъуьрезва, япалай
Ийиз гъараяр:
«Икъван гагъ куьн гъинавай,
Я къей рухваяр?!

Чи Президент – Шарвили,
Гъажи Давуд я,
АкІаж тавур дарвили
Чи пак умуд я!

Премьер хъурай я Шагъ дагъ,
Я Базардуьзи,
Гъабуралди я чун сагъ,
Хуьзвай чи рузи.

Руьгъдин муршид, имам яз
Хкягъин Шалбуз,
Хъайиди чаз илгъам яз,
Кутурди Намус.

Парламентдин чІехиди
Хъурай Къулан вацІ,
Халкъдин гъар са дердидин
Чидай чІални яцІ».

Лагълагъчияр кат хъана,
Гар аваз къиле...
Ахварикай кват хъана
Зун жуван кІвале.

Хвешивили, гъевесди
Кутунваз лувар,
Ахъайна са нефесдив
За папаз ахвар:

«АлукъдатІа ахвар зи,
Чан зи кайвани?
Вахъ шадардай япар зи
Баян авани?»

Ада гайи жавабдай
Гъатнач заз рехне,
Гуя пак са ктабдай
Къачунва куьгъне:

«Ксудайбур галчІурда
Ширин ахварри.
Кадгъай крар жагъурда
Уях рухвайри!»

2010

МИГРАГЪ

Куьруьз-яцІуз вакай рахун мумкин туш,
Куьз лагъайтІа къакъан я вун, вине я.
Им суза туш, им дуьа туш, тІелкъин туш,
Чарчел гъанвай зи сидкъидин чешне я.

Багъри Миграгъ!
Везинлувал уьлчмеда туна,
Илигдач за и цІарара кетиграл³¹.
Чеб-чпелай къвез хъайитІа, атурай,
Жез хъайитІа, рикІин сидкъи лугъурай.

Вахъ галаз вакай рахун паталди
ЦІалцІам гафар, чІагай гафар герек туш.
Якъин абур хъун лазим я заланбур,
Шалбуз дагъдикай
Хкатнавай къаябар хъиз,
Къеняй яру чІунар фенвай
Дамарриз ухшар,
И къванерал чан алайди къалуриз.

Вахъ галаз вакай рахун паталди
Гафар кІанда къекъвейбур,
Ви жигъиарар хъиз, –
Агъадай винелди фенвайбур,

³¹ Кетиг (Миграгърин нугъват) – рифма.

Амма вири санал акахъ хъийизвайбур
Шалбуз дагъдин кукIушра,
ГъикI ви булахар
Санал акахъ хъийизватIа
Чехи вацIун гургурда.

ХупI туширни
Ви чешмейрин михъивални алцифвал
Тваз хъанайтIа гафара,
Къезиларун паталди жуван руьгъдин къанихвал.
Амма гъинай атурай а магъирвал,
Няс девирди негнавайла шаирвал?!

Хтанва зун къе ви патав,
Лавгъадаказ «Зун шаир я» лагъана ваъ,
Хтанва зун, катна жуван
Катуникайни-галтугуникай,
Челек-фелекдикай
Жуваз ватан яз къунвай
Тахай шегъердин,
Зи луварин цIакулар,
Зи йисарин какулар
Чухвай шегъердин.

Хтанвач зун жуван дердер ахъайиз ваз,
Хтанвач зун шикаятиз къисметдилай.
Хтанва зун вилер тухиз акунрив ви,
Япар тухиз хтанва зун
Чехи вацIун ванцив умун, –
Ам ван туш гъакIан,
Ван я вахтунин,
Девиррин ван я,
Ам кIелиз хъун,
Акъун адан гъавурда
Мурад я.
Руьгъ тухариз хтанва зун
Шалбуз дагъдин сабурдив,
Ви чуьллерин абурдив,
Хтанва зун

Гъалалвал къахчуз
Жуван багъри сураривай,
Зун буржлу тир руьгъеривай,
Зи рикI амай суваривай,
Бан-бубайрин кIвалеривай,
Куьз лагъайтIа,
Алакъ ийиз,
Тавур крар ама пара;
Авур крар яз са хара,
Жезва – гъайиф! – вара-зара,
Яшайишди-безирганди
Ийизва зи йикъар гъара,
Акъваз жезмач адан хура...
Зи муг!
Зи мулк!
И угъраш заман
Агудмир жуван
Къурухрив!

Инсандин сифет амачир асир
Ахъаймир жуван къакъан мескендиз,
Цуькверин атир, булахрин шир-шир
Элкъвен тийирвал харжаф уьлендиз!

И мензилвал, и майданвал
Чилеринни цаварин,
И гуьзелвал, и вижданвал
Ви безекрин, таварин
Халкъ авунва Сад Аллагъди
Авиляй хъи,
Вич иниз эвичIна амуькун патал
Тайин са муьгълетда
Текдаказ, хелветда,
Яб гун патал вичи вичин гуьгъуьлдиз,
Вичин руьгъдиз, зигъиндиз;
Ацуькда Ам
Я Чандар булахдив,
Я Марвар булахдив,
Я виригъ Суьрмедин,

Я Сувал, я Йигдал
Ада кІвач эцигда,
Килигда, килигда
Лезгийрин хуърериз,
И чилин хирериз,
Къил вичин галтадда,
Чилел кап алтадда...

Тада и шиир за
Ам фидай жигъирдал,
Зи Миграгъ,
Зи Миграгъ.

2010

* * *

Юргъун хъанва, галат хъанва,
Беден пунай акъат хъанва.
РикІ цІийизма, рикІ цицІизма,
Гъа куькІвейвал ам куькІуьзма...
Белки, им са гъалатІ хъанва?

Чубарукар хквез ава,
Зи чІередик луькІвез ава.
Заз акІ я: и бахтаварар,
Такваз рикІин ахъа варар,
Зи йикъарал хъуьрез ава.

Зи хуравай гатфарикай,
Шииррикай, гафарикай
Хабар тир са бенде авач...
Къалур тийир перде авач
Цаву вичин лукІарикай.

2012

* * *

И аямдин гъахъсузвилер,
Ягъсузвилер, бахтсузвилер
Гъар са рикІи кужумнава,
Къайда яз чав гатІумнава.

Лацудаз «чІуп», чІулавдаз «лаз»
Лугъудайди арифдай къаз
Тапунив чун вердиш хъанва,
Уьмуьр туькьуьл емиш хъанва.

Эй, инсан, вун инсан я гъа,
Гъахъ – уьмуьрдин лейсан я гъа,
Ягъ кумачир рикІни зигъин
Къалгъан я гъа баят чилин.

2012

* * *

За кхьиде вакай шиир ашкъидин,
Ваз къалурдач – зи умудар къери я.
КІелайтІа за а чІал вилик гуьзгуьдин,
Белки, жуваз лугъуда: «Вун хибри я».

Шииратдин шив, кумачиз леэнар,
Ахъайнаваз къил элкъвей са патахъди,
Зул атайла цуьк акъудай серденар
Багъишда ваз къарай атІай лахлахди.

Абурукай жедач ваз са хабарни,
Вун алатна фиде чанда звар аваз.
Амукъдач зи рикІе мад са къабарни,
Жеда ана ви суьрет, ви тІвар аваз.

ЧІугвадач за гъайиф фейи уьмуьрдин,
Къаних жедач я хквезмай йикъарихъ.
Сагърай вун заз илгъам гунай суьгуьрдин,
Заз гун патал къимиш тахъай цаварихъ.

Гъар гъилера цІингавдайла илгъамди
Зи хуруда, рикІ за анай чукурда,
Назикдиз ам за ви къуьнел дугурда,
Эхиримжи бахт хъун патал тамамди.

2012

ШАИР

Инсанрин арада, куьчедин селда,
Къилихрин, хесетрин базардин яцІа
Къекъезва къураба: хъуьруьна, шелда,
Вири хъиз, адетдин ава ам къацІа.

Виридаз, патавай алатиз физвай,
ГъакІан яд кас я ам, цегв я, буьтІруьк я.
Сад цава ава, ам вуж ятІа чизвай,
Муькуьди – са вичин хуравай рикІ я.

Са чІавуз, ахъайна дуьз кье лув цава,
Аршдай ам аквадай чил къачуз чІалав.
Ифирдай Гафунин михи цІув гъава,
Гуз юргъун ва баят рикІериз къилав.

Амма кье кье лувни атІанва адан,
Адан ван винедай татун паталди.
Амма рикІ цІарарив ацІанва адан,
Семе чил вич вичел хкун паталди.

Къуд пата гъахъ амач, адалат амач,
Эдебдиз гузва кІур, намусдиз – басрух.
Садалай гъейри мад са къуват амач
Халкъдинни Ватандин чІугвадай язух.

Шаир я адан тІвар, руьгъдин къураба,
Цаварин тахай хва, Гафунин худа...
Къуй кье ам садазни амач гъисаба,
Амма и чил хилас ийида ада.

2012

ВИЧИН УСАЛ ГАЗЕТДА ЗИ ТІВАР КЪУН КЪАДАГЪА АВУНВАЙ ТУШАЛ РЕДАКТОРДИЗ

Авам яни, кІамаш яни,
Вун вуж ятІа, лагъ.
Каинатдин угъраш яни,
Алемдин куьлягъ?

Зи гъунарлу крар акъван
Туш жеди гзаф.
Шитнава заз яшди къакъан
Зи тарифдин гаф.

На и рекъай, жуваз течиз,
Авунва дуьз кар:
Акъудзавач усал цІарцІиз
Зи кІвалах, зи тІвар.

Муькуь патай, кимивилер
Ава захъ пара.
Женни гъакъван буьркъуь вилер,
Такваз а хара?

Чуьнуьхунал вуна гъабур
Хъанва зун мягътел,
А «метягъдихъ» чи кІелдайбур
Язвайла цІигел.

Яд алач гъич яракъдал ви,
Квадарна илаж.
Виш агъзурдав агакъдай ви
Газетдин тираж.

Ваъ, ваз чизва закай ваз икІ
Хъел гъайи карда
Зун гъахълу я – авач вахъ рикІ
Зи гъахъ инкардай.

Гъахъуникай хъел атайдаз
Намус жеда жал?
Агъудикай цел ацІайдаз
Нуфуз жеда жал?

2012

* * *

Гъил къахчу залай, шиирар. За квез
Яб ганач, заз куъ жезвайтІани ван.
Зи рикІин ракІар гатазвайла, къвез,
За лагъана квез: «Де бес хъурай ман...»

За фикирнай: чи аямда чиркин
Низ герек я куън, низ куъмек я куън
Амачир чІавуз дуъз гафунихъ мас,
Алчук хъанвайла гъакъикъатдал пас?

Заз кичІе хъана, галукъна куъ севт,
Са ни ятІани гъиз сивел шит хъвер,
Са ни ятІани экъуъгъунив серт
Куъ назиквилел ийиз дерин хер.

Заз кІан хъана куън вилаятда куъ
Амукъна – цава къакъан ва экуъ
Инсанрин рикІер алциф жедалди,
Девирдив гатфар гециф жедалди.

Амма, емишар, чранвай хилел,
Аватдай саягъ йифериз чилел,
Къвез, аватзава садлагъана куън,
Кхунар ийиз зи йифер секин,

Лугъузвайди хъиз: «ИкІ жедани, яъ?
Чун къе герек я, маса чІавуз ваъ!
КІватІ хъия чун фад дафтардиз жуван,
Ваз ганвач гъукум атІудай чи ван!

Чун кичІебур туш терс асирдикай,
Я лянетдикай, я тахсирдикай,
Къванциз элкъвенвай рикІерикайни,
ЦІаярикайни, мекъерикайни!..»

Гъил къахчу залай, шиирар азиз,
Зун гъазур я куън мад ва мад кхъиз.
И чилел напак тек са куън я пак,
Са Илгъам гъахъ я, текъведайвал шак.

2013

* * *

Вуч лугъун ваз, играми зул –
Вун атана гара ава,
Рагъ алайди я цІи ви тІул,
Къизилверекъ хура ава.

Къакъан цавар икъи-вили
Гуя чилиз мукъва хъанва.
Гъикъван къати, гъикъван мили
Рангарин им гъалкъа хъанва.

Гъа-гила-мад гарари кирс
Ийидайди вун фад юхсул
Гъич рикІелни текъвез, ви ирс
Кужумзава зи руъгъди, зул!

КІандай хъи заз, вун хъиз, куъкІуъз
Гуъзелвилини рангаралди, –
ХъайитІани пака рекъиз,
Шадвал пайдай чангаралди!

2013

МАРИАННА БЕЕРЛЕ-МООРАЗ

Бахт я – уьмуьрдин йисарин гьуьле
Гевгьерар бул хьун, нур твадай пеле.

Пайиз виридаз руьгьдин ишигь-экв,
Вуна чи рикIе гзафзава эрк.

Вун – чи Вах, чи Дуст, вун чаз Майрам я,
Лезги чIалалди рахай Калам я.

Гуй Аллагьди ваз сагъвал, къуватар,
ТIимил жедайвал чак квай гъалатIар.

Куь малаикдин юкъуз и гуьзел
Гужлуди жеда чи алхишрин сел.

Гзаф хъайитIа чи тебрикрик яд,
Иски чехир хъиз къабул ая – дад!

14.09.2013

* * *

Гъаким Къурбаназ

Вуч гуьзел я багъри макан Миграгъ Къемеран!
Сувар, цавар – чIехи майдан Миграгъ Къемеран!

Къаз акъалтай мезредаи заз къвезва адан ван,
Цуьк акъатай дерадаи заз къвезва адан ван.

Адан наз я аквазвайди цуькверай назик,
Адан саз я рахазвайди синерал и тик.

Шалбуз дагъдин чиг вирерай, булахрай къайнар
Ргазвайди адан эрк я, муьгъуьббат, гьунар.

Яру дагъдив гевис жезвай циферай тунгъал
Адан дертни гъам юазва ва гьижрандин тIал.

ЧIехи вацIал, къванер акъаз, куькIвей гъар цIелхем
Лугъуз тахъай са мани я мазандин уьтквем.

Гьиссзава за жуван хура къаябрив мермер
Куькда аваз ифин алай илгъамдин симер.

Абурувай тIуб гвягъзава Миграгъ Къемера,
«Кисмир, шаир!» – гъарагъзава Миграгъ Къемера.

2013

КЪУДАР

– Девлет, мал-мулк, гьукум гъиле –
Кими са затI амани?

– Ацукъзавач гъич зи кьиле:
Куьз туш зиди гъавани?

* * *

Вуна, инсан, жуван руьгьдин сагъибвал
Ви акъулдив ийиз гице датIана.
Руьгъ хазина жеда, течир кесибвал,
Муьгътеждаз вич гуз хъайитIа айгъана.

* * *

Дуьньяда гъахъ твадай къуват-гъакъикъат
Хъанач, авач, хъунални мад шак ала,
Куьз лагъайтIа инсанвални муьгъуьббат
Вегъирбурал кIвачик карчни пагв ала.

* * *

Гзаф жезва имаратар-мескена
Инсандин руьгъ кадгъуриз кIанз эцигай.
Амма ана цаву гайи жуьгъенар
Куьз ятIани руьхъ жез ава чпикай.

2014

ЛУМУДИН ТАР

Абдулрашид Рашидоваз

Дагъдин хуъре хуъзвай кІвале шаирди
Лумудин тар экв хъиченвай дакІардив.
Надир тарцин гуъзелвилин таъсирди
Иесидин рикІ куькІуърдай гъунардив.

Къацу пешер рекІв алахъиз акъваздай,
Яру-фичІи цуьквер – ракъин кІусар хъиз.
Тир ам гъар са татугайвал яргъаздай,
Дарихвилер хадай магъир устІар хъиз.

Пагъ, лумуяр жедай адал! – ийирбур
Чпел пехил Ахцегърин лап ичерни,
Къизмиш хъанвай лампаяр хъиз куькІуърбур,
Тахъай мисал ийиз вацран мичІерни!

ХъуьтІуьз тарци хуьдай вичин хилера
Гатфаринни гатун гуъзел везинар.
Шаирдиз ван жедай абур йифера,
Ахъа ийиз адаз маса деринар.

ГъикІ ятІани са дакІардин патавай
Хутахна ам муькуь экуь пенжердив.
И кардихъни себеб анжах сад авай:
Тар шадарда дегисвили тегъердин.

Амма хъанач. Ада цуьквер гъанач мад,
КуькІвенач мад, лампаяр хъиз, лумуяр.
Пешери рекІв ва я атир ганач мад,
Хъел хъана ам, хъел жедайвал хару яр.

И сирдай къил фад акъудна иеси:
«Лумудин тар, шаирдин руьгъ я ваз хас –
Чир хъайила Ватан гъиссиз нефесдив,
Масаникай ватан такъар я ам кас».

2014

* * *

КІанзамач килигиз инсанрин вилериз,
Садбура атІанвай умудрин тІал ава.
КІан жеда гъахъиз ваз чилерай чилериз,
Жувавай са куьмек тежедай гъал аваз.

КІанзамач килигиз инсанрин вилериз,
Садбура – таб, гъилле, гунагъни хъел ава.
Абура ви ягъдиз, намусдиз, гъиссериз
ДакІан яз кІур гуз кІан хъунухъин гел ава.

Дад авач тІал рикІе, къил хурал къуникай,
Хаинвал жеда им гъахъуниз, намусдиз.
Дад авач гъуьк хура, къил цава къуникай –
Аквада къимет ви тирдалай ужуздиз.

Инсанвал! Инсанвал! – Хуьх гъадан къакъанар!
Гъа Инсан лугъурди рекъимир на чанда!
Гъа чІавуз уьмуьрди ахъайда алванар,
Гъурбатда хъиз жедач вун жуван Ватанда.

2014

АЛПАН КХЫНАР

Алпандин гъарфар, кхынар къадим
Къакъудна вавай асирри мичІи.
Руьгъда каш аваз хъанай вун етим,
Ягъдикай, зи халкъ, хъанач вун ичІи.

ЧІварахра хвена хилерин зигъин,
Буна эхна тІал, зулумар, гужар.
Къадарнач вуна алпанвилин чин,
Къахчун паталди тарихдин буржар.

Техквернай хтай чи алпан гъарфар,
Эрк, дамах кутаз, рикІера экв тваз,
Ингъе вилик ква – ви цІийи Гатфар! –
Кхъиз ва кІелиз чира, халкъ, жуваз!

Малимни сухта хъана жув жуван,
Гъалабни гъевес акатна, физ гъекъ,
Къхъиз чирна за:

ᲑᲗᲣᲚᲗ	«Алпан»,
ᲗᲗᲑᲑᲗᲗᲗᲗᲗ	«Лезгистан»,
ᲗᲑᲑ	«ягъ»,
ᲣᲑᲑ	«дах»,
ᲑᲑᲑ	«бах»,
ᲗᲗ	«фу»,
ᲗᲗᲗ	«къел»,
ᲑᲑᲗ	«чил»,
ᲗᲑ Თ	«цав»,
ᲗᲑᲑ	«яд»,
ᲑᲑᲗ	«цIай»,
ᲗᲗᲗ	«лекъ».

2015

КФИЛ

Къариб кар я – шегъерда са гъилера
Кфилдин хуш ван гъатна зи япара.
Са айвандихъ мертебайрин кIвалера
Хъана устад авайди заз ашкара.

Хъана ахпа хурушумрин береда
Ам гъар юкъуз ягъиз ширин макъамар.
Заз акI жедай: зун зи хуъруън дерадай
Хкаж жезва, Шалбуздихъ физ къадамар.

Гагъ акI жедай: гъвечIи гада хъхъана,
Гагъ данаяр, гагъни хуъзва кIелер за.
Кфилди зун гагъ векъ ягъиз тухвана,
Гагъ мехъеррик ийиз туна къуълер зав.

Ихътин вахтар, ихътин бахтар цаварик
Жагъун хъувун вилиз аквар кар яни?
И кфилди руъгъдик кутур луварик
Акатайди женнет-багъдин гар яни?

Йикъар, варцар къвез алатна – кфилдиз
Гуя аян тир зи рикIин тIаратIар.
Назикдаказ, гагъ шаддиз, гагъ сефилдиз
Рахазвай ам, тийиз гуъгуъл баятар.

Амма садра... Са дар йикъан хурушум
Икъи мичIер галайди яз атана.
Зи гуъгуълда цана ифей къуркъушум,
Куъз лагъайтIа кфилдин ван атIана.

А кфилчи вуч устIар, вуч кас тиртIа
Чир хъанач заз, вил галамаз гъавайрихъ.
Кфил адан гъарай тиртIа, яс тиртIа?
Гъижран тиртIа чIугур хайи чкайрихъ?

Гила йикъар хъанва захъ яд иличай,
Шит я уъмуър, хъанва рикIел биришар.
Шадвилер а кфилди заз багъишай
Са куънивни ийичир за дегишар.

Аламат я: зун течидай устIарди,
Алатнавай са течирниз лепирар,
Зи руъгъда гел туна вичин гъунардин,
Къхъиз туна эхирни и шиирар.

08.09.2016

ЕЛКЕН

Гуълуън яргъай, елкен ялгъуз,
Вуч лагъана пайда хъанва?
Заз и зулун умун юкъуз
Вуч ишара вуна гъанва?

Азадвилихъ, сиягъатрихъ
Къаних хъана иналлач зун.
Къилиз тефей я мурадрихъ
Зи хура рикI жезмач къазун.

Бес вучиз вун, лацу-зизи,
Квахъ хъийизва, акъаз виле,
Зи уьмуьрдин хъархъу тарци
Пеш вегъейла къифле-къифле?

Вуна гъиниз, яргъал елкен,
Эверзава, гва вуч гафар?
Авани са цIийи белген,
Хутадай зи рикIе гатфар?

Зунни, вун хъиз, лепе атIуз,
Ажалдихъай къя тийиз вил,
Фена йигин уьмуьрдайтIуз,
Акурбурун къачуз гевил.

Виридакай хъанва зун тух
Туькъуьл-верцIи, агъуз-виниз.
Руьгъ хъфидай тек са бушлук
Ама – гъамни чидач къван низ?..

«Ваъ! – лугъузва елкенди шад. –
Зи хуруда хъанвайди гъат
Гар ваъ, са терс руьгъ я азад,
Цавай чилел хъувунвай кат.

Чилел – Уьмуьр! Ваз гъам гъикIа
Гъатда цавай? Це кван жаваб.
Женгиникай, илгъамдикай
Тух хъунухъин гафар я таб!»

18.09.2016

ЯРАН СУВАР

Къе сувар я гатфарин –
Яран сувар я,
ЦIийивал гвай цIаярин
Масан сувар я.

Акъудзава палдумар
Гъар кIвалин патав,
Кузва цIаяр, физ гумар,
Экуь ийиз цав.

Т и к р а р б е н д:

*Дегъ заманрай атанвай
Манидив чил ацIанва:
Им чи Яран сувар я,
ЦIун мецер чи лувар я!
Шарни пепе – гъуьлуьхъди,
Мални девлет – кIвалихъди!
Цав-чил, экъечI чиладай,
Гуьгъуьл, экъечI чиладай!*

*Атуй чилел цIийивал,
Гатфар, бахтар, михъивал,
Меслегъатни ислягъвал,
Аваданвал, гумрагъвал!
Чиркинвилер курай цIу,
Чаз берекаат гурай цIу!
Эквер, экъечI чиладай!
РикIер, экъечI чиладай!*

Майданрални пелерал –
Шадвилин къивер,
Вири лезги чилерал –
Садвилин эвер.
ЦIаярилай хкадриз,
Акатиз лувар,
Ава гъар сад, мурадриз
Ахъа жез цавар.

Виш йисарин деринра
Тахъай вич иски
Яран сувар виринра
Хъурай мад экуь!

Вири михъи мурадар
Акъатрай къилиз,
Хайи чилин къуватар
Хуън патал цIийиз!

22.03.2016

* * *

*Дагъусандин халкъдин духтур
Эсетов Азедин Мурадовичаз*

РикIни, мезни, гъилни ахъа Азедин духтур,
БицIекринни, гъар са бахтлу дидедин духтур,
Халкъ рикIевай, халкъдин рикIе авай кас я вун,
Лезгистандин, санлай чIехи уьлкведин духтур,
Дуъз крада къулукъ чIугваз течидай инсан,
Чи ахлакъдин, лезгивилин бинедин духтур,
Къилел алаз хайи чилин таъсибдин тIаратI,
Сагъиб я вун ягъ-намусдин къеледин духтур.
Дидед чIалан аламатрин сирер чида ваз,
Мурз ала ви гъикаяйрал дегъредин, духтур.
Шалбуз дагъдин булахрай яд хъвазвай Хва я вун,
Атир чида ваз чи гъар са дередин, духтур.
Сагъ хъурай вун руьгъдихъ лекърен лувар авай кас,
Гъунарривди къачуз цавар винедин, духтур!
Арбен Къардаш къуру тариф ийидай кас туш,
И шиирдихъ дувул ава дегънедин, духтур.

21.11.2016

ХУЪРУЪН РУШ

(Шегъерэгъли гададин мани)

Лезги хуъре гъалтна зал
Вун, булахдал фидайла.
Амукъна зун къуна чIал,
Гафар пара чидайла.

Гурпна рикIи мад ва мад,
ЦIай зи хура куькIуьриз.
ХъванайтIани са квар яд,
Жедачир ам туьхуьриз.

Т и к р а р б е н д:

*Хуьруьн руш,
Эркин руш,
Хъанва заз
Ширин руш.
Туш зи рикI
Секин, руш.
Вучин за?
ГъикIин, руш?*

Мад хтайла пакамаз
Джипда аваз ви патав,
Вилни янач вуна заз,
Вавди рахаз тунач зав.
Лимузинда аваз зун
Мад ви патав атана.
Са куьнайни такъаз зун,
Фена вун, яб тагана.

Эхирдай за шивцеллаз
Мад ви патав чамарна.
Агъ, мили хъвер сивеллаз,
Кутуна зак лувар на.
Цуькверин кIунчI хвешила
РикIни галаз гурла ваз,
На лагъана: «Вач, гила
Чира лезги чIал жуваз!»

24.02.2017

ХТУЛДИЗ

Вун гъилел къун, вун рикІел гъун
Са гафар я, са гъал я:
Хуруда экв жеда къудгун,
Ахпа куда шемгъал яз.

Дерин вилер, фагъум авай,
Килигдайла атІумна,
Ажайиб чим – гуя цавай –
Жеда чанди кужумна.

Хкажайла вун гъилерал,
На ийидай са хъверди
Къве лув гъида зи къуънерал
Лугъуз тежер тегъердин.

На зи яш, къам кумукъарна,
Гадарна зи рикІелай.
Зун уьмуьрдал ашукъарна
Буна цІийи цикІелай.

Зи уьмуьрдин тарцин хилен
Цуьк я вун, зи къаврахвал!
Зи дережа хъанва къетІен –
Авун ваз дуьз чІварахвал.

25.01.2018

СУАЛАР

Хгузмач чна чаз
Суалар,
Фадлай чун амач яз
Аялар.

Вучиз? Вуч? Гъина? ГъикІ?
Вуч патал? –
Суалри къазмач рикІ,
Кутаз тІал.

Дуьньядин крарай
Гъакъван къил
Акъатна, цаварал
Ала вил.

Суалрин кашабра
Авай ччил –
ХъутІалрин азабрай
АцІай чил.

Дуьньядал силагъдин
Къабарар.
Чаз абур – «Аллагъдин
Къадарар».

Зидвилер хиве тваз
Цаварин,
Гъикъван хъуй жув къаз таз
ТІапарив?

Жезвай къван чилел чи
Зулум, тІал
Алайдаз къилел чи
Хуш я жал?

Акурла атІайвал
Чи инсаф,
Ава Ам алайнал
Яна хаф.

Чи терсвал, игривал
Тежез эх,
Хъанва къе чиливай
Ам къерех.

Тахсиркар, дуьньядиз
Седзавай,
Инсан я, чин ягъдин
Редзавай.

Суалриз тагурда
Жавабар
ГъикІ вичиз жагъурда
Сувабар?

2018

* * *

Лагъ, яни вун агъайни яз вердишди,
ТІебиатдиз гафар лугъуз алхишдин?

Жив къвадайла, лагъанани живедиз:
«Ухшар я вун цІийи сусаз-бикедиз»?

Марф къвадайла, лагъанани марфадиз:
«Шииррин чІал мукъва я ви гъвадиз»?

Текдиз хъуртал экъечІнавай цуькведал
Са кьил чІугу, лагъ: «Зун мадни хкведа».

Лагъ бегъердин парар алай тарариз:
«ХупІ тен я куьн малаикрин лувариз».

Чуплахвиле авайлани тІебиат,
Аку адан берекатни гъакъикъат.

Дагълариз лагъ: «Куьн сабурдин чешне я,
Къез килигна кьилел цавар дегъне я!»

РикІе даим жумартвал хуьз гатфарин,
А жумартвал тур танда ви гафарин.

Ви инсанвал гъиссна вини кІвачеваз,
Лугъуда на: «Хъаначни вуч вижеваз!»

2018

* * *

Чидач, гъинай икъван сабур
Атайди ятІа.
Куьз ам икъван суйни абур
Авайди ятІа?

Инсанвилер хъанва хирде,
Тапунив гва тур.
Хъиткъин жезва рикІин перде:
«Сабур хуьх! Сабур!»

АкІахънава, акахънава
Пис-хъсан, таб-гъахъ.
Ягъдин кІеле ацахънава,
Дуьз крар – патахъ.

Цаварини, эх техжез дерт,
Ийиз къукърумар,
Гадриз жеда циферай серт
ЦІай квай палдумар.

ГъакІ гъуьлуьни къачуда къал,
Къазун ийиз хур,
Тик лепейрал гъиз жеда звал,
Къалур ийиз зур.

И дуьньядин зидвилериз
Тирвилай акси,
Намусдикай кьитвилериз
Тирвилай акси

Къарагъзава гарни тІурфан,
Къвазва хар пехъи.
РикІ, вучиз ви сабур икъван
ЯзватІа чІехи?

Таквардини акваз, кьатІуз,
РикІи, гатаз хур,
Лугъузва мад атІуз-атІуз:
«Сабур хуьх! Сабур!»

2018

МЕРДАЛИ ЖАЛИЛОВАКАЙ КЪВЕ ГАФ

Чи Мердали Жалилова
Гаф кхьидач тегъне къведай.
Адахъ агъзур делил ава
Дережайра вине жадай.

Халкъдин дердер ччимна³² хура,
Жагъурзава гафар алван,
Гимишдин къуд симна хура,
Лугъуз абур жадаивал ван.

Алукънавай вахтар залан
Зидвилерин чІавар хъанва.
Заманадин гъутар залан
Галукъиз, чи лувар ханва.

Мердалиди умуд гузва,
Гъахъ майдандал хкиз цІарцІив.
Гагъ-гагъ хъилен барут кузва,
РикІер хци хъийиз цІарцІив.

Гагъ дуьа, гагъ сагълугъ ала
Тик къелемдин кІуфал хци.
«Ягъдиз, Халкъдиз кьуллугъ ая!» –
Гаф я чІалан Къегъал Хцин.

Илгъамдин шив, пулар алаз,
Машмаш тарцив³³ гъазурди я,
Герек чІавуз, лувар кьугъваз,
Ирид цавар атІурди я.

18.05.2018

КЪЕКЪЕР

Хъайиди хъана мад, хъжедаиди хъжеда...
Сур къванни атІутІ заз кьузада ваъ, гуьнеда.

* * *

Кисна килиг гурлувилиз гатфарин:
Цуьквелухда мана квахъда гафарин.

* * *

Садра зун килигна рикІиз зи рикІин.
Ван хъана: «Язух кьил, за вакай гьикІин?!»

* * *

Шехъна билбил, кьурайла кьизилгуьлдин тар:
«Баят хъанва илгъам зи, зун язмач устІар».

* * *

Фейи йисар уьмуьрдин я верцІи шараб.
Герек жада хъвайидан гун садра жаваб.

* * *

Гъахъсузвили гъахъунин кьакъудна аба.
КъецІил хъайи гъахълувал хъана мад зурба.

³² Ччимун – чукъвена, илисна, жезмай къван гзаф тун. Инал дердер хура ччимна тунвайдакай, абуруз чка дар хъанвайдакай лугъузва.

³³ Инал ихтилат Мердали Жалилован кІвалин гъаятда авай машмашдин зурба тарцикай физва. Адан хилерик ацукъна, ша-ирди вичин гзаф чІалар кхъена.

* * *

Чуънуъхна зи кІвачин кЪапар Аллагъдин кІвале.
Мейханада гъат хъувуна абур зи гъиле.

* * *

ТухвайтІани вун шегъредин суъгъурди,
КукІушдив вун агакъарда жигъирди.

* * *

Авуднавай шаир михъиз кЪиметдай
Уълкве вични фад аватда гъурметдай.

* * *

Гатфарин рекІв чириз, билбилдиз яб це.
Уълкведин эрк чириз, саилдиз яб це.

* * *

АкІ я заз, лезги гаф «субай»
Сад хъанвай къве гаф я: «са пай».

* * *

Таб я мал-девлет, кЪуллугъни тІвар-ван,
Гъахъ я дуъньяда са кап фу яван.

* * *

Ви гъи лишан я къилинди, гъукум:
Къама авай ял? Къуъхве авай тум?

* * *

Лагъай чІавуз са тупІал чІаларбандиз «патриарх»
Гъукъ акатна ламарик, шивер хъана вири ярх.

* * *

Ван атана чуълда заз са кЪалгъандин:
«Захъни зи гъисс авайди я Ватандин».

* * *

ТахъайтІа вакай яд алай яракъ,
Жеда, хва, вакай душмандиз улакъ.

* * *

Шел вуч ятІа уъмуърда чир тахъайдан
Хъвер шит жеда – хъуърезва ам гъавайда.

* * *

Цукварда хъайиди кафанда жеда.
Ахпа гъи танда, гъи маканда жеда?

* * *

Чехи несил, талакъай кЪалуриз чешне,
Ягъиз жеда жегъил тир несилдиз тегъне.

* * *

Лампа хкахъна – квахъна экв мичІивиле,
Инсан хкахъна – квахъна руъгъ ичІивиле.

* * *

Течидайдз ватан хуървал
Къисметнава гардан кІирвал.

* * *

ЭвезайтІа аюхралди гъакимар къенин,
Уълкведа гъахъ гъалиб жеда, инсанар – къени.

* * *

ЧІагай шиирри ийидайла ван,
Гъар са гъакъикъат таб хъиз жеда ман.

2008 – 2012

* * *

Къве цІарцІин чІал ацІанвай майва хъиз жеда,
Вичелай цил ширин тир, хана хъиз недай.

* * *

Каинатдин генг деринар гатун йифе ахъайна,
Вилиз таквар амай алем за зи рикІе экІяйна.

* * *

Эхъ, инсанар гичинар я, гъаяман.
Гъарда чехир цаз хъанайтІа Хайяман!..

* * *

КІантІа лам хъуй, кІандатІа шив улакъ ви,
Рехъ дуъз фида, дуъз куъкІвейтІа ахлакъ ви.

* * *

Гафар – терхеба, крар – кирсеба...
Жедани гъаким мад валай зурба?!

* * *

«Дидедин чІал хуън!» – лугъуз, чІалалди гъейри
Рахадайбур квасайриз ухшар я вири.

* * *

Гъукуматди халкъ къуртІани ужуз,
Халкъдивай Ватан жедач маса гуз.

* * *

ШейтІандини малаикди садна къисмет
Аладнавай хару велед я Интернет.

* * *

Женнетдиз тен тирвиляй Самурдин чи там
Фад рам ийиз кІанзава жегънембегриз ам.

* * *

Зегъметкеш чІиж рекъизва, садра гайи хуз.
Халикъ, лагъ кван, вуч ава идалай гъахъсуз?

* * *

Гъим сифте хъана – верч ва я кака?
Гъим хъанатІани, хъана ам мука.

* * *

Эй, дели-дивана, къелем яхъ гъиле!
Шаирдиз маса бахт кхъенвач гъеле.

* * *

Илгъамдив икІ рахадалда Шагъбала:
«За кхъида – куъруъз-яцІуз лагъ, бала».

* * *

Чун – миллионар, вун сад я, Путин.
Чна чи дердер низ лугъун? ВутІин?

* * *

АкълтІ хъана уъмуърдин багъ, хъфирла, ана
Майваярни билбилар тур тарарал вуна.

* * *

Къуъзуъ къилъй жегъил суна хканвай язух,
Ваз папа хъвер багъишда... ви шезмай къван къултух.

* * *

Гъкум, гъихътин гъкум хъуй вун, халкъ патал зайиф,
Са тупІал къван шаирдини тийизмай тариф?

2018

КІЕЛЕТ ДАГЪ

Гъар пакамахъ ви къуънелай къарагъзавай ракъинин
Сифте нур хъиз, садлагъана вун зи рикІел атана.
КІамаз хъана, сагъиб хъана такур хътин дердинин,
Икъван гагъда ви тарифдай кас тахъайди къатІана.

Ярудагъни Базардуъзуъ, Шалбуз дагъни Гетин дагъ
Чин чинаваз аквазва ваз, Шагъ дагъ галаз къулухъай.
АскІанни туш, гъвечІини туш, я, вири хъиз, эркин дагъ, –
Вакай мани, са чІал тахъун мисал жезва кумукъай.

Яйлахарни уъруъшар вахъ, булахарни ргазвай,
Лекъерини мукарзава ви къветІера, хуъз цавар.
Мадни вахъ ви къилдин ва къит са къетІенвал авазва:
Чархин зулар, веъин зулар ви чинава цІарба-цІар.

Ваз тІвар ганвай КІелетрин хуър ккІанва ви ценерик,
Зи Миграгъай аквада ам авадан са шегъер хъиз.
Гъейранарда кІелетвийрин зарафатрин къеле рикІ,
Ван хъайида гъар келима къабулда са гевгъер хъиз.

Гагъ ви къилел, цавар къачуз, ягъда зурба къукърумар,
ЦІайлапанар куъкІуъз жеда – зварар алай къирмажар.
Суйдив вуна тІебиатдин эхда вири зулумар,
Ахпа къилел хкажда на яргъирушан гунгачІар.

Хважамжамдин са къил фида, экъечІна ви хурудай,
Ярудагъдал четирна хъиз, къилел Базардуъзуъдин.
Гъа къве къилик хазинаяр ква зи хуъре лугъудай,
Белки, къѐни ахътин баян яз аматІа цІийиди?

Аваз ихътин лайихвилер (абур мадни къалин я),
Икъван гагъда вучиз сад къван акъатнач ви тарифдай?
Вал тик-хци мурцар алач, гъахъняй икІ хъун мумкин я,
Лугъумир, за бахшна ваз чІал язухдайни гъайифдай.

Заз чида, ваз са гафар я авун-тавун алхиш ваз,
Суйни сабур авай дагъ яз, гвачир къуру дамахар.
Чи дагъларин цІиргъина вун ава магъир нехиш яз,
Иервилиз чІалар атІун я шаиррин кІвалахар.

Шаир дустар, тарифдайла Лезгистандин дагъларин,
Куъ рикІерин, куъ къелемрив са шак-гъилле агудмир,
Вири лезги кукІушри хъиз, тагъ къунвай чи цаварин,
КІелет дагъни манида тун куъ рикІелай алудмир!

16.07.2018

ЦАВАРИН ЦИФЕР

Лацу цифер – гапІалар,
Цаварай физвай,
Куъне дерин суалар
Зи рикІел гъизва.

Рагъ ргазва. Цав – азгар,
Къакъан ва аби.
Зарифдаказ къугъваз гар,
Ягъ тийиз барби.

Физва, физва алатна,
Куън аршдай секин.
Вуч умунвал акатна
Авазвачни куън!

Тваз генг хъанвай цавара
КъетІен гуъзелвал,
Мурад яни хъун пара
Квехъ чи цІигелвал?

Гаф галачир лугъун хъиз,
Гузвани хабар:
«Къвез-алатиз, и чун хъиз,
Физва куъ йикъар.

Физва куънни (къарай квехъ
Авач – ква тади),
Гъинай гъиниз ятІа рехъ
Чин тийиз ади.

Чи лацувал-михъивал
Авани рикІе?
Чи винизвал-экуъвал
КуъкІвенвани кве?..»

Гъардахъ вичин къудратни,
Гъардахъ вичин хатІ.
Чизва чпин мурадни,
Чизва фидай пад.

Суалралди суалриз
Хгузвай жаваб
Цавун къезил маргъалриз
Ийиз чидач таб.

Физва, физва алатиз,
Гузва, гузва лув...
Ама зун, рикІ акъатиз,
Тагакъиз цавув.

АкІ жезва хъи, къилелай
Ванер къвезва мад:
«Хъфирла куън чилелай,
Экуъниз ахлад!»

Чеб ракъинин гелеваз
Хъфизва абур,
Эквни, суйни пелеваз,
Къеневаз сабур...

01.05.2019

* * *

Зи хирерал кІвахай къван къел!..
Мад къвезмач заз адакай хъел.
Къабулна гъар даюсдин къел,
Гъасилна за намусдин къел.

18.10.2019

МУАЛЛИМ

Дидед чІалан муаллимди тарсуна
Гана ихътин са тапшуругъ классдиз:
«Къхъихъ гъарда, са кІусни таб тавуна,
Къвез квекай нин хъел аватІа алаз хъиз».

Аялар я, туширтІани гъвечІибур, –
Вири чарчел гъана рикІяй атайвал.
Тушир чпин делиларни ичІибур,
Авай хъилен себебрихъни ацІайвал.

Садни хъанач са никай хъел авачир,
Са вуж патал техуъзвайди буъуъяр...
Хъайи чІавуз классдавай гъава чир
Михъиз ханай муаллимдин кефияр.

Ам аялрив, багъри кас хъиз, рахана:
«Заз куъ язух къвезва, азиз балаяр.
Таза рикІер хъун икІ хъилев ацІана
КІулавайдай я квез къванцин хараяр.

Ихътин пар гваз чирвилерин синерал
Хкаж хъунухъ кар я къиле тефидай.
Алуда куъ хъилер, алай рикІерал,
Чирвилериз чка ая куъКІуъдай!

Чирвилериз герекбур са мастар туш,
РикІерани чирвилериз муг ая.
РикІ дарихдан къастар экуъ къастар туш,
Хъел гадарна, рикІера экв куг ая!

РикІ михъидан къезил жеда луварни,
Михъи рикІи физвай рекъиз экв гуда.
Михъи рикІиз ахъа жеда цаварни,
КукІушрини, квез эвериз, рекІв гуда!..»

Хъунухъ ихътин муаллим и заманда,
Муаллимдин къимет агъуз вегъенвай, –
ЧІехи бахт я бахтар физвай Ватанда.
Квахъда уълкве, муаллимри техвенвай.

26.10.2019

ШАЛБУЗ ДАГЪДИН КІУС

Жегъил чІавуз Шалбуз дагъдин
Къаябдикай мармардин
Ханай за кІус – цавун тагъдин
Аби-азгар часпардив.

Са гъайкал хъиз, ккІал яру
Туна жуван жибинда,
УъмуърдайтІуз фенай цІару –
Туъкъуълдайни шириндай.

ХъанатІани гъикъван яргъа
Зун мукувай ватандин,
КкІалди зи рикІин паргъа
Хвена цІарцІе виждандин.

Къезиларна, четин тирла,
Къайгъуярни дердер зи,
Кана, чІана эркин тирла,
Ахмурдивди жигер зи.

Гила, йисар тирла къакъан,
КІеви тирла намус зи,
За дакІардал хуъзвай а къван,
Шалбуз дагъдин са кІус зи.

Аламатрихъ, гъейранвилихъ
Зи рикІемай къанихвал
Садлагъана кІубанвилихъ
Фена, тергиз дарихвал:

Зи пак дагъдин къванцел яру
Пуд йисавай хтул зи
Тежедай къван хъанва къару –
Зи луварин цІакул зи!

БицІи капал, экв чини гуз,
Къван эцигиз къачуда.
«Ам вуч я, чан?» жузур чІавуз
«Зи Шалбуз дагъ!» лугъуда.

Куъчедизни фирла, аял
Къван жибинда тваз жеда.
Ксурлани, ам и ккІал
Вичин гъапа къаз жеда...

Къачузва зи рикIи цавар,
Рагъ ава зи гуьгъуьлда:
Шалбуз дагъди ягъдин тумар
Цазва цIийи несилда!

07.01.2020

ВИЛИ ЦАВАР

Чан баркаван вили цавар,
Вуч иер я виливал куь!
Экуьвилини я им сувар,
Даимди я цIийивал куь!

Квез килигиз, лезги ватан
Санлай кIеме кяз кIан я заз,
Зи рикI-жигер, зи руьгъ, зи чан
Гъар са къванце тваз кIан я заз.

Рехи дагълар, къацу сувар,
Гъуьлни аран чилин багъри
Квез дигайбур я, эй цавар,
Лугъуз жедач гафар вири.

Гъил захабур, рикI ахъабур
Я рухваяр рушарни чи.
Тур абурув жез такабур,
Алпандин руьгъ тийиз ичIи!

Къулан вацIун кье лув зурба
Сад сад садавай чара тахъуй!
Текъведайвал ахмур-талба,
Зи халкъ вара-зара тахъуй!

Вили цавар! Вили цавар!
Це заз лувар! Це заз лувар!
Зав зи лувар ахъайиз це,
Руьгъ ватаңдал экIайиз це!

08.01.2020

ЭПИГРАММАЯР ВА ПАРОДИЯР

ГЪАКИМДИН КЪУЛЛУГЪ ГЪИЛЕ ГЪАТНА
МАШГЪУР ХЪАЙИ СА ЧIАЛАРБАНДИЗ

Лайихлу туш гъуьрметдиз вун.
Гъикъван вун вал хъанва къару?!
Аватдайни женнетдиз вун,
ЯначиртIа ламра кIурув?

1983

ВИЧИХЪ СА МЕСЭЛАДАЙНИ ТАЙИН
ФИКИР АВАЧИР СА ЧIАЛАРБАНДИЗ

Вун инсанрин арада
Аквада са инсан хъиз.
Ва гъайванрин арада
Аквада вун гъайван хъиз.

Амма садра инсанриз
Ви гъайванвал чир жеда.
Анжах, гъайиф, гъайванриз
И гъакъикъат сир жеда.

1984

«АРЧУ ВА ЦИР» КТАБДИН АВТОРДИЗ

Фурсзава на «Арчу ва Цир» кхъена,
На лугъуди, «Война и мир» кхъена.

1983

СОНЕТ ВУЧ ЯТІА ТЕЧИЗ, СОНЕТРИН
ТАЖАР КХЫЗВАЙ СА ЧІАЛАРБАНДИЗ

Чна умуднай, багъишда, лугъуз,
Буна чаз чІагай чІаларин кІунчІар.
Амма на чаз им са шумуд йисуз
Теклиф ийизва сонетрин тІачар.

1985

ДАТІАНА ВИЧИН ЧІАЛАР ЧЕШНЕ ЯЗ
ГЪИДАЙ, КЪИЛЕ РОМАНАР АВА ЛУГЪУЗ
ДАМАХАРДАЙ ЛАГЪЛАГЪЧИ СА ЧІАЛАРБАНДИЗ

Ви цІарарин иланар
Жеда ви мецел...
Да-а-ад, кылевай романар
Акъудмир къецел!

1990

СА ЛАВГЪА ЧІАЛАРБАНДИЗ

«Застой девирда акъудиз тахъай
ЧІалар я», – лугъуз, чапзава на къе...
Перестройкади ийизва гъарай:
«Застой жеда зун и ктІай лекъве!»

1990

КЪИЛ АКЪУДИЗ ЧЕТИН КЪИЛИХАР
КВАЙ СА ЧІАЛАРБАНДИЗ

Алай касдин чинал вуна тарифда.
Ам хъфейла, тегъне ийиз рахада.
ЯтІани, вун язва чІехи «арифдар»:
Гъам алазни алачиз гъар чкада
Жуван тариф авунни на зайифдач,
Гагъ-гагъ гъатта жуван тумни жакъвада.

1991

ГЪИ ШАИРДИ ГЪИКЪВАН МАСАБУРУН
ЦІАРАР ЧУЪНУЪХЗАВАТІА ЛУГЪУЗ ГИМАН ГЪИЗ,
АБУРУН ГЫСАБ КЪУН ПАТАЛ КТАБАР
КІЕЛДАЙ СА ЧІАЛАРБАНДИЗ

Лезги шаиррал гъида на гиман,
Чуънуъхда, лугъуз, масанрай цІарар.
Акъван ктабар кІелна, эй гъайван,
Ахъайнач хъи ви акъулди тІурар!

1993

НИЗАМИДИН ШИИРАР ЛЕЗГИ ЧІАЛАЗ
ТАРЖУМА АВУР ТУПІАЛ ДИЛМАЖДИЗ

Валай зурба дилмаж авач дуъньяда:
Яд чІал течиз, я чІал течиз дидедин,
Вич Низами арифдаррин гъавадай
Авудна на чІаларбанрин жергедиз.

1991

ШИИРРИН ЦІИЙИ КІАЛУБАР АРАДАЛ
ГЪИЗ, АБУРУЗ АЖАЙИБ ТІВАРАР ГУДАЙ
СА ЧІАЛАРБАНДИЗ

Вун устад яни ийидай суъннет
Ва я шиирар бугъаздай устІар?
Суъннетна вуна къошмани сонет,
Рубаидикни на квачир затІар
Кухтуна, вири маяламишна:
Арадиз гъана къошнетни рунет.
Гуъгъуънал алаз хараламишна
Ери-бинесуз азнурни вадед.

Эркек ламрав хвар авурла бугъаз,
Къатир жедайди чидачирни ваз.

1993

САМОВАР

Зун чайдан туш,
Я кѡажгѡан туш,
Самовар я, самовар.

Ш. Тагѡиров

Ша жемир тѡун вун чаз мукѡвал,
Кѡваз чавай яргѡаз, самовар.

С. Сулейман

Залай бугѡар алахѡзава,
Хѡуѡкѡвера уф гѡатзава,
Хѡвазвач зи чай са касдини,
Заз кѡвал ягѡиз, катзава.

Пивнушкада авайла зун,
Де закай низ гѡяз хѡурай?
Чайхана захѡ галаз кѡазвач –
Зун вуж патал яз хѡурай?

Ваѡ! Ваѡ! Гѡич кѡил агѡуздач за,
Накѡвар гѡидач вилерал,
Гѡарайда за: «Зун хѡтинди
Алайди туш чилерал!»

Сулейманаз ван хѡайитѡа,
Гѡадахѡайни кичѡе туш.
Зун чайдан туш, самовар я,
Заз маса затѡ виже туш!..

...Им вуч кар хѡуй, вай хѡана зун! –
Куѡтягѡ хѡана цѡивинар.
Залай ялав алахѡзамач,
Алахѡзава... бипѡинар.

1985

НЕФС

Пуд лагѡайди жез кѡанзавач,
Кѡван хѡиз кѡведан арадавай,
Ятѡани заз нез кѡанзава
Вун вахѡуна чарадавай.

Б. Салимов

За – нефсиник квачирда кѡан –
Неда вири – гѡарам-гѡалал.
Кѡе тѡуѡна за аш цѡуд кѡажгѡан,
Вад кѡабахни гѡерен са кѡвал.

Духандани аѡукѡна зун
Са жегѡилдихѡ галаз жумарт,
Тѡуѡна анна пуд верч яхун,
Винелайни – хѡипи жумарт.

Пиво авай челег залан
Туѡкѡуѡнна за, телягѡна сас.
Хтана зи рикѡел бирдан
Вун хѡанвайди чарадан свас.

Низ чидай кѡван икѡ жедай чѡал.
Чукурна за куѡчедай дар.
«Гѡа-гѡа! Гѡа-гѡа! – хѡверзавай зал
Ваѡра, вичел алай крѡар.

Агакѡна зун: кѡанида ви
Вун кѡужахда кѡунвай кѡевиз.
Чапхунна хѡиз, ргаз иви,
Веѡена фад вун за сивиз.

Ахпа кѡуна ви наврузбег
Туѡкѡуѡнна за, гѡакѡ адан фес...
Амач хѡи за туѡтѡур... хуѡрек,
Аѡѡузвач хѡи пад хѡайи нефс.

1985

ВИ ТІВАРУНИХЪ ГАЛАЙ ГЭС

РикІин лепедал эцигна за ГЭС.
Де, эркеквилин кьалура чешне.

Х. Хаметова
(«Ви тІвар» сонетрин тажунай)

Тебиатди заз къилих ганва терс –
Зи къене пата язва лап мичІи.
КІватІна керпичар гафарин пичІи,
Эхирни, рикІел эцигна за ГЭС.

Яна ГЭС тадиз за тІварунихъ ви,
Вичиз лагъайтІа, тирди вун эркек
Къалурна вуна, амайла зун тек,
Заз цавар – кьакъан, чил тирла кІеви.

РикІин лепейри элкъуьриз чархар,
ДатІана ГЭС-ди ийизва кІвалах,
Амма сакІани гуз жезвач эквер.

Мекъила зурзас, атІана ахвар,
Гала даим вун зи ГЭС-дин цлахъ,
Зи тапан гьиссдин вафалу нуькер.

1986

ТАРИФ ИЙИЗ АНЖАХ ЖУВАН...

Накъни, къени пака – ибур
Пуд югъ я, пуд девир я.
Зунни – низ я, низ туш машгъур –
И пуд чІаван шаир я.

И. Гьуьсейнов

И дуьньяда гзаф амай
Кубутризни авамриз
Жагъай чІалар ХърайчІ кІамай
Хълагъда за тамамдиз.

Зи накъан югъ, – ийиз шазда
Цаву гудай бахтариз, –
Абдулагъан медреседа
Фейид я – зун сухта тир.

Зи къенин югъ – заз хъуьрезва:
Жув яз хуьряй Алкъвадрин,
Зун хиялрай физ-хквезва
Тегъеранриз, Багъададриз.

Пакадин югъ – зи гележег,
Зунни адан варарал.
Нагагъ заз вуж туштІа герек,
Ракъурда за сурарал.

Накъни, къени пара – и пуд
Девирда жез яшамиш,
Къхида за йикъа са цІуд
ЧІал, жувахъ яз инанмиш.

Масадбуруз зи тІвар машгъур
Хъун-тахъун – са гафар я.
Зи шииррин церин гургур
Куь япа тун зи кар я.

Накъни, къени пака за квез
Анжах жуван тарифда.
ГъакІ тахъайтІа, – гуж тушни бес?! –
Амукъдач зун тарихда.

1986

ХИЯЛРИН ЧУВАЛАР

Гъеле аял чІавалай
Бул ава захъ чувалар
Хиялривди ацІанвай.

...физва зун
СиратІалдин муькъвелей.

А. Алем

Де аялвал хъия на:
 Зи вилерай, япарай,
 Нерай, кылин чIарарай
 Авахъзава хиялар.
 Авахъзава датIана,
 Чав са рекъе тефирдан
 Тапарар хъиз – эфирдай,
 Къил такъатиз, чкIана.
 Зи кар-кеспи – хиялар
 КIватIун хъанва, жагъурун
 Ва ахпани ацIурун
 Абур твадай чувалар!
 Ах, хиялар, хиялар,
 Квехъ я къадар, сан авач,
 Я кIукI авач, кIан авач.
 Агъ, хиялар – чумалар!
 Са юкъуз зун аватда
 СиратIалдин муькъвелей.
 КIелдайбурун рикIелай
 Зи тIвар, белки, алатда.
 Амма аял чIавалай
 Ава зун яз инанмиш:
 Даим жада яшаммиш
 Зи хиялрин чувалар.

1986

ДИГМИШ ТЕЖЕР ЕМИШАР

Лап аял тир – ван жадай заз
 Шехъда лугъуз цIвелин тарар –
 Мягътел хъанваз, гъайиф хъанваз
 «Куъз абуруз шел атурай?» –
 Фикирдай за, къадай хабар.
 ...Заз дидеди ганай жаваб
 Садра багъдиз фейи чIавуз:
 А «кесибар» шехъда, чан хва,
 Чпи бегъер гъанач лугъуз...

К. Мусаев

– Вучиз, я буба, цIвелин тарарин
 Вилерал накъвар къведа гъамиша?
 Вучиз гъамиша абур хуларив
 Къилер агъузна жада гъамиша?
 – Вучиз лагъайтIа, чан хва, а тарар
 Хажалатдик ква, ятIани гуъзел,
 Эхна хъуьтIуьн къай, гарар, гатфарар
 Жедач лугъуз са майвани чпел.

Б. Салимов

Садра са пабни (Куъредаи тир ам)
 Са дагъви итим (Ам – Къуба патай)
 Физвай са багъдай, авачиз дерт-гъам,
 Аялар галаз – кварквацI къве гада.

ЦIвелин тарари вегъизвай накъвар...
 Суалри къунай къве гъвечIи бенде:
 «– Вучиз, я буба, шехъда и тарар?»
 «– Куъз абуруз шел атурай, диде?»

Хгана жаваб бубади агъил:
 «– Чпел майваяр хъанач лугъуз, хва».
 Дидеди жаваб хгана сефил:
 «– Чпи бегъерар гъанач лугъуз, хва».

...Им лап фад хъайи дуьшуьш куьгъне.
 А къве гаданин хъанва къе чIехи,
 Ктабрив ацIай чантаяр къуьне
 Туна дамахдив, жезва къе рехи.

Лугъузза: «ЦIвелин тарар хъиз туш чун –
 Гъам хъуьтIуьз, гатуз, гатфариз, зулуз
 Гъизва емишар, тахъана юргъун».
 Амма къвезвач халкъ емишар атIуз.

Къве чара тарцел сад садаз ухшар
 Емишар хъунухъ туш са аламат.
 Гъа са жуьредин дадсузвал я пар!
 Дадмишайдан гаф жада: «Къиямат!»

Абур дидеди, бубади эгер
ДадмишнайтIа, кьве хциз кьведай сес:
«– Туькьуьл тирни за гайи нек мегер?..»
«– KIахунди тирни за гайи фу бес?..»

1986

САДА САДАЗ ЧИМ АКЪУДУНИН КЪАНУН

Ракъини вичин чим гузва юкъуз,
Гъетери чпин нур гузва йифиз,
Чилел инсанар – чун ала лугъуз...

Амма а чимни нур жадай тIимил,
Эгер инсанри акъуддачиртIа
Сада садаз чим...

*Б. Салимов
(«Маргъвар» табдай)*

Пичини вичин чим гуда кациз,
Псисди чими ийида тевле,
Чим гуда хъуьтIуьз демекди кицIиз,
Къилиз чим гуда бармакди кIелен.

Дуьньядин къанун я, гъелбетда, им,
За ачухнавай, анжах заз таниш.
Тахъун мумкин тир и дуьньяда чим,
Эгер инсанар авачиртIа гъич.

Садра векъе заз са кар акуна,
Къил элкъведайвал авур зун зурзур:
Сада садаз кьве касди маркуна
Акъудзавай чим, хура туна хур.

Эгер заз и кар акуначиртIа,
Чир жадачир заз и къанун икI фад.
Къведай сеферда зун хъаначиртIа
А кьведакай сад, дуьнья жадай пад.

Гъанлай къулухъ заз хъайиди я чир
Чим акъудунин къанундин сирер.
Адаз муьтIуьгъ яз туштIа зи шиир –
КъетIенвал я ам къанундин иер.

1987

КЪВЕ КЪУЪЗУЪДИ, КЪВЕ ШАИР ВА СА СВАС

ЦIийи суса шиткидач кIвал кулунал,
Ахвар гъилий мажал авач кусудай.
Са чIиб къван руг ацукънава рухунал,
Ам яд гъизни виликай къаз тухудай.

Къарин къужа къулан патав ацукъна,
Къве пелени туна дерин биришар.
Ийидай са кар чин тийиз амукъна,
Темпел тир свас авун патал вердишар.

– Къужа, чна экъечIна хъиз гъаятдиз,
Чуьруьк ийин къуна кулун юкъвалай.
На гъарая – я кьей къари, нубатдиз
Зун вилик я кIвал шиткидай кье валай.

Регъуь хъайи суса чун икI акурла,
Кул ахчуда атана чи гъелевай.
«Куьне кIвалин михъивилер авурла,
Зун вуч кас я – лугъуда – куь кIвалевай?»

Ксай месик са вуж ятIан ккIидай
Ванер жада сусаз чпин гъаятда.
«Нубат зид я, къари, кье кIвал шиткидай!»
«Туш, кьей къужа, зи нубат я исятда!»

Вил тIушуниз экъечIна свас айвандал
Йикъан цIудаз, ахварихъ вил галамаз:
Нубатсуз цIай кузва куьне куь чандал,
Сада шуткук кье, муькуьда пакамаз.

Сажидин, «Темпел свас»

КIвалин крар авунал
Сусан рикI гъич алачир,
Къужадизни къаридиз
И кIвалах фад хъана чир.

Садра свасни алайнал
Гъатна абур гъуьжетра,
Къариди: «За миxъ ийин,
Къужа вуна гуьзета»

– Ваъ, – лагъана къуьзуьда, –
За ийин а кIвалахар,
Гила ви гуж акакъдач,
Мийир, къари, дамахар...

Эхир абур акурла
Меслятдал татана,
Элкъуьрна чин гуьзгуьдхъай
Сваса векъиз лагъана:

– Авун патал кIвалахар,
А гъуьжетар куьмек туш,
Нубатдалди аятIун,
Зун, вун лугъун герек туш...

*Жамидин,
«Зун, вун лугъун герек туш...»*

Са сеферда – гатуз тир, ваъ, зулуз тир –
Дагъ атIана, дере-тепе атIана,
Яргъал хуьрай писателрин Союздиз
Са къузекни къари-баде атана.

Дерт ахъайна: «Свас темпел я. КIвалахиз
Гъич хуш авач – тумакъ яцран тегьерда.
Чаз ван хъана, чаз багъа я, бала хъиз,
Вич яшамиш жезвай сад и шегьерда.

Идарада, куьне кIвалах ийизвай,
Гъадани са чка къунва, лугъуда.
Темпелрикай ада чIалар кхъизва,
Чи сусазни, белки, са чIал атIуда.

Идлай вилик фенай чун къвед Куьредиз
Садан патав – муаллим тир, шаирни,
Амма гарар авай сусан келледиз
Адан чIала авунач са таъсирни.

Куьз лагъайтIа, чизва чаз – туш авамар,
Писателрин Союздин ам член туш³⁴.
Зурбабур я инавайдан къадамар,
Ам кIелайла, хъжедач Марк Твен хуш.

ГъакI хъайила, квекай ам вуж ятIани,
Чи сусаз са шиир кхъихъ, запаб хъиз,
Пис хесетар вири, гъикъван кватIани,
Хкатдайвал! – Кар жедай им сувабдин...»

Къве къуьзуь кас яргъал хуьруьз хъфена,
Нубатралди шткиз хъана куьчеяр...
...Шегьердавай шаирдини кхъена,
Пинедиз мад хъиядайвал пинеяр.

Садра хуьрай къве сатирик-шаирдиз
Чар атана темпел сусан мецелай:
«Саламдин чар. Чан зи къве лув уьмуьрдин!
Лугъузва за саламар квез эвелей!

Зи азизбур! Куьн сад садаз чешне я.
Мукъва тушни хупI куь тIварар, фикирар.
Закай куьне кхъей чIалар куьгъне я –
Нубатдалди лагъ заз цIийи шиирар.

Ухшар тахъуй чеб чпиз, чан бажидин, –
Къуват куьтягъ жедалди къве къуьзуьдай,
Кхъихъ закай, чан Жамидин-Сажидин –
Къуьзуьбуруз багъна хъурай шткидай».

1986

³⁴ И пародия кхъей чIавуз Сажидин Саидгъасанов писателрин Союздин челнвилиз къабулнавачир.

АЯЛАР ПАТАЛ ШИИРАР

ЯРГЪИРУШ

Рагъ хтана, цавун вилер
Михъна ада накъварикай.
Цаву ракъин нураралди
Храна шарф рангарикай.

Бирдан гъиниз квахъна а шарф?
Цаву бес низ багъишна ам?
Заз чиз, цаву михъивилихъ,
Экуъвилихъ дегишна ам.

1976

ЧИ ВАЦІАЛ ЧАН ХТАНА

Чи вацІ кьунвай муркІади,
На лугъуди, кьенвай ам,
Я тахъайтІа, аял хъиз,
Лап ахвариз фенвай ам.

Ингъе гатфар къвезва чаз,
Ягъиз гуъзел авазар.
Гатфарикай катзава
КичІе хъанвай аязар.

Гатфарин ван галукъай
Чи вацІал чан хтана.
Гатфарикай цІийи тир
Сифте мани лагъана.

1976

АЛВАН

Ни ятІани гьалчна кьуъл,
Ярх хъанва цуък – алван зи.
Ада чилел назик кьил
Эцигнавай пашмандиз.

Атир ама алвандихъ,
Адал чІижер элкъвезма.
Сефил жемир, масанди:
Патав явшан хъуьрезва.

1977

АКЪВАЗНА СА ГАФУНАЛ

Къвазва, къвазва, къвазва марф,
ИчІирдай хъиз сафунай.
Хкатзавач, мягъкемдиз
Акъвазна са гафунал:

«Къацар авай никІерай,
Цуъкведавай чуъллерай,
Шуъмягъ тарцин сирсилрай,
ГъакІ келемрин штилрай

Къур акъатун садрани
Гъич зи рикІи къабулдач.
Булахринни чешмейрин
Ятарни за рагъулдач.

ТІебиатдин гъар шикил
Къеврагъ хъун зи мурад я.
Гъар са инсан, гъар гуьгъуъл
Гумрагъ хъун зи мурад я...»

Къвазва, къвазва, къвазва марф,
ИчІирдай хъиз сафунай.
Заз хуш хъана ам вичин
Акъат тавун гафунай.

Айвандилай эвичІна
Фад гъаятдал фена зун.
Акваз-акваз марфадик
Са чІиб чІехи хъана зун!

1977

ГЪЕТЕР ГЫСАБДАЙЛА

Ацукъна хъиз чІередал
Чи кІвалин къавун,
Гысабнай за са йифиз
Гъетер чи цавун.

Гысабдайла за текдиз
Гъетерин къадар,
Хабарсуздиз агатнай
Зав ширин ахвар.

Ахварай зун акъатнай
Гъетерал экуъ.
Вил вегъенай анай за
КІвалерал экуъ.

Варз за еке къарпуз хъиз
Къунай къужахда.
Зун акурла гъатнавай
А варз дамахда.

Аватайла ахварай
Къаваллай зун чи,
Хъуърезвай варз, гъетерни
Гуз зи рикІиз чим.

Яргъай дагълар аквазвай –
Ксанвай девер.
Дидедини, зи тІвар къаз,
Хъийизвай эвер.

1977

ХУЪРУЪН НУЪКІ

Чан хуъруън нуъкІ!
Хуъруън нуъкІ!
Нел ийизва
Хъуъруън нуъкІ?

ЭвичІа чи
Айвандик,
Чан бицІи нуъкІ,
Масан нуъкІ!

За ваз къуълун
Твар гуда,
КІантІа пепе,
Шар гуда.

Чан хуъруън нуъкІ!
Хуъруън нуъкІ!
Сес шуъкІуъ нуъкІ,
Ширин, нуъкІ!

Гишин кІуфар
Цававай
Шарагар вахъ
АватІа,

Твар къачу зи
Гъапавай,
Тадиз муказ
Ахлада!

1978

ЧУН МАРФАДИК АКАТНА

Къарникъузар кІватІиз чун
Фейила тамуз,
Гъахъна рагъул булутар
Вили тир цавуз.

Цайлапанар рахана,
Марф къвана къати.
Кивализ хъфиз виридак
Акатна тади.

Чун марфади чуъхвена,
Гуъзел цуъквер хъиз.
Ада шадна вилер чи,
Экуъ гъетер хъиз.

Хуъруъз мукъва хъхъайла,
Куътягъ хъана марф,
Гъатна цавун гарданда
Ирид цавун шарф.

Цавар ачух хъхъана,
Чи шад рикIер хъиз.
Пака мадни фида чун
Къарникъузар гъиз!

1978

ЧИ КІВАЛИН КЪАВАЛ

Акъахда зун мукъвал-мукъвал
Чи кIвалин къавал,
Аквада заз чи дагъ, галай
Живедин кавал.

Аквада заз гъар са куъче,
Гъар са рехъ, са кIвал:
Са куъчеда – межлис, сана –
Зи таярин къал.

Килигда зун хуъруън рекъиз,
Мукъув гвай тамуз.
Садрани рагъ акван тийир
МуркIадин кIамуз...

Гагъ йифизни акъахда зун
Чи кIвалин къавал.
Алахъда зун, алахъда зун
Гъетер къаз цавай.

Амма гъетер къун четин я,
Чеб мукъув къведач.
ГъакI хъайила а гъетериз
Зун мугъман жада!

1978

КІЕЛЕР ХУЪЗВА ЗА

Вили цавук, къацу чIурал
КIелер хуъзва за.
Зун чубан я буба хътин
Лит галай таза.

Къацу векъ нез, къайи яд хъваз
Гумрагъ я кIелер.
Хкадариз, на лугъуди,
Ийизва къуълер.

Амма кфил авач къе захъ
Я хъсан, я пис.
Халис кфил жедалди захъ,
Зи уьфт жедач кис.

Уьфтер яда – къуй кIелери
Авурай къуълер.
Кфил ягъиз хуъда хипер,
Къакъажна гъилер.

1978

ЧИ ДАНА

Дана хъанва чи кализ
Тум цIару.
А данадал хъана лап
Зун къару.

Гатфариз чун экъечIда
ЧIурариз.
Дана жеда захъ галаз
КIурариз.

Неда ада къацу векъ
Чуъллерай.
Хъвада ада михъи яд
Хулерай.

За чи дана цуъкверив
Къугъурда.
За адаз чи цавни кваз
Къалурда.

1978

ЗА СА КЪЕЛЕМ АКIУРНА

За са къелем акIурна
Къерехда чи бустандин,
Къве ведре цив ацIурна,
Ядни гана хъсандиз.

Ракъини гуз чим, нулар,
Серинвални – марфари,
Зи къелемдин дувулар
Гъахъда чилин къатариз.

Хел гъида зи къелемди,
Вахт хъайила пеш гъида,
Са гатфариз бегъемдиз
Цуъквер гъида, хвеш гъида.

Гад алатда, зул жеда,
Ичер гъида къелемди.
Захъни дустар бул жеда,
Дуствал жеда мягъкемди.

1979

ЧУН КЪВЕ ВАХНИ

Чун къве вахни бадедин
Къве гъил я.
Чун къве вахни бадедин
Гуьгъуьл я.

Ктаб кIелда бадедиз
Са ваха.
Сада кIвалин ийида
КIвалахар.

Рапунихъ фад акалда
Сада гъал.
Садра къванни авур туш
Чна къал.

Тарсарай чун кIвенкIева
Гъамиша.
Бадеди чаз ийида
Алхишар.

Чун къве вахни бадедин
Гуьгъуьл я.
Чун къве вахни бадедин
Къве гъил я.

1979

ГЪВЕЧИИ ВАХАН КЪЕБ

Зи гъвечи вах къепина
Амазва гъеле.
Мукъвал-мукъвал шехъда ам –
Фидач зи зегъле.

За эчІяда вахан къеб,
Рахада адав,
Жуван нини вугуда,
Къугъвада адав.

Къачуда за чинеба
Стхадин ктаб,
Гъеле кІелиз чидач заз
Багъа тир ктаб.

За зи вахаз ахъайда
СикІрекай махар,
Мадни вахав ахгатда
Ширин тир ахвар.

1979

БЕС Я ГИЛА

Бес я гила машинривни
Нинийрив зун къугъвай къван.
Бес я гила чІехибур зав
Аялдив хъиз рахай къван.

Бес я гила Бег халудин
Рушарни за гатай къван.
Чхрадин чарх квахъиз, чинал
Зар бадени атай къван.

Бес я. Гила мектебдиз зун
Фида, тарсар кІелда за.
Вири чІуру хесетрикай
ВикІегъдаказ хъелда за.

Мад садрани, са чІавузни
ЧІурдач мукар къушарин.
Куъчейрани пад къада за
Бег халудин рушарин.

Шад жедайвал Зар бадедиз,
Чарх токдалди элкъуърдай,
Хун тийидай кІарасдикай
ЦІийи чхра туькІуърда.

1980

САЛАМАН «4»

Тарсарилай гуьгъуьниз
Зверна кІвализ Салама,
«Диде!» лугъуз гъарайна,
Вич гъаятдал аламаз.

– Къе за са «4» къачуна,
Тавуна гъич ажужвал.
Мад гила заз къехуьнмир
Чирвилерин агъужвал.

– Ахътин хъсан къимет на
Гъи тарсунай къачуна? –
Мягътел хъайи дидеди
Саламавай жузуна.

– За зи къимет къачуна,
Тавуна са гъуьжетни:
Урус чІалан тарсунай,
ГъакІ тарсунай зегъметдин.

Дидедиз хъел атана,
Салам хъуьрез чІаганвай.
Вич лугъумир, адаз къе
«4» ваъ, къве «2» атанвай.

Им фад хъайи дуьшуьш я,
Им шаз хъайи кІвалах я.
Гила Салам – отличник,
Школадин дамах я.

Салам адан дустари
Гъана вилик жергедиз.
Сифте мягтел жез хъайи
Хвеша хъана дидедиз.

Эгер, дустар-аялар,
Къехъ темпелар галатІа,
Хкваш абур дуьз рекъел,
ТуькІуьр хъия гъалатІар!

1980

ЧЕКМЕЧИ

Ай чекмечи, чекмечи –
Сад я авай хуьре чи.

Хуьревай къван чекмеяр,
Руг акъудай чилерай,
Шумуд сефер алатна
Ви кьве зиринг гъилелай.

Шумуд касдин – садра ваъ –
Сив къакъунай хахулрив
Нур гуз туна, кварцив хъиз,
Къеле гайи яхулри.

На туьхкІуьрай тІарамдиз
Башмакърални чапатІрал
Ийизва гъа пехилвал
СтІурани Алкъвадрал!

Ви гъиликай хкатай
Гъар са чекме кьезил я,
Дуьз лугъузва инсанри:
Ви кьве гъилни къизил я.

Ай чекмечи, чекмечи –
Сад я авай хуьре чи.

Гъич ви патав татай кас
Чи дареда амай туш.
Амма вичиз
Чекмеяр
АлукІдай вахт
Авайд туш?!

1980

ПСИ ВА НИСИ

АцІай целцел
Нисидин
Ахварзава
Псиди,
Чхради хъиз,
Гъургъурзава
Псиди,
Гагъ-гагъ тумни
Юзурзава
Псиди.

АцІай целцел
Нисидин
Ахварзава
Псиди.
Белки, адаз ахварай
Цел пад хъана аквазва.
Целцелайни яз чІехи
Вич шад хъана аквазва.

Белки, ада ахварай
Нисидин дад аквазва.
Ширин акваз, къаймах хъиз,
КӀусар са-сад жакъвазва.

Амма ниси
Тирди уьцӀуь
Хабар авач псидиз,
АцӀай целцел нисидин
Ахварзавай псидиз,
Чхради хъиз,
Гъургъурзавай,
Гагъ-гагъ тумни
Юзурзавай
Ширин чанда
Ялар авай псидиз.

1982

ГЪЕЙ, ГЪУЪРЧЕХЪАН!

Гъей, гъуърчехъан, гъуърчехъан!
Жечни са гаф лагъайтӀа:
Жечни тфенг вугайтӀа –
Садра къванни гъиле къан!
Садра къвани хъуьчӀе тван!

Гъей, гъуърчехъан, гъуърчехъан!
Чи хуьре сикӀ авайди,
Чи верчерин демекдиз
МичӀи йифиз атайди,
Кака хазвай Яру верч
Гел галачиз тухвайди,
Фена текдиз валара
Чан аламаз чухвайди
Бес ваз хабар авачни?
Бес ваз ван-сес хъаначни?

Гъей, гъуърчехъан, гъуърчехъан!
Акъваз, гъуърчез фимир вун.
Ягъун патал суван яц
Дагъдин синез фимир вун,
Суван цӀегърен, жейрандин
Къекъвемир вун гелера,
Уьмуьр гъалрай деврандин
Чи дустари чуьллера!

Гъей, гъуърчехъан, гъуърчехъан!
Ви тфенг за хъуьчӀе тван!
Ви тфенг за гъиле къан!
Зи Яру верч тухвай сикӀ,
Ам валара чухвай сикӀ
Жагъурда хъи,
Жагъурда –
Чуьнуьхун вуч кар ятӀа
Къалурда хъи,
Къалурда!

Гъей, гъуърчехъан, гъуърчехъан!

1982

ХУЪРУЪН ГЪВЕЧӀИ ГАДАЯР

Гъеле вердиш тавунвай
Алаз хаму таярал,
Цавун ценек хкӀунвай
Чархарайни рагарай
Лув гузва чи гадайри,
Хуьруьн гъвечӀи гадайри.

Чизвач гъеле, дуьньяда
Вуч гъахъ я, вуч – къадагъа.
Чизва лекърен какадай
Такъатдайди гъуьлягъар,
Эхъ, чизва чи гадайриз,
Хуьруьн гъвечӀи гадайриз.

Цаварихъ я инанмиш,
Гунагърихъай кичӀе я.

Пис тІвар тавун къазанмиш
Гележегдин бине я.
Бине я чи гадайрин,
Хуъруън гъвечІи гадайрин.

Чехи жеда. Дерин тир
Сирерай кьил акъудда,
Чил, диде хъиз, шириндиз
Кузвай рикІиз агудда
Хуъруън гъвечІи гадайри –
Чилин хайи рухвайри.

Гъар сада са пешедин
Иеси яз къуллугъда:
Аскер жеда уьлкведин,
Фяле жеда буругъда.
Цан цада чи гадайри,
Хуъруън гъвечІи гадайри.

Каинатчи жеда сад,
Амадаг яз гъетерин.
УстІар жеда са масад
Рекъеринни муькъверин.
Жагът ава чи гадайрихъ,
Хуъруън гъвечІи гадайрихъ.

Амма чеб гъи чилерал
ХъайитІани къуллугърал –
Чилин яргъал пипІера
Ва я цавун бушлухра –
РикІ хадач чи гадайрин,
Хуъруън гъвечІи гадайрин.

Хайи чилни дидед чІал
Гъич рикІелай ракъурдач,
Хуъда руьгъдин милливал,
Тухумдин тІвар къацІурдач
Хуъруън гъвечІи гадайри,
Халис лезги гадайри!

1983

ЖИВЕДИН ХАЛА

Живедин Хала,
Еке тир Хала,
Къенин югъди вун
Зи рикІел ала.

Авач ваз далда,
Авач мес-шалта.
Аяздин чуру
Жезва вал алтад.

Квахънава баюх,
ЧІаганва ви юкъ.
Йифез чка гуз
КъекъечІзава югъ.

Живедикай вун
ТуькІуьрай Гъарун
ЭкечІда месик,
Беден яз юргъун.

Тушиз мад герек,
Вири хуъруь экв
Туьхуьрай чІавуз
Амукъда вун тек.

Чидач ваз къекъевез,
Чидач ваз луькІевез.
ХъайитІа вучда
Къай эхиз тежес?

Куьчедал алай
Живедин Хала,
Къул авайтІа вахъ,
ЦІай твадай къула.

Йиф жада яргъи.
Жив жада гъуьргъуь.
...Гъарун къвез рикӀел,
Жезва заз регъуь.

1986

ДЕВЕ

Гъайванханадин къефесда – кӀвале,
Дерин гъам аваз чӀехи къве виле,
Деведи зурба ийизва гирнагъ,
Далудаллаз къве мандав – къве гурмагъ.

Мумкин я, ада хкизва рикӀел
Вич фидай саягъ къумлухрай, таз гел,
Залан тир парар тухудай тегъер,
Гъейраниз вичел гъар са хуьр, шегъер.

Акуна адаз Ташкентни Багъдад.
Я къуьд лагъанач, я лагъанач гад,
Вучиз лагъайтӀа, тир гзаф четин
Жагъурун са фаркъ гатунни хъуьтӀуьн.

КъекъвенатӀани гъикъван и чилел,
Чир хъанач адаз Кеферни Къибле,
Вучиз лагъайтӀа, гъяз тушир адаз
Чир хъун: гъи патай физва гъи патаз.

КӀандачир акваз адаз гъич цин дад,
Вучиз лагъайтӀа, авачир а яд.
Чанди къалгъанар ийидай къабул,
Вучиз лагъайтӀа, къалгъанар тир бул.

Агъ, деве, деве! Играми деве,
Вучиз гъатнава вун икъван кӀеве?!
Вахт-вахтунда ваз гузва ядни векъ,
Ви къуншияр я: сад – жейран, сад – лекъ...

Амма деведин вилералла нагъв,
РикӀе къумлухдин кузма, кузма рагъ,
Вучиз лагъайтӀа, ракъини вичин
ЧӀурнач деведиз са чӀавузни чин.

АвуртӀани лап къе къефес ачух,
Чидач деведиз гъинватӀа къумлух,
Вучиз лагъайтӀа, адаз и чилел
Чидач я Кефер, чидач я Къибле.

Фикирмир, деве! Ви куьз я къумлух? –
ЧӀехи къуллугъ я вун алай къуллугъ:
Шадзава вуна гадаяр, рушар,
Ви мандавар я кукӀушриз ухшар!..

Шад жезвач деве. Деве я пашман,
Вучиз лагъайтӀа, чизва пис-хъсан.
Деве я гъарикӀ, деве я гъамлу:
Къумлух, гъинва вун?!
Гъинва вун, къумлух?!

1986

СЕВРЕН ДЕРТ

Яшлу севре уьмуьрдин
Амай йикъар тухузвай
Къалин тама суьгъуьрдин,
Гъисс ийизвай ялгъузвал.

Са чӀавуз ам машгъур тир,
Адакай тир суьгъбетар.
Тамавай халкъ гъазур тир
Ийиз адаз гъуьрметар.

ВиртӀедин бул челегар
Гъидай адаз чӀижери,
Зирек жадай леглегар,
Адан вилик къуьлериз.

Жанавулар, ам акур,
Регымлу яз лал жедай.
Гъар жейрандин такабур
РикIе адаз кIвал жедай.

ГъакI севрени гъайванрин
Хатур хуъзвай намусдив.
Амма и кар залан тир
СикI лугъудай жасусдиз.

Ада фитне акъуднав
«Сев ахмакъ ва угъраш я». –
Ам лап вилай авудна,
Адан гъурмет тарашна.

Са хуъревай авчидиз
Агакъарна хабарар:
«Ам сев я ви къуншидин
Хкудайди газарар».

...Авчи тамуз атана
Галаз дустар-гадаяр,
РикI жазадив ацIана,
Къуъне аваз ружаяр.

Абуру, сев жагъуриз,
Там кIвачелай ийизвай,
Тфенгри цав къарсуриз,
Тамун гъава ифизвай.

Эхирни сев жагъурна
Гъурчехъанри-гадайри,
Шумуд гуълле ракъурна
Адан къвалаз ружайрин.

Амма севрен рикIелай
Алатнавай къуъзуъвал:
Катзавай ам, вижевай
Акатна хъиз цицIивал.

Къивни уфтер, гъараяр
Къвезвай адан гуъгъуъна,
Дагъдин чIехи къаяар
Хазвай хъиз тир хъуъруънар.

Гъатзавачир гъавурда
Сев авчийрин кIвалахрин:
«ТIветIни бейкеф тавур заз
Куъз цIай гузва къачагъри?..»

...Гъурчехъанар хъфена,
Сев муътIуъгъиз тахъана...
Ам рикI куз-куз ишенай,
Вичин кIвализ хтана.

Тамун жемят кIватI жезвай.
Хабар къуна абуру:
«Вучиз ви рикI пад жезва –
Сев тир хъи вун сабурлу?»

Минет я ваз: куъгъне чи
Тахсирдилай къахчу гъил;
Чизва чаз: сикI – фитнечи –
Я чIурайди чи гуъгъуъл.

Шад хъухъ, къурбанд хъана ам
Гъурчехъандин гуълледин,
А чкадал гъана ам
Вакай авур фитнеди...»

Амма севре лагъана:
«Дерт авач заз фитнедин;
Шад жедай зун – ацIана,
РикI янайIа гуълледи.

Зи дерт – масад, пара я:
Авчийри зи гуъгъуъна
Гайи къивер, гъараяр,
Ягъай уфтер, хъуъруънар...»

...Вахтар физва. Сев тама
Къе мад гзаф машгъур я,
Адав кIусни гвач дамах,
Яшар тIимил агъур я.

Нур хгузма вилери,
Адан чина хъвер ава.
Амма гайи къиверин
РикIе къени хер ама...

1986

ХЪАНАХЪАНАЧКЪВАН

Хъана-хъанач къван
Са надир инсан.
ТIварни тир адан
Хъанахъаначкъван.

Са касдизни гъич
Аквадачир ам.
Килигдай ам вич
Къуд патаз тамам.

Хуш жедай рикIиз
ДатIана адан
Хъсанвал ийиз
Алахъдай инсан.

Амма са пис кар
Ийирла сада,
Къарагъдайвал гар,
Жедай ам пайда.

Эгер чуьнуьхиз
ХъайитIа сада,
А касдин тадиз
Гъил къадай ада.

Къалурдай а кас
Шегъердиз, хуьруьз:
Мад адакай гъяз
Амукъдай къван низ?

Нагагъ вуж са чIал
РахайтIа тапан,
Акъатдай анал
Хъанахъаначкъван.

Тапарар вири
Акъуддай винел:
Шегъерди, хуьруь
Негдай а женжел.

Тир адан ахлакъ
Хабардарун эл,
Вуж ятIа мутIлакъ,
Вуж ятIа темпел,

КичIерчIут я вуж,
Вуж ятIа авам...
Авай чIехи гуж
Са къегъал тир ам.

ЧуьнуьхгумбатIар,
Тапархъанар пис,
Вири мутIлакъар,
Темпелар иблис,

Авамар ахмакъ
Ва кичIерчIутар
Жедай вири такъ,
Амачиз дустар,

Ихтибардай гъакI
Аватдай вири...
Вине къадай гъахъ
Кас тир ам дири...

Садра ам бирдан
Хъана элдиз сир:
Хъанахъаначкъван
Пайда жезмачир.

Вич лугъумир къван:
Галамачиз гел
Квахънава бирдан
МутІлакъни темпел,

ГъакІ чуьнуьхгумбатІ,
КичІерчІут, авам.
Уьмуьр хъанва шад,
Бахтлу ва хуррам...

Аялар масан,
Агъугъ захъ гъар сад:
Хъанахъаначкъван
Я сагъ-саламат.

Лугъумир хъи: бес
Жезвач ам пайда.
Куьмек гузва квез
ДатІана ада.

Ийирла кІвалах
Куьне са хъсан,
Гала куь къвалахъ
Хъанахъаначкъван.

Тийидай куьн суст,
Алачир гиман
Я вафалу дуст
Хъанахъаначкъван.

Эгер куьн бирдан
ГъатайтІа кІеве,
Ажузвал ада
Къаз тадач хиве...

Сада и хъсан
ЧІурайтІа къайда,
Хъанахъаначкъван
Жеда вич пайда.

А чІавуз гъихътин
ЖедатІа кІвалах
ЧидачтІа якъин,
КІел хъия и мах.

1988

МИЙИР-МЕЖЕР

Вири хуьруьз машгъур хъана
Мийир-Межер.
Вал алайди ахмур хъанва,
Мийир-Межер.

БицІи рушан кифер къамир,
Мийир-Межер!
Айвандик квай лифер къамир,
Мийир-Межер!

Данадин тум къаз галтугмир,
Мийир-Межер!
Калихъ кІарма гваз галтугмир,
Мийир-Межер!

Кацин япар акъаж мийир,
Мийир-Межер!
Къелемрин хам алаж мийир,
Мийир-Межер!

Такъванмаз хар, такъванмаз къвал,
Мийир-Межер,
Варданагар гъалмир къавал,
Мийир-Межер!

Мукар чІурдай «устІар» жемир,
Мийир-Межер!
Ван текъведай япар жемир,
Мийир-Межер!

Чизмач хуъруъз ви халис тІвар,
Мийир-Межер.
Атай тІварцІел мийир фурсар,
Мийир-Межер.

Багълар-салар секиндиз тур,
Мийир-Межер!
Жув инсанрин жергеда тур,
Мийир-Межер!

Садра вунни чІехи жеда,
Мийир-Межер,
Ваз жувакай регъуъ жеда,
Мийир-Межер.

Им дуънья я квахънавай пен,
Мийир-Межер:
Белки, вакай Президент жен,
Мийир-Межер?!

Данадин тум къурди, лугъуз,
Мийир-Межер,
Хъуъреда вал вири Союз,
Мийир-Межер.

Гваз акуртІа варданагар,
Мийир-Межер,
Катда вахъай амадагар,
Мийир-Межер.

Багъдай-салай чуънуъхайди,
Мийир-Межер,
Чир хъайитІа, вучда, хвайди,
Мийир-Межер?!

Вун кІанел къван русвагъ жеда,
Мийир-Межер.
Президентвал куътягъ жеда,
Мийир-Межер!

Акъваз! Вун мад пІуртІ хъана хъи,
Мийир-Межер!
Вун туъгъметрин хъурт хъана хъи,
Мийир-Межер!

Са гаф къадай инсан туш гъич
Мийир-Межер.
Президент хъун хъсан туш вич
Мийир-Межер.

1995

БАГЪА МУГЪМАН

ЦІийи йисан йифиз чи
РакІар сада гатана.
Савкъатар гваз кІвализ чи
Багъа мугъман атана.

– Аяз-Буба, я хвайди,
Вун атуй – рагъ атурай! –
Ацукъарна къулайдиз,
Хвена адан хатурар.

Чими хуърек дидеди,
Чехир гъана бубади.
Чай гъана вах Бикеди,
Пампасияр – стхади.

ТІуъна-хъвана акъатна
Аяз-Буба кефиниз.
Ада, лувар акатна,
Худ гана туънт къуълуъниз.

Чими хъайи хъсандиз
Тпамадавай мугъманди
Бармакни кIурт алудна,
Яргъи чуру... галудна.

Къве стхани са вах чун
Хъана серсер ва къах чун:
Вич лугъумир, атайди
Къунши халу Бутай тир!

2000

КЕРДЕДИН СИР

– Туш жери кIвалах! –
Мягътел жезва эл.
– Туш зиди лагълагъ,
Гафарик ква къел.

– Рахамир чIана,
Тпармир гъакI чи къил.
Кердедикай на
Ийизва къизил.

Керде аку-е –
«Къведербан», кстах,
Дамахчи еке,
Сарсахрин сарсах!

КукIунни чухун
КIандай надинж «харт»...
Дуъз яни лугъун
Ахътиндакай «кард»?!

– Валлагъ, адакай
Кард ваъ, хъанва лекъ.
Накъ ада Рагай
Гъана кализ векъ.

Тарсарайни накъ
Хкана пуд «вад».
Намусни ахлакъ
Хъанва чанда гъат...

– КукIуш Гетиндин
Фад жеда харапI,
Керде хътинди
Дегиш хъун я таб!

Бадеди гъатта
ЛагъайтIа: «Чай цуз»,
Цадач хъи ада,
«Жува цуз» лугъуз.

ЛагъайтIа: «Дана
Хкваш», – дидеди,
«Хваш ман вуна», –
Гаф я Кердедин.

«Вач, как ягъ ламраз», –
ЛагъайтIа дахди,
«Ахъай ман салаз», –
Гаф я сарсахдин.

Муаллимди: «На
Чирда са тарс мус?» –
Лагъайла, чина
Твада «лекъре» фурс:

«Накъ кIвале йифиз
Авачир эквер,
Хъхъанач ийиз
Тарсарни эзбер».

Муаллимди: «Бес
Вири хуъре экв
Авайла, ам квез
Куъз хъанач, эркек?»

Рахада Керде:
«Экв тахъунин гъич
Себеб я баде,
Кутур чІуру пич».

«Хъурай шумуд йис –
Рас хъия ман пич!»
«Бадеди цІийиз
Хъийида ам гъич».

Гъаятдал къведа
Шумуд са хала:
«Куъз на зи, яда,
Гатана бала?»

Кердедин жаваб
ДатІана я сад:
«Заз тагайдаз яб
За вегъида мад!»

Хъанач чІалал гъиз
Я бадедивай,
Хъанач чІалал гъиз
Я дидедивай.

Бубадивайни
Хъанач, гъил векъи,
Стхадивайни
Хъанач, яз чІехи...

Ихътиндакай на
Лугъузва хъи: ам,
Акбул атана,
Чранва тамам.

АкІ хъун – туш мумкин!
Туш жери кІвалах!
На къуртІани къин,
Жедач зун чІалахъ!..

Атана анал
Муаллим къуъзуъ:
«Къизил я аял...
Зун я лап рази.

Мад худда ири
Хутазмач гъутар.
Тарсарай вири
Къачузва «вадар».

Зайиф аялрин
Ада пад къазва.
«Къведрин» «чувалриз»
Чешне къалазва...»

Им гъикІ хъайи кар
ЯтІа, хъана сир.
Алахъна халкъар
Ийиз а сир чир.

Акъатна са ван:
«Гузва бадеди,
«Хъухъ – лугъуз, – инсан»,
Пенси Кердедиз».

Мад са ван – хуъруък:
«Хиве дидеди
Къунва мобильник
Къачун Кердедиз».

Мад цІийи ван-сес:
«Хиве бубади
Къунва «Мерседес»
Къачун гададиз».

...Хабар никай гун?
Вахакай гъвечІи,
Къалп хабаррин чІун
Эх тавур вичи!

Руша кушкушна
Бадедин япал:
«Керде за бушна,
Акъудна амал.

Ам авай кІвализ
Худда твадай кѣиф
Ахъайна за, чиз
Адан пад зайиф.

Кѣиф халисди хѣиз
Хъана язухдиз:
КичІела тадиз
Гъахъна сандухдиз!

Чир хъайи чІавуз
Зи фендинин сир,
Акъатна цавуз:
«Чирда за ваз, чир!»

За лагъана: «Зак
КягъайтІа са тІуб,
Тач, Керде, за вак
Са мискъални пІупІ!

Кѣифрекай кичІе
Тирди ваз яман,
За вири куъче
Хабардарда ман».

Хъана Керде мум,
Гардан хъана кІир:
«Минет я, Тамум,
Ахъаймир а сир!

Эциг ви шартІ – ам
Къабулда за, чан.
ТавуртІа, зун – лам!
Ви тур – зи гардан!»

Гана за жаваб:
«Чир ая тарсар,
Бадедиз це яб,
Ийимир фурсар.

Килигиз ая
Вун дахдин чІалаз,
Килигиз ая
Вун бахдин чІалаз.

Стхадиз чІехи
Яб це, хуъх гъуърмет.
Вахазни гъвечІи
Ахмурмир, гъелбет.

Хак ягъа ламраз,
ГъакІ хкваш дана.
Багъдизни салаз
Къуллугъа вуна.

Зайиф гадаяр
Гатаз тахъурай,
Агъуз яз таяр
На къаз тахъурай!..»

Бадеди суъгъбет
Ахъайна хърак...
Сиверик, гъелбет,
Жедайди туш рак...

И хабар хуъруъз
ХъанатІани ван,
Ида Кердедиз
Ганач са зиян.

Куъз лагъайтІа, и
Ван тиртІани гъахъ,
Хъанач хѣи ерли
Са касни чІалахъ.

Лагъана: «Ихътин
Къегъал хъиз гъич
Хъунухъ мумкин туш
Къиферикай кичІ».

Хъанач гъавиляй
Чи Керде пашман,
Я чІурнач хъиляй
ШартІ гъвечІи вахан.

Халис къегъалдин
РикІ туна къене,
Гъар са аялдиз
Хъанва ам чешне.

Сирерикайни
ЛуькІвезмачалда,
Къиферикайни
КичІвезмачалда...

2006

ШУДУРГЪА ВА КАРАПАТИ

Гададин тІвар Чайгъун я,
Аквазва: ам пузгъун я.

– Яда, ана вуч хъана?
Куь ви рикІиз тІуш гана?

– Вуч лугъун ваз, чан халу? –
Зи къадар я ман, халу.

– Рахаз чІехи итим хъиз,
Аквазвач хъи лигим хъиз?

– Я халу, кар икІ хъана:
Шумуда зи рикІ хана.

КІвале, хуьре, мектебда
Шак гъизва зи эдебдал.

Бубадиз зун «ЧІадгун» я,
Вахариз зун «ЧІадгъун» я,

Бадедиз зун «Шутхун» я,
Къуншийриз зун «Чапхун» я,

Рушариз зун «Къузгъун» я,
Гадайриз зун «Азгъун» я,

Муаллимриз «Юргъун» я,
Директордиз «Фургъун» я,

Яни «къведрин» фургъун я,
Зун, гъам ялиз, юргъун я...

– Яб гумир! Вун Чайгъун я!
– Туш, гила зун «Пузгъун» я.

– Вун ахмуррин юкъвалла, –
Бес диде гъи паталла?

– Анжах тек са дидеди
Къазва зи тІвар бинедин.

– ЯтІа, куьз вун икІ жада?
Себеб авач рикІ недай.

– Ава, халу, сад авач,
Лугъуникай дад авач.

– Ханач къван мад за пер ви, –
Ахъая заз дердер ви.

Зун яш хъанвай халу я,
Тежриба зи дулу я.

Белки, чун са меслятдал
Къвен, ви рикIиз регъятдай.

Ша фин, дуст-кас, эвел чун
Хуъруън ичIи кимел чун.

Гила анал кас къвезмач,
Дерди-бала гваз къвезмач.

Фида чун, къве итим хъиз,
Ихтилатрив чи ким хуъз.

– Ша, халу! Зун рази я, –
Чайгъун гила цицIи я.

Халисан къве лезги хъиз,
Сабур-абур рикIи хуъз,

Фена кимел ацукъна –
Девиррин ял галукъна!

– Гила ая суъгъбет ви,
Артух хъурай рябет ви.

– Вуч лугъун, вуч тан, халу?
Кар икI хъана, чан халу:

Жуваллай къван тIварар за
Авун къетIна инкар за.

Дахди хкай векъ къуру
За, тавуна гъекъ къуру,

Туна къакъан маркуна,
Дахдизни ам акуна.

Лагъана заз: «Къудургъан,
Марк туш им – я шудургъа!»

Бадедин хъар чIур хъанвай,
Фу куз, баде мур хъанвай.

Хъар хана за эвелей,
Расна цIийи цикIелай.

Хъана баде агъургъан:
«Хъар туш им – я шудургъа!»

Вахариз за нинияр
Расна – гъуъруъ-перияр.

Къведни хъуърез чIагана:
«Шудургъа я!», – лагъана.

Юкъва чинни къуншидин
Жугъун авай жикIидин.

Гъуъргъуъ хъанвай михъиз ам,
Садани дуъз техъйиз ам.

Хтуна хъиз цацар за,
Хъувуна ам пайгар за.

Къунши лугъур халуди
Хъверна, зи рикI акъудиз:

– Им жугъун я? Пагъ, яда!
«Карапати» лагъ адаз!»

Мектебдани рушариз
Хъанач зун мад фурсариз.

За абуроз шиирар
Бахшна – рикIин гиширар.

КIелна, абур чIагана:
«Карапати!» – лагъана.

За зегъметдин тарсуна
Пара зегъмет чІугуна,

ТуькІуърна лап сарасдиз
За къватияр кІарасдин,

Пайна абур савкъат яз,
Жуван рикІин са пад яз,

Классдавай гадайриз,
Багъишдайвал стхайриз.

Хъверна зал: «Туш къватияр
И ви карапатияр!»

За гъисабрин тарсуна
Чи доскадал чІугуна

Таблицайрин шикилар,
Галаз лазим делилар.

Малимдин ван къати я:
«Им вуч карапати я?!»

Директор чи классдиз
Атана, Шагъ-Абас хъиз:

Вуж къведа заз куъмек яз?
Заз шикилчи герек я,

ЧІугвадайди плакат:
«КІела, кІела, мад ва мад!»

Зун къарагъна: «Плакат
ЧІугвадай зун я устад!»

Директор чап килигна,
Залан гафар гихлигна:

«КІелунра вахъ гъунара
Авач – туш хъи тапарар?»

Гуда за ваз мумкинвал
Дуъз хъийир ви эркинвал.

АкълтІайла тарсар ви,
Ша, гвачиз а фурсар ви».

Няналди за кІвалахна,
Шикил чІугваз алахъна.

ЧІагурна хъиз гъарфарни,
Кхъена за гафарни,

А плакат гъазурна,
Директордиз къалурна.

Къам чухваз, вил агажна,
Ам яргълалди тамашна.

Лугъун патал кІватІна гуж:
«Пикассо за затІни туш».

Ахпа ам захъ элкъвена,
Чин яру яз, ифена:

«Им шикил туш, балдургъан! –
Карапати! Шудургъа!

Вуна чІурай ширедин
Пул хкурай дидеди!..»

Дериндай агъ чІугуна,
АкълтІарна Чайгъуна:

– Ихъттин чІуру крар я,
Уъмуър туш – са зарар я.

Дуънъяда са гъахъ амач,
Инсанвилин тах амач.

– Ша, за ви дерт алудин,
Яб це заз, чан халудин.

Абур жедай крар я,
Лугъумир на – зарар я.

Чахъ гъардахъ са ава тІвар,
Амма гзаф – гъалатІар.

ГъалатІрихъни мас ава:
Гъар сада са тарс ава.

Крар, на заз ахъай,
Гъич садни туш гъаваян.

Вучиз абур терсина
КъабулнатІа вирина?

Куъз лагъайтІа виликан
Себеб хъана къуъруъкар.

Виликан гъар гъалатІди,
Ви амалри ламатІдин

Хъен вегъена аваран
Дуъз ниятрал, крарал.

А хъен гена амукъда,
Къвез ви рекъел ацукъда.

Амма ам кваз къамир на,
Жувак нукъсан тамир на.

Вун виликди фирдавай,
Дуъз крар ийирдавай,

Хъен гуъгъуънай катда ви,
Халкъ гъавурда гъатда ви.

Хуън паталди итимвал
КІанда руъгъдин лигимвал...

Чайгъунак руъгъ акатна,
Вилериз рекІв аватна:

– Халу, мад са суалди
ГъуънтІ гузва зи хиялдиз.

Сад лугъудай гъилера
Ван хъайи заз сиверай

«Карапати», «шудургъа»
Гафарин зун гъавурда

Акъурди са бубат я,
Чир хъунухъ зи мурад я.

Телкъвервал зун авамдиз,
Заз мана лагъ тамамдиз.

– Къве гафни са гафар я,
Манани ваз ашкар я.

РикІ гвачиз ва зуракІдиз
Авур гъар са кІвалахдиз

Гъахътин гафар лугъуда,
Садани ваъ – шумуда!

Герек я, дуст, гъар кардив
ЭгечІ авун гъунардив.

Акълалтзавай гужара
Лазим жеда бажарагъ.

Авачирдаз алакьун
Виже къведач алахъун.

Целхем кІанда рикІе, дуст,
Гъам ийирвал еке, дуст!

РикІ гваз зегъмет чІугурда
Вич гъунардив машгъурда.

Жув къалурун паталди
Авур кар я фашалди.

ЧІурудакай хкечІна,
Вун дуъз кардик экечІна.

Гъам я (мийир кесибвал)
Ви сифтегъан гъалибвал!

ГъакІ хъайила, Чайгъун, вун
Хъана кІандач пузгъун вун.

Ви дуъз крар давама,
Чкадиз гъваш, цІалцІама.

– Хъуй, халу! Заз чир хъана!
Жедач гардан кІир хъана!

Акъурвал зун гъавурда,
И уьмуьрдин гургурда

«Карапати», «шудургъа»
Язва вазни акур гъам.

– Эхъ, зунни са чІавара
Акъатна гъа кІарарай.

Чирбуруз къве гаф къати –
«Шудургъа», «карапати» –

Мус ятІани, я хвайди,
Я а гафар лагъайди!..

Чайгъун кІвачел къарагъна,
Гуьгъуьл михъиз авагъна:

– АкІ хъайила, чан халу,
Кар икІ жезва ман, халу:

Директордал, малимдал,
ГъакІ чи къунши итимдал,

Чи классдин рушарал,
Гадайрал, зи вахарал,

Зи дахдал, зи бадедал
Са чІавуз, са береда

Чпел гъалчна гафар къит,
Хъайи чІавуз гъунар къит!

Амма абур дидедиз
ЛагъанатІа бендеди?

Ваъ! Гъар са гаф, кар адан
Алайди я зар адан!

– Маншаллагъ, вун къегъал я,
Хци рикІ ви гъайкал я!..

Хъфейла рагъ синелай,
Ахладна чун кимелай.

– Халу, чахъди илифа,
Къе чи кІвале са йифа.

Дахдиз кІанда мугъманар,
Яргъай хтай инсанар...

– Сагърай, кІвал-югъ кѣени хъуй,
АцІанвай са куънуъ хъуй!

– ЯтІа, геже-хийирар,
Квахърай вири шийирар!

– Абат хийир, сагъ хъурай!
Вакай са Шагъ дагъ хъурай!

Эглешзава кам ада,
Гагъ чухвазва къам ада:

– Халу, зун вал шад я ман...
Пака кимел мад ша ман...

– ГъикІ за ви гаф алудин?! –
Башуъсте, чан халудин!

2010

ПОЭМАЯР

ПАЙГЪАМБАР

...Яргъал гъуъле, къураматдал
Къерехдивай яргъавай,
Ийизвай са алчах касди
Вичин саягъ агъавал.

Худадизни хабар тушир
Гъуълел алай чиликай,
Ана авай инсанрикай,
Йикъакайни кІваликай.

Ина: са пад – къакъан дагълар,
Са пад чІулав тамар тир,
Са пад ктІай уьленар тир,
Са пад дерин дагъар тир.

И уьлкведа са гъахъ-дуван,
Я са къанун авачир.
Я ина югъ, йиф жедачир
Цаварал циф алачир.

Ина авай къанун-дуван –
Ягъун, рекъин, талан тир;
Инсанриз кІвал-югъ авачир, –
Сад муькуьдаз такІан тир.

Ина я вах, диде, буба,
Мукъва-къили чидачир,
Намусдикай, гъаядикай
Ихтилатар фидачир.

Амма ина гъар инсандиз
Агъадихъай кичІедай,

Адан вилик, икрам ийиз,
МетІералди къекъведай.

Йиса садра килин майдан
И кърхулу уълкведин
Инсанривди ацІуз жедай
МичІивиле, цифедик.

И майдандал цІийи фарман
Агъади кІел ийидай,
Ахпа вичин циф къекъвезвай
Дарвазриз ам хъфидай.

ЛукІар хътин инсанрини –
Ажугъ авай, атІугъай, –
Жедай килиз тухуз вири
Агъадин серт буйругъар...

* * *

Ингъе къе кІватІ хъанва махлукъ,
Вилера хъел, кин аваз.
ЭкъечІзава агъа вилик,
Иблисдин хъиз, чин алаз.

Агъа

«Эй инсанар, яб це куъне,
Яб це чІехи агъадиз:
Къуй куъ рикІер чІулав хъуй мад,
Вилер къурай руквади».

Махлукъ

«Къуй чи рикІер чІулав хъуй мад,
Вилер къурай руквади».

Агъа

«Къуй датІана куъ килерал
Цифни, гарни хар хъурай,
Куъ рекъера цацар хъурай,
И чилни квез дар хъурай».

Махлукъ

«Къуй датІана чи килерал
Цифни, гарни хар хъурай,
Чи рекъера цацар хъурай,
И чилни чаз дар хъурай».

Агъа

«Ганва вири ихтиярар –
Къун гъарма сад азад я:
Рекъикъ, тукІукІ, масани це,
Сада садаз инад яхъ».

Махлукъ

«Эхъ, рекъида, эхъ, тукІвада,
Сада садаз инад къаз».

Агъа

«РикІел хуъх: гъикІ хъайитІани
Физвайди я суруз куън;
Тараш ая, талан ая –
Жемир садни ажуж куън».

Махлукъ

«Эхъ, ийида тараш чна –
Жедач садни ажуж чун».

Агъа

«Каинатда ая машгъур
ТІвар чи савух уълкведин.
Анжах акси экъечІун заз
Къвез тахъуй куъ келледиз».

Махлукъ

«Эхъ, машгърда каинатда
ТІвар чи савух уълкведин.
Ваз акси хъун, ваз акси хъун, –
Ваъ, къведач чи келледиз».

Агъа

«Гила, чун кІватІ хьунин себеб
Туш, белки, квез ашкара:
Чи уьлкведа пайда хъанва
Наши сад и йикъара.

Чидач, гъинай атанатІа,
ЧІални адан масад я.
Ухшар шей туш инсандиз вич,
Са келле буш фасад я.

Исятда квез аквада ам:
Куьмекдалди виридан
Чи уьлкведин къайда тирвал
Адан дуван ийида».

* * *

Эмир гана жаллатІриз фад
Гъваш лагъана есир вилик.
Гъана тадиз, гъана а сад –
Бирдан цавар хъана вили;

Цавун юкъвал куькІвена рагъ,
Тарарини ахъайна пеш;
Цуьк акъатна чилиз начагъ –
Тіебиатдик акатна хвеш.

Атана Ам. Акъатна Ам. –
Рехи я къил. Рехи чуру.
ЧІулав вилер – чІулав къве гъам.
Бижгъер партал. Ахъа хуру.

Амма махлукъ хъана дили,
Ракъиникай кІевна вилер.

Махлукъ

«Им вуч цав я, ихътин вили?
Ибур вучтин хъурай чилер?»

ЭкъечІна мад вилик агъа,
Авахъ ийиз чинай зегъер.
«Ингъе ам – а алчах наха –
ЧІурнавайди чилин тегъер;

Ингъе, килиг, яб це адаз,
Адан угъраш гафаризни;
Лянет ая и къуд патаз –
Чилеризни, цаваризни».

Махлукъ

«Къуй рахурай, рахурай ам, –
БарбатІ хъуй ам чаз акур югъ».

Вилик Ада къачуна кам, –
Къати хъана халкъдин ажугъ.

Ам

«Зун инсан я гъа куьн хътин,
Амма гъар сад я заз масан.
Патанди туш, бала – чилин,
Гъа куь ватан – я зи ватан.

Заз кІанзава инсанриз чеб
Ала хъунухъ, мукъва хъунухъ,
Заз кІанзава и чил – чи къеб
Пак нурарин юкъва хъунухъ.

Заз кІанзава эвер гуз квез
Инсанвилихъ, муьгъуьббатдихъ,
Жедайвал чи рикІер хъуьрез,
Хъуьредайвал тіебиатни;

Вучиз куьне, вучиз...» Бирдан
Къвана Адал къванерин хар.

Зурзана чил. Вири майдан
МичИи хъана. Акъатна гар.

Агъа

«Чукура. Вегъ Дили ВацІуз,
КІантІа батмиш ая гъуъле.
Ваъ, гъала ам ЧІулав Тамуз –
Къуй ничхиррин гъатрай гъиле».

Вагъши хъанвай махлукъди Ам
Там галайнихъ туна хура...
Мад чилерал ахцукъна гъам,
МичИивилин гъатна сура...

* * *

ЧІулав Таму къабулна Ам,
Вичин чІулав дегишна дун,
Цуъкверикай храна гам,
Гъана шагъвар зериф, гатун.

Атир алай гана майдан
Таму Адаз вичин юкъвал.
Билбилрални атанвай чан,
Рагъ хъуърезвай ина цавал.

Ам

«Там! куъз ви чин жезва ачух?
Негъзавач зун вучиз вуна?
Куъз вуна, зи чІугваз язух,
Зун экуънин юкъва туна? –

Куъз на зи рехъ алудзавач?
Куъз вуна заз атІузвач сур?
Цав! Куъз вуна авудзавач
ЦІайлапан – зи гавудиз хур?

Рагъ! Вучиз вун хъуърезва икІ?
Цуъкверал куъз хкизва чан?
Билбил! На нин шадзава рикІ,
Мани лугъуз хилел къакъан?..

Вучиз куъне хуъзва къе зун?
Дад, туъш ая зал зи ажал! –
ТІазва зи рикІ; зун я юргъун;
Дад, туъш ая – яда за ял.

ТахъайтІа, заз чира тереф –
Я Уълен, я Дагъар галай,
Ийидайвал за зун телеф –
Захъ ажалдин ахвар гала...»

Таму Адаз чирнач а рехъ;
Ягъиз вичин лайлай-макъам,
Вегъена хъиз мес – къацу векъ,
Туна ада ахвара Ам...

* * *

Вахтар фена, варцар фена.
Мемлекатда жемятдин
Ажугъни кин гзаф жезвай,
Гзаф жезвай ферядни.

Ингъе мад кІватІ жезва махлукъ
Юкъвал чІехи майдандин,
Яб гун патал агъадиз перт,
Адан цІийи фармандиз.

Агъа

«Эй инсанар, яб це куъне,
Яб це чІехи агъадиз:
Къуй куъ рикІер чІулав хъуй мад,
Вилер къурай руквади».

Махлукъ

«Къуй чи рикІер чІулав хъуй мад,
Вилер къурай руквади».

Агъа

«Къуй датІана куъ къилерал
Цифни, гарни хар хъурай,
Куъ рекъера цацар хъурай,
И чилни квез дар хъурай».

Махлукъ

«Къуй датІана чи къилерал
Цифни, гарни хар хъурай,
Чи рекъера цацар хъурай,
И чилни чаз дар хъурай».

Агъа

«Ганва вири ихтиярар –
Куън гъарма сад азад я:
Рекъикъ, тукІукІ, масани це,
Сада садаз инад яхъ».

Махлукъ

«Эхъ, рекъида, эхъ, тукІвада,
Сада садаз инад къаз».

Агъа

«РикІел хуъх: гъикІ хъайитІани
Физвайди я суруз куън;
Тараш ая, талан ая –
Жемир садни ажуж куън».

Махлукъ

«Эхъ, ийида тараш чна –
Жедач садни ажуж чун».

Агъа

«Каинатда ая машгъур
ТІвар чи савух уълкведин.

Анжах акси экъечІун заз
Къвез тахъуй куъ келледиз».

Махлукъ

«Эхъ, машгъурда каинатда
ТІвар чи савух уълкведин.
Ваз акси хъун, ваз акси хъун, –
Ваъ, къведач чи келледиз».

Агъа

«Гила чун кІватІ хъунин себеб
Туш, белки, квез ашкара:
Чи уълкведа гзаф хъанва
Техкъвезмайбур бакара.

Яни гзаф хъанва чина
Зуркъуланар – набутбур,
Биши, буъркъуъ, гъакІни лалбур –
Чаз вижесуз, кубутбур.

Абурувай ягъиз, рекъиз
Жедач, гъакІни тарашиз;
Буъркъуъдавай жедач заз-ваз
Ажугъдалди тамашиз;

Чи гафарин, ихтилатрин
Бишибуруз ван жедач;
Лалдавайни рахаз жедач,
Садазни ам къван жедач.

Заз кІан я куън хабардар хъун:
Вахт фейила, са юкъуз
Абурун чІал, фикир, рахун
Дегиш жеда хабарсуз.

ГъакІ хъайила, – эгер куъне
Куъ разивал гайитІа, –
Абур вири ЧІулав Тамуз
Чна чукур ийида».

Махлукъ

«Рази я чун, абур чна
Тамуз чукур ийида».

Биши, буъркьубъ, лални набут –
Акъудна хъиз зиндандай –
ЖаллатІри фад, ягъиз, гатаз,
Гъана вири майдандал.

Гъарай-эвер, шел-хвал, себ-сив
Сад муъкуьдак акахъна,
Кар атІанвай «тахсиркарар»
Къванцин харцик акатна.

ЧІулав Тамуз чукурна фад
Абур пехъи махлукъди,
Ахпа, рекъиз, кикІиз-чухваз,
Хтана мад къулухъди...

* * *

...Ватанда, вич чукур авур,
Вуч жезватІа тушиз хабар,
Къекъвезвай Ам тама, агъур
Дерт хураваз вегъиз камар.

Там – гуълуъшан; Ам вич – пашман.
Теквилини тийиз инсаф,
Тамарзу тир Ам са инсан
Акунихъ, къве рахарвал гаф.

Са кас къванни гъавурда дуъз
Акъунихъ тир тамарзу Ам.
Амма касни къвезвач иниз –
Вирида негъ авунва Там.

Вичи вичик кушкуш ийиз,
РикІ хъана дар, ава къекъвез.

Вуч кІанзава Адан рикІиз?
Ватан. Махлукъ. Инсанперес.

Кушкушзава. Жезва юргъун.
Артух жезва теквилин гъам...
Таму секин, Таму умун
Твазва ширин ахвара Ам...

* * *

Сада сад къаз ЧІулав Тама
«Тахсиркарар» къекъвезвай.
Къал квай Тамук, гуя, са кар
Аян хъана, кичІезвай.

Са йис хъанвай абур Тама,
Сиягъ хъана, къекъвер къван,
Са куъмекдихъ ялвар ийиз,
Жаваб тежез, ишер къван.

Амма... Амма «тахсиркарар»,
Нефес къуна, четиндиз
Рехъ авачир ЧІулав Тамун
Физвай чІулав дериндиз.

Ничхиррини гъужумзавай
Абурай къуд патахъай.
Амма физвай: биши-лалбур,
Буъркьубурни члахъар...

* * *

...Бирдан Адаз, тамун юкъвал
Аватайла ахварай,
«Куъмек!» – лугъуз минетзавай
Ван атана яргъарай.

«Ибур вужар хъурай ина
Гъатнавайбур наши яз?» –
Зверна Ада инсандин сес
Къвезвай патахъ хвеша яз.

Зверна Ада – вичихъ галаз
Ракъинин нур тухвана:
Инсанрин са десте авай
Цаца-вала акІана.

Хирер хъана, иви физвай
Абурай са сел хъана.
Абурун и залан гъалди
Бирдан Адаз шел гъана.

Тадиз Ада абур са-сад
Вири кІевяй акъудна,
Вичи гъайи ракъинин нур
И язухрив агудна.

Гъана абур тамун юкъвал
Чимни гана, хуьрекни,
Са-са хирел эцигна векъ –
Дарман-векъер куьмекдин.

Рагъ хъфена. АцІурна Там
Вацран зериф нуари.
Галатнавай «тахсиркара»
Фена дерин ахвариз.

Амма са Ам ксанвачир, –
«Тахсиркарал» алгъана,
Абурал гъил элкъуьрзавай,
Кушкуш ийиз датІана.

Эхъ, гъавурда акъунвай Ам:
Вич хъиз, абур агъади,
Са тахсирни квачиз, ихътин
Кутунвайдан къазадик.

ЧІулав Тамни секинсуз тир
Гуя адаз хъел авай.
Варзни, белки, тиртІа пашман,
ЧІина тІимил хъен аваз...

* * *

Пакад йикъа гъана саврух
Тамун юкъвал – майдандал,
Гуя Тамни чІимелвилин
Гъатна кІеви зинданда.

Ахварикай кватна вири
«Тахсиркара». – Аламат:
Вири къе – накъ гъил-кІвач набут –
Сагъ я, къачуз къадамар;

Буьркъуьбуруз аквазва Там,
Цифни – вири аквазва;
Бишибуруз къвезва ванер
Чеб чпивди рахазвай;

Лалбурални акъалтна чІал –
Там рахунрив ацІанвай...
Анжах са Ам, галат хъанваз,
Са къерехда ксанвай.

«Тахсиркара» хъанвай мягътел,
Гъакъван гзаф шад хъанвай.
ЧІалахъни жез кІанзавачир,
Амма дерт-тІал яд хъанвай.

Садлагъана абурун и
Шадвилин нур туьхвена,
Герендилаь мягътелвални
Диливилиз элкъвена.

Ина бирдан гъарай-эвер,
Са йикъ-шуван акъатна.

Рахана цав. Акадна хар.
Ахварай ам аватна.

Ажугъ авай, вагъши хъанвай
Вилер Адал туькIуьрна,
«Тахсиркара» къвезвай Адал,
Юкъва туна элкъуьрна.

Амма бирдан Адазни хъел,
Ажугъдин хъел атанвай,
Гила Амни такIанвилив,
Пехъивилив ацIанвай.

Белки, Адан такIанвили,
Тарар кIаняй акъудиз,
ЦIайлапанар ягъиз тазвай,
Чилел марф-хар авудиз;

Белки, Адан такIанвили, –
Икъван гагъда такъатай
Руьгъдай къежел, – садлагъана
Йиф авунва йикъакай.

Белки, Адан такIанвили...
Гъайиф, кIаник кутуна,
«Тахсиркарри» Адан гъилер-
КIвачер кIевиз кутIунна.

Хутахна Ам, галчIур ийиз,
Патав чпин агъадин.
Хкана Ам мемлекатдиз
Цифединни къазадин...

* * *

КIватI хъанва халкъ майдандал мад,
Гъарай-эвер секин туш.
Агъа вилик экъечIава,
Адаз и кар четин туш.

Агъа

«Эй инсанар, яб це куьне,
Яб це чIехи агъадиз:
Къуй куь рикIер чIулав хъуй мад,
Вилер къурай руквади».

Махлукъ

«Къуй чи рикIер чIулав хъуй мад,
Вилер къурай руквади».

Агъа

«Къуй гъамиша куь къилерал
Цифни, гарни хар хъурай,
Куь рекъера цацар хъурай,
И чилни квез дар хъурай».

Махлукъ

«Къуй гъамиша чи къилерал
Цифни, гарни хар хъурай,
Чи рекъера цацар хъурай,
И чилни чаз дар хъурай».

Агъа

«Ганва вири ихтиярар –
Куьн гъарма сад азад я:
Рекъикъ, тукIукI, масани це,
Сада садаз инад яхъ».

Махлукъ

«Эхъ, рекъида, эхъ, тукIада,
Сада садаз инад къаз».

Агъа

«РикIел хуьх: гъикI хъайитIани
Физвайди я суруз куьн;
Тараш ая, талан ая –
Жемир садни ажуж куьн».

Махлукъ

«Эхъ, ийида тараш чна –
Жедач садни ажуж чун».

Агъа

«Каинатда ая машгъур
ТІвар чи савух уълкведин.
Анжах акси экъечІун заз
Къвез тахъуй куъ келледиз».

Махлукъ

«Эхъ, машгъурда каинатда
ТІвар чи савух уълкведин.
Ваз акси хъун, ваз акси хъун, –
Ваъ, къведач чи келледиз».

Агъа

«Гила чун кІватІ хъунин себеб
Туш, белки, квез ашкара:
Къве йис вилик чукурай сад
Мад гъатна чи ракъара.

Чна Тамуз чукурнай ам
Ем паталди ничхирриз.
Амма Тама хъанач ам терг –
Хвена Таму, жигъирри.

Тама ада къутармишна
Чукурайбур ужуж тир;
Абуруз мез, гъил-кІвач, ван-сес
Гана ада – жасусди.

Ада дири хъувурбуру,
Чаз гъар садаз тирвал хас,
Мад чи гъиле хтуна ам –
Гъейри къатІун, чІал гвай кас.

ГъакІ хъайила, зи фикир я,
Куън гъавурда акъада:

Чи виридан къуватдалди
Адан дуван аквада.

Чна чукур хъийидач ам.
Гила къетІен къазадик
Кутада ам – акъудда ам
Яна къинин жазадиз».

*Ада къутармишайбур:
са шумуда са сивяй*

«Чун лалбур тир. Чи теклиф я:
Сифтедай мез акъуда,
Ахпа, – вичи атІурай сур, –
Ам а суруз авуда;

Мад са шумуда са сивяй

«Чун биши тир. Чи теклиф я:
Сифте биши авуна,
Ахпа ада вичи атІай
Сурузни ам авуда»;

Мад са шумуда са сивяй

«Чун буъркъуъ тир. Чи теклиф я:
Сифте вилер акъуда.
Сур дарди хъуй, деринди хъуй, –
А суруз ам авуда»;

Мад са шумуда са сивяй

«Чун набут тир. Чи теклиф я:
Гъилер-кІвачер галуда,
Ахпа, иви авахъ ийиз,
Ам сурузни авуда».

Агъа

«Чна биши ийида ам.
Мезни вилер акъудда,
Гъилер-кІвачер къатІда адан,
Чан аламаз кучудда.

Къуй вирида лагъайвал хъуй.
Рази яни, инсанар?»

Махлукъ

«Рази я чун, чІехи агъа,
Рази я чун датІана».

* * *

Зунжур алаз гъана вилик
Ктад хъанвай ивидай Ам;
Алукъда вахт – ламу чилик
Чулав суруз вегъида Ам.

Вучиз чуънуъх хъанватІа рагъ?
Куъз тІебиат хъанватІа лал?
Я куъз цаву вегъизвач нагъв?
Гъиссзавачни чилини тІал?..

Гъилералди Ада вичин
АтІана сур – дерин ва дар.
Умудсуз кве вил авай чин
Биришар я, течир къадар.

Амма махлукъ хъанва дили,
ТакІанвилив ацІанва пис...
ЖаллатІдин Ам физва вилик...
Вучиз?! Вучиз Ам хъанва кис?..

ЖаллатІди мез къатІна Адан,
Япара мум цана цІурай,
Акъудна кве вилни бирдан,
Галудна гъакІ кІвач-гъил къурай;

Гадарна Ам ахпа суруз.
Халкъди, вагъши ийиз гъарай,
Къван гуз, къван гуз, къван гуз, къван гуз,
Хъана сурал чІехи хара...

Бирдан цавар хъана къазун,
ЦІайлапанрин акъаз ялав.
Акатна гъакІ чилик зурзун,
Хъана къуд пад чІупни чІулав.

Къарагъна са чІехи тІурфан,
ТІурфан – гъуъляй, чилий, цавай.
Амма къвезвай, къвезвай са ван,
Сес тир Адан – къвезвай сурай.

ТІурфандин сес кутаз кІаник,
Рахазвай Ам – рахазвай сур.
Махлукъдани ягъун-къиникъ
Гужлу жезвай, жезвай мад гур.

Адан сес

«Гъич са касни амукъдач куън,
Хкатда куъ тум тахъай хъиз.
И чилелай гъахъсузвал, кин
Квахъда михъиз, квахъда михъиз.

И чилерал, хъхъана сагъ,
Пайда жеда цІийи Инсан...
Къайнар жервал пакадин рагъ,
Къарагъ, тІурфан! Къарагъ, тІурфан! –

На гележег ая бахтлу,
На и чилиз ая дава!..»

ТІурфан мадни хъана гужлу...
ТІурфан къени жезва давам...

Бахи авун

Йифиз къе заз акуна ахварай:
Зун тІурфандин гъатнавай къармахда;
Зун шехъзавай, ийизвай за гъарай, –
Атана Вун, къуна зун къужахда.

Атана Вун – квахъна гел тІурфандин.
На кјурурна накъвар зи вилерал.
Ахпа На заз лагъана: «Инсандиз
Эвер ая, гъатайла кІевера;

Алад, умуд гваз ви рехъ давама,
Хва-стха хъухъ чІехидаз, аялдиз;
Пак мурадар ви вилик галама,
РикІ хциз яхъ – рей гуда ажалди».

...Йифиз къе заз акуна ахварай:
Зун тІурфандин гъатнавай кърмахда;
Зун шехъзавай, ийизвай за гъарай, –
Атана Вун, кјуна зун кјужахда...

1982

ИГИТВИЛИН СЮИТА

*Дяведин ва зегъметдин ветеран, «Яру
Гъетрен» ордендин сагъиб Ханбике
Наврүзовна Эмирсултановадиз бахишава.*

1. Таня-Зоя

ЯхцІурни пуд йис атІана яргъал,
Зун чи йикъарай, ганвай дуъз къилав,
Вилераваз нагъв, рикІе аваз тІал,
Атанва кјулухъ, Таня, ви патав.

Атанва къе зун, Урусатдин генг
Живерал тутаз кІвачерин гелер.
(Уъмуър паталди физва, физва женг,
Ватандин рекъе эцигиз кбилер).

Фикирлу я зун ви гуъмбет акваз...
Пакам я азгар, пакам я къайи,
Гъизва вун, чина жегъилвал ргаз,
Къеџил кІвачерив живедай хайи.

Вуч я ви тахсир? Хуъзва на Ватан –
Ивидин гъуъле ийизвай батмиш,
«Партизанка» – тІвар чІехи ва къакъан,
Пакадин йикъахъ я вун инанмиш.

Гъизва хурук кваз тарагъаждал вун,
Аждагъан хътин руъгъсуз, вил ичІи.
Ватандин вили гуъзгуъдиз цавун
Чугвазва перде булутрин мичІи.

Гуз жезвач завай ви рушаз куъмек,
Гъил къахчу залай, эй диде-Ватан,
Зун ви Пака я, зун ви – Гележег!
Агъ, Таня, Таня – Зоя, Зоя чан!..

ЯхцІурни пуд йис атІана яргъал,
Зун чи йикъарай, ганвай дуъз къилав,
Вилераваз цІай, рикІе аваз тІал,
Атанва кјулухъ, Зоя, ви патав.

Атанва зун ваз гун патал хабар
Лезги рушакай галай загъ кифер,
Адаз вуч ятІа чизмачир ахвар,
Акваз Ватандал атанвай цифер.

Ада дяведай ийизва гуъзет
Играми, багъа пуд пипІен са чар.
Амма са юкъуз къахчуна газет,
Адаз и дуънья хъана мадни дар.

Акуна адаз ви шикил, ви чин,
Ваз кюнвай инад душманди алчак.
Хайи чилелди кјуна ада кьин:
«Къисасдиз къисас хъийида, зи вах!»

Туна хайи хуър, гъатна ам рекъе
Азадиз Ватан, магълубиз душман...
Ингъе и хабар гъанва за ваз къе
Таня, Татьяна – Зоя, Зоя чан!..

2. Са гъаб накъвадин рахун

Зун Накъв я, Накъв, лезги чилин са кIус я,
Гел ала зал Шарвилидин шаламрин,
Къванциз элкъвей Гададин зун намус я,
Сес ама за Нажмудинан къадамрин...

Кефердихъай ял атайла гумадин,
Шалбуз дагъдин рехи кукIуш ишириз,
Дагъви руша – зи балади, архади
Къачуна зун, рикIин цIувди ифириз.

А рикIин цIай заз къисметар акуна,
А руш фидай жигъйарни четин тир,
Хуьдайвал зун дерт-гъам агуд тавуна,
«ГъвечIи ватан» тIвар эцигна ширин тир.

А рикIин цIай акуна заз яргъаяр,
Акуна заз зегъемлувал, циферни,
Сталинград, Нева, къайи маргъалар,
Ал ивидай ктад хъанвай йиферни.

Зун Накъв я, Накъв. Лезги рушан рекъерин
Шагъид я зун, адан уьмуьр такабур.
Зак гъар халкъдин ивидинни гъекъерин
СтIалар ква – вири я заз багъабур.

И дуьньядиз лезги рушан вилерай
Килигна зун гагъ шаддиз, гагъ пашмандиз.
Ялавривай куз хъанач зун женгера,
Гуьллейрини къачунач зун душмандин.

Куьз лагъайтIа азадвилихъ уьлкведин
Дагъви рушан къанихвили хвена зун,
Зани хвена ам, хуьдайвал дидеди,
Адан даях, адан лувар хъана зун.

Зун Накъв я, Накъв, зун са кIус я, са гъаб я,
Гуя рикI я зун инсандин, чан алай,
Зун тарих я, зун Къудратдин ктаб я,
Гъавиляй вав рахазва зун ван алаз.

Рахазва вав – Гележегдин баладив
Рехи хъанвай дишегълидин гъилелай,
Жигъйарар хъиз, физвай течир пакадиз,
Биришрин гел фенвай вичин пелелай.

Ам Танядин къисас къахчур гъа руш я,
ЧIулав юкъуз вичин кифер атIайди,
Вахгун патал зун несилрив, са къуш яз,
Хайи чилел игит хъана хтайди.

Зун Накъв я, Накъв, зал чан ала, пак я зун,
Хиялар хъиз игит, уьтквем рухвайрин.
Зун Ватан я, Инсанвал я, Гъахъ я зун,
Зун Эвел ва Эхир я зи архайрин.

Къачу, къачу вуна зун и капалай,
Икрам ая адаз, хайи чилиз хъиз,
ЧIехи Ватан гуьрчегиз гъар йикъалай,
Ргазмай къван диде-Самур, гуььлуьз физ!

3. Къалабулук

Къарсур ийиз чилерни, цаварни,
Веъена къвез намус квай рикIериз,
Къуд патахъай гузвай къван хабарри
Къалабулук кутазва йифериз.

Яд уьлкведин агъайрин алакьун –
Акьулсузвал; яз адан емишар,
Хкаж жезва Дуьньядал яракъар,
Инсаният ийиз кIанз бамишар.

Играми чил, накъв я вун гъапавай,
Дагъви руша зал авур аманат...
Няс агъайриз, яракърин руквавай,
КIанзава вун тахъана саламат.

Къвез сух жезва хабарар йифериз,
Къурху кутаз рахазва бейнида.
Амма экуь умудрин лифери
Уьтквемвилин гъизва звал ивидал.

Куьз лагъайтІа накъв ава гъапа зи,
Ивийрайни гъекъерай чуьхвенвай.
Ам я зи Гъахъ, зи Ватан, ака зи,
Ам – зи гъвечІи Чилин шар ифенвай.

Играми чил, накъв я вун гъапавай,
Дагъви руша авур зал аманат,
Зун ви хва я, ви дерт-гъам хуравай,
Зун ви Къе я, ви Намус, ви Къуват.

За садрани вав ялав къаз тадач,
За вун вири тІурфанрай акъудда,
Са чІавузни вун къурху кваз тадач,
Ви кьилелай цифер за алудда!

Зи Чилин шар, муг вири эллерин!
Шуьткъуьн тийир къатара эсиррин
Вун са кІунчІ хъиз сафалу цуькверин
Вугуда за Пакадин несилрив!

1983

КЪВАНЦИЛА

1.

РикІе экуь къастар аваз,
Сабур-къарай къулухъна,
Дем ргазвай дустар галаз,
Темни тІаракъ артухна.

Гъуьжетзавай сада садав
(Женг гафарин жидайрин!)
Лезги чІалан паласада
КІвалахзавай гадайри.

Месэлаяр вири чилин
Чна анал гъялзавай –
Каинатдин гими кьилин
Гуя чна гъалзавай.

Амма бирдан вич-вичелай
Зи хурай дерт акъатна:
«Дустар, вуч фад чи рикІелай
Лезги хуьрер алатна?!

Чун хуьрера чІехи хъана,
Яб гуз диде-бубадиз,
Гъахънай, намус михъи хъана,
Гъахъна халкъдин арадиз.

Чун хуьрера чІехи хъана,
Физ хперив, кІелерив.
РикІе сифте ашкъи кана
Къавахривни цІелерив.

Уьткъем хъана рагара чун,
Жумарт хъана аранра,
Гъавиляй ягъ ахвара хъун
Къисмет хъанач чаз анра.

Чун хуьрера чІехи хъана
ТІебиатдин къужахра.
Амма вири ичІи хъана
Къе шегъеррин бужахра.

Чун хуьрера чІехи хъана,
Амма им вуч мазлум я:
Хайи юрдар, иски хъана,
Рухвайрикай магърум я?»

Белки, зун икІ мад луькІведай.
Зи ихтилат кьвечІилиз,
Гаф акъатна Мегъамедай:
«Ша, хъфин чун КъванцІилиз!

Ша, хъфин чун! Белки, рикІе
Авай дердер акъатна.
Аквада квез лезги уьлкве
Зи хуьруьн къаш-къаматдай.

Килигин чун хайи чилин
Гележегдиз, тарихдиз.
Са ишара – кІанда зигъин! –
Бес я магъир арифдиз».

2.

Гъахъзава чун дередиз Хив.
Къуд пад умун, секин я.
Ражадуллагъ, ви ракъун шив,
Гъуълуън шив хъиз, йигин я.

Къекъвей рекъер гагъ тепейрин
Акълтзава кукІварал,
Ацалтзава гагъ дерейрин
Деринравай кІамарал.

Амма кІусни жезвач дегиш
Руъгъдин михи къакъанвал...
Гъар са хуъре, жезвай дуъшуъш,
Ава лезги ватанвал.

Къарби тарар, хъархъу тарар,
Махарик квай къушар хъиз,
Акъвазнава, зурба лувар
Ахъайна хъиз шагъвардиз.

Явашара, Ражадуллагъ,
Са геренда йигинвал.
ЧІехи гунагъ я хъи, валлагъ,
ЧІурун ихътин секинвал!

Кашан хуъруън гъуъндуърдила
Гуъзетин и гуърчегвал,
Руъгъдин назик чуънгуърдивай
Гвягъ жадаивал керчеквал,

Илгъамдинни устадвили
РикІе къайда жадаивал,
Хилаф квачир азадвили
Шиир пайда жадаивал...

3.

КъванцІилрин хуър – мукарикай
Са мугъкъадим лезгийрин –
ХкечІзава рагарикай,
Ухшар авай гуъзгуъйриз.

Къванцин кІвалер – дараматар
Гимияр хъиз аквазва.
Зурба къацу хъархъу тарар,
Елкенар хъиз, юзазва.

Таниш я зи рикІиз вири,
Мукъвани я, багъани:
Чиг шагъвардин зериф фири,
Гъамга хътин гъавани,

Юмшагъдаказ аватзавай
Хуъруън винел хурушум,
Тепедикай хкатзавай
АцІай вацран яру жум.

И чІал, адан хци сесер,
И инсанрин рафтарвал... –
Виридан пак даим гелер
Ала рикІин дафтардал.

Амма... Амма хъархъу тарар
Сад лугъудай сеферда
Аквазва заз – гурлу гарар
ПуърчІуъкъайбур ченберда.

Гъавиляй зун гъар са тарциз
(Эхъ, зун гъакъван я гъа бенд!)
Килигзава, чиг аял хъиз,
Фейзудин ва Мегъамед.

Йиф татанмаз (яб це куъне,
Хъухъ тІун куън захъ инанмиш!)
Ша кваз къан и тарар куъгъне,
Тежервал чаз утанмиш.

Ингъе и тар: кІвачин кьилел
Къуранва ам – эркинди;
Патав – адаз ийизва кІел
Дуъа етим мискІинди.

Тарцин кукІва куьгъне мукар
Ама – чебни ичІи я.
(Зи вилерал къвезва накъвар,
Зи вилера мичІи я).

КъенватІани, амма цавун
Хкаж хъанвай къаншардиз,
КІанзавач заз, зурба тар, вун
Лезги чилиз ухшар гъиз.

Амма руьгъдин деринда лап
Шаклувилин ава цил:
«Белки, за заз ийизва таб? –
Белки, ухшар ква тІимил?..»

Авайдалай хъана рикІ тІар,
Элкъвена ам кабабдиз:
Маса тарцин хъалхъамда дар
ЦІайнава са ятабди.

Тарци, икьи гумадин чил
Аруш хъана хилера,
Ажеб цава къунвачни кьил,
ТІал чуьнуьхиз пешера!

Авач ада мугдай къушар –
Мад цІайда са небгетди...
Белки, и тар ятІа ухшар
Лезги чилин кьисметдиз?..

Акахънавай фикиррин сел
Къати жезва къвердавай.
Зи туьтуьна акІанва шел,
Къакъатнава хъвер завай.

Фейзудин ва Мегъамед, куьн
Зи гъавурда акъазва:
Ихътин къве тар – зурба, эркин –
Заз сифте яз акъазва...

Гел тазва гъар ишаради
Мегъамедан суфатдал.
Чун гъукумдин идарадин
Гъизва ада гъаятдал.

Арадал гъиз шикил пашман,
Ина – лавгъа-чалпачух
Ял авайна – Сулейманан
Гуьмбет ава ярумчух.

Чаз буьруьнждай килигзава
Сефил вилер секиндиз.
За ам рикІай гекъигзава
АтІа муьскІуьн мискІиндив.

Гуьмбетдал я цуьквер алач,
Я гъуьрметдин лишанар...
(Дугъри я, квез рикІер авач,
Идарадин инсанар!

Куь крар туш кар паталди –
Сулейман квез чарасуз
Герек хъана тІвар паталди
Куь совхоздин файдасуз).

Чна кьилер алгъурзава.
Гъамлувал кваз ниятдик.
Руьгъдин симер зурзурзава
Шаирдин пак къаматди.

Рахан тийиз, рикІевай дерт
Чна пуда устаддиз
Ачухзава, хъана пуд берт
Къве хъархъудин феряддин...

4.

КъванцІила йиф алухънава,
Аламатдин гатун йиф.
Ада закай къулухънава
Гъамлувилин зулун циф.

Вацран эквер. Гуя къилел
Гуърчегвилин цІиг ала.
Мидаим тир Карванд Рекъел
Чал гъетерин чиг ала.

ЧІигъичІигърин кфилрин ван
ЭчІягъ жезва тепейрал,
Агакъзава гъетерив къван
Алаз гарун лепейрал.

Тик тарарин хъенар, жез ярх,
Аватзава дугуниз...
Чна хуърел язава чарх,
Гъар са легъзе къатІуниз.

Къучагърин пІир алай пелел,
Мед хъваз векъин атиррин,
Жагъана чаз тарихдин гел,
Фенвай яцІаз асиррин.

Ватандин ягъ, адан абур
Хвейи къегъал рухвайрин
Стхавилин ква иник сур –
ПІир багърийрин, архайрин.

Шумуд асир алатнава:
Гъар са хцин дамарар
Тар яз чилйй акъатнава,
Уъмуър хъийиз давамар.

Дувулрикай хъархъу тарцин
Абуруз са къеб хъанва:
Намус, гъейрат гъар са хцин
Тарцин танда деб хъанва.

Гъавиляй тар виждан авай
Фарашни я, къакъанни.
Ам асиррин тІурфанривай
Магълуб жедач сакІани.

Хуъз шарагрин ширин ахвар,
Тарце авай мукара
Лайлай ягъиз, диде къушар
Авач гъеле ахвара...

Зи рикІикай са гар хъанва,
Къужахда къаз вири чил:
Гъа и тарциз ухшар хъана
КІандай хъи заз лезги чил!

5.

КъванцІила йиф давам жезва.
Цавун аршдин къурух хуъз,
Варз жумарт ва хуррам жезва,
Экуъ ийиз йиф, югъ хъиз.

Бирдан, рикІик кутаз гъевес,
Гъахъна цавун бушлухдиз
Зуърнейрин сес – михъи, серес –
Вични гъикъван ачухдиз!

Хабар гузва зуърнейри чаз:
Къе дем ава КъванцІила.
Мегъамед чак тади кутаз
Алахънава хвешила.

Лугъузва заз: «Бес я, дуст кас,
Килигай къван цавариз;
Ша, фин, хкъгъ жуваз са свас –
Вил-экв ая рушариз».

Фейзудина чІугвазва къул
Зарафатдин гафарив:
«Гъа къе-пака алухъда зул,
Серфе вугуз гарарив.

Яргъал алач йикъар хъуьтІуьн –
Къведа, живер алчудиз.
Килиг, гада, жеда четин
Къуьд текдаказ акъудиз».

Ражадуллагъ галамайтІа
(Ам кар аваз хъфенвай),
Ништа, заз вуч лугъудайтІа –
Кас я кІвал-югъ туькІвенвай...

За дустарин хатур-гъуьрмет
Хайиди туш уьмуьрда. –
КъванцІилани ханач, гъелбет,
Я хазвач и шиирда.

Абурун гаф хъана къанун,
Зун деминиз атана,
Къад лагъай виш йисан Межнун
Жеда, белки, лагъана.

Ингъе – межлис. Къуьлерзава
Бягъсинаваз гадайри.
Вилералди туьмерзава
Абуруз чиг сунайри.

Майдандивай къерехда хъиз
ТІуьн-хъунзава – виже кар.
ТІапІахъанри кефлу яз, гъиз,
Эцигзава хуьрекар.

Мез ачух тир, сивеллай хъвер
Гъар са лезги итимда
Гур тостарин ава кесер,
Мугъманрин руьгъ лигимдай.

Тамададин чІала кІубан
Сархуш тавур вуж ама:
Гъар гафунихъ, къве виш йисан
Шарабдихъ хъиз, гуж ава!

ТахъайтІа, икІ гъуьлел хъиз чагъ,
Звал жедайни межлисдал?
Шадвиливай жеда анжах
Кемен вегъиз иблисдал...

Ягъ, устІарар, Лезгистандин
Туьнт макъамар, цІелхем квай –
Гъабурук чи ягъ-виждандин
ТІал тІимилдай мелгъем ква!

Вилер кузвай чирагъар яз,
Къуьлерзава сунайри,
Гуя гъилер гъуьлягъар я,
Акъахнавай чинарриз.

Сада садав зерифдиз зил
Къаз, рахазва зуьрнеяр.
Зун чинеба жезва пехил
Квел, къванцІилрин езнеяр.

Зайиф шагъвар, зуьрнейрин сес,
Шек рушарин харувал...
Дили я рикІ, къунва зи мез –
Жагъич ихътин бахтлувал!

Куьвай ятІа яраб икъван
Зи рикІ гъейран, дили хъун? –
Зи вилериз гъахънава къван
Са гуьзелдин килигун!

Кужум хъана шагъдамардиз
Зуз уьзуьмрин земземдин,
Гъа дилбердин наз дидардиз
Табий я зун бегъемдиз.

Ада зи къил элкъуьрзава,
Руьгъни туш зи архайин.
Зун вири са фикирдава:
«ГъикІ адаз рикІ ахъайин?!»

Бирдан – сессуз зи сузадин
Ван хъанатІа? – вижданда
Сабур авай тамадади
Теклифна заз майдандал.

Вуганва зав тІвал – кьуъл ийиз
Эвер гунин лишан яз.
ЭкъечІна зун, чархар ягъиз –
ХупІ дар тушни майдан заз!

Зани, жуван нубатдай яз,
Адет тирвал, юмшагъдиз
Вегъизва тІвал таватдал заз
Къуват гайи къучагъдин.

Ам кьуълуюник экечІзава,
Шагъвардаллай цІакул хъиз,
Заз мукъва жез, къекъечІзава,
Къве вил – я къве чукІул хъиз.

Ихътин ериш, ихътин къве вил
Акунач заз чилерал:
Зи кІвачерик элкъезва чил,
Цав кьунва за гъилерал.

Хатадай хъиз гелягъ жезва
Ара-бир захъ гъил адан.
Зун хушдаказ элягъ жезва,
Ахкъурла къве вил адан.

Зи чан алаш-булаш жезва,
Вилера гъуьм гъатзава,
Ериш михъиз яваш жезва,
Чил кІвачикай катзава.

Садлагъана майдандал зун
Элкъезва са аюхдиз...
Адан мурад тир зун кудун –
И кар къевезвач баюхдиз.

Наз-дамах гваз вилер ргаз,
Гъалибвилин экв авай,
Хъфена ам, квазни такъаз
Зун, майдандал тек амай.

Магълубвили зун жув жувал
Хкай пашман чІавалай
Зи рикІе са гъатнава тІал,
Лугъуз тежер чІалавай.

Залумдин руш, таъсирлу руш,
ГъикІ вуна зун кувуддай,
АвачиртІа вахъ сирлу гуж,
Шаирдин рикІ гавуддай?!

РикІи рикІ нез, такъатиз кьил
Ви суьгъуьрдин къуватдай,
Зун уьмуьрдин пара сефил
АтІа кьилиз акъатда.

Амма даим жада рикІел
Ви дидардин есирдин
И бахтлу ва бахтсуз чилел
Зун ваз лайих туширди...

6.

Уяхзава КъванцІилрин хуьр
ЦІийи йикъа. Гъаятра
Къезил гарун назик ничхир
Къекъезва, рехъ алатна.

Гуьлуьшан я и югъ. Амма
Зи гуьгъуьлдин мезреда
Накъан йифен лепир ама,
СикІрен гел хъиз живедал.

За, дустариз тийиз къалур,
Къене хуьзва сугъулвал.
Амма ийиз жадач алцур
Халис дустар, акъул квай.

Фейзудиназ Нагъидбурун,
Мегъамедаз Ведихрин
Са затІни туш зи рикІ чирун,
Тебиат зи къилихрин.

Абуруз зи аквазва рикІ
Набут нуькІрез ухшар яз.
Абуру зак кутазва руьгъ,
Къведни мягъкем лувар яз.

Кас ацІурда умуддай вич
Мегъамедан дамахди:
«Вири дердер алудда ви
Къванци-латар булахди.

Чилин хура квахъна улам,
Экв таквазвай чешме яз,
Зи бубадин бубадиз ам
Акурди я сифте яз.

Рехъ авуна азадвилихъ
Дарих хъанвай чешмедиз –
Къуй къуллугърай абадвиз
Хайи чилин эбеди!

Эцигна лат къванерикай,
ГъакІ чІутхварни кутуна...
Хуш я вири ванерикай
Булахдин сес дугуна.

А сесинихъ къуват ава
Гъар са дерт-гъам зайифдай.
Захъни, дустар, ният ава
Куьн булахдал илифдай.

Пуд стхани фида къе чун –
Ихтибарда рикІер чи
А булахдал, тежер юргъун
Гуьзел ийиз чилер чи.

Гъар са чилин руьгъдин халис
Гуьзгуьяр я булахар –
Гъар са хце ватандин гъисс
Хуьзвай даим даяхар.

Килигда чун хайи чилин
Са мидаим гуьзгуьдиз:
Аквада чаз лезги чилин
Руьгъ ва намус лезгидин...»

Булахдал физ экъечІна чун.
Мадни таниш куьчейри
Тухузва чун, кутаз юзун
РикІин назик пердейрик.

Къуранвай тар. Пашман мискІин.
ЦІай амай тар хъалхъамда.
Буьруьнждавай шаирдин чин.
Гуьгъуьл – гъамлу илгъамда...

Чун, мекера шагъвар акъаз,
Физва – рехъ я адетдин.
Мегъамедаз кІанзава къаз
Гъиле къенер суьгъбетдин:

«Къез аквазвай гуьнейрал и
Гуьзелвал гъиз, абур гъиз,
ЭкъечІзава тепейрал и
Хъархъу тарар, сабур хъиз.

Сабур хъиз тир хайи чилин...
Амма – ава алчахар –
Тергна тарар къакъан, къалин,
Авун патал къундахар...»

Бирдан акъваз хъана суьгъбет –
Агакънавай сурарив.
(Иесийриз хъурай рагъмет
Къванераллай тІварарин).

Рехи къванер. Лезги сурар.
Чилиз элкъвей умудар...
Са тІал, фадлай авай хура, –
Айибмир, – за лугъуда.

Гъеле аял чІаварилай
Заз чидай къван хуърерин
Куьгъне-цІийи сурарилай
Сан тІимил я кІвалерин.

Яраб вучиз жезватІа икІ?
Белки, Уьмуьр ажуж я
Ажалдилай? – Ажалдин вик
Инсафсуз ва руьгъсуз я.

Амма Уьмуьр амалдар я,
Ам я адан безеквал:
Хуьнуьх виче – вич са пар я –
Вилиз таквар гуьрчегвал.

Чун кІваливай къакъатзава
Бахт жагъуриз – къадарсуз.
Адахъ къекъвез, акъатзава
Вири Уьмуьр хабарсуз.

Уьмуьрди чун ватандивай
ТухузватІа яргъариз,
Ажалди чун кафандаваз
Хкизва чи сурариз...

Ингъе – сурар, аламатдин
Камаллувал ибретиз,
Акъвазнава, Къияматдин
Югъ алуькун гуьзетиз.

Чна, мецер къурайбуру,
Икрамзава сурариз –
Лезги чІалал рахайбурун
Эхиримжи юрдариз...

ЭлячІзава сурарилай.
ЭкъечІзава гуьнедиз.
Акъатзава шагъвардик квай
Къуьлуьн никІиз – мезредиз.

Милайим я, хуш я лайлай
НикІин хъипи лепедин.
Фенва суьст рехъ адан юкъвай
Яргъал тамун дегънедиз.

Къилери гуз къезилдиз ян,
Къуд пад хушдиз секин я.
Гъиссер хци Фейзудинан
Хиялар хупІ дерин я:

«Аламат я, тІебиатдин
Гуьрчегвилин заминвал
Хиве авай къуват-гъадди –
Я къадимлу Секинвал.

Секинвал я чешме михъи
Пак гъиссерин инсандин,
Виридалай къакъан, экуь,
Эркин гъиссдин ватандин.

Алцифнавай Секинвили
Гъатта пашман сурара
Гузва чаз гъисс муьминвилин
Уьмуьрдин дар цІарара.

Секинвили хана инсан –
Секинвили къахчуда...» –
Къвезва хиял Фейзудинан
Руьгъдин камил къуюдай.

Кужум жезва гафар адан
Са-сад, са-сад бейнидиз,
Абур, михъи ийиз виждан,
Элкъвезва зи ивидиз...

Цавун са пай хъанва серин,
Са паюна рагъ ава.
Ракъинин хъвер ятІа дерин,
Булутра шел, нагъв ава.

Яваш-яваш, стІал-стІал
ЭгечІай вич акадиз
Мегърибандиз гъужумна чал
Къуьрен зарлу марфади.

Йигинзава чна къадам –
Тушни марф хупІ екеди!
Къвез-къвез мукъва жезва чаз там,
Кутадай чун куьлгедик.

7.

Къалин я там, къалин я пеш.
Марфни куьлуь хъхъанва.
Цавун са пад, акъалтна хвеш,
Яргъирушав ацІанва.

Дерин я там, амма лазим
Туш чаз финиф дериндиз.
Лазим я чаз чиляй къадим
Къвезвай булах зирингдиз.

Тамун хиве ргазва ам –
Къванци-латар мидаим
(ХупІ атирлу тушни и там –
Женнет я хъи, Худа, им!).

Хкаж хъанва битав къванцин
Цал булахдин патавай,
Кхъинралди атІанвай чин
Чуьнуьх жезвач адавай.

Муьгъуьббатдин ихтилатар
Ала къванцел. ТІварарин
Къадар авач – аламатар! –
Чebни вири – рушарин!

На лугъуди, муьгъуьббатдин
Ктаб я и цал къакъан,
Ганвай вичиз тІебиатди
РикІ къарсурдай чІал къакъан.

КІелзава за цІарар куьруь,
Амма дерин манадиз:
«АвачиртІа са вун, Гъуьруь,
Къведачир зун дуьньядиз...»;

«Майрам, рикІе зи хер ава –
Дарман я ви килигун...»;
«Вун тухудай мехъер ава –
Зи къисмет я дили хъун...»

Давам жезва тІварар, цІарар
Гъа и жуьре мад ва мад –
Шадвални хъвер, дердер-гъамар
Хура авай Муьгъуьббат.

Инлай-анлай и зурба цал
Хана, чилин къатариз
Дувулар сух хъанва къегъал
Зурба хъархъу тарарин.

А тарарин къалин хилер,
Алачух яз эбеди,
Алгъур хъанва, зурзаз пешер,
Винел гъамга чешмедин.

Гъар атайла вацран эквер,
КІанивилин хатурди,
Ништа, шумуд жаван жуьтер
ГъанатІа и чадурдик.

Гъикъван тІварар, ширин гафар,
Къванцин цлал тІатІанвай,
Шад вишришра хъжез тикрар,
И пешериз чкІанва.

Ништа, гъикъван экуъ сирер
И булахди хуъзватІа?..
Зи вилера акъур вилер
И мескендиз чизватІа?..

Чадурдикай аквазва чаз
Дере-тепе, майданар.
Булахдин хвал, шаддиз рахаз,
Физва, дугун атІана.

Дамах аваз ргазвайбур
Меъгамедан вилер я:
«Ингъе и чаз аквазвайбур
Вири лезги чилер я!»

И чилерин даим есир,
Халкъдин руъгъда гелзавай,
Ибрагъиман чІалар магъир
Фейзудина кІелзава:

«Лезги чилер, гуъзгуъ чилер,
Вилаятар еке тир.
Ахцегъ шегъер, Къусар шегъер,
Дербент шегъер къеле тир.

Гележегдин манидин ван
Атуй – яб це вацІариз.
Аку, къвазва абулейсан,
Чан гуз яргъирушариз...»

Амайдалай хъайи куълуъ
Марф элкъвенва чигедиз.
Са стІални къвезвач тІили
Чи чадурдиз – куългедиз.

Яргъирушар цавун пата
Сад ваъ, гила къвед хъанва.
Абур къвед яз, чун пуд гада
А гуъзелрал бенд хъанва!

КІантІа кхъихъ къванцин цлал
ЧІалар, хура саз хъанвай!
Авач къуват, икъван чІавал
Ашкъидин чІал къаз хъанвай...

Зи хура тІал ама накъан,
ТІал я ам, чан харапІдай.
Ваъ, за са чІал тада жуван
Къванцин цІалцІам къаябдал:

«Къадач ви тІвар, кхъидач ам
И тІварарин арада.
ГанатІани на заз дерт-гъам,
Къадач за вун чарадай.

Чухсагъул ваз! Ви дамах-наз
Тахъуй хата вун патал.
ТакуртІани и гафар ваз –
Теселли я зун патал...»

...Са ни ятІа эцигнавай
Жем ацІуриз, бегъемдиз
Хъвана за яд алцифнавай,
Гъар дердиниз мелгъем хъиз.

И гъамга яд, зурзун кутаз,
Чандиз кужум жердавай
Зи беденди – акІ жезвай заз –
Дувул гъизва, бертзава.

Вилиз таквар дувулар зи
Гуя чилиз гъахъзава
Ва къатарай адан къуъзуъ
Хъвазва миже пакзавай.

АкІ тир хъи заз, хилери зи
ЭчІягъзава булутар,
Хуъзва чпе пешери зи
Лезги чилин умудар.

Амма уях къанажагъдин
Деринда са фикирдин
Цир юазвай: «Цавун тагъдик
Зун лукI я гъи эмирдин?

Зун гъи тарциз ухшар жеда –
Къуранвайдаз мискIиндив?
Белки, муькуь зун тар жеда –
Къене цIай куз йигиндиз?..»

Къуьлуьн тварци гъидайвал къил,
Заз атай гъар фикирди
Фикир гъизва – бинеда гъуьл
Ава гурлу уьмуьрдин.

А фикирар, къуьлуьн къил хъиз,
КIватIна къиле залан тир,
Килигзава зун мензилриз
Жуван руьгъдин жаван тир.

Аквазва заз: ни ятIани
Къакъудзава датIана
Зи дидед чIал, гъи ятIани
Наши патай атана.

Жуван гъвечIи ватан патал
Хуьзвай михи майил зи
Къакъудзава мискъал-мискъал –
Жезва хъи руьгъ саил зи.

Гъиссзава за, тушиз рази,
Хъархъуди хъиз, чандик квай:
Дериндавай дувулар зи
Галудзава тандихъай.

Гъиссзава мад: танда мягъкем
Къвез акъазва нажахар –
Чехи уьлкве патал уьтквем
Жеда закай къундахар...

Яваш-яваш пашмандиз зун
Хиялрикай кватзава.
Мад, зи чандик кутаз зурзун,
Япа цин ван гъатзава.

Тамун вишриш хуш я – рикIиз
Теселли я ва руьгъдиз.
Ватандин гъисс къалин ийиз,
ЧкIанва ам уьруьшдиз...

Лугъуда хъи, дерт авайда
РикIин къене, гуьгъуьлда
Чар булахдиз ам ахъайда –
Булахди дерт къезилда.

Белки, гъахъняй, дерт яз дерин,
Чка тахъай къарайдиз
Чун хканва иниз чилин
Сес галачир гъарайди.

Меъамедан гафар – ихътин –
Керчекбур тир: «Булахар
Гуьзгуьяр я чилин руьгъдин...»
Чун пуд – квайбур гунагъар,

И уьмуьрдин гъерекатда
Геж-геж рикIел къвезвайбур
Хайи хуьрер – гъакъикъатда
Къвез-къвез хирде жезвайбур.

Гъахъняй пудни хъанва чун кис,
Килигзава булахдиз,
Адай шикил аквазвай хъиз
Регъимлу Сад Аллагъдин.

Хайи чилин вилик чIехи
Гъисс ийизва буржлувал.
Чизва: дерт-гъам авун эхи –
Туш викIегъвал, гужлувал.

Гафни талгъуз, амма акъаз
Гъавурда, цин гуъзгуъдив
Рахазва чун – гъа икI рахаз
ХъанайтIа гъар лезгидив!..

Бирдан – са вахт алатнава –
Къал къачуна цавари.
ГапIал-гапIал агатзава
Чулав цифер чIафарив.

Тама дили къекъвезва гар,
Аваз хура зулумар.
Хъиткъин жезва цIайлапанар,
Акаднава гужлу марф.

Анжах булах – Къванци-латар
Авахъзава секиндиз,
Лезги чилин къисмет-къадар
Мийир, лугъуз, четинди...

8.

Табий туш хъи адалатдиз
Къисмет лезги инсандин –
Физвайди хъиз зияратдиз,
Хквезва ам ватандиз.

Яргъа ава адан кIвал-юрд,
Амма бахди, я дахди,
Къуъзуъвилин хъана шакIурт,
Ценер хуъзва Шагъ дагъдин.

Хуъзва къул, хуър, абур-намус,
РикIел хкиз къейибур:
«Хуъх, – ийизва шазда цавуз, –
Ватандивай хъайибур.

Чун я абур – несил ялан...
АкълалIна чи сиягъат:
Хъфидай вахт хъанва – залан
Дерт гваз рекъе хъия гъат.

Ваъ...Маса гъисс, вири гъиссер
Магълуб ийиз алакьдай,
Алахънава, чIуриз кесер,
Зи хиялрин булахдал.

Алахънава муътIуъгъиз кIанз
Зун суъгъурдиз гъурбатдин:
«Чил», «халкъ», лугъуз, ягъмир на анцI –
Уъмуър гъала регъятдиз.

И хуърера, и дагъарра,
Де лагъ, ви вуч квахънава?
Табмир жуваз: ви дамарра,
Ивида зун гъахънава...»

Хъфизва чун – вичел чIугвар
Са сир хас я шегъердиз,
На лугъуди, ам я мурдар,
Ялзавай чун, хъипер хъиз...

КIвачи-кIвачи хъфизва чун
Кашан хуърел. Къар авай
Рекъи жаздан ийизва чун,
Амма зериф гар ава.

Саз я къуд пад, михъи хъана,
Чуъхвей накъан марфади.
Вучда, кIанда цицIи хъана –
Къарни туш чаз чаради.

Ингъе мадни хкажна чун
Кашан хуъруън гъуъндуърди:
«Зи чил, на мад куъкда тур тIун
Симер руъгъдин чуънгуърдин!

И сеферда, белки, ада,
Акахънавай пашманвал,
Къакъатунин мани яда,
Амма тир бенд, ватан, вал!..»

Хъфизва чун... Акъахзава
Сифте гьалтай улакьда...
Теспача яз кІвалахзава
РикІи, гьиссиз алакьдай.

Къакъатунин мани патал
Ада гафар кІватІзава,
Амма абур, текъвез чІалал,
Гел галачиз катзава.

ИчІи жезва бензеда зи,
Фикир-хиял зай жезва.
Гьиссзава за: легъеда и
РикІ кьве патахъ пай жезва.

На лугъуди, адан кьве пай
Кьве хел я са терездин:
Са хел – хайи чилихъ гъарай,
Муькуьди – яд меркездихъ.

Амма гъеле жезвач къатІуз
Гъи хел ятІа агъурди...
Хайи чилин рекъер атІуз,
Ахгакъна чун Самурдив.

Авахъзава сабурдивди,
Макъсад хъана Каспи гъуьл,
Чи Къулан вацІ, гапурдив хъиз,
Кьве пай ийиз лезги чил.

Самур! Самур! Ви кьве пата
Са ивидин халкъ ава.
А кьве патан – куьвай ятІа? –
Арада няс фаркъ ава.

Гъар са патахъ, хъвазвай са яд,
Вичин къилих, чІал хъанва.
Самур! Самур! Къе ви баяд
Куьз рикІе зи тІал хъанва?

Сад садавай вуч яргъа я
Кьве къерех ви гургурдин!
Вуж я? Вуж я? Гъи агъа я
Вакай сергъят авурди?!

Гъахънай тушни, кьисмет-къадар
Къариблукда муьскІуьн яз,
Гъатнавайди лезги хваяр
ДатІана кьве рикІин яз?!

Гъахънай тушни... Бес я. Ви ван
Низ кьведа и уьлкведа?..
Сагърай! Сагърай, хайи ватан! –
Зун ви патав хкведа.

Хкведа зун, рикІиз дарих
Азадвал бес тахъайла,
Захъ дуьньядал, квахъна вири,
Анжах са вун амайла.

Хкведа зун, къариблукда
Уьмуьр тахъай безетмиш,
Ви накъвадин даимлукда
Хъун патал ваз туьретмиш...

1988

ПЕШАПАЙ

Аялар патал поэма

Къез вуж ятІа чидани
Пешапай?
Куь вилик за гъидани
Пешапай?

За адакай – «эхъ!» ятІа –
Суьгъбетда,
Эхирдал къван кІелдатІа,
Гъелбетда.

1.

Дегъ заманда
Лезгистанда
Хайиди я пешапай.
Мублагъвилин,
Гумрагъвилин
Хъсан
Лишан
Хъайиди я пешапай.

Къурагъвили,
Пачагъвализ,
Гъужумдайла чилерал,
Гъар са хуъре
Вичин жуъре
КІватІ жедай эл кимерал.

Гъар са хуъре
Вичин жуъре,
Хъун паталди пешапай,
Хкъягдай кас
Авай хуш-гъяз,
Вилера хъвер-хвеш авай.

И гурлу тир,
И нурлу тир
Вири халкъдин шадлухда,
Далдам-зуърне
Ягъиз, куъгъне
Аба адал алукидай.

Ахпа къилел
Са шумуд хел
Акълалждай бул пеш алай.
Гъахъняй адаз
Гъевеслу яз
ТІварни гудай – пешапай.

КІвалай кІвализ,
Къуърлер ийиз,
Юкъва аваз сварагдин
Къекъведай ам,
Элкъведай ам
Вири хуърел бедрагъдиз.

Гъар магъледа,
Гъар куъчеда,
Гъар гъаятдал, къапудал
Сварагди гур,
АцІурна хур,
Ихътин мани лугъудай:

«КІватІа цавал
ГапІал-гапІал
Цифер къалин, пешапай!
Марф къура фад
Баркаван, шад
НикІел къуълуън, пешапай!

Ша багъларив,
Чи саларив
Къураз тамир, пешапай!
Марф такур ник,
Са чуъл, са цуък,
Са таз тамир, пешапай!»

Гъар магъледа,
Гъар куъчеда
Пешапайдал гичинрай,
Къажгъанрайни,
Чайданрайни
Кварарай яд ичІирдай.

Юзуриз вич,
Зурзуриз вич,
Вичин къежей парталар,
Пешапайди –

Хъурц я гвайди! –
Ягъиз жедай стІалар.

Зуърне-далдам
Жедай давам,
Экв жедалди – къуълерни.
Пешапайдин
Шад гъарайди
Къачудай цав, чилерни...

Са чІавалай –
Къве йикъалай:
«Къукърум!» – гъатдай цава ван.
Сафунай куъз
Жезвайди хъиз,
Акаддай марф баркаван.

Чуъллер, тамар,
НикІер, багълар –
Къуд пад цІийи хъжедай.
Атайла зул,
Берекат бул
Жедай, уьмуьр – лепеда!..

Дегъ заманда
Лезгистанда
Хайиди я пешапай.
Мублагъвилин,
Гумрагъвилин
Хъсан
Лишан
Хъайиди я пешапай.

2.

Къвез, алатна асирар,
Къвез, алатна девирар.
Дегиш хъана инсанар,
Яшайишдин мизанар,

Дегъ замандин адетар,
КІвалер-йикъар, хесетар,
Ахътин са вахт алукуьна –
Эл фикириз амукуьна.

Гатфарихъди багълари
Цуьквер тІимил гъиз хъана.
Зул атайла, тарари
Бегъер тІимил гъиз хъана.
Талайрани мезрейра
Къуьлер тІимил жез хъана.
Сува, дагъдин гуьнейра
Хипер тІимил жез хъана.

ТІимил хъана майваяр,
КІвалин къушар, какаяр,
НикІер, тамар, ничхирар,
Рамагарни нехирар,
Уъзуьмлухар, къурухар,
ВацІар, вирер, балугъар,
Якни, чІемни, мукашни,
Виртни, куьрни, бузбашни...

Эл фикириз амукуьна:
«Куъз ихътин вахт алукуьна?
Гъихътин рехъ-хвал акъудин?
ГъикІ и жафа алудин?
Виликай хъиз баркаван
ХъжедатІа Лезгистан?..»

Лезгистандин дамах тир,
Юкъни юкъ тир Шагъ дагъдин
Ценерив гвай хуьре са
Ижлас хъана еке са.

Гъар са хуьряй, убадай –
Куьредайни Къубадай
Агъсакъалар кІватІ хъана,
Мурад-метлеб сад хъана.

Ийиз хъана веревирд:
Вучиз хъанва мемекъуртІ
Хайи чилин няметар,
Мидаим тир девлетар?

Сагъ са вапра суьгъбетна,
Сагъ са вапра гъуьжетна
Агъсакъалри камаллу,
Гъар са карда амаллу.

Амма, гъайиф, атанач
Са къарардал акъулар,
Куьз лагъайтІа, жагъанач
И завалдин дувулар.

3.

Зи ихтилат, мумкин тир,
АкълтІдай и чкадал,
АвачиртІа якъин тир
Са сир адан манада.

Дуьз лагъайтІа – дериндай
ЯтІа куьн захъ инанмиш, –
Зи ихтилат гъа инлай
Жезвайди я башламиш.

Вич лугъумир, датІана
Агъсакъалрин гъуьжетриз
Яб гузвай къван, атана,
Са гадади дикъетдив.

Гада тир ам адетдин,
Гъуьрмет хуьзвай къенфетдин,
Чемни шекер нез кІандай,
Ични чуьхвер нез кІандай,
Виртни кІандай, мукашни,
Ашни кІандай бузбашни,
КІандай кишмиш, некъини,
Афни, газар, пІинини...

Адетдинди тирвиляй,
Хъсандаказ чирвиляй
Лезгистанда авай гъал,
Хайи чилин тІални-квал,
Адан хци къатІунриз
Агъсакъалрин рахунри
Таъсирнай лап дериндай –
Адаз ватан шириндай.

Вуж тиртІа ам, адан тІвар
Къедалди заз чидач хъи.
Амма ада авур кар
Гъич рикІелай фидач хъи.

Агъсакъалар хъфенвай
Куьредизни Къубадиз.
Абурун дерт куькІвенвай
Хура викІегъ гададин.

Адан рикІик гъерекат
Кутазвай са ниятди –
Хайи чилин берекат
Бул хъувунин мурадди.

Вугузвачир, ятІани,
Архайинвал гададив
Агъсакъалрин сакІани
Къилиз тефей гъавгъади.

Иллаки къве сесини
Ван хъийизмай япара:
«– Шарвилидин весидиз
Фикир гудай я ара.

Эверин пуд сеферда,
Къагъримандин тІвар къуна.
Жузан: куьз и тегъерда
Завалди чаз кар къуна?»

«– Заз и меслят аквазва
Лайихлу яз тарифдиз. –
Къвед лагъай сес рахазва, –
Яб це зини теклифдиз:

Дегъ заманда, берекат
Къурагъвили эмишай
ЧПавуз, ийиз гъерекат,
Хкягъдай тир пешапай.

Тахъай хъиз са чПавузни,
Чи цавни чил хенек я.
Белки, къенин юкъузни
Чаз пешапай герек я?..»

4.

Са пакамахъ, цавариз
Зар ядайла ярарин,
Къарагъна гада.
Саф нурарин рекъинив
ЧкПанвай мег ракъини
Эвягъна адан.

РикП къаних яз гъунардихъ,
Сифте гъамга чарчардик
ЭкечПна гада.
Шагъ дагъдин генг къаскъандал
Чка къунвай макандай
ЭкъечПна гада.

Яб гуз церин вургъайриз,
ЭвичПна ам дагъарриз
Хушрай квай хата.
ЦПран тийир муркПари
Къунвай дагъдин мурцариз
Акъахна гада.

КПеледин Хев яргъава,
Амма гада юргъава:
Ийида жагъур
Руьгъ мидаим ва жаван
Лезгистандин къагъриман
Шарвилидин сур!

Гагъ гарарик акатна,
Гагъ харарик акатна –
Къил куърснач ада.
Терс лепейрик экечПна,
Самур вацПай экъечПна
ВикПегъдиз гада.

Ингъе – нянин гъуьмедай
Килигзава винедай
КПеледин Хев пак.
Адан хурал къакъан тир
Хуъзва суру масандиз
Шарвилидин гъахъ.

Ван къачунва цицПери,
Чарх ягъизва нуькПвери
И тепедал тик.
Фейжанриз ал марваррин
Шалбуз дагъдин чарчаррин
Цазва гару чиг.

Гада, ажуз тежедай,
Хкаж хъана тепедал,
Туьнт пагъливан хъиз.
Сесер гарун, цицПерин,
Кушкуш векъин пешерин
Хъана бирдан кис.

Вичиз чидай тегъерда
Терсдаказ пуд сеферда
Ада, гуз эвер:
«– Гъей, Шарвили!

Шарвили!
Шарвили!» –
И тІвар сейли
Авуна эзбер.

Бирдан, цавун утагъдин
Лампа – варз хъиз, юмшагъдиз
Юзана тепе.
АтІуз-атІуз, гуъзелдиз
Къагъримандин ванцелди
Рахана тепе:

«– Гъи дердиди, велед зи,
Гъанва вун и хелветдиз? –
Гузва за ваз яб».
Гадади, руъгъ акатай,
РикІин къеняй акъатай
Хгана жаваб:

«– Хъен вегъенва завалди
Берекатдал гъалалдин
Хайи чилин чи:
Терг жезва чи яйлахар,
Къуразва чи булахар,
Чуъллер я ичІи.

Лаз-суъруяр дагълара,
Ер-емишар багълара,
НикІерани къуъл,
Тарар, салар, майваяр,
КІвалин къушар, какаяр
Жезва лап тІимил.

ТІимил хъанва ничхирар,
Рамагарни нехирар,
ЦипицІлухар генг,
Якни, чІемни, балугъар,
ЧІижер, тамар, къурухар,
Къурни, виртни, къенд.

Жемят ама руъгъ кватна,
Къалабулукъ акатна,
Умуд яз хенек.
Эй, Шарвили-къагъриман,
Хилас ая Лезгистан,
Ая чаз куъмек!»

Тепе мадни юзана,
Гарун лепе атана,
Кисай икъван гагъ,
Гуя, жаваб гъазуриз,
ЧІугвазва, хур ацІуриз,
Шарвилиди агъ:

«– Заз чизва, заз аквазва:
Четин гъалда авазва
Бубайрин ватан.
КъетІен я ва герексуз
И вакъиа – куъмек гуз
Жедач завай, чан.

Куъз лагъайтІа, кІевелай
Везифа зи хивевай
Хуънуъх я ватан
Душманрикай нафакълу,
Инсафсуз ва яракълу
Яд къецепатан.

Амма четин и гъалдиз
Ватан гъанвай завалдин
Дувулар дерин
Ава элдин арада,
Ава пак тир накъвада
Чи хайи чилин.

А дувулар регъятдиз
АтІуз жедач къуватдив,
Турарив хци –
АтІуз жеда камалдив,

Чирвилерив, амалдив
Зирек ва цицІи.

Амма кѝилин сир вири
Ава, гада, чирвиле –
Ачухда ваз сир,
Вучиз чилин няметрин,
Лезгистандин девлетрин
ЖезватІа эхир.

Вири элдиз ширинди –
Меркез шегъер – кѝилинди
Я лезги чилел.
Гъа Меркезда кас ава,
Мефт ваъ, кѝиле пас авай,
Къунвай чил гъиле.

Вири къуд пад, гъужумна,
Къунва вичин гъукумда:
Никни, сални, рат,
Дагълар, багълар, нехирар,
ВацІар, тamar, ничхирар –
ТІвар я – Бюрократ.

Ава адахъ рухваяр,
Гъа вич хътин тартаяр,
Намуссуз, игри,
Тарашзавай бегъер чи:
Браконъерни Алверчи,
Темпелни Угъри.

Рухвайрихъни бубадихъ
Къене гъар са убадин
Ава бул хъенар.
Сифтебуруз къурла кар,
Муъкуъбурун кур я кар –
Хкатда чанар.

Авилай хъи девлетар,
Хайи чилин няметар
Хъижезмач фаращ,
Чпив гъукум гвайбуру,
Еке нефсер квайбуру
Ийизва тараш».

«– Чухсагъул ваз, Шарвили,
Мад хъурай ви тІвар сейли!
Фида женг чІугваз
Девлет патал ватандин!
Туъд къада за таландин!..»
«– Югъур хъурай ваз!»

5.

Садлагъана
Ван чкІана:
Бул пеш алай хилера
Батмиш хъанвай,
Къизмиш хъанвай
Сад къекъвезва хуърера.

Гагъ Миграгъа,
Гагъ КІварчагъа,
Гагъ КцІара, ДаркІушдал,
Гагъ СтІалдал,
Гагъ Цналдал,
Гагъ Хине, гагъ Къурушдал.

Пайда жезва,
Юргъа жезва
И тажуб кас, пеш алай...
Къурла хабар:
«– Вуж я ви тІвар?» –
Жаваб гузва: « – Пешапай!»

«– Юаз пешер,
Вуч я пеше?

Физва вун гъи сефердиз?»
«– Пеше – ватан
Хъувун жаван.
Физва Меркез шегъердиз».

«– Жаваб це мад:
Вуч я мурад,
Ийиз аниз гъерекат?»
«– Артух хъувун,
Буллух хъувун
Лезгистандин берекат».

Дуъа ийиз,
РикІел хкиз
Дегъ адетар квахънавай,
Къарийри саз,
Бадийра цаз,
Адал ятар кІвахзавай:

«– КІватІа цавал
ГапІал-гапІал
Цифер къалин, пешапай!
Марф къура фад
Баркаван, шад –
НикІел къуълуън, пешапай!

Чи багъларив,
Чи саларив
Къураз тамир, пешапай!
Марф такур ник,
Са чуъл, са цуък,
Са таз тамир, пешапай!»

Гъа икІ, физ-физ
Хуърйя хуъруъз,
Рекъер-хуълер атІана,
Гъевес авай
Чи Пешапай
Та Меркездиз атана.

6.

Меркез шегъер чІехи я,
Тарих адан рехи я.
Гегъенш я ам, къакъан я,
Гуъзел я ва масан я.
Цав шткизва пайдахри,
Ширширзава булахри.
Агъзур-агъзур машиндин
Гъерекат я йигинди.
Гъар са куъче, майданар –
Я тади квай инсанар,
Къил агъуз, къил тик авай,
Аламатрал рикІ алай.
Гъахъняй тушни: абуру,
Талгъуз турус, таб къуру,
Гъалтай чІавуз танишар,
Яваш тийиз еришар,
Сада садан япара
Цазва цІийи хабарар:

«– Накъ кІелнани газетдай:
Къизил къвана КІелетдал!
Вири вацІуз авахъна,
Каспий гъуълуък акахъна...»
«– Эхъ, эхъ, квачиз шулугъар,
Гъуъле авай балугъар
Къизилдинбур хъанва гъа –
Чи туъквенриз гъанва гъа!..»
«– Цнал хуъруън уъруъшриз
Гъужумнава гамишри
АрхитІринни ЗахитІрин,
КъванцІилринни ЦІинитрин...»
«– Туш! Ви гафар аси я!»
Цналвийри, акси яз,
Чуънуъхнава гамишар,
Чуънуъхдайвал гъамиша,
АрхитІринни ЗахитІрин,
КъванцІилринни ЦІинитрин...»

«– Ахцегъай са авам дал
 Фена машгъур гъамамдал.
 ЭхкъечІна ам тияндай
 Кас яз вири аяндай,
 Дегъ заманрив рахадай,
 Гележегар аквадай...»
 «– Ваз чир тахъуй мумкин я,
 ЧПалахъ хъунухъ четин я:
 Лугъуда, а инсандив
 Дарман гва чи ватандин.
 Бес, лугъуда, хуърер чи,
 Гъар са хуъруън эллер чи
 Какахъайла, Лезгистан
 Жеда гужлу, баркаван».
 «– Тапарар я – илим туш!
 Шарлатан я – алим туш!»

«– Заз са цІийи ихтилат
 Ван хъана, квай гъакъикъат;
 Атанва чи шегъердиз
 Сад эйбежер тегъердин –
 Инсан ятІа, вуж ятІа,
 Гъайван ятІа, къуш ятІа,
 Кул-кус ятІа, тар ятІа,
 Булут ятІа, гар ятІа?
 Рахазва чи чІалалди,
 Сес – ван хъиз я аялдин,
 Тестикъзава шумуда,
 ТІвар – Пешапай, лугъуда.
 Адан чІехи я мурад:
 Дарбадагъун Бюрократ;
 ГъакІ адан къуд игридиз –
 Браконъердиз, Угъридиз,
 Алверчидиз, Темпелдиз
 Кар къунихъ я цІигелди...»
 «– Жери кар туш! ГъикІ хъана
 Адахъ ахътин рикІ хъана?!
 Гуз жедач ваз яб завай!
 Зун квач! Вуна табзава!..»

Гъа икІ цІийи хабаррив,
 Турусрив ва тапаррив
 Меркез шегъер ргазвай,
 Гъуъл хъиз лепе алазвай...

Амма за квез лугъун хъи
 Заз акурвал, чидайвал,
 Чи ихтилат, рахун чи
 Дуъзгуъндаказ фидайвал:
 Хабарривай айру яз,
 Меркезди лап гурлу яз
 Къабулна чи Пешапай,
 Къилел къалин пеш алай.
 Сада садав гъуъжетар
 Ийиз авай газетар.
 Лап къилинда лагъанвай:
 «Ам Марсдилай атанва!»
 Субутзавай муъкуъда:
 «Атанва ам ХъуълуътІай!»
 Пуд лагъайда – бейт аваз! –
 Сифте чина къейдзавай:
 «Адан ери Ухул я,
 Шарвилидин штул я!»
 Ийиз адаз гъуърметар,
 ЧукІурзавай суъретар
 Чилин шардин пипІериз,
 Шегъерризни хуърериз.
 Мухбирри, къвез, къасухдай
 Адан вилик ачухдай
 ДакІуннавай чувалар,
 Авай къене суалар.
 Мухбирриз яб тагана,
 Алатдай ам тапана:
 Чизвай тирди мухбирар
 Бюрократдин писпяр...

Физвай садра Пешапай,
 Лезгистандин лувар хъиз.

Хкаж жезвай кьве патай
Милицаяр, гулар хьиз.
Ва гьар сада, гьурметиз,
Гъил тухузвай цIвелерив.
Амма, кьуд пад гуьзетиз,
«КIвалахзавай» вилери.

«Ина гьихьтин кар хъана?» –
Пешапайди фикирна.
Бирдан кьуна, чарх яна,
Ам машинри элкьурна.
Машинар тир сад хьтин:
Къезил, кьулай, цIийибур,
Гьерекатдиз лап йигин,
Чулавбур ва цицIибур.
Къилевай са машиндай
ЭкъечIна сад, атана,
Нефес кьачуз дериндай,
Хушвилелди лагъана:
«– Зун Сад лагъай – вишекай –
Бюрократдин везир я.
Вун хвашкелди, Пешапай!
Зи тIвар Кишпир-Уьзуьр я.
Кьуд патахъай ванзава:
Ви машгьурвал пара я.
Бюрократдиз кIанзава
Къаз вахъ галаз араяр».

Рази хъана Пешапай.
Фикирна: «Гъи сеферда
Жагъида мад вижевай
Ихьтин улам-тегьер заз?!»

Ацукъна ам машинда –
Виридалай кьилинда.
Машинрин цIиргъ цIуьхт хъана.
Милицаяр йихт хъана.

7.

Гъазур жезвай Бюрократ
Пешапайдин гуьруьшдиз.
Авай адахъ виш наград
Къизилдинни гимишдин.

Вилик алгъур хъанвай хур
Агъурвилик наградрин.
Вичи вичиз ганвайбур
Тир капарин баядрик.

Садбур ганвай – пландай
Самур кьулухъ элкьурдай,
Шалбуз дагъдин къакъанда
ЦIийи са гьуьл туькIурдай.

Садбур – ана кутунай
Тум къизилдин булугърин,
Анал хкаж авунай
Там нефтIадин буругърин.

Садбур ганвай, хурудал
Чка ама, лагъана.
Къайда тиртIа, далудал
АлкIурдай мад ацIана.

Ава адахъ ниятар
ЦIийи къарар чукIурдай:
Хур ацIайла, наградар
Далу тирвал алкIурдай.

(Къарар анихъ акъвазрай –
Самур кьуьлухъ элкъвенач,
Шалбуз дагъдин дарвазра
ЦIийи вирни туькIвенач.

Гъуьле, татай арадал,
Битмиш хъанач балугъар.
Де къванерин харадал
Хкаж женни буругъар?)

ЭчІягъзавай юмшагъдиз
Ам хиялри ахвар гвай.
Бирдан кІвализ кѳучагъдиз
Гъахъна чавуш хабар гваз:

«– Эй чи чІехи Бюрократ,
Сагъ хѳурай вун датІана,
Тамамарна ви мурад –
Пешапай вич хкана!

Ихтияр це, аямдин
Кѳенер гѳиле авай кас,
Рак ачухдай икрамдиз
Кѳе ви патав атайдаз».

«– Буюр! Буюр! Ачуха!» –
Адан чина хвеш авай...
Гвачиз дамах артухан,
Гъахъна кІвализ Пешапай.

Адак хѳуѳруѳн акатна
Акур чІавуз Бюрократ:
«Им гѳикІ хъана акѳатна
Яшайишдин кѳуѳруѳкрай?! –

ЦІиб хъиз кѳеѳІил генгешди
ЦІарѳІар гузва, ваѳра хъиз.
Кѳекѳведайла пелешдиз,
Пай-пай гузва, яѳра хъиз.

Пагъ, раѳІамар! – чпелай
Жеч яѳІубур гѳайвандихъ –
Белки, ятІа спелар
Дережадиз кѳакъан тир?..»

Вичи авур хиялни
Хѳуѳруѳн винел такѳудна,
Пешапайди – кѳегъалди –
И гъалдай кѳил акѳудна:

Салам гана адетдин,
Гѳил вугана – тІарамна,
Лезги чилин гѳуѳрметдин
Мярекатар тамамна.

Рахаз течир зигъиндай
Бюрократди секиндив
Чар акѳудна жибиндай
Ва ам кІелна четиндив:

«– Вун хвашкалди, Пешапай,
Атай яргъал рекъерай!
Ви хилери, пеш алай,
Гѳурай булдив бегъерар!

Гуѳзел хѳуй Марс – ви ватан,
Генг хѳуй адан майданар.
Бахтавар ва авадан
Хѳурай анин инсанар!

Тухудалди, азиз кас,
Чи важиблу суѳгъбетар,
Заз кІанзава ийиз ваз
Гзаѳ чІехи гѳуѳрметар».

Ахпа ада маса чар
Чапла хилай акѳудна,
ГалкІиз-галкІиз са-са ѳІар
КІелна, нерив агудна:

«– Гила илиѳ, мугъман зи,
Багъдив – гѳвечІи суѳрет я
Ам зи чІехи ватандин.
Зи суѳра – ваз лезет я!»

Багъдив абур экъечІна:
Суѳрадиз я майданар!
Капар ягъиз эгечІна
КІватІ хъанвай кѳван мугъманар.

«Гъурра!» гур я жергейрин
Дасмалчийрин агъдабан:
«Бюрократар уълквейрин,
Сад яз, яру ягъ далдам!»

Бюрократди, гуълуьтдин
Хиле туна гъил вичин,
Чар акъудна, пИтI-пИтIдив
КIелна, тик къаз къил вичин:

«– Им пИпI я зи ватандин,
Дехънен за ваз лагъайвал.
Ачухда за мугъмандиз
Суфра галай-галайвал:

И куър, къизил балугъар
Самур вацIун девлет я.
И кIерецар, фундугъар
Битмишайди Лечет я.

И чуъхверар, ичер и
Я Ахцегърин багъларай.
И биргендар гьерер тир
Хкай чи Шагъ дагъларай.

И чIем, ниси, къаймахар
Гайиди чаз СтIур я.
И виртIедин булахар
Авай чка Цмур я.

И ципицIар – КцIарай,
ЦИйи Макъай – афнияр.
И шуърбетар къапара
Цайиди чаз Огни я...»

КIелна ада яргъалди
(Ахцукънавай мугъманар,
Суфра ийиз ибалди,
Ийиз хукар заламар).

Пешапайдиз, сир къуна,
Авур чIавуз веревирд,
ГъикI жезватIа чир хъана
Чилин девлет мемекъуртI.

Фикирна: «И девлет-вар,
Столрин тIем такакъдай,
Сагъ са йисан муъгълетда
Лезгистандиз акъакъдай».

Бюрократди жибиндай
Акъудиз мад кIелзавай...
Пешапайдин зигъинда
Бул фикирри гелзавай:

«И девлетар, няметар
ГъикI за элдив ахгакърин,
Сагъ хъжервал адетар –
Бине гуъзел ахлакърин? –

Хайи чилин завалдин
Вилик пад къаз регъят я
Камалдивни амалдив –
Шарвилидин меслят я.

Гъикъван яб гун барбидиз
Бюрократдин датIана?..»
Бирдан адан бейнидиз
Хъсан фикир атана.

Къелемни чар къачуна,
Къхъинариз эгечIна...
Бюрократ, къваз тавуна,
Маса чар гваз экъечIна:

«– И девлет и суфрадал
Гъизвайбур зи хваяр я.
Атана чеб бубадал,
Гъар сад лекърез ухшар я.

Ингъе абур – девлер чи,
Чебни гъакъван дугъри я:
Браконьер, им – Алверчи,
Им – Темпел, им – Угъри я.

Заз кІанзава дадмишай
ТІуън-хъунар ваз хъун гъалал,
На Марсдин буш уъруъшар
Зи рухвайриз гун патал.

Рухвайри – вун килигда –
Африкадиз куъмек яз
Марсдал АЭС эцигда –
Ви разивал герек я.

Им алемрин тарихда
Тахъай хътин кар жеда.
Несилри чи тарифда,
Мецерал чи тІвар жеда...»

Тух тахъанвай суъгъбетиз
Бюрократди, дакІурна,
Вилер, жаваб гуъзетиз,
Пешапайдал алкІурна.

Пешапайди къасухдай
Бюрократдин гъил къуна,
Адан хурун къултухда
Чинеба са чар туна.

Ва лагъана: «– Рази я
АЭС Марсдал хъунухъал,
Африкадиз цицІи яз
Ада куъмек гунугал.

Амма са шартІ ава заз:
Неинки са АЭС-див –
ЧІагурун Марс, багъа заз,
Гуъзелвилине нефесдив.

Герек, анал инсанри
Кутан багълар, яйлахар,
Юкъвал гегъенш майданрин
Чар-гъавизар, булахар.

Герек, чІехи багълара
Ични чуъхвер гзаф жен,
Чуълда, рехи дагълара
Малар, хипер гзаф жен.

Герек, бес жен виридаз,
ЧІехидазни гъвечІидаз:
Емишарни майваяр,
Якни, чІемни какаяр,

Некни, мегъни, мукашни,
Алугани, лавашни,
Къагъве, чайни, шекерни,
Куърни, виртни ва хъверни...

Амма лезги чилерал
Гзаф ама кІвалахар:
Къуру хъанва хуърера
Берекатдин чІварахар.

Гъавиляй зи меслят я:
Сифте лезги уълкведа
Вири къуд пад са къатда
Тван девлетрин лепеда.

Чилин девлет инсанрин
Гъатай чІавуз тарифда,
Марсдин ачух майданриз
Атун за квез теклифда».

Бюрократдин къатІунар
Гъич деринриз физвачир:
Гъи саягъда рахунар
ДавамдатІа чизвачир.

Вердиш хъанвай жуъреда
Хъана тадиз къекъвез ам
Жибинрани чекмеда,
Жаваб жагъур тежез ам.

Кишпир-Уъзуър агатна
Гена япув, хух ийиз:
«– Ви рикІелай алатна
Къултухдиз гъил сух ийиз».

Гъил вегъена къултухдиз:
Чар ава – кар туькІвенва!
Чизвачир хъи язухдиз –
Пешапайди кхъенва!

Дамах аваз къилихда,
ЭгечІна чар кІел ийиз,
Вичиз течиз, тарихдал
Квахъ тийидай гел ийиз:

«– Зун рейсад я кІевелай
Галаз ви дуъз фикирдихъ:
КІанда лезги чилелай
Пас алудна шийирдин.

Заз чида: зи веледар,
Чпин нефсер акъажиз,
Чилни чилин няметар
Ава чпиз тарашиз.

Заз чида: зи везирри,
Муънуьгъри хъиз тІеквенра,
Незва девлет лезгийрин
Чпиз къилди туьквенрай.

Зазни – жуваз течизни –
Ава махсус туьквенар.
Гъар са лезги хуьруьзни
Жен гъахътинбур декІена.

Ахътин вахтар хъанва хъи,
Жемят кашал гъанва хъи.

Гатфарихъди багълари
Цуьквер тІимил гъиз ава,
Зул атайла, тарари
Бегъер тІимил гъиз ава.
Талайрани мезрейра
Къуьлер тІимил жез ава.
Сува, дагъдин гуьнейра
Хипер тІимил жез ава.

ТІимил хъанва майваяр,
КІвалин къушар, какаяр,
НикІер, тамар, ничхирар,
Рамагарни нехирар,
Уъзуьмлухар, къурухар,
ВацІар, вирер, балугъар,
Якни, чІемни, мукашни,
ВиртІни, куьрни, бузбашни...

Де чакай ни лагъана:
Куьз ихътин вахт атана?

Зун я сифте нагъахъди,
Гайи чІуру тербия
Къуд лутудиз нафакъ тир,
Ийиз къуру барбияр.

БатІул я куьн, рухваяр!
БатІул я куьн, везирар!
Куьн – къекъведай чухваяр!
Куьн – гъарамдин есирар!

Гъавиляй – зи буйругъ я:
Титан садни къуллугъдал
Заз яб гайи везирар –
Къуй хуьз фирай нехирар!

Ракъура зи рухваяр:
Я эгъуьниз шахтаяр,
Я там атІур чкадиз,
Теам чириз гъаядин!

КІватІнавай къван девлетар
Чна кІвале тІеквенра
Ва авай къван няметар
Чи хсуси туьквенра
Пай ая гъар убадиз
Куьрединни Къубадин!

За гайи и буйругъар,
Тавуна гъич шулугъар,
Акъуд килин газетдиз –
КІелрай элди лезетдив!

Хъурай киле уьлкведин
Шарвилидин жуьредин
Намус рикІе авайди,
Къил акъулдив ацІайди!

Халкъдин халис рухвайри
Хуьрай чил чи бубайрин!

Гъа чІавуз чи Лезгистан
Жеда варлу, баркаван
Ва цуьк ийиз эгечІда...
Зун пенсидиз экъечІда...»

ИкІ Бюрократ кис хъана:
Чар фад куьтягъ куьз хъана?

Бирдан къакъан къавахдай
Адан килин къабахдал
Тенкъ вегъена фазанди,
Эвер гунин лишан хъиз.

Яргъал чІугур капари
Ван чукІурна цавариз.

Къезни а ван хъанани?
Ша, кап ягъин чнани!

8.

Гъа инал за ихтилат –
Я таб туш, я гъакъикъат –
Ийидай тамам.
Амма ама къез талгъай
Къве гаф: гъинай Пешапай
Ва вуж ятІа ам.

Ам гъа викІегъ гада тир,
Марсдилай ваъ, бала тир
Шагъ дагъдин къакъан,
Гъатай четин рекъера,
Шарвилидиз эверай,
Хуьх, лугъуз, ватан.

Амай крар санбар яз
Къез виридаз ашкар я
Гададин викІегъ:
Пешапайдин алаз тІвар
Бюрократдиз къуна кар
ЦІай аваз рикІе.

Гъа михъи цІай себеб яз,
Баркаванвал мешреб я
Мад лезги чилин,
Адетар дегъ замандин
Ихлифзава ватандиз
Дун алаз къенин.

Машгъур хъанва хуьрера,
Эзбер жезва рикІера
Пешапайдин тІвар.
Амма дуьз тІвар санани
Чизвач адан, садани
Я къазвач хабар.

Гъар са хуъруън берекат
Къалурун заз туш регъят
Шиирда, гъелбет.
Халкъдин вичин манидив,
Багъишнавай багъридиз,
Куътягда суъгъбет:

«На чуъллерал,
Чи никІерал,
Чи багъларал,
Чи саларал
Чан хкана, Пешапай!
Чи хуърериз,
Чи кІвалериз
Мад манидин,
Шад манидин
Ван хкана, Пешапай!

Герек чІавуз,
Зегъем юкъуз
Бегъеррал вун
Къезил гатун
Къвал яз къвада, Пешапай!
Серин юкъуз,
Рагъ хъана куз,
Буна чилел,
Тийиз энгел,
Нурар цада, Пешапай!

Лезги чилин
Багъри хцин –
Кар къени тир
Шарвилидин
Нуъсрет алай Пешапай!
Ви гъил хкІур,
Ви вил хкІур,
Рагарални,
Къумарални
Девлет ала, Пешапай!

Гва чав ви рикІ,
Тежер гъарикІ:
Чилел абур,
Тежедай чІур,
Гъида чна, Пешапай!
Ви жаванвал,
Баркаванвал,
Тийиз пузмиш,
Йисара виш
Хуъда чна, Пешапай!

1989

ТУБА, ВА Я РУЪГЪДИН ПОЭМА

Сонетринни гъезелрин таж

1.

За руъгъдикай фикирзава... Худа, за Ваз зикирзава:
Мягъкем ая виждандал зун
и уъмуърдин зинданда зун.
Гъахъсузвилин къурбанд я зун
гъурбат хъанвай ватанда зун.
Зи бахтунни таъхирзава, зи умудрин эхирзава.

Къакъатнава тедбир завай,
ажугъди рикІ кегъкирзава:
Зидвилерин тІурфанда зун,
къитвилерин лакъанда зун.
Гуж гъилевай такІандан зун
тефейвиляй кІалхаддай зун
Зи гъетрен экв кІевирзава,
мурад рикІе шуъткъуързава.

Худа, тек са Валай гъейри,
хиял тахъай муътІуъгъ жери
Зун магълубмир са уътери касдин вилик акъул къери –
Акъудрай мефтІ, атІурай мез,
акъалжрай зал ракъун къефес,

Амма хуьх зи виждандин диб
чIур тежервал руьгъдин тартиб;
Тамамдаказ хьанваз гъалиб
гъисабдайвал за зи таъсиб,
Руьхъ ая чи чандин къефес,
эзмишзавай зи руьгъ-нефес.

2.

Руьхъ ая зи чандин къефес,
эзмишзавай зи руьгъ-нефес.
Валай гъейри, низ акуй бес
къирмишзавай зи руьгъ-нефес?

Гъилер-кIвачер – вири беден –
гуя хьанва дерин уьлен,
Садавайни чара тежез, уьдмишзавай зи руьгъ-нефес.

Гагъ и беден жада къузгъун,
хъана азгъун, ийиз чапхун
Са Ви нурдиз, течир эвез,
алхишзавай зи руьгъ-нефес.

Низ ачухин, низ къалурун, нив агудин, нив рахурин
Эверай ван садаз текъвез дартмишзавай
зи руьгъ-нефес?!

Дуьньядикай хъана ялгъуз,
гъарарат я физ кIанз цавуз
Ви патав къвер гурар серес къанмишзавай
зи руьгъ-нефес.

Анжах са Вун ава зи ван яргъарайни жадай аян:
Хъия секин, хкваш гелез
къалхмишзавай зи руьгъ-нефес.

ИчIи ая, Худа, и къаб – кIарабринни якIун акъраб,
Къалп ийизвай зи чIал, зи мез,
дегишзавай зи руьгъ-нефес.

3.

Къалп ийизвай зи чIал, зи мез,
дегишзавай зи руьгъ-нефес
Алукънава вахтар четин. Легъзе къванни амач секин.
Къвазна хивел шумуд рекъин,
алама зун яз къве рикIин,
Фидай са рехъ хкъягъ тежез, хкъягъайда табиз кичIез.

Сегъер яни гъазурди къвез ва я мукъва я югъ йифез?
Гъи вахт ятIа чирдай мумкин
гун тийизвай нинди я кин?
Вири авай захъ: руьгъ эркин,
яшайишдин михъи-чиркин
Алцум ийир рикIин терез, гъавалувал,
къаст ва гъевес.

Квадарна за авай вири... Жува халкъай ягъна гери.
Ви вилик зун хъана игри,
хуьз тахъана гуьгъуьл дугъри.
Зун емиш я вахтсуз ктIай,
жуван цилни авунвай зай.

РикIе амай къве гаф михъи Ваз
ачухиз заз чизмач хъи!
Белки, им Ви къаст я чIехи – зун гъазур я ийиз эхи.
Зун Ви вилик тахсирзава, къахчу гайи уьмуьр завай.

4.

Зун Ви вилик тахсирзава,
къахчу гайи уьмуьр завай,
Чара ая девирдивай, чара ая девир завай.

Цав къакъан я, чил я кIеви, цав агъу я, чил я иви.
Гъакъикъатдихъ зун фирдавай
къвахъзава фир-тефир завай.

Накъан луту, накъан угъри –
пайгъамбарар хъанва вири.
Гуъзет ийиз хийир завай, тІалабзава шийир завай.

Къенин югъни пакадин югъ абуруз я марфадин бугъ,
Чуънуьхзава фикир завай – Вуна гайи ивир завай.

Вуна цайи гъая рикІиз хуъз хъанач хъи завай михъиз,
Хуъз хъанач хъи а цІир завай,
жаза къерех мийир завай.

Зун дагъардиз аватнава, дагъардин кІан хкатнава,
Къаранлухди гъир-гъирзава,
хъжедач мад жингъир завай.

Амма куъмек хце На заз зи гунагъар Ваз хиве къаз...
Бес ни зи сив кІевирзава? ЗатІни жезвач есир завай.

5.

Бес ни зи сив кІевирзава?
ЗатІни жезвач есир завай,
Чин квахънавай инсандивай,
дин квахънавай инсандивай.
Хъанвай касдин имандивай вуч
хъжеда виждандивай?
Амма зи руъгъ кендирдава,
ада зун Вахъ элкъуързава.

Чизва адаз (На чирзава):
са На умуд куъкІуързава
Гъар са руъгъда зиндандавай,
хайи чилел ватандивай
Къакъатнавай – яландавай,
ямандавай, тапандавай,
Руъгъ авай къаб чкІирзавай,
вичин жуъре туъкІуързавай.

Руъгъдиз чизва... Амма беден,
мефтІ ва иви жеда кетен:
Къаз такъуна руъгъдин елкен,
гъалчиз тада чпел кемен –
КичІевилин куъруъ къве мез,
угърашвилин яргъи мерез.

Зи бедендин жаллатІри пис авурвилай
зи мез лал-кис,
Тежервилай авайвал дуъз къалуриз
Ваз зи руъгъдин гъисс.
Вилер хъуъррез, рикІ ава шез:
са дуъзвал гвай акван терез?

6.

Вилер хъуъррез, рикІ ава шез:
са дуъзвал гвай акван терез?
Тек са терез ава серес –
Ви къастунин дуван-терез.

Амма чилел хъайиди туш, я садрани жериди туш
Веъиз жери вичин хилез намус, гъая, виждан терез.

Зи руъгъдавай хиялрал пак
зи акъулди гъизва къе шак,
Гъакъикъатдихъ ава къекъвез –
яргъава Ви къакъан терез.

Агакъдалди терездив Ви, гуъзетиз зун гъерездивди,
Гъазур ятІа, къарай текъвез,
шумудни са тапан терез.

Амма гагъ: гъар инсан патал,
гъар инсандин виждан патал
Я лугъуда, хъсан терез бубайрин чил, ватан – терез.

Ватандини гъакъикъатдиз килигда хъи мишекъатдиз.
Ийизвай заз аян терез Ви терез я – масан терез.

Заз аквазва, заз хабар я, Ватандизни са гафар я:
Як алцумдай къапан-терез –
гъахъ алцумдай мизан терез.

7.

Як алцумдай къапан-терез –
гъахъ алцумдай мизан терез
Хъанва чилел, хайи чилел, зулуматди кайи чилел.
Авахъна са зулумдин фел, экъечІзава маса буъвел,
Къел вегъейла цІийи хирез,
тІа я куъгъне хъайи хирез.

Авач хъи са инсанперес къачуз жери вичин хивез
Ви мурадар чилин винел тамамарун, тийиз энгел.
Амма Ви тІвар алаз мецел гъасилдайбур гафарин сел
Гзаф ава, гъар гъахълу мез ийиз басмиш, ийиз тентес.

Ви лукІарин жергейрал генг агъавалун патал я женг
Гъукумдаррин, тежедай ленг, амма вири ийидай денг:
Пак гъакъикъат есирзава, кІани патахъ къекъуързава.

Агъзуррикай са лукІ я зун, зи рикІ
михъиз хъанва къазун:
Багъабуру чпин руфун, заз хиве къаз фуни къафун,
Сада зи руъгъ кфирзава, сада цІийиз туъхкІуързава.

8.

Сада зи руъгъ кфирзава, сада цІийиз туъхкІуързава,
Сада зи руъгъ акъадзава, сада адак ктадзава.
Сада зи руъгъ пад-падзава... БарбатІзава. ХкатІзава.
Сада зи руъгъ куъцІуързава, адал залан лепирзава.

Ви нурди экв хъичирзавай квахънава хъи
жигъир завай,
Жув жувакай зун катзава, зун такъатдай аватзава.
Вучиз яргъаз алатзава, агакъ тийиз къакъатзава
Азиятрин эхир завай, Ви майилдин четир завай?

Ви мидаим чатун цІа гъим (ва я гъи руъгъ)
хъанач лигим –
Ам дуънъяда жада етим, гвачир регъим,
таквар регъим.
Гъар жаллатІдин къанлу пацал
тини жада адакай кал.

Зун гъакІ хъана. Ялгъузвиле: беден –
руъгъдин фана желе.
Къе заз руъгъни адан къеле тваз кІанзава
са Ви гъиле:
Худа, хъуй зун аманат Вал, заз гунагъар ая гъалал.

9.

Худа, хъуй зун аманат Вал, заз гунагъар ая гъалал.
АтІудайвал зи руъгъдин тІал заз гунагъар ая гъалал.

Гунагърик къил кутуна за, чизни течиз авуна за.
Лугъуз тежез къазва зи чІал: заз гунагъар ая гъалал.

Амма руъгъда гунагъкар зи ама къуд гаф гзаф зизи,
Кузва къе зун гъа къудан цІал:
«Заз гунагъар ая гъалал».

И гафара гъижран ава, жува жуван дуван ава,
Умуд ава тежер бейгъал. Заз гунагъар ая гъалал.

Заз чизва, Ваз къвезва зи ван.
Хъанва зи руъгъ къумлух яван.
Эцигнава за тІвар адал «Заз-гунагъар-ая-гъалал».

А къумлухдал, хъанвай етим,
беден лугъур цаз алай сим
Алчуд хъанва, ийиз шанкІал
«Заз гунагъар ая гъалал».

Акъуда На цацарай руъгъ, ахцІура пак нурарай руъгъ.
Хутах зи руъгъ аби цавал, заз гунагъар ая гъалал.

14.

Галукъайдаз чилел батин Ви патав къвез жеда четин –
ХъайитІани зи руьгъ муьскІуьн,
пак рехъ атІун ая мумкин.

Багъри руьгъер цава, Аллагъ,
зи гъарайда ава, Аллагъ,
Чилел зи руьгъ-гъава, Аллагъ,
садаз къван хъуй дава, Аллагъ.

1991

ЯРАГЪ МЕГЪАМЕДАН ГЪАЗАВАТ

Драма

ИШТИРАКЗАВАЙБУР

Я р а г ъ М е г ѡ а м е д – Дагъустанда тарикъатдин
шейх, муршид.

Х а с - М е г ѡ а м е д – Ярагъ Мегъамедан талмиз.

А с л а н - х а н – Куьредин хан.

Г и м р и в и М у г ѡ а м а д (Г ѡ а з и - М а л л а) –
Дагъустандин сад лагъай имам.

Ж а м а л д и н.

Х а н - М е г ѡ а м е д.

Ш и х - Ш а б а н.

М у ъ р у ъ д а р.

Ф е к ѡ и я р.

Н у ъ к е р.

К ѡ а в а л а р.

А с к е р а р.

И м а м Ш а м и л а н х ѡ е н.

*Къиле физвай вакъиайри XIX лагъай асирдин 20-йисарин
эвелдилай эгечІна 30-йисарин эхирдал къведалди девир къазва.*

Сад лагъай шикил

*Айвансегъне³⁵. Явашдиз Ярагъ Мегъамед пайда жеда. Адан
гъиле чирагъ ава. Чирагъ зайифдиз кузва. ЦІун бицІи меци «хка-
дарзава».*

Я р а г ъ М е г ѡ а м е д

Я Аллагъ, вун сад я. Валай гъейри, мад

Аллагъ авач. Регъимни ви пара я.

Вири чида, аквада ваз ачухдиз,

Зи рикІевай гъалабани аян я.

³⁵ *Айвансегъне* – авторди икІ авансценадиз лугъузва.

Къе заз акур ахварин дуъз тедбирни
Анжах вав гва. Ви лукІранди – муътІуьгъ яз
Къабулун я ви къастуни гайивал.
(Инихъ-анихъ къекъведа.)

Адет тирвал, четин жеда рикІел хуъз
Акур ахвар вири галай-галайвал...
Къенин ахвар михъиз рикІел алама:
Рехъ авачир кІачІичІлұхдай физвай зун,
Вири къуд пад къунвай чІулав цифеди,
Тайин тушир заз зун гъиниз физвайтІа,
Къил какахъна зун къекъвезвай цифеда.
Амма вун зи рикІе авай, Сад Аллагъ!
Заз гъарайиз кІанзавай ваз: «Куъмек це!»
Амма зи мез къунвай, зи ван къуранвай.
Садлагъана зи виликай, чиликай
Пайгъамбардин пайдахдин ранг хъиченвай
Хважамжамдиз ухшар са зул хкечІна,
Йигиндаказ цавун аршдиз сух хъана.
Циф алахъна. Экуъ хъана тахъай хъиз.
Амма къуд пад баябан тир, ичІи тир.
Квадарна зи теспачавал хуш ванци
Алцифнавай цавай залди агакъай:
«Ингъе ви рехъ» – и пуд гаф я хъайиди.

*Ярагъ Мегъамедан гъиле авай чирагъ садлагъана къатида-
каз куькІевена туьхуьда. Са арадилай гъинай ятІани яргъай са ни
ятІани «Ла иллагу илла Ллагъ...» гафар лагъай хътин ван къведа.
Эфендндиз ам вичин тилмиз Хас-Мегъамедан ван тирди чир жеда.*

Хас-Мегъамед? Ван зериф я жавандин.
Аламат я: Куърдемирдай хтана
Гъафтедилай гзаф хъанва тилмиз зи.
Амма, чидач, гъа йикъалай къедалди
Я куьчедиз экъечІнач ам садрани,
Я къил чІугваз фенач вичин дустарал.
Жегъил итим – я фу бегъем нен тийиз,
Я йифериз ксун тийиз, кІвалева,
Ялгъузвиле дуъа ийиз, капІ ийиз...

За сифтедай фикирнай, ам хтайла:
Идаз, белки, кІелдай чІавуз гъилик зи
Хуш хъанатІа чи Куъредин шикилар,
Я тахъайтІа чи инсанрин къилихар,
Я туш, адаз свас хкъгъиз кІанзава
Чи патарин рушарикай – субай я...
Аквар гъалда, зи фикирар таб хъана.
ГъинвачтІани, ам хтанва патав зи,
Лугъуз тежез, амма рикІик са кар кваз.
Регъуъ ятІа, кичІе ятІа, вуч ятІа?
Къилел атай чІуру дуьшуьш авайтІа,
Заз талгъана ада ади тадачир.
Медресада ирид йисан муьгълетда
Чир хъанва заз ам хъсандиз. РикІ алай
Тилмиз тир зи, фагъум авай дерин тир.
Къуру чили марф хъвадайвал, чирвилер
Кужумдай тир ада къанихвилелди,
Амма гила, йисарилай, сир хъанва,
Суал хъанва зун паталди тилмиз зи...
Я туш, белки, зун жув къуьзуъ хъанватІа?
(Перде галай патахъ яб акалда.)

Къала, фена жува къванни хабар къан.
Жегъилдивай къуьзуъ касди хабар къун
Айиб жедач, хабар такъун айиб я.
(Эверда.)
Хас-Мегъамед!
(Жаваб жедач.)
Ксанва жал? Бажагъат.
Ван текъвер къван квел ятІани машгъул я.
(Пердедихъ гъил геляда.)

Перде ахъа жеда.

*ГъвечІи кІвал. Са пипІе Хас-Мегъамед ацукънава. Адан вилик
ахъа Къурган эцигнавай регъелар ква. Абурун патав куьсруьдал
алай чирагъдик цІай квачтІани, кІвале къацу тав алай экъ куь-
кІевена. КІвалин цІа авай дакІан къацІарал къайдадаваз эциг-
навай ктабар ала. Хас-Мегъамедаз вичин муаллим кІвализ гъа-
хъайдакай хабар авач. Ам вилер акъална ацукънава ва, яргъал ва
дерин хиялрик кваз, вилик-къулухъ галтад жезва. Ярагъ Мегъамед
вичин тилмиздиз мягътелвилелди килигиз акъвазда.*

Х а с - М е г ъ а м е д

*(цIу ягъайди хъиз, хиялрикай уях жеда ва
къудгъунна кIвачел къарагъда)*

Муаллим! Вун атанва хъи?.. Гъил къахчу,
Зи серсервал аквамир ваз тажуб яз.
Зун тухванвай ахварин хуш хиялди...

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

(айгъам кваз)

Заз аквазва ви ахварин хиялар,
Ахварай вун рахайвални ван хъана.
Жедачирни, къулай месик ксана,
АвунайтIа жуван ширин ахварар?

Х а с - М е г ъ а м е д

(вич гъахъариз)

Муаллим, зун... За... ГъикI лугъун?.. Муаллим...

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Гъан, гъикI хъана? Вун мез ачух инсан тир,
Гила чIалар галкIизва хъи?..

(Къекъведа.)

Ярагъдал

Хтайдалай гуьгъуьниз вун садрани
КIвалаяй санихъ фенач: кимел, куьчедиз.
ГъинвачтIани ви рикIик са кIвалах ква.
Лагъ, чуьнуьхмир, регъят жеда рикIиз ви.
Зи фикиррал алай цифни алатда.
*(Жаваб кIанз, Хас-Мгъамедан вилера
вилер атIумна акъвазда.)*

Х а с - М е г ъ а м е д

(вилер агъузна)

Эфенди, вун аяндар я, ариф я:
Ишара-затI галачизни, гъавурда
Акьуна вун...

(Вилер хкаж хъийида.)

Муаллим, ви зегъметар

Чехибур я зун паталди чIугур на.

И дуьньядал пуд бурж ала инсандал:

Сад – Халикъдин, садни диде-бубадин,
Муькуьдини – муаллимдин, тарс гайи.

Сад Аллагъди халкъда, диде-бубади
Инсан кIвачел акъалдарда, фу гуда,
Муаллимди рехъ къалурда инсандиз.
Гъайиф хъи, пуд буржуникай гъич садни
Вахкуз жедач инсандивай тамамдиз.
Аллагъдин бурж – ам чи вири уьмуьр я –
И дуьньяда, гъакIни атIа дуьньяда.
(Вилер къавуз килигиз веревирдер ийида.)
Зун авачир – амма халкъна Халикъди,
Заз руьгъ гана, къейидалай къулухъни
Амукъдай руьгъ, гъиссун патал буржар пак.
Икъван крар гъикI хъийида агакъар?..
Дидединни бубадин бурж... ГъикI лугъун?..
Къачун чна: са емишдин цил хъурай,
Ам акатна миян чилик – цIир гана,
ЦIириникай къелем хъана, тар хъана.
Цил терг хъана адай атай къелем-тар
Магърум хъанва бурж вахгунин кардикай.
А тарцивай хъжедайди тек сад я:
Вич акъатай хътин цилай атайбур
Галаз санал багъ яз, там яз сад хъунухъ,
Гъа саягъда тум давамун асирра.
«Тек тар тама тахъуй» – лезги мисални
Зи фикирдин тажвиле за хкъягъдай.
И мисалдин манани зи гафарин
Мана сад я, мисал гена дерин я.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

(Къил элягъиз, амалдарвилелди)

«Тама амай гагъда вакIаз буба лагъ», –
Чи лезтийрихъ ава ихътин мисални...
Давамара, ви гафар заз хуш хъанва.
Зи тилмиздал чIал хтунал шад я зун.

Х а с - М е г ъ а м е д

(муаллимдин гафар къатIун тавур хъиз)

Са дуьшуьшра цил вич гайи тарцивай
Гару яргъаз, яд чилериз акъудда,
Гъа чилелни экъечІа цил жедайвал.
Са багъманчи къведа, къелем хкудна,
Вичин багъда кутада ам, тахъайтІа
Маса тарцел ам кІалам яз илигда.
А къелемдихъ, яд чилинди тирвилай,
Гелкъведа ам къетІендиз ва хъсандиз...
Зунни гъакІ я. Диде-буба къакъатна,
Вилаятра къекъвераг яз гъатна зун,
Чирвилерихъ, камилвилихъ къаних яз,
Суракъ ийиз камалэгъли инсанар..
Ви тариф заз ван хъанай са шумудра
Шегъеррани, хуърерани рекъера.
Гару тухвай цил хъиз, зун и баркаван
Лезги чилел атун хъана, Ярагъдал.
Ви медреса – багъ, вунни зи багъманчи
Хъана. На, зун яд уълкведай тирвилай,
Авуна заз ирид йисуз къаюмвал,
Дидедални, бубавални авуна,
Фуни гана, ядни гана, партални,
Чирвилерни, къизилрилаи багъа тир,..
Муаллим!

(Ярагъ Мегъамедан вилик метІерал акъвазда.)

Ви вилик зи бурж чІехи я,
Ам вахгуз хъун са чІавузни мумкин туш...
Садлагъана икІ хабарсуз хтунихъ
Себеб-затІни авайди на къатІана.
А себеб за исятда ваз ахъайда,
Анжах заз на зи гафарал шак тагъун,
Ви ихтибар, ви ихтияр герек я.
(Муаллимдин кІвачериз теменар гуда.)

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Ваз жемир зи зарафатар рикІивай,
Вун заз жуван бала хъиз я, гъавилай
Авурди я зарафатни. Къарагъ кван.
(Хас-Мегъамед гъил къуна къарагъарда.)
Ахъая кван рикІе авай сирерни.

Х а с - М е г ъ а м е д
(руьгъ акатнаваз)

Муаллим, зун ви медреса куьтягъна
Хъфейдалай къулухъ гзаф чкайриз
Мугъман хъана. Эхирни зун акъатна
Куърдемирдиз, шейх Исмаил авайниз.
ЧІехи шейх я, халкъдин даях, дава я,
Гъакъикъатдин хазинадин куьлег я.
Иранви яз, Куърдемирдиз атана,
Чи патара – Дагъустанда, Ширванда
Икъван гагъда райж тушир илимар
Гузва ада бажарагълу инсанриз,
Илим ваъ гъа – керемат я. Бухарви
Багъаудин Накъшбендиди къил кутур
КІватІалдикай я ам камил суфийрин,
Илимдин тІвар тарикъат я куьрелди,
Амма адан аламатар зурба я.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Тарикъат – им араб чІалал рехъ-хвал я,
Амма ам вуч икъван сирлу илим хъуй?

Х а с - М е г ъ а м е д

Кар гъанава. Ам завай ваз гафарал
Лугъуз жедач. Адалайни къилинди,
Шейхди вичи нуьсрет гунуг лазим я.
Малум тушир чирвилерин куьлегар
Вав вугудай ихтиярни гъадав гва.
Дуьз лагъайтІа, шейх Исмаил рнкІивай
Гъейран я ви бажарагъдал, акъулдал.
Адаз ви тІвар залайни фад таниш тир.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Ам Ирандай яни?.. Эхъ, на лагъанай...
(Вичи вичик веривирд ийидай саягъда.)
Аламат я, къариблукдиз атана –
Вични гъихътин?! – хашпересрин гъилик квай
И патара малум тушир илимар

ЧукІурзава касди халкъдин арада...
(Хас-Мегъамедан вилериз килигиз.)
Вунни гъада ракъурнаваз тахъурай?

Х а с - М е г ъ а м е д
(са геренда жаваб гуз тежез амукъда.
Вич вичивай квахънаваз)

Зун ви патав гъайиди зи буржи я.
Ваъ, ваъ. Зун жув атайди я, муаллим.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Амма вун зи гъавурдани дуъз акъукъ.
Чида ни вуж ракъурнатІа Аллагъдиз.
Мусурманар Урусатдин пацук хъун –
Ам зи тІални, ам ви тІални, чи тІал я.
Амма за ваз инал гайи суалдин
Дувул ава гъакъикъатда гъейри тир.
Са мусурман гъукуматди атана
Маса гъахътин мусурманрин уълкведал
Гужуналди, зуруналди пац вегъин,
Адан халкъдал мусибатар илитІун –
Им кар яни къабул ийир Аллагъди?
Гъайиф, амма чи тарихда тІимил туш
Дин-имандин стхайри чаз къур гужар.
Лугъун чна, Туъркия хъуй, Иран хъуй:
Стха лугъуз, чи ивиар хъваз хъана,
Гъажи-Давуд хътин зурба динэгъли,
Зурба сардар, камалэгъли алцурна,
Къариблукхдиз акъудна туърк стхайри,
Вични гъиниз? – Яргъал Къубрус-атІадал.
Исятда за фикирзава: Исмаил
Мад са цІийи къал-къил гъатун паталди
Ракъурнава Иран-шагъди Ширвандиз.
Дегиш жедай кар авани: урусрин
Къармахдикай хкудна чун, гуъгъуънлай
Са диндаллай уълкведи къуъл хгайла?

Х а с - М е г ъ а м е д
(Фикирлу яз)

Валлагъ, икъван деринриз зун гъахъначир.
Белки, гъа шейх Исмаила вичини
Ихътин крар тупІалайна бажагъат.
Амма за ваз, муаллим, лап рикІивай,
Ви тІварцІелди къинни къуна, лугъуда:
Шейх Исмаил – михъи кас я къадарсуз,
Худадин лукІ яз, ада Сад Аллагъдин
Къаст я къиле тухузвайди чилерал,
Ада гузвай, ваз течидай илимни
Инсаф атІай пачагъарни гъакимар
Сад Аллагъди къалай рекъел хкидай
Чирвилерив, керематрив ацІанва.
(Вилера са гъихътин ятІани тІалабун,
минет авай хъиз муаллимдин вилериз килигда.)

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Ваз гила зун Куърдемирдиз атана
КІанзавани?

Х а с - М е г ъ а м е д

Эхъ, муаллим. Аллагъдиз
Аквазва зи рикІ. Вазни ам аян я.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д
(фена кІвалин са пата авай чарнайдал ацукъда.
Секиндиз, умундиз.)

Зи уъмуърдин йикъар-йифер ктабрин
Чарарани, цІарарани, гъарфара
Алциф хъана, Къулан вацІ хъиз Гъезерда.
Чирвилерин сагъиб хъана, ятІани
Чирвилерихъ зи къанихвал элекънач.
Агъил хъана, къуъзуъвилини куъпдикни
Акатдай вахт алукуъзава атана.
Къедалди заз са дерт авай: зи яшда
Чирвилерихъ къаних хъана амукуън
Са гъунар туш. А чирвилер иливиз
Алакъ хъувун, абурун гур гъуълелай
Акъулдин дег гъал хъийиз хъун герек я,
Амма за ваз лугъун хъи, Хас-Мегъамед:

Гъи жуьредин хъайитІани къанихвал, –
Яман затІ я. Ам азар я, уьзуьр я.
Ви гафари, чирвилери сирлу тир
Тухузва зи темягъ, чпел чІугвазва,
Заз акІ я хъи, зун чІем хцай чирагъ я,
КІанзамайди я адак цІай куькІуьрун.

Х а с - М е г њ а м е д
(хвеша хъанваз)

АкІ хъайила, вун захъ галаз къведа ман?!

Я р а г њ М е г њ а м е д
(къарагъда)

Мад вучда къван? Гъар касди вич уъмуьрда
Мукъвал-мукъвал цІийи хъувун лазим я:
Зазни – чІехи Сад Аллагъдин бендедиз –
Гунагъ жедач цІийи хъувун жува жув.
Заз къе йифиз ақунай са ахварни –
Цавуз фенвай са рехъ къацу тав алай,
Зун а рекъин хивел алай акъвазна...
Аквар гъалда, ахвар я ам алуькда.

Х а с - М е г њ а м е д

Хийирдиз хъуй чи пайгъамбар Юсуфан.

Къецелай кІекер рахадай ван къведа.

Я р а г њ М е г њ а м е д

Чиди йиф чІичІ авун хъана. Экуьнин
КапІ ийидай вахтни мукъвал атанва.
Къала, хъфин... МичІивиле ацукъна,
Ихтилатрин гъилияй чаз мичІ ақунач.
Гила къванни экв куькІуьр, Хас-Мегъамед,
Куьтять хъанва зи чирагъда авай чІем.
(Вичин гъилевай чирагъ къалурда.)

Х а с - М е г њ а м е д
(теспача яз)

Зун... Исятда. Акъваз, акъваз, муаллим.
(КъацІалай чирагъ къачуна, адаз цІай яда.)

Ма и чирагъ. МичІи язма дегълизда.

Ярагъ Мегъамед хъфида.

Перде агал жеда.

Къвед лагъай шикил

*Айвансегъне. Са патай са шумуд итим пайда жеда. Абур
Ярагъ Мегъамедахъ галаз Куьрдемирдиз Лезгистандин жуьреба-
жуьре хуьрерай атанвай фекъияр я.*

1 - ф е к њ и

Пара мублагъ чка я и Куьрдемир,
ЯтІани заз масан я чи Ярагъар.
Наз-няметар, имаратар чІаганвай
И патара аватІани ацІана,
Ина хъайи йисара рикІ акъатдай
Хайи хуьруьн уьруьшрихъни куьчейрихъ.

2 - ф е к њ и

Гила гъанва бахтуну ви, хвеша хъухъ.
Хъфизва чун. БалкІанарни гъазур я.

3 - ф е к њ и

Дуьз я, хайи хуьруьз хъфин гъурбатдай
ЧІехи бахт я. Гъадалайни чІехи бахт
Ганва къе чаз цавараллай Аллагъди.
Чи тарихда сад лугъудай сеферда
Лезгийрикай хъанва аш-шейх ал-муршид,
Руьгъдин рекъай Дагъустандин халкъариз
Регъбервалдай шейх хъанва чи куьреви.
Сад Аллагъдин чІехивилин кесердив
Къадай хътин чирвилерин иеси
Чи эфенди, чи муаллим Мегъамед
Хъунухъ чІехи бахт тушни бес чун патал
Вири къуд пад какахънавай вядеда,
И чалкечир, и чалпачух девирда?

4 - ф е к ъ и

Ангѣ, ангѣ ам вич инал хквезва,
Шейх Исмаил, Хас-Мегъамед къвалав гваз.

1- ф е к ъ и

Чи рикІелай фейи затІ-матІ авани?

2 - ф е к ъ и

Ваѣ. Заз чирвал, вири тирвал гъазур я.

3 - ф е к ъ и

Бес я, акъваз, къилав гумир мецериз,
Итимвилин заланвал хуѣх, кис хъана.

4 - ф е к ъ и

Чалай гзаф рахайди вун тушви къван?

3 - ф е к ъ и

Эхѣ, рахана. Амма нагъахѣ, артухан
Вуч лагъана? Сад ава хѣи: вижесуз
Са гаф лугъун къан тийидай, татугай.
Масад ава: рахай гафар дуѣзбур хѣун,
Якѣинбур хѣун.

(Вилер рекѣел алаз.)

Агакъзава, Секин хѣухѣ.

Фекѣяр, вилер Ярагѣ Мегъамед, шейх Исмаил ва Хас-Мегъамед кѣвезвай патал алаз, кис хъана акъвазда. Пудани атана «ас-салам алейкум» лугъуз, фекѣйриз гѣилер яда. Фекѣйри «ва-алейкум ас-салам» лугъуз саламар къада.

Я р а г ѣ М е г ѣ а м е д

(фекѣйриз)

Гѣан, куѣн рекѣе гѣатиз гъазур хъанвани,
Зи юлдашар?

Ф е к ѣ и я р

(са сивѣй)

Хъанва, хъанва, эфенди.

Х а с - М е г ѣ а м е д

(фекѣйриз)

Вучиз куѣне гъакІ эфенди лугъузва?
Шейх Мегъамед я ам. Гѣа икІ лагѣ куѣне.

Ф е к ѣ и й р и к а й с а д

Вердиш хъанвай жуѣре я ман. Вучда къван?

Ш е й х И с м а и л

(фекѣйриз)

Гила цІийи дережадив вердиш хѣухѣ
Играми шейх Мегъамедан. Куѣнени
Вердишара шейхдин тІварцІив амайбур.
Куѣн са гъакІан шагъидар туш тІвар гунин,
Хѣунухѣ лазим я куѣн шейхдин муѣруѣдар.
Куѣ шейхди квез чирда фана дуѣнѣядин
Гъакѣикѣатдай, гѣавадай кѣил акѣудиз.
Адаз яб це, ада лагѣай гафунал
Гаф эцигмир. Ам гѣилерал хкажа,
Ада куѣнни вичихѣ галаз хкажда.
Аллагѣдинни пайгѣамбардин виликни
Кѣияматда михѣи жеда чинар куѣ.
(Ярагѣ Мегъамедахѣ элкѣведа.)

Фекѣяр са кѣерехдив фена акъвазда.

Шейх Мегъамед, чилин вири крарихѣ
Эхир ава. Чи суѣгѣбетрин йисарни
Куѣтягѣ хъанва. Чирвилерин кукІушрив
Агакѣна вун – устадвилив регѣбердин.
Шумудни са агѣзур сефер Аллагѣдиз
Зикирзава, шукурзава – ада заз
Авур чІехи хѣсанвиляй, регѣимдай.
«Вуч хѣсанвал?» лагѣайтІа, зи жаваб я:
Зулжалалди вун хѣтин кас туѣшна зал,
Вун хѣтин пак, акѣул авай гѣуѣл хѣтин.
Мусурман халкѣ кеферпатан гавурри
ЛукІвиле тваз, чІуру рекѣел акѣудиз,
Тирикдикни эрекѣдик ам кутаз кІанз

Алахънавай девирда ви чирвилер
Дава жеда, дарман жеда дагъвийриз.
Чун Аллагъдин лукІар я, шейх Мегъамед,
Гавуррин лукІ хъунухъ чІехи гунагъ я.

Х а с - М е г ъ а м е д
(*Ярагъ Мегъамедаз*)

Шейх Исмаил гъахъ я. Адан мезгъебни
Инсан михъи ийирди я, муаллим.
И дуъньядин зидвилерни азият
Алуддайди я ам михъиз рикІелай,
Гудайди я чандиз руьгъдин азадвал,
Гуьзелвилини, дуьзгуьнвилини чешне я.
Накъшбендийрив ажеб къунва чпин тІвар –
Яни нехиш атІузвайбур. Абурун
Тарикъатдал – рекъел атай гъар са кас
Шикилчи я, Нехишчи я, Заргар я
Мусурманрин рикІеринни къилерин,
Дуъньяни тваз жедай кІани шикилда,
Сад Аллагъди эгер нуьсрет гайитІа...
Ви ватандин пузгъун шикил, муаллим,
Ви камалди, камилвили чІагуррай!

Я р а г ъ М е г ъ а м е д
(*Хас-Мегъамедаз*)

Буна заз мад лугъузвани «муаллим»?
Зи муаллим хъанва, чан хва, гила вун.
(*Зарафат кваз.*)
Эгер вун заз буржлу тиртІа гилалди,
Гила зун ваз буржлу хъанва, муаллим.
Санлай буржар къилерив къил хъанва чи.

Х а с - М е г ъ а м е д
(*рикІивай*)

Ваъ! Ваъ! Залай вун яшдизни чІехи я,
Гъам башдизни, камалдизни нуфуздиз.
Анжах вун зи муаллим я сифтегъан,
Зи патай ваз хъанатІа вуч хъсанвал –

Ам садрани вахгуз тежер буржуни
ГъвечІи пай я – ам акунай сагърай вун.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Вунни сагъ хъуй, Хас-Мегъамед, азиз хва.
Амма мискъал шак алачир муаллим –
Гъам зи, гъам ви – я камил шейх Исмаил,
Гъадан вилик чи буржар лап чІехи я.
(*Шейх Исмаилаз.*)

Играми шейх, чирвилерин куьлег чи,
Сагъ хъурай вун, кІвалер-йикъар къени хъуй,
Берекатар Сад Аллагъди артухрай...
(*Са ара гана давамарда.*)

Хас-Мегъамед шейхдизни за лагъанай,
Чем амачир чирагъдиз зун ухшар тир,
Амма гила чІем хцана цІай куькІуьр
Хъувунвайди хъиз ава зун. Зи руьгъдик
Лув ахкатна, гуя жегъил хъхъанва.
(*Къведазни.*)

Зулжалалди хуьрай куьн къвед, лувар зи.
Куь крарал Аллагъди нур хъичиррай...

Ш е й х И с м а и л

Ви крарни Сад Аллагъди къабулрай.
Амин.

Х а с - М е г ъ а м е д
Амин.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Рекъевайдаз рекъе хъун
Ярашугъ я. Де сагърай куьн пара къван.

*Пуд шейхдини гъилер хъияда, сада сад къужахра къуна
ахъайда.*

Х а с - М е г ъ а м е д

Хъсан рехъ хъуй ваз, муаллим!

Шейх Исмаил

Югъур хъуй!

*Ярагъ Мегъамедни фекъияр са патахъ, Шейх Исмаилни Хас-
Мегъамед муькуь патахъ хъфида.*

Перде ахъа жеда.

*Вини Ярагъ. Нянин бере. МискIундин патав гвай майдан.
Гзаф халкъ кIватI хъанва. Гъулгъула ава. Жемятдин вил шейх
Мегъамед атунал ала. Къуд-вад итимди са тIимил къерех хъана
веревирдер ийизва.*

И т и м р и н р а х у н а р

– Хак акъатай хвар хъиз ава дуьнья къе.
– Хак акъатай лам лагъайтIа, дуьз жеда.
– Дуьнья я ман: гъарда вичин кIарцIелай
Фагъумзавай, алцумзавай, куьззавай.
– ГъакIан къуру рахунар я. Я са гъахъ,
Я гъакъикъат жагъидач квез дуьньяда.
– Кесиб халкъдиз чида вичин гъакъикъат:
Пул авайдан, гъукум гвайдан лукI хъунухъ.
– АкI лугъумир, жеда ханар регъимлу.
Пул квайбурни жеда жумарт рикI авай.
– Хъун мумкин я. Амма и чи патара
Жери кар туш ахътинбур хъун лезгийрик.
– Жуван сив хуьх, стха. Мад гъич садрани
Хайи халкъдин синих мийир санални.
Санлай жуван халкъ ажуз яз гъисабдай
Гъа инсан вич ужузни я, алчахни.
Рахадай кас са вичикай рахурай, –
Сагъ халкъдикай рахун патал, тум кIанда.
– Хъана, бес я. ДатIана са рахунар
Гъикъван хъурай – киме, меле, регъвени?!
– Жедачни бес? Ажуз рикIер авайбур
Югъ-къандавай чи чилел бул хъайила?
Урусатди, йикъ лагъана бармакдик,
Къилин кукIаз са лапIашни хъивегъна,
Кутурла вун са яхулдин къамчидик,

Кисна эхун – квадрун тушни итимвал?
– Аси жемир, я хва, види кар хъанач!
Лезги хъанай, яхул хъанай – вуч ава?
Куьредин хан мусурмян я, масад туш,
Чун, лезгияр, мусурманар тушни бес?

*Халкъдик садлагъана юзуи акатда. Вири са патахъ килигиз
акъвазда.*

– Ингъе, къвезва. Шейх Мегъамед. Гъада ви
Суалризни гуда атIай жавабар.

*Куьредин хуьрерин фекъийрин юкъваваз шейх Мегъамед
къведа.*

Я р а г ъ М е г њ а м е д
(къил элягъиз)

Ас-саламу алейкум ва рагъметуллагуь
ва берекату.

Къуд пата лал рекъида.

Зй жемаат! Зи гунагъар гзаф я –
Аллагъдинни, пайгъамбардин виликни.
Икъван гагъда зун Аллагъдин къастарин,
Пайгъамбардин мураддин ва ниятрин
Гъатзавачнр лазим тирвал гъавурда,
Бес жезвачир деринвал заз. Гъакъикъат
Гила заз чир хъанва. За квез хиве къан:
За, малла яз, квевай закат къачунай,
Ам гъакъи яз ганай анжах фекъийриз.
Амма адак куь виридан пай хъунухъ
Лазим тирди чир хъана заз гуьгъуьнлай.
Закат – ам чи эменни я виридан,
Мусурмандин дуланажагъ хкаждай
Къуват я ам, берекатрин чешме я.
Гъукуматар, вилаятар, уьлквеяр
Шумудни сад элкъуьрнава женнетдин
Багъ-бустанриз гъунард и закатдин.
Чавайни гъакI авунайтIа жедай тир,
Авун хъанач, акъул хъанач ийидай.

Тахсирдилэй гъил къахчу зи, инсанар.
Зи мал-девлет, вуч аватІа – вири квез
Пай хъувунал рази я зун рикІивай.

Инсанрик гъулгъула акатда.

Р а х у н а р

– Аламат я! – гъихътнн чІехи фекъиди
Аллагъдинни пайгъамбардин мурадар
Хиве къазва чндач лугъуз дериндай.
– Халкъдин вилик гъи фекъиди, маллади
Мус ва гынал хиве къуна гунагъар?
– Хъайи кар туш!.. Амма гила эфенди
Илимрай мад хкаж хъанва къакъанриз,
ГъакІ малла ватъ, шейх Мегъамед хъанва ам.
– Шейх Мегъамед, Сад Аллагъди хуърай вун.
Вун хътин кас, чирвилерин дагъ хътин,
Гунагъкар я лугъун – хъсан кар жедач.
– Гунагъ квачир инсан жедач, чІехи шейх,
Вазни чна гъалалзава тахснрар.

Халкъдин арада разивилин кушкучар гъатда.

– Шейх Мегъамед, лап яргъарай атанвай
Чаз садазни малум тушир илимрин
Сагъиб хъанва вакай. Жечни гъавурдик
КутуртІа чун са жизви къван, мискъал къван.

И тІалабунал халкъни рази жеда

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Гъар илимдин хазинадин рақІарар
Чирвилерихъ къаних касди ахъайда.
За ваз, на заз ахъайдайди туш а рақ,
Гъарда жува ахъайдайди язва ам.
Гъикъван зурба хъайитІани муаллим,
Гъадавайни вичин хъсан тилмизриз
Ахъа жедач хазинадин рақІарар.
Муаллимди ийизвайди са кар я –

РақІарив къван агақъарун тилмизар.
Амма къенез фин паталди, тилмизрихъ
Чпихъ хъана қІанда рикІни алакъун.
Хазинадиз гъахъайлани, къилин кар –
Хуън я рикІин ва акъулдин михъивал.
За къачунвай цІийи илим, лугъун хъи,
Гъакъикъатдив агақъардай илим я.
Гъакъикъат им Алла;гъ Вич я, Зулжалал.
Гъикъван заз қІан хъайитІани, алакъдач
Хазинадин къенез тухуз квекай сад,
РақІарал къван гъизни, белки, четин я,
Куъз лагъайтІа, рақІаривай илимдин,
Руъгъдин, рикІин, акъулдинни камалдин
Дуъзвиливай, паквиливай тежер къван
Яргъа хъанва чи дередин жемаат.

Яд иличай хъиз секин жеда.

Вил вегъена садра куън квез килит қван,
Мусурман халкъ тІвар ала чал тайин тир,
Қардалди чун садни тушиз амазма,
Я хашпара, я бутперес хъанач чун,
Чаз са халкъ я лугъунни къе айиб я.
Жедачни бес, табий хъана гавурриз,
Жуван чилел лукІвал хиве къур чІавуз.
И лукІвилихъ галаз маса лукІвилер
Хиве къунва рехъ квахънавай инсанри:
Зинавилиз, ички хъуниз, тирякдиз
МуътІуъгъ хъанва рикІер гзаф инсанрин.
Хци буба, ваха стха маса гун,
ҚІвали магъле, магъледи хуър къацІуриз,
Хуъруъ вири вилаятдал леке гъун
Адет хъанва, жемаатдин арада
Садвал амач, пайи-паяр хъанва халкъ.
(Халкъдик юкъваз гъахъда. Жематди,
къве чкадал пай хъана, адаз рехъ гуда.
Юкъвал акъвазна, са гъиниз ятІани
килигиз давамарда.)
Мунафикъар, Аллагъ рикІе амачиз,

ЛукІвалзавай кѣуллугъризни пулариз,
 Гзаф хъанва, регъим-инсаф квадарна.
 Гъар са инсан куъхъ ятІани инанмиш
 Хъун лазим я. Эр кутадай пак са затІ
 Авачирдал инсан лагъай тІвар жедач.
 Чун паталди а пак затІар, лагъайтІа,
 Чи бубайрин кѣадим дин я, иман я,
 Ягъ-намус я, лишанар тир паквилин.
 Гъич са бенде мусурманни лукІ хъунухъ
 Вични гъейри кафирар тир халкъариз
 Чи имандин дувул атІуз кІанзавай –
 Им Аллагъди гъил кѣачудай кІвалах туш.
 Вич мусурман халкъдикай яз, кафиррин
 Гъукуматдиз кѣуллугъзавай инсанни
 Мусурман туш – гунагъкар я, хаин я.
 Куъз лагъайтІа, мусурманди Къуръандал,
 Шариатдал амал авун герек я,
 Амма гъейри дин гвай халкъдин гъукумдин
 Къилел-кІвачел элкѣвезвайда гужунал
 Вичин кІулал илитІнавай къанунриз
 Кѣуллугъзава – вичин хам хуън паталди.

(Ара гуда.)

Куъредин хан Аслан-хандиз фикир це:
 Вич мусурман я лугъуз, гъи вахтунда,
 Лагъ кван, хабар къунатІа куъ рикІикай.
 Ваъ, адаз куъ мусурманвал, шариат
 Герек авач. Урусатдиз кѣуллугъиз,
 Адан мурад чІехи чинер кѣачун я.
 (Чинер кѣачуз, чІуру жинер акатдай
 Фасикърикай вуна хуърай, я Аллагъ!)
 Вил вегъена килиг кван куън сад садаз,
 Килиг садра куън гъи йикъал гъанватІа.
 Текъинин са чара хъанва уъмуър куъ,
 Куън са кап фу патал, кѣуърнер агажна,
 НикІе, сала, чуълда, дагъда гъатнава.
 Дердийрик кваз, я Аллагъдин виликни
 Къевай буржи жезвач къилиз акъудиз,
 Я къазанмиш тежез фуни бес къадар,
 Куъ чин михъи жезвач вилик хзандин:

И гъал алаз Урусатдин пацук кваз
 Икъван гагъда куъне гайи кѣурбандар,
 Садакъаяр, эцигнавай гуъмбетар,
 Куъ некаягъар, куъ аялар, дуъаяр –
 ГъакІан кѣуру кѣугъунар я, уюнар,
 Абур садни кѣабулнавач Аллагъди.
 Азад, михъи, Къуръандин кѣаст кѣеневай
 Мусурманар хъана кІанда куън тамам.
*(Халкъдик гъулгъула акатзаваз акурла,
 ам гъилин ишарадалди секинарда.)*
 Зи илимдин хазинадив агакъун
 Паталди квез кІанда эвел мягъкем руъгъ.
 Хазинадихъ тухудай рехъ-тарикъат
 Яргъи жеда куън паталди, четинни.
 Яб тагана и дуънъядин фанадиз,
 Адан вири девлетдилай, малдилай,
 Лезетрилай, няметрилай темягъ гвай
 Гъил кѣачуна, дуъа ая Аллагъдиз,
 Шазда ая, зикир ая Аллагъдиз,
 Туба ая, хиве яхъ куъ гунагъар –
 ГъакІ азадвал гъиссда куъне, имандин
 Гуъелвални дуъзгуънвал квез аквада.
 Са куънкайни квез дарвал жеч гъа чІавуз,
 Берекатни жеда кІвале, гъуърметни,
 Чинни михъи жеда вилик Аллагъдин.
 Мусурмандив къунва анжах са лукІвал:
 Сад Аллагъдин лукІ хъун – им я азадвал.
 Гъар са чІавуз пак азадвал хуън патал
 Гъазаватдиз фин лазим я мусурман.
*(Вич сифтедай акъвазнавай къакъан
 чкадал хъфида.)*

*Халкъ санал кІватІ хъхъана, сад хъжеда.
 Жегъилри хенжелар шутхунда.*

1 - ж е г ъ и л

Шейх Мегъамед, гъазаватдиз эхъечІиз
 Гъазур я чун – авачиз туш гапурар.
(Гапур са къатІал къван акъудна хутада.)

2 - ж е г ь и л

Чун хътинбур Лезгистанда тIимил туш.
(Гапур са къатIал къван акъудна хутада.)

Михъиз мичIи жеда. Анжах са Ярагъ Мегъамедал къацу экв ала. Адан къамат ажайибдиз ва зурбаз аквазва.

Я р а г ь М е г ь а м е д

Куън буъркъуъ я, чан рухваяр... Мумкин я,
Лекъренбур хъиз хци хъунухъ вилер куъ.
Амма руьгьер буъркъуъ я куъ, члаф я.
Зи гафарин гъавурда куън акъунач.
Буъркъуъда гъикI рехъ къалурда буъркъуъдаз?
(Экуьнин юкъва аваз мискIиндин къенез
гъахъда ва анай цIай квай чирагъ гъаз экъечIда.)

Экв са жизни артух жеда. Инсанар, къах хъана, шейх Мегъамедаз килигзава. Ада вуч лугъудатIа акваз вил алаз акъвазнава.

Гапур яракъ туш яна сад рекъидай,
Ам сабурдин лишан я чаз аламай
Бубайрилай, чи намусдин лишан я.
Гапур – гапур жеда анжах намусдик
Хкуърайла нагъахъдиз са алчахди.
Дин хуъдайла, мусурмванвал хуъдайла,
Сад Аллагъдиз чи табийвал хуъдайла,
Гапуррикай яракъ жедач яд алай,
Эгер яракъ къунвай инсан тамамдиз
Мусурман яз тахъайтIа а дяведа.
Шариатдал амал ийиз, Къуръандин
Аятарни эзбер ийиз датIана,
Вахт-вахтунда кпIар ийиз, сивни хуъз,
Диндин шартIар къиле тухуз хъайитIа,
Мусурманар жеда квекай, рухваяр.
Мусурмандин гъиле авай тур-гапур
КIарасдикай хъайитIани – яракъ я,
Пак дяведа таъсиб хуъдай Аллагъдин.
Гъеле фад я квез гъазават рикIел гъун.

3 - ж е г ь и л

Мус чир жеда, ни лугъуда, хабарда
Мусурманар хъайиди чун тамамдиз?
Гъазаватдиз фидай вахт ни тайинда?

Я р а г ь М е г ь а м е д

Аллагъди зав агакъарда керемат,
Зани цада а хабар куъ япара,
Эгер квехъ ван къведай япар хъайитIа.

С е с е р

– Гила чун ви гъавурда дуъз акъазва.
– Квелей чна къил кутада, гатIунда?

Я р а г ь М е г ь а м е д

Йиф алукъна гъикъван вахт я? – Саданни
Атанач хъи рикIел са цIай-затI хъувун.
Ида мад куъ акъулдани мичIивал
Авайдакай лугъузва. Квез хъел къвемир.
МичIивиле экв куькIуьриз чира квез.

Инсанрик теспачавал акатда. Абуру тадиз-тадиз цIам-кIа-рас кIватIна майдандин юкъвал эцигда. Ярагъ Мегъамеда вичин гъилевай чирагъдикай цIамарик цIай кутада. А цIукай жегъилрини чпи гъазурай палдумриз цIай яда.

Перде агал жеда.

Пуд лагъай шикил

Айвансегъне. Са кIеретI жегъилар пайда жеда. Абура л женгери бармакар ва чергес-чухваяр ала. Юкъвара кIарасднн хенжелар ава. Абул Лезгистандин ва Дагъустандин хуърерай атанвайбур я. Абул шейх Ярагъ Мегъамедан муьруьдар я. Са пай муьруьдар «Гъазават! Гъазават!» гъарайиз-гъарайиз, алатна фида. Са шумуд муьруьд аламукъда.

1 - м у ь р у ь д

Куьредал звал акъалтнава...

2 - м у ь р у ь д

Куьре – гъич,
Санлай михъиз Дагъустанни ргъазва.

3 - м у ь р у ь д

Эхъ, ргазва. Ги́ла къ́везва чка́диз
Гъар са бенде – куъреви хъуй, яхул хъуй.
Чир хъ́жезва мусурманвал вуч ят́ла,
Гъар са карда килигзава Аллагъ́диз.

4 - м у ь р у ь д

Нин гъуна́р я? Чи мурши́ддин гъуна́р я,
Чи ч́ехи шейх Мегъамедан гъуна́р я.
Са капаш тир чун э́велда́й авайди.
Мурши́дди чаз, кьилди, гъил кьаз са-са́дан,
Т́елкьин ийиз, тари́кътда туна́й чун,
Гъихъ́тин пак ва дуъзгуъ́н рекъел э́цигна.
Гъикъ́ван чна чинеба́ни буъркьве́ба
Верди́шнай жу́в аза́двали́н са ц́еќлв́ жез,
Аксива́лиз ня́с кафи́ррин ния́триз.
Ги́ла гза́ф хъанва́, жезва́, же́да чун,
Ма́д чуъну́ьхиз хъ́жеда́й са кар а́мач.

5 - м у ь р у ь д

Гена хъ́сан. Къу́й гаву́рриз акура́й
Гъи сая́гъда, х́ци яра́къ гала́чиз,
Чна чи ру́ьгъ, чна чи я́гъ ху́ьзват́ла.
Им яра́къ туш.
(Кларасдин хенжел акъудда.)
Чи яра́къ пак има́н я,
Има́н аву́н я ч́ехи Са́д Алла́гъдихъ́,
Ви́ри чанда́, чи иви́да, ме́фт́еда
Пак я́дигар – Пе́рверди́гар хъу́нухъ́ я,
Аксива́л я кафи́ррин гъа́р къа́нунди́з,
Гъа́р гъа́кимди́з, гъа́р а́скерди́з, ха́инди́з,
Чи яра́къ я ва́фалува́л чи ди́нди́з,
Ша́риати́, тари́кътати́, гъа́къикъа́т.

6 - м у ь р у ь д

Чи мурши́дднн ка́маллува́л аку́ гъа́!
Ада́н акъу́л гъу́ьлери́лай де́рин я:
Э́гер ви́ри Да́гъу́станди́ сад хъа́на

Ква́з такъу́рт́ла У́русатди́н къа́нуна́р,
Вуч хъ́же́да гаву́ррива́й – са за́т́ни.
Чна дя́ве ийизва́й са кар а́вач,
Ку́ьн кве́з сагъ́рай, чу́н ча́з сагъ́рай. Ва́ссала́м.
Чи́ди ми́хъи гъа́зават́ я яра́късу́з.

Са ќерет́л муъру́ьдар къ́веда́. Абу́рук гъа́лаба́ ква́. Абу́рув ч́лу́ру са ха́бар гва́й хъи́з я.

7 - м у ь р у ь д

(акъва́зна ра́хазва́й муъру́ьдри́з)
Ц́ийи ха́бар ба́жагъа́т кве́з хъа́нва ва́н.

1 - м у ь р у ь д

Лагъа́йла, ча́з ва́н же́да ма́н. Вуч хъа́на?

7 - м у ь р у ь д

Къасу́мху́ьрел ата́нвалда́ Асла́н-ха́н.

2 - м у ь р у ь д

Атура́й ма́н. Ата́йвалди́ хъ́фида́.

7 - м у ь р у ь д

Ерму́луфа́з хъ́ел ата́нва лу́гъуда́,
Ча́з чи шейх́ди гу́зва лу́гъу́з регъбе́рвал,
Гу́я ада́ акъу́дзава́ рекъа́й чу́н,
Фу́тфа ку́таз дя́ве ийиз э́вериз.

3 - м у ь р у ь д

Ерму́л-тарму́л вуч ка́с я къ́ван чу́н па́тал?
Ада́н хъи́лер Асла́н-ха́нди́н къа́вала́й
Ве́рчер фе́йи гъи́саб я ча́з, – япа́лай
Аву́на та́н, «е́ри, Ерму́л!» лагъа́на.

8 - м у ь р у ь д

Асла́н-ха́нди ша ла́гъанва́ мурши́дди́з
Къасу́мху́ьрел.

4 - м у ь р у ь д

Шейх Мегъамед фенани?
Ам те́к яни́?

8 - м у р у д

Ваъ, тек туш ам, са хейлин
Муъруьдарни гала адахъ хуърерай.

5 - м у р у д

АкI ятIа гъич. КичIе жедай кар авач.
Аслан-ханни мусурман я. Гъадазни,
Белки, чи шейх гъахълу тирди аквада.
Гъикъван чна лагъайтIани, Жамалдин
Шейхди адаз жеч са тIелкъин тавуна,
Хандиз адан авачиз туш гъуърметни.

9 - м у р у д

Я. Амма шейх Жамалдин вич хандивай
Къерех хъанва. Фадлай рейсад хъанва ам
Шейх Мегъамед Ярагъидив. Тарикъат
Чир ийизва цIийи-цIийи муъруьдриз
Жамалдина. Бес ам вич чи муршидди
Изин гайи кас тушни къван камаллу.
Амма Аслан-хан мунафикъ гъаким яз
Гъисабзава чи регъберди тайиндиз,
Ам мусурман язни амач лугъузва.
«Чинер къачуз, чIуру жинер акатдай
Фасикърикай» яз гъисабна шейхди хан.

6 - м у р у д

Белки, гила шейхди хандик Куъредин
Акатнавай чIуру жинер хкудин.
Шейхдиз вич фин акунватIа хъсан яз,
Ам Аллагъди Къасумхуърел тухванва,
Аллагъди ам ана хуьнни ийида.

*Са гъиле цIай квай шемгъал, муькуь гъиле кIарасдин хенжел
аваз мад са муъруьд къведа. Ада гъазаватдиз физвай муъруьдрин
къуьлуьнник кыл кутада ва хенжелни цIай авай къве гъил, цавуз
хкажна, эцягъиз-эцягъиз, «Гъазават! Гъазават!» лугъуз гъарай-
да. Амай муъруьдрини, жергеда акъвазна, гъакI ийида. Къуьл ва
гъараяр ийиз-ийиз, вири хъфида.*

Перде ахъа жеда.

*Къасумхуър. Хандин идара. Аслан-хандик теспачавал ква.
Ам кIвалин са пипIай муькуь пипIиз физва. Вич вичик рахазва.*

А с л а н - х а н

И лезгиди тунва михъиз велвела.
Килиг садра, Ефмоловни къурхудик
Акатнава и футфачи себеб яз.
Заз Къубадиз эвер гана, кIарасдин
Турар гвайбур акъвазарун эмирна.
Зун – Аслан-хан – Къасумхуърел гъиз тунва
Куъревиди, авур гъуърмет чин тийир.
Къве йис вилик алим Баркъа Къадидиз
Мегъамедан тарикъатдин лишанар
Шариатдив такъазвайди субутиз
КIан хъайила, за япалай авунай.
Шариатдал эцигнайтIа бине за,
Мегъамедаз завай са кар къаз жедай.
Амма адан чIехивилиз акъулдин
Гъуърметнай за, кIвализ ахкъай хъувунай.
Амма гила тарикъатдин къанунар
ТIимил-шимил жувазни чир хъайила,
Ада вичин ихтилатра къаб алай
Ийизвай къван закай рахшанд, ягъанат.
(Акъвазна фикирда. Ахпа давамарда.)
Гъатта жуван къуллугъдаллай ксарни
Дегешнава ада михъиз бинедай.
Жамалдинни, зи катиб, зи хуъруьнви,
Къуллугъ-дуллух, къулайвилер гадарна,
Тарикъатдал элячIнава тамамдиз,
Зикирариз ацукънава хелветда,
Ам вич за гъакI Мегъамедан ниятар
Чирун патал ракъайди тир Ярагъдал.
Инсандиз гъич хъсанвалун лазим туш,
Тахсир квайдаз жаза гунугъ герек я...

(Хъел кваз.)

Къайгъу авач, Мегъамед, зун вахъ галаз
Рахада къе. Чирда ваз зун вуж ятIа.

(Кап яда.)

Н у ъ к е р

Хан, вун сагърай, зун са кІвачел акъвазда
Ви кѳуллугъда. Лагъ, рикІиз вуч кІан ятІа.

А с л а н - х а н

(ягъанатдин хъвер кваз)

Эхъ, гафара куън са кІвачел акъвазда,
Кар чкадал атайла, куън цІуъхт жада.

Н у ъ к е р

(икрам ийиз-ийиз)

Ваъ, Аслан-хан, гафарани, кардани
Ваз вафалу я зун, Аллагъ шагъид я.
Лагъ, ви рикІиз вуч кІан ятІа, гъи буйругъ
ХъайитІани, за ам кѳилиз акъудда.

А с л а н - х а н

(нуъкердин гафар тикрарда)

«РикІиз вуч кІан ятІа...»

(Фикирлу жада.)

РикІиз кІаниди

Архаинвал, ферикъатвал жагъун я,
Жуван ханвал кѳиле тухуз секиндив,
Урусатдин пачагъ рази авун я.
ГъакІ тахъайла, наз-нямет ваз нямет яз,
Я кѳизилни ваз кѳизил яз акваздач.

(Нуъкердин вилериз килигда.)

ГъакІ хъайила, вибур ичІи гафар я.
Ферикъатвал, архаинвал, секинвал
Вуна заз гъикІ гуда? Валай алакъдач,
ХъайитІани вун са япал акъвазиз.
Куъредаи тир Мегъамедар хътинбур
Авай чІавуз гъинай атуи секинвал?
Футфачийри, цІай кутунин гаравай,
Михъиз кІвачел акъулднава Дагъустан.
Хан кваз такъаз, Ермоловни кваз такъаз,
Табий жезва анжах лезги фекъидиз...
(Хъел артух жада.)

Къайгъу авач, зун кѳе адав рахада...

(Нуъкердив.)

Акъатначни ам? За лагъай вахтунда
Къвенни тийиз, къама ялар ава гъа!

Н у ъ к е р

Абур фадлай гъаятдава атана.

А с л а н - х а н

Абур – гъибур?

Н у ъ к е р

Шейх Мегъамед, муъруьдар,
ГъакІ са кІеретІ фекъиярни Куъредин.

А с л а н - х а н

(гъарай кваз)

Я залум, бес куъз лагъанач сифтедай?
Ша, лагъ тадив... Акъваз, тади къачумир.
На адаз шейх лагъана. Мад лугъумир.
Килиг, вунни девриш жада куъчейра.

Н у ъ к е р

Башуъсте, хан. Мад лугъуда.

(РакІарихъ килигда.)

Фидани?

А с л а н - х а н

Абур гъахърай. Жува фена жагъура
Далдамчияр.

Н у ъ к е р

(тажуб яз)

Далдамчияр?.. Вуч патал?

А с л а н - х а н

(хъел кваз)

Вуч суалар гузва вуна? ТахъайтІа
Къасумхуърел далдамчияр алачни?

Н у ъ к е р
(икрам ийиз)

Гъил къачу, хан, суал гунай. Башуъсте.
Далдамчияр я вири и хуъруьнбур.
(ЭкъечІда.)

*Сифтедай винтовкаяр гвай къве аскер атана ракІарин къве
патай акъвазда. Абурун гуьгъуьналлаз шейх Ярагъ Мегъамед ва
са къадар муьруьдарни фекъияр гъахъда.*

Я р а г ъ М е г њ а м е д
Ассаламу алейкум ва рагъметуллагъу ва берекату.

А с л а н - х а н
(салам такъуна, атайбур галай патохъ гъич килигни тийиз)

Вун за чІехи гысабзавай арифдай,
Гъам гуьгъуьлдиз, гъам акъулдиз бендедин
ЦІийи рекъер, цІийи сирер ачухдай.
(Шейхдин вилера вилер атІумда. Хъел кваз.)

Амма вуна, Ярагъ малла Мегъамед,
Футфа кутаз, инсанар дуьз рекъেলাй
Алудзава. Вун ваз авур гуьърметни
Чидай кас туш. Аллагъдихъай кичІе хъухъ.

Я р а г ъ М е г њ а м е д
(сабурдив)
Аллагъдиз зун къурбанд хъурай. Сад Аллагъ
Зи рикІин рикІ, зи сирдин сир – вири я.
Вуж гунагъкар ятІа Гъадаз аквазва.
Заз хъсанвал чир тежедай кас лугъун –
Гъинай и гаф къвезватІа за къатІузва.

РикІивайни зун са гъахътин чалкечир
Инсан тиртІа, Къасумхуьрел Ярагъдай
Зун къведачир асла. Ва я, атайла,
Гъич саламни гудачир ваз, Аслан-хан.
Ви чкадал алай касдиз салам къун
Игитвал тир – гайи гъатта душманди,
Эгер ваз ам ви душман яз чизватІа.
Мусурманди гайи салам ван тежер

Япар авай вуна гъар са камуна
Ви душманар тир ксариз, Аслан-хан,
Салам гузва, абур дустар хъиз акваз.
Къилихъ япар, вилер хъунал кар алач,
Вилер, япар рикІихъ кІанда. Эвелни-
Эвел рикІ вич хъана кІанда, Аслан-хан.

А с л а н - х а н
(ягъанат кваз)

Хъана, бес я. Вун устад я рахунрин,
Чебни гъихътин? – яргъи, къекъвей, къаб алай.
Тарикъатни, на халкъариз чирзавай,
Гъа гафар я, къилер гижи авуна,
Мусурманрик асивилин цІай кутар.
Вуна зунни халкъдин виляй вегъизва.
Ви гъавурда зун геж акъаз эгечІна.
Къве йис вилик закай авур рахшанд на
За камаллу ихтилат хъиз къабулнай.

Я р а г ъ М с г њ а м е д
(Мягътел хъанваз)

Вуч рахшанд я?.. Къве йис вилик Къурагъа
Тарикъатдин лайихлувал, гереквал
Чирнай за ваз. Шариятни тарикъат
Сад садав хупІ къунвайдини субутнай.

А с л а н - х а н

ГъикІ субутнай?.. РикІеллама гафар ви,
Тебятдикай раханай вун инсандин,
Адан къанихвнликай вун раханай.
Нефсинихъ къуд къетІи душман авайди,
Абурни – сад аслан тирди, садни сикІ,
Муькуьди къуьр, амайдени кІир тирди
Ихтилатнай. Заз хуш хъанай гафар ви,
Ачухайла на абурун мана заз.
На лагъанай: аслан – им я къанихвал,
СикІ, лагъайтІа, – амалдарвал акъалтІай,
Къуьр – ажузвал, кІирни – къекъвей алат са,
Амма жувахъ, анжах жувахъ чІугвадай...

Вири дуъз я, килигайла винелай,
Течир касдиз гъакъикъат хъиз аквада.
Амма на и гафаралди лагъанвай
Гъакъикъатдин ери-бине масад тир.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Гъакъикъат чир хъун паталди тамамдиз,
Са шумуд кІар хкаж хъунухъ лазим я.
Гъар кІарцІени ава къилдин гъакъикъат.

А с л а н - х а н

(хъел къати хъанваз)

Рахазвайди зун я! Зи гаф атІумир!
Вахт атанва гила вуна яб гудай!

(Ара гуда.)

Араб чІалал нефс гафунихъ мадни са
Мана ава: ам «зун» лагъай чІални я.
Яни, вуна суъгъбетдайла, къуд душман
Нефсинихъ ваъ, и вахъ ава лугъузвай.
(Шейхдин хура тІуб атІумарда.)
Къуд душман гъа: асланни сикІ, къуърни кІир.
«Аслан» гафни ви гафара ничхирдин
Манадаваз лагъанвачир, чида заз.
Ам зи тІвар яз къунай вуна. Туширни?
Зун къанихдай, амалдардай, ажурдай,
Жувахъ ялдай кІир хътиндай гъисабнай.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

(сивик хъвер кваз)

Ваз зи муъруъд жез кІанзаваз тахъуй гъа?!
Тарикъатдин сирерай къил акъудиз
Чир хъанва ваз. Гаф авач ваз. Аферин.

А с л а н - х а н

(ажугъ кваз)

Малла, мад зак цІай кутамир! Рахшандар
Мийвр закай. Зун ви хан я! Гъаким я!

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Хан, вун сагърай. Сабурлу хъухъ, секин хъухъ.
Ви гъакимвал Сад Аллагъдиз аквазва.
Ваз, лагъайтІа, малум туш хъи, гъакимвал
Аллагъдилай къвезвай затІ я, пай я са.
А паюниз лайихлуни жез хъунухъ,
Адан къадри хъунухъ, ам хуън пакаказ
Даим рикІел хъана кІандай буржи я.
И кардикай садра къванни къилиз ви
Са фикир-затІ атанани? Бажагъат.

*Далдамчийриз эвериз феи нуькер, ван тавуна хтана, хан-
дихъ элкъвена икрамна, чуькъни тийиз ракІарив акъвазда.*

А с л а н - х а н

Сад Аллагъдиз къурбанд я зун. ДатІана
Ава ам зи рикІе, руъгъда, бейнида.
За къуллугъни гъам рикІеваз ийизва.
Амма вуна вучзаватІа, садазни
Хабар авач. Къил элкъуьриз инсанрин,
Алудзава дуъз рекъелай жемят на.
Вуна фагъум ийизвани пака вуч
АкъуддатІа футфа квай ви гафари?
Дагъустандин гъвечІи-гъвечІи халкъарин
Къилел гъихътин бедбахтвилер гъидатІа
Аквазвачнн ваз ви итІи-битІийри?
Лагъ кван, вуна низ аксивал ийизва?
Урусатдиз?

(Ван ацалтна хъуьреда.)

Ял тежедай къванерик
Къил кутунни тарикъатдив къунвани?

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Дуъз я, урус пачагълугъдин къушунар
Гзафни я, туп-тфенгни ацІанва.
Амма Аллагъ шумудни са сеферда
Къуватлу я, къудратлу я урусрин
Пачагъдилай, къушунрилай яракълу.

Гъавиляй за гъиле кьунвай кІвалахни –
 Гъулгъула тун, халкъдик футфа кутун туш,
 Сад Аллагъди къабулдай кар я зиди.
 Зи гъар фикир къевезва анжах гъадалай,
 Ахгакъзава абур анжах са гъадав.
 Чун къекъевезвай мичІивиле, алудна
 Гъакъикъатдин михъи чешме рикІелай.
 Чи халкъарин кІвалахарни, къастарни
 Гунагъ къведай мурдарбур я, алчахбур.
 Аллагъди чи пайгъамбардин гъилелди
 Чун паталди, чи уьмуьрдин даркалар
 Экуь авун паталди фад куькІуьрай
 Шемгъал михъиз хкахънава, туьхвенва.
 ХарапІайриз элкъвенва чи имандин
 Дараматни. Дагъар хъанва дерин тир
 Паквилинни чи инсанрин арада.
 Зун атанва чи имандин дарамат
 Хкаж хъийиз, хутиз вичин гуьнгуйна,
 Азадвилдин туьхвей шемгъал куькІуьриз,
 Рехъ алатай халкъдиз чириз гъакъикъат,
 Экв гуз адаз Сад Аллагъдин хатурдай.

А с л а н - х а н

Ви хиялриз, ви ниятриз, гафариз
 Манийвалдай касни авач. ЯтІани,
 Жаваб це заз: бес вучиз ви муьруьдар
 Хуьрай хуьруьз, кІваляй кІвализ физ ава?
 Вучиз абур тама, чуьлда, дагълара
 Гъалтайбурун вилик пад къаз, гъар са кас
 Куьн ятІани гъавурда тваз авазва?
 Дили гъарай-эвер ийиз, урусриз
 Аксиз рахун – ибур я вуч уюнар?
 Ибуралди ваз вуч лугъуз кІанзава?
 Куь кІарасдин хенжелрикай урусриз
 КичІе жедай хъиз авани, малла, ваз?

Я р а гъ М е гъ а м е д

Зи муьруьдар гъар са кас са яракъ я
 Сад Аллагъдин. Амма яракъ, лагъайтІа,

Буьркьуь жеда. Амма халис устадин
 Гъиле авай яракъди гъи лишандин
 ХъайитІани пемпе цавуз акъудда.
 Муьруьдарни гъакІ я. Чпин камилдив
 Агакънавай итимар яз, абур
 Чпин фикир, чпин хиял, ниятар
 Сад Аллагъдин къудратлувал, зурбавал
 Къалурунин рекъе тунва тамамдиз.
 Сиверик пад квачирбурун гафарин
 Ван къвен тийир инсанар я муьруьдар,
 Абуруз гъич вучзаватІа чпизни
 Чизвайди туш, гъакъван абур Аллагъдиз
 Вафалу я – им камилдин кукІуш я.
 Гъавиляй са тахсир кутун абурук
 Асивал я къабул тийир Халикъди.
 Заз чнз, чна абурун гъар кардикай
 Са хийирлу тарс хкудун лазим я.
 Гъа чІавуз лап литиникай авунвай
 Хенжелдини, туруни хъиз, атІуда...
*(Аслан-ханди вуч лугъудатІа акваз акъвазда.
 Хандай гаф такъатдайди чир хъайила,
 давамарда.)*

Вун жегъил я, хан, за ваз са меслят гун.
 Алахъ мийир урусриз хас амалар
 Кутаз жувак. РикІел атай гъар са кар
 Жуваз кІани жуьре къилиз акъудун,
 Амайбурун вилик са жув вине кьун –
 Гъакимвилив кьунвай крар туш ибур.
 Вун Аллагъдиз муьтІуьгъ жедай чкадал
 Алахънава инсанриз гуз эмирар.
 Амма, чир хъухъ, и дуьньяда са затІни
 Авайди туш я эбеди, я зурба,
 Чна анжах жагъурзава тек са рехъ
 А дуьньядиз – пак дуьньядиз тухудай.
 Тарикъатдин къанунриз яб тагайтІа,
 Чир хъухъ, а рехъ жагъидач чаз садрани,
 Куьз латъайтІа, тарикъат им, Аслан-хан,
 Михъи ва пак къаст я чІехи Аллагъдин.

А с л а н - х а н
(гъяз авачиз)

Тарикъатдал, кхъенвайвал ктабра,
Тийизвай хъиз авани ваз амал за?
Заз хабар я, зун гъавурда авазва.

Я р а г ъ М е г њ а м е д
(къетИдаказ)

Вун ягъалмиш я, Аслан-хан, ягъалмиш.
Тарикъатдал на гъикІ амал авурай,
Вун вафалу лукІ тирла кье кафиррин?

Аслан-хан садлагъана кхун жеда. Ам туьнт жеда. Ада вири ажугъдалди Ярагъ Мегъамедан чин кутуна яда. Са гсренда лал рекъида. Аслан-хан кІвалин са пипІяй муькуь пипІиз физва. Ам дилиди хъиз аквазва.

А с л а н - х а н
(ажугъ кваз, нуькердиз)

Гъинва? Гъинва далдамчияр? Эвера!

Нуькерди, тадиз къецел экъечІна, гуьгъуьна кье зуьрнечини далдамчи аваз хкведа.

Н у њ к е р
(икрам ийиз)

Хан, къавалар ви кьуллугъда гъазур я.

А с л а н - х а н
(къавалриз)

Аварайрин кавха ягъа. Яб гурай,
Кеф чІугурай тарикъат гвай девришри.
(Макъам ягъиз гъазур хъанвай
устІарар гъилин ишарадалди акъвазарда.
Ярагъ Мегъамедаз.)

ГъикІ я? Хабар авани заз тарикъат
Вуч затІ ятІа?
(КІевиз хъуьреда.)
Макъамри куь хиялриз,

Куь ниятриз зиян гурди чида заз.
Квез герекди хелвет чка, куь ара,
Куь хиялрин сирлувални садвал я.
Ваъ, а югъ квез къалурдач за, къалурдач...
Куь уюнрал хъвер авун яз жемятди
ТуькІуьрнава аварайрин макъамни,
Ван тахъана жеч ам квез и дерейра.
Ван хъаначтІа, яб це!..

(УстІарриз.)

Илиг макъамдал.

(Муьруьдризни фекъийриз.)

Къуьлер ая! Хкадра фад! ТахъайтІа,
Сибирдин рехъ гатада куь кІвачери.

УстІарри «Аварайрин кавха» яда. КичІе хъайи са кьуд-вад фекъи кьуьлунник экечІа. Ярагъ Мегъамед вич алай чкадал къах хъана акъвазда. Адан анжах пІузарар юзазва. Вафалу муьруьдар чпин муьшиддин патав агатна сих хъана акъвазнава. Абурун чинра анжах сабуьрлувални суй ава. Абур чпин устаддихъ агъан-вайди аквазва. Къецелай къукърумар ядай ванер къведа. КІвале садлагъана мичІи жеда. Къула кузвай цІук къативал акатна яваш хъжеда. Аслан ханди къавалриз гъилин ишарадалди макъам акъвазра ва кІваляй экъечІ луьгуда. Абур экъечІна хъфида. Хан, вилери кІаникай килигиз-килигиз, шейхдиз муькьва жеда. Адан гафарик ягъанат ква.

ГъикІ я, малла, Аварайрин кавхади
ЧукІурнани ви чирвилин дарамат?

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Аллагъди зи рикІе тунвай дарамат
ЧкІирди туш. Зун кьейитІа, муькуьдан
РикІе жеда сагъ-саламат... Ам вун я
Авайди кье гъвечІи кІунтІ хъиз цекверин,
Акатнавай залан кІвачик деведин...

А с л а н - х а н
(шейхдин жавабди серсернаваз)

Гъайиф хьи, вун акъазвач зи гъавурда...
Де хъсан я, чІехи я вун, шейх я вун.
Амма вуна субут ая заз са кар:

На лугъузвай – гафар-чІалар, крар ви
Аллагъдилай къвезва и вал... Лугъун хьи,
Са алапат къалура заз. ТахъайтІа,
Ванер къвезва, амма акур алапат
Авач гъеле. Килигин ви гъунардиз,

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Аслан-хан, зун муаллим я, устад я.
Ибурни зи муъруьдар я вафалу.
Абурукай вуж кІантІани хкягъа,
Къуй гъада ваз са алапат къалуррай.

А с л а н - х а н

Рази я зун. Жува хкягъ кІандайди.

Я р а г ъ М е г њ а м е д
(муъруьдрикай садаз)

Инал ша кван, чан хва.

Муъруьд къведа.

Къала гъил гице.

*Муъруьдди гъил яргъи ийида. Шейхди адан чухвадин хел къа-
къажда, гъилелай кап алтадда.*

Алад, фена жуван и гъил къула тур.
ЦІай къати хъуй – куъзерик гъил ктада.

*Муъруьдди шейхди лагъайвал ийида ва адан патав хкведа.
Къула цІай къати жеда.*

М у њ р у њ д
(Ярагъ Мегъамедаз)

Ингъе зи гъил.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

На ам хандиз къалура.

Муъруьдди вичин гъил Аслан-хандиз къалурда.

А с л а н - х а н
(гъейранвални къурху сад садак какахънаваз)
Алапат я! Са чІар къванни канач гъа!

*(Ярагъ Мегъамедахъ элкъведа, адан валик
метІерал акъвазда.)*

Зун ви тІварцІиз къурбанд хъурай, чІехи шейх!

Гъил къахчу на залай, аси лукІралай.

Ажугъди зун акъуднавай къапарай.

Зун гъавурда акъуна куъ кІарасдин
Хенжелрихъ вуч гъайбат-къудрат аватІа.

Амма захъ са ава чІехи тІалабун:

Завай михъиз элячІ жедач патал куъ,

Амма вуна, гъуърметлу шейх, муъруьдриз

Къал мийир лагъ, гъарай-эвер мийир лагъ.

ТахъайтІа мад губурнатди Къафкъаздин

Буйругъда заз вун дустагъда тур лугъуз,

Амма завай вун хътин кас къаз жедач.

Жез хъайитІа, зи ханлұхдай экъечІа.

Заз къуллугъни кІан туш гъилий акъатна,

Чиливайни, девлетдивай, малдивай

Жез кІан туш заз – такъатдай кар урусрай

Авайди туш: гадарайтІа къуллугъ за,

Сибирдизни зун ракъурун мумжин я...

Мад сеферда минет я ваз: гъил къахчу!

Я р а г ъ М е г њ а м е д

(хан хкаж хъийида)

На заз авур писвилелай Аллагъди

Гъил къахчурай... Яб це на зи меслятдиз,

Чи къве падни рази жедай рехъ ава:

Мад эгер ваз чахъ галаз жез кІан туштІа,

Вун чаз акси хъайитІани жемир, хан.

Ви ханлұхдин агъалийриз тарикъат

Къабулун ваз аквазвачтІа хъсан яз,

Дагъустандин амай халкъдиз къваяни на

Манийвалмир рикІиз хуш кар авуниз.

Зани жуван секинарда муъруьдар,

Къуру гъарай-эвер ийиз тадач за.

Амма герек вахт хъайила, абуруз

Эверда за халис чІехи женгиниз.

Амма нани ягъмир биши далдамар,

Буна анжах гафаралди гавуррин
 Пад яхъ, жуван саламатвал хуън патал,
 РикІелайни алуд мийир: эгер чун
 Урусатдиз гъалиб жезваз акуртІа,
 Адаз вакай са даях къаз кІан жеда,
 Ада ваз чил, девлет-мални артухда,
 Урусат вич эгер гъалиб хъайитІа,
 Ваз чир хъухъ хъи, адаз мад вун герек яз
 Тамукъдайди, гадардайди муртІаз са.
 Мадни чир хъухъ, азадвилихъ къаних гъар
 Мусурмандиз Сад Аллагъди женгера
 Гъалибвилер къачун анжах кхъенва.
 Аллагъ акбар!

М у ь р у ь д а р
 (са сивяй хъиз)

Аллагъ акбар! Аллагъдиз
 Къурбанд я чун къияматдин йикъалди.

*Ярагъ Мегъамедан ва муъруьдрин чина садлагъаиа эке гъат-
 да. Шейхдин хкажнавай эрчІи гъилин тунІари, шемери хъиз, нур
 гуда. Аслан-хан гардан кІир яз къах хъана амукъда.*

Перде агал жеда.

Къуд лагъай шикил

*Айвансегъне. Вини Ярагъ, Шейх Мегъамеда Дагъустандин
 алимрин межлис кІватІнава. Абурун арада Авар вилаятдай
 тир Ших-Шабан ва гимриви Мугъамад (гуьгъуьнлай: Гъази-Мал-
 ла), Къазикъумухдай тир Жамалдин, Табасарандай тир Хан-
 Мегъа мед ва масабур ава.*

Я р а г ъ М е г ъ а м е д
 Куън атурай – рагъ атурай, стхаяр,
 Зун рази я куън зи патав атунал.
 Чи гъар садан рикІяй рикІиз Аллагъди
 Рехъ авунва, гъада иниз кІватІнава...
 Урусри кІур язава къе Куьредиз,
 Чи таъсиб хуъз алакъзавач хандилай.
 Табасаран, гъамни Авар вилаят

Гъа чи йикъа гъатда, гардан кІирайтІа.
 За квез гайи тарсар, гайи илимар,
 Чна авур зикирарни дуъаяр
 Вири халкъдив агакъарун лазим я,
 Адан вилер ахъа жервал, рикІ – чІехи.
 Чи кІарасдин турарикай урусри
 Тарс хкуднач, чи гъавурда акъунач,
 Чир хъанач хъи Урусатдин гъакимриз:
 КІарасдикай туькІуьрнавай хенжелни
 Чна халкъдик къурху кутун патал ваъ,
 Ва я иви авадарун патални
 Эверун яз тушиз гъиле къунвайди.
 Ам чи руьгъда, чи дамарра, мефтІеда
 Мусурманвал, чи ягъ-намус, азадвал
 КІвачик кутаз алахъдайдаз акси яз
 Къарагъуниз гъазурвилин лишан я.
 Ам лукІвиле авай касдиз уъзден жез
 Эвер гуниин лишанни я, уъздендив
 ЛукІвал къабул тийиз тунин лишанни.
 Амма урус амалдар я. Урусдиз
 Чи руьгъ михъиз лукІвиле тваз кІанзава.
 Къве затІ ава – сад ажал, сад гъалибвал.
 Руьгъ азад яз къабулайтІа ажал ни,
 Адаз чка жеда юкъва женнетдин.
 Пак дяведа къачур гъар са гъалибвал
 Азадвилин чешме жеда чилел и.
 Чи цаварал акъалтзава булутар,
 Чи накъварал ацалтзава урусар.
 Чи рухваяр къада михъиз лукІвиле,
 Чи рушарин михъивилик хкуьрда,
 Чи мискІинар, чи ибадатханаяр
 Чилерив чил, руквадив руг ийида,
 Я тахъайтІа гъиле твада кешишрин,
 Бейбурда Аллагъ – а югъ такурай!
 Эгер чна рехъ гайитІа душмандиз,
 Сад Аллагъди чи рехъни хвал агалда,
 Цаварилай хъел-ажугъ кваз килигиз,
 Ада негъда вичин усал балаяр.

Чир хъухъ, хабар агакъара виридав:
Душмандин лукІ хъайи инсан чилерал
Цаварални жеда даим лянетдик.
ХвейитІа чун, хуъда динди, иманди.
(Са геренда кисда. Ахпа къазикъумухви
Жамалдинахъ элкъведа.)

Вуч авуртІа хъсан я чаз, эй устад?

Ж а м а л д и н

Вири гафар гъахъ я, муршид, лагъай на.
Амма иви герек авач экъичун.
Чи везифа, чи муъруьдрин везифа –
И дуъньядин краривай къекъечІна,
Аллагъдизни пайгъамбардиз минетиз,
Ялварун я, ая лугъуз регъимлу
Гъукумдаррин рикІер. Вири гъакимар
Инсанар я – вири рекъер жагъурна,
Гъабур чна тун лазим я гъавурда.
Сад Аллагъдин къадарар я – низ чида
Пака гъинихъ элкъведатІа чилин чарх...

Я р а г ъ М е г ѡ а м е д
(табасаранви Хан-Мегъамедаз)

Хан-Мегъамед-эфенди, на ви гаф лагъ.

Х а н - М е г ѡ а м е д

Вун чи шейх я, чи муршид я, чи къил я,
Чи рикІ я, чи вилер я – ваз аквазва...

Я р а г ъ М е г ѡ а м е д
(аварви Ших-Шабаназ)

Ших-Шабан, ваз лугъудай гаф авани?

Ш и х - Ш а б а н

Къведай рекъе за гимриви Мугъамад
Галаз юкІар-чипІер гзаф авуна.
Чи къведанни фикир сад я.
(Гимриви Мугъамадаз.)
Мугъамад,

Буна лагъ чи фикир-хиял. Рахадай
УстІар я вун, захъ авач а алакъун.

*Гимриви Мугъамад шейхдиз килигда. Ярагъ Мегъамеда адаз
къил эяна рахадай ихтияр гуда.*

Г и м р и в и М у г ѡ а м а д

Чехи устад, вири гафар лагъай на
Гъахълубур я – чи рикІени гъам ава.
Агакъарда за жемятрив гафар ви.
Къур акъалтай никІер хъгин рикІерал
Ви гафуни чан хкида, бегъерар
Гъизни тада. Гвен гуъдай вахт чир хъунухъ
Важиблу я – я фад, я геж тахъурай.
(Гъил хенжелдал фида.)

Я р а г ъ М е г ѡ а м е д

Аферин ваз, вун камаллу муъруьд я,
Хенжелни ви – гъулдан тирди аквазва...
(КІватІ хъанвай вирибуруз.)
Эхъ, Аллагъди никни гуда, тумни чаз,
Амма ник цун, тум цун чалай аслу я.
Чна никІин аявализ тахъайтІа,
Цадай тумни техвейтІа рикІ гутуна,
ЧІурухъандиз элкъведа ник тамамдиз,
Четин жеда ам цаз цІийи цикІелай.
Амма гъикъван хъайитІави четин яз,
Алад, квелай авач хъсан лежберар,
Цуз куъ никІер – хабар ая инсанриз.
Чаз чи чилер яван хъана такурай,
Чаз чи ватан зиндан хъана такурай.
Гъавурда тур гъар са бенде мусурман:
Иман экв я, азадвал я, викІегъвал,
Иман тахъун ажужвал я, лукІвал я.

Садлагъана мичІи жеда. КІватІ хъанвайбур чкІида.

Перде ахъа жеда.

*Шалбуз дагъ. Эренлер. Ярагъ Мегъамед гимриви Мугъамад га-
лаз пак дагъда авай пІирел атанва.*

Я р а г ъ М е г њ а м е д

БалкІанриз яд гуз тахъурай гадайри,
Шалбуздатъдин булахрин яд тежер къван
Къайиди я, ада яргъал рехъ атІай
Гъар гъихътин шив хъайитІани акІажда.

Г и м р и в и М у г њ а м а д

За гадайриз тагъкимнава, эфенди...
Ял акъадра вунани са геренда.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Ял акъадра?.. Ял акъадра... Эй жаван,
Гъакъикъатдихъ къекъуънилай вуч хъсан
Ял ягъунар аватІа лагъ дуъньяда.
ЗатІни авач. Гъакъикъатдихъ къекъверда
Малайикдин луварик ял язава.

(Са геренда кисда.)

За вун иниз куъз гъанватІа чидани?
Ина авай пІурер за ваз къалурнай,
Пак инсанрин сурар за ваз къалурнай.
Къуй женнетдин хъурай абур ахвара.
Чидани ваз, абур иниз, и дагъдиз,
Къена фидай дуъньядай къил акъудиз
Атайди тир, гъакъикъатдиз мукъва жез.
Шалбуздагъдин магъарайра, синера
Абур халис гъакъикъатдив агакъна.
Вунни иниз гъанва къе за дуъньяднн
Гъалар-крар авун патал тупІалай.

Г и м р и в и М у г њ а м а д

Ви гъавурда акъазва зун, эй уstad.
Дагъустандиз кІур язава кафирри,
Халкъ чІур жезва, алатзава рекъелай.
Хашпарайри амалзава Инжилдал,
Чувударни вафалу я Талмуддиз.
Дагъустандин мусурманрин рикІелай
Алатнава Къуръанни пак шарият.
И гъал акваз авач рикІиз секинвал,

Зи чанда цІай кузва душман тергунин,
Заз жигъаддиз кІанзава фад экъечІиз,
Шейх Жамалдин рази туш зи хиялда,
Заз ихтияр ганач ада, ваз чизва.
Зи кагъаздиз ада хгай жавабни
КІелна вуна... Сад Аллагъдиз дуъаяр,
Зикир ая адан тІварцІиз лугъузва,
Жигъаддин рехъ къун къадагъа ийизва.
Адаз халкъдин арада къал, велвела
Гъатуникай къурху ава, герексуз
Ивиарни авахъ ийиз кичІезва.
Амма чи пак Къуръандавай аятра
Сад Аллагъди ачухдэказ лагъанва:
Инсаф мийир мунафикъриз, кафирриз.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Шейх Жамалдин камаллу, пак инсан я.
Амма рекъай акъатнавай халкъариз
Чна авур дуъайрикай вуч жеда?
Буъркъуъ хъанва, биши хъанва инсанар,
Гижи хъанва, вагъши хъанва инсанар.
Вун дуъз рекъел ала, ава гъавурда.
Жамалдинан гафарани гъахъ ава,
Амма къилиз Аллагъдин къаст акъуда.

Г и м р и в и М у г њ а м а д

Сагъ хъурай вун зи гъавурда акъунай.
Амма чи халкъ аламатдин са халкъ я:
Мусурмандин ял такІандай гавурри
Винелай къуъл гъалчайлани чуъкъ тийир.
Тирни мегер чи бубаяр гъахътинбур?

(Туънт жеда.)

ГъакІ ятІани, къамчидалди жигъаддиз
Къарагъарда санлай вири Дагъустан.
Эгер къили ван тавуртІа, генани
Гапурдалди халкъ авудда ахварай.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

(сабурлудаказ)

Сабурлу хъухъ. Акъваз, акъван туънт жемир.
Халкъ кутурла гапурдикни къамчидик,
Вуж патал я на ийидай гъазават?
Ваъ, акI жедач. За алимрин межлисдал
Лагъай гафар фенани ви рикIелай?
Чурухъан ник гъялна кIанда лежберди.
Халкъ ви ник я. Вун лежбер я. Пер-туърез
Герек я ваз никIи бегъер гун патал.
Чуру никIиз ваз мад кIур гуз кIанзава.

(Са геренда фикириз акъвазда.)

Са мисал за гъида ва зи уъмуърдай:
И Аслан-хан. Ваз ам чида вуж ятIа.

Г и м р и в и М у г ъ а м а д

Мунафикъ я. Маса гаф за лугъудач.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

За адакай лугъузвай гаф масад я.
Виликдай ам михъиз маса инсан тир.
Лавгъа тир ам. Къама гзаф ял авай.
Тарикъатни къаз кIандачир гъисаба.
Шумудра чун гъалтнатIани сад садал,
Тарикъатдихъ магъирвилини деринвал
Авайди за чирна адаз сабурдив,
Ам вич вуч кас ятIа адаз чирна за.

Г и м р и в и М у г ъ а м а д

Ам вуж ятIа лагъанай за, эфенди.
Вуна гила ам дуъз рекъел хтанва
Лугъузвани? Жери кар туш. Бес вучиз
Вун дустагъда туна ада Къурагъа?
Вун дустагъда твадайдалай виликни
Ада ви чин ягъунни на кваз къунач.

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Ваз течидай крар ама, гимриви.
Хан гъавурда ава гзаф крарин.
Ермулуфа зун яхъ лагъай буйругъ зав
Агакъарна Аслан-ханди Ярагъдал,

Ша лагъана Къурагъиз заз тапана,
Са аскер къван зи гуъгъуъна ракъурнач.
Заз чир хъана: Аслан-хандин хиялдай
Заз душманвал авун михъиз квахънава.
Зунни фена... Аквадайвал жемятдиз
Зун дустагъда туна ада. Йифиз ам
Вич атана. РақIараллай къаравул
Са кар авун патал санихъ ракъурна.
Вичи рақIар ахъайна ам атана
Къазамаатдиз. Зи къвалавай ацукъна,
Суъгъбетарна крарикай дуъньядин,
Уъмуърдикай, ажалдикай рахана,
Женнетдикай, жегънемднкай рахана.
Ада ахлад лагъаяа заз Ярагъдал,
Жезмай къван фад заз Куъредай зкъечIун
Тагъкимарна. Вичи авур а фендни
Гъейрибуруз ахъай тавун тIалабна.
Зун акъудна, вичи дустагъ агална,
Гуъгъуънилай ванер гъатна Къурагъа,
Зун лиф хъана катна лугъуз дақIардай...
Аслан-хан чи патал ала рикIелди,
Нефсиналди ам урусрин паталла.
И крарин дуван авун Аллагъдин
Гъиле ава, гъадаз вири аквазва...

(Са геренда кис жеда.)

Заз вуч лугъуз кIанзавай тир? Квелай и
Ихтилатар кватайди я? Хандилай?

Г и м р и в и М у г ъ а м а д

Ваз са мисал гъиз кIанзавай уъмуърдай...

Я р а г ъ М е г ъ а м е д

Эхъ, эхъ. Мисал. Халкъар чIалал гъуникай...
Инихъ ша кван. Аквазвани и къван ваз?
*(са акъван къакъан тушир тIулаба
къван къалурда.)*

Г и м р и в и М у г ъ а м а д

Эхъ, аквазва. Къван я ман са адетдин.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Дуъз лугъузва. Амма килиг мукъуфдив.
Ваз адалай аквазвачни са затІни?

Г и м р и в и М у г њ а м а д
(мукъуфдив кѣванѣиз килигда)

Гелер ала. Аламатдин гелер я.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Куън гелер я? Куъз ухшар я гелер а?

Г и м р и в и М у г њ а м а д
(тунІув кѣалуриз)

Ингѣ пуд гел. Абур гѣвечІи лекѣвериз
Ухшар я: кѣве легѣв ава са жергеда.
Муъкуъ легѣвни ава кѣведан кѣаншарда.
Ингѣ мад са легѣв ава.
(Кѣалурда.)

Им гѣвечІи я.

Кѣакѣатнава и легѣв муъкуъ пудавай.
Ибур вучтин гелер хѣурай?
(Мягѣтел жеда.)

Ухшар я

Ибур кѣеѣІил кІвачи атІай гелериз.
Аламат я! Ина вуч сир аватІа?

Я р а г ъ М е г њ а м е д

За лугъуда ина вуч сир аватІа.
Куърдемирдай хтайдалай инихъ зун
Шумудни са сеферда и дагѣлариз
Хкаж хѣана. Гѣар чІавуз и кѣванѣцел за
КапІ авуна, дуъаярна, зикирна,
Дагѣустандин гѣаларикай фикирна.
И кѣванѣцелай зун Аллагѣдив рахана,
Рехъ квахѣнавай мусурманар хуъх лугъуз,
Минетна за Аллагѣдиз и кѣванѣцелай.
Сад Аллагѣдиз ялварна за чи халкѣдиз
Хура чІехи чи бубайрин рикІ авай
Рухваяр це, архаяр це лагѣана.

Амма маса сеферда капІ ийирла
За и кѣванѣцел, акуна заз аламат:
Кѣван ифена, хѣуътуъл хѣана ам, мум хѣиз.
Кѣванѣцелай фад эхвичІна зун хвеши яз,
Аллагѣдиз зи ван хѣайидан гѣавурда
Акѣуна зун... Ингѣ кІвачин гелерни
(Кѣалурда.)

ЭхвичІдайла хѣайибур я. Кѣванѣцел зун
Акѣахдайла хѣайи гел-затІ авачир.
И кѣве легѣв – им гелер я зи метІерин,
И легѣвни за пел эцигай чка я,
И легѣв алай чкадал за афтафа
Эцигнавай, кѣачудайла дастамаз...
Гила вун зи акѣунани гѣавурда? –
Зикиррини тарикѣатдин сирери
Хѣуътуъларда неинки са Аслан-хан,
Абуру гѣакІ кѣванерни кваз хѣуътуълда,
Халкѣни чІалал гѣана кІанда дуъайрив.

Г и м р и в и М у г њ а м а д

ЧІехи устад, гѣейран я зун рикІивай
Ви гѣунаррал, аламатрал, гафарал.
Вуна авур дуъайрайни зикиррай
Сад Аллагѣди Дагѣустандиз вун гана.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Зун са затІни жедачир, чаз Аллагѣди
ГаначиртІа шейх Жамалдин, Ших-Шабан,
Хан-Мегѣамед, Шамил, гѣакІ вун, Мугѣамад.
Чакайни са затІ жедачир, эгер чакъ
АвачиртІа вафалу тир муъруъдар.
ГѣакІ хѣайила, заз ваз лугъуз кІанзава:
Чи муъруъдрив гвай кІарасдин хенжелар
Гѣулдандикай туъкІуърнавай гапуррив
Эвездай вахт алуъкѣнава, гимриви.

Г и м р и в и М у г њ а м а д
(хвеши хѣанваз)

Эхъ, муаллим! Вахт атанва женгерин!
Зун гъазур я ви гафуниз къуллугъиз!

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Гила тІимил яргъаз акъваз, къерехда.
Ви япариз вуч гафар ван хъайитІа,
РикІел хуъх ва гъабур кылиз акъуда.

Ярагъ Мегъамед къванцел акъахда ва метІерал ацукъда. Вилер акъална, теспягъар тунІалай ийиз, вилик-къуллукъ жез, ян гуда ва, нІузарар юзуриз, вичи вичик са вуч ятІани лугъуда, Са къадар вахтундилай ада ян гун акъвазарда. Са гъвечІи ара гана, ада, чина са ажайиб нур гъатнаваз, чІун галаз везиндалди лугъуда:

Яб це! Ваз рехъ акъатзава, четин рехъ,
Амма рехъ я ам важиблу, кылин рехъ.
И рекъе каш, и рекъе мекъ, циф ава,
И рекъе цІай, ажал ава, йиф ава.
И рекъелай алатун ваз гъарам я,
Вун имандин, вун женгерин имам я.
И рекъе ваз ийиз жеда адават,
И рекъин тІвар гъазават я, гъазават.
И рехъ дагъ я, и рехъ чухур-чала я,
И пак рекъе ви тІвар Гъази-Малла я.
Гъазаватдин малла я вун, кыл я вун,
Гъазаватдин рикІни я, къве вил я вун.
Твах и рекъяй на мусурман бендеяр,
Низ кІан ятІа бубаярни дидеяр,
Низ нІан ятІа таъсибни ягъ стхайрин,
Намусни ар вахан, сусан, архайрин.
Рекъин а кыл гъалибвал я, азадвал,
Нуъсрет хуъй ваз хуъз дагъвийрин пак садвал.

Са геренда гъа авайвал ацукъна амукъда. Ахпа ам къарагъна къванцелай эхвичІда. Ам садлагъана юхсул ва гъаф къуъзуъ хъанвайди хъиз аквада. Югъ хурушум жеда. ЦІайлапанар яда. Цавари къукърумарда. Гимриви Мугъамад вуч лугъудатІа тийижиз амукъда. Адаз устаддин гафари ва вичин хиве тунвай чІехи карди зурбадаказ таъсирнава. ЯтІани ам вичин гафара теспачавал чуънуъхиз алахъда.

Г и м р и в и М у г њ а м а д
ЧІехи устад, на заз авур ихтибар
Зурбади я. Хуърай вун Сад Аллагъди.
Эгер зун ви ихтибардиз лайихлу
ХъанватІа къе, залай бахтлу кас авач.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Ваз ихтнбар авунвайди Аллагъ я,
Ваз ван хъайи гафарни зи гафар туш,
Аллагъди ваз лагъай гафар я абур.

Цавар рахада. ЦІайлапанар яда. Яргъай хъиз са гъаф инсанри «Ла-иллагъу илла Ллагъ, Мугъамедур Расулу Ллагъ» лугъудай ван къведа. Ярагъ Мегъамеда яб акалда ва ахпа давамарда:

Ван къвезвани? Нин ван ятІа чидани?..

Г и м р и в и М у г њ а м а д
(мягътел хъанваз)

Эренлердал къвезвай ксар я жеди.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Ваъ, туш. Зулун чІавуз иниз къведайбур
Авач. Абур, Гъази-Малла, ванер я
Гъазаватра къейи вири шагъидрин.
И пІирерал атай гъар са бендедик
Абуру икІ руъгъ кутазва. Ванер и
Акатай низ хъайитІани къведай туш.
(Кисна акъвазда.)

Югъни куъруъ югъ я. Зулун югъ я ман.
Юргъун хъанва зи чан, гъалдай фенва лап.
За рагъдандин капІ къазмада ийида.
(Хъфиз гъазур жеда.)

Г и м р и в и М у г њ а м а д
(гъавалу яз)

Заз жуван капІ инал ийиз кІанзава.

Я р а г ъ М е г њ а м е д

Жуван рикІиз гъикІ кІан ятІа, гъакІ ая.
КІан ятІа ваз, капІ ая и къванцел зи.

Гила халкъдин, мусурмпнрин азадвал
 Ви гъилева, Гъази-Малла. Женг чӀугу.
 Амма чир хъухъ, зулуматдик гавуррин
 Хъайи халкъдиз садлагъана азадвал
 ГъатайтӀа, – им юргъун хъанвай балкӀандиз
 Нишправдин яд гайи хътин мисал я.
 АкӀажарда ккӀал хътин ци балкӀан.
 Садлагъана азадвилини дад акур
 Халкъни акӀаж жеда. Гъахъняй рикӀел хуъх:
 Женгера гъикӀ регъбер герек жедаТӀа,
 Регъбер герек жеда азадвилени.
(Хъфида.)

Перде агал жеда.

Эхир

*Сугърагъ хуър. Ярагъ Мегъамедан кӀвал. КӀвалин са пипӀе чар-
 пайдал сад садан винел вегъенвай са шумуд къат месерал Ярагъ
 Мегъамед къулайдиз ацукънава. Патав ахъайнавай Къуръан алай
 регъелар гва. ДакӀаррал ва къацӀарал ктабар ала. Къула цӀай куз-
 ва. ДакӀардай кӀвалин юкъвал къацу экуънин зул аватзава.*

Я р а г ъ М е г њ а м е д
(явашдиз къарагъда)

Хъсан хъана за зи патав са касни
 Ахъай мийир лагъана. Къе хелветда
 Амукъда зун.
(Ял акъадарда.)
 Гъазурвилер аквада:
 Чилин рекъер куътягъ хъанва къекъъвена,
 Къа зи велик гила рекъер цаварин.
(ДакӀардихъ фида ва са ктаб гъиле къада.)
 Агъ, Саади,
(Ктабдин чарар са-сад къатадда.)
 Ви «Гуълистан» хуралай
 Чидай хъи заз. Ви цӀарар заз ала тир.
(РикӀел хкиз алахъда.)
 Ахпа къве цӀар хуралай кӀелда.)
 «Гъуълуън кӀане акъалтӀ тийир
 хазинаяр чуънуъх хъанва,

Хатайрикай кичӀе ятӀа,
 ваз гъуълуън къер лайих хъанва».
 Ажеб хъсан лагъанвачни?! Чидайдаз
 Сагъ са ктаб я и цӀарар къизилдин.
 Сирнавчидин уъмуър хъана зидини,
 Заз уъмуърдин гъуълӀай жагъай гевгъеррин
 Къадар авач. Шукур хъурай, Аллагъ, ваз.
 Ви патав зун ахъа чин гваз акъатда,
 Зун крарин, сиреринни гафарин,
 Чирвилерин жавагъирар гваз къведа.
*(Вилер акъална, фикир ийиз акъвазда. ДакӀардиз вил
 яна, чурудилай гъил алтадиз-алтадиз давамарда.)*
 Хурушумар алукъзава. Хурушум.
 ЦӀай кутадай вахт я гила чирагъдик.
*(КъацӀалай чирагъ къачуна къул галайвал физ кӀан
 жеда. Чирагъдихъ галаз рахада.)*
 Вунни, зун хъиз, къуъзуъ хъанва, чирагъ зи.
 Гъикъван йифер за вун галаз акъудна,
 За кӀелай къван ктабринни жузарин
 Чинар вуна ахъайна заз рикӀивай.
 Заз жуван рехъ къалурдай гъед вун хъана.
 Ви экуънал кӀелна Къуръан йифериз,
 Ам хуралай чир авуна тамамдиз,
 Гуз алахъна баянарни аятриз.
 Гъахъняй жуван гъар са рекъе-хуле за
 Вун захъ галаз тухуз хъана, чирагъ зи.
 АтӀа яргъал Куърдемирдай Сугърагъиз
 Савкъват яз шейх Исмайила ракъай заз
 Чирагъни за ви хатурдай куькӀуърнач,
 Ам лап Шамдай гъанвай цӀийи чирагъ я,
 Шуъше алай, цанвай чӀемни зейтундин.
 Вун бейкеф жез кичӀе я заз, згер за
 ЦӀийи чирагъ куькӀуърйтӀа, вун туна.
(Са вуч ятӀа рикӀел хкиз акъвазда.)
 Экуъникай сурадавай аятдин
 Гафар гъикӀ тир?.. Гзаф сирлу аят я.
(Хуралай кӀелда.)

Аллагъ цавунни чилин экв я. Адан экв мигърабда авай чирагъдиз ухшар я. И чирагъ, нур гузвай гъед хъиз, шуъшедин къене ава. И чирагъ зейтундин пак тарцикай куькIуьзва. А тар я рагъэкъечIдай, я рагъа-кIидай пата экъечIзавач. Адан чIем цIук хкIун тавун-маз куз эгечIда. Ам экуьнин экв я. Аллагъди вичин экуьнал вичиз кIандайбур тухузва. *(Кисда ва ахпа аятдин мана вуч ят!а ван алаз веревирд ийида.)*

Зейтундин чIем цIай гъич галуьк тавунмаз,
Амма патав цIай акурла куькIуьзва.
Инсанарни язва бицIи чирагъар.
Эй Сад Аллагъ, ви экв-нур и чирагъриз
Зейтундин чIем хъиз герек я датIана.
ЧIем авачир чирагъ – ам гъикI чирагъ хъуй?
Зейтундин тар ашукъ жеда ракъинал.
Рагъ экъечIна алуькдалди рагъданар
Яргъи югъди ракъинин нур акъадай
Чкадал ам экъечIда, хъен такIан яз.
Ракъинивай экв къачунвай емишприн
ЧIем са экв-цIай акур чIавуз куькIуьзва.
Цаваринни чилерин экв Аллагъ яз,
Аллагъдин экв галуькънавай инсанни
Гъа экуьнин са хел жеда чилерал,
Цаварални хъфида ам экв хъана.
Экуьнин экв! Экуьникай экв къачун,
Жув зкуь жез, жувани экв хъичирун –
Гъа им я и дуьньядин чарх, къилин сир,
Мана я им и дуьньяда уьмуьрдин,
Им мана я уьмуьрдин а дуьньяда.
(Гъилевай чирагъдиз.)
Вуна залай гъил къахчу, чан чирагъ зи...

Гъилевай куьгъне чирагъ къацIал эхцигна, шуъше алай цIийи чирагъ къачуна, къулав агатда. ЦIук хкIун тавунмаз чирагъ куькIуьда. Чирагъни гъилеваз къулан патав гвай чарпайдал ацукъ жеда. КIвалин са патай сад садан гуьгъуьналлаз хъенар пайда жеда ва са-сад алатиз са патахъ фида. Ярагъ Мегъамед хъен-дихъ галаз рахада. Ам шейх Исмаилан хъен я.

Шейх Исмаил, ви савкъват заз багъа я,
Ам мана квай савкъват тир къван, мискIал тир.
Вун алатна физва хъи, зи муаллим?!
(Хъен хъфей патахъ чирагъ элкъуьрна килигда.)

*Гъази-Малладин хъен пайда жеда.
Гъамни алатна физва.*

Гъази-Малла? Вакай шагъид хъанай хъи?
Гила вал чан хтанвани? Акъваз тIун!

Хъен квахъда. Шамилан хъен пайда жеда.

Шамил? Вунни гъакI алатна фидани?

Хъен капI ийиз эгечIда.

Ви кпIуниз ийидач за манийвал.

(Ара гуда.)

Куьз яраб зун аквазвачтIа ибуруз?
Къаз такъуна зун, абур икI фич эхир!
Белки, закай экв хъанва жал? Эkv авай
Гъар гъи чка хъайитIани, экуьниз
Фикир гудач. Адан къадир чир жеда,
Ам авачиз, алуькбайла мичIивал.
Закайни экв хъанва жеда, чирагъдин
Экуьник зун ахкахъначтIа низ чида?
(Чарпайдал ярх хъана, чан гуда.)

Шейхдин буш хъайи гъиле авай чирагъ чарпайдин кърехдал акъвазда. Садлагъана экуь жеда. Шамилин хъен къарагъна ай-ван-сегънедал къведа. Гила ам хъен туш, ам чан алай имам я. Перде агал жеда. Амма Шамилан патав гъилера азадвилин шем-гъалар, турар ва къацу пайдахар авай инсанар кIватI жеда. Абур вири, Шамил къиле аваз, са патахъ фида.

1997

**ФАНА БАГЪДИН ГЪУБРУЪЯР,
ВА Я ЕТИМ ЭМИНАН ЭХИРИМЖИ ЮГЪ**

Драма

ИШТИРАКЗАВАЙБУР

Е т и м Э м и н – шаир.

1 - г ъ у ъ р у ъ – муьгъуббат.

2 - г ъ у ъ р у ъ – бахт.

3 - г ъ у ъ р у ъ – бахтсузвал.

4 - г ъ у ъ р у ъ – сабур.

5 - г ъ у ъ р у ъ – илгъам.

6 - г ъ у ъ р у ъ – дуьньядин гъам.

7 - г ъ у ъ р у ъ – умуд.

Т у ъ к е з б а н – шаирдин паб.

1.

Залан сирлу азарди акІажарнавай шаир Етим Эмина, вич патал кьилди чара авунвай кІвале месел ацукъна, теспягъар гъилелай ийизва. КІвалин цлар цІивиндалди авунвай кхъинрай ацІанва. КІвалин са пипІе ктабарни дафтарар алай куьсруь ава. КъацІал куькІуьр тавунвай чирагъ ала. КІвализ дакІардай экв аватзава.

Е т и м Э м и н

(Къвалав гвай аса кьуна къарагъда.

Цлара вил экъуьриз)

Вуч амуькъда? Вуч амуькъда дуьньяда
Валай кьулукъ? Вуч тада на жувалай?
Жаваб це кван, Етим Эмин. Мегер ви
«Амуькъдайди са тІвар-ван я дуьньяда»

ЦІар тамамдиз гъакъикъиди хъанвани?
Мегер фана дуьньядал са тІварцІелай
Гъейри, затІни тадачни на, фугъара?
(Ван хкажна, фасагъатдиз.)

Зи азабар, хажалатар, хифетар,
Белки, ирид цаварив къван агакъда.
Бес абур са гел тутуна квахъдани?
Зи шиирар, зи фикирар, хиялар?..
И дафтаррал, и чарарал алгъана
Къейи йифер, къайи йикъар, вядеяр
Са куьнайни тахъана зай жедани?
Девитда ранг куьтягъ хъайи берейра
Кънлиз атай фикир-хнял, бейтни бенд
Тефий лугъуз рикІелай, за цІнвиндив
И цларал кхъиз хъанай. Гъабурни
Алахъданн? Ацахъдани, цлар хъиз
Дараматдин, сагъиб къена, тек амай?..
(ДакІардихъ фена, килигиз.)

Дуьнья! Дуьнья! Фана дуьнья, вални зун
Ашукъ хъанай жегъил чІавуз – хатадай.
Амма зун фад акъуна ви гъавурда..
Вун мунафикъ, вун амалдар, фасикъ я.
На заз авур хажалатар, зулумар
Завай эхиз хъхъанач мад. Суфат ви
Аквадай рикІ, аквадай вил амач захъ.
Вун себев яз, ви алчахвал себев яз
Къиле фейи савашпрани акъунра
Телеф хъана вафалу тир дустар зи.
Гъихътии зурба муаллимар, арифар,
Жерягъарни, абидарни алимар
Вуна завай къакъудна, эй аждагъан.
Зунни вуна туькъуьннайтІа хъсан тир!
Ваъ, зун вуна акІажарна, ажужна!
На зун михъиз барбажарна, ужужна!
Мегер гъакъван зурба-гужлу яни вун?
Мегер ви къалп уюнрилай къуватлу,
Ви гунагъкар къилихрилай гъайбатлу
ЗатІни чилел ганвачни бес инсандиз?

ДакІардихъай къвезвай экв къвез-къвез зайиф жеда. КІвале мичІивал гъатда. Шаирди Туькезбаназ эверда.

Я Туькезбан! Гынава вун? Вучиз вун
И геж чІавуз фена яд гъиз булахдал?
За ваз фимир лагъанай хъи... Вучиз за
Лагъайди тир: «Заз къайи яд кІанэава»?
Къецени йиф, кІвалени йиф. Чирагъдик
ЦІайни за гъикІ кутурай бес? Чидач заз
Къавни чяхмах эцигнатІа гынал на.
(Къекъведа.)

2.

*КІвале садлагъана экуь-яру тав алай экв гъатда. Са пипІай
1 - гъуьруь пайда жеда. Адал яргъи экуь-яру булушка, кыилелни
гъа рангунин бешме ала. Гъуьруьдин чина кІубанвални бахта-
варвал ава.*

1 - гъуьруь
(Етим Эминаз)

Экв авачиз туш хъи кІвале, яр ава.

Е т и м Э м и н
Туькезбан, вун хтанани, азизди?!

1 - гъуьруь

Ваъ, Туькезбан туш зун. Амма, эй шаир,
Ви ашкъидин, муьгъуьббатдин гъуьруь я.

Е т и м Э м и н
(мягътел хъанваз)

Зи муьгъуьббат, зи гъуьруьни, перини
Туькезбан я... Амма гила, эхирдай,
Мусибатдиз элкъвенва зи муьгъуьббат,
Хъанва къе зун жегъилзамаз къуьзуьни,
РикІени цІай туьхвенва зи ашкъидин...
Вуч латъана хъанвайди я пайда вун?
(Са патахъ.)

АтанватІа яраб вахт зи ажалдин?..
КъенайтІа, зун жедай динжни ферикият.

Амма кІвале зи Туькезбан авачиз
Заз зун къена кІандамир ман...
(Вилер акъалда ва кыл инихъ-анихъ галтадда.
Вилер ахъайна, гъуьруьдиз.)
Акъваз кван,
Туькезбанан къвезва вакай ухшарни...
Амма заз вав рахадай гуж амани?..
Алат залай, вун я жин я, я шейтІан...

1 - гъуьруь
(Эминан лап муькуьв агатна хъиз)

Етим Эмин, чІехи шаир, яб це заз.
Жинни туш зун, шейтІанни туш, инсанни.
На кхъей къван муьгъуьббатдин чІаларин
Нетижа я, сих хъанвай са къуват я,
И дуьньядин фана багъда гъуьруьдин
Шикилда зун жанлу хъана къекъвезва...
Туькезбаназ на кхъей къван шиирри,
Адаз гайи гъиссерини ашкъидин,
Амай маса гуьзелризни багъишай
ЧІаларани авай рикІин майилди
Лезги рушан, санлай вири рушарин
Къамат-абур лап гъуьндуьрдиз хкажна.
Гъа идалди вуна халис рухвайриз
Ашукъ хъунин дережани къалурна.
Мад вуч зурба кар жеда къван идалай?..

Е т и м Э м и н
Жегъил чІавуз кхъей къван а чІалар за
Къе жуванни рикІел бегъем аламач.
Масад вуж хъуй абур рикІел хуьдайди?

1 - гъуьруь
АкІ лугъумир, чІехи шаир ашкъидин!
Е т и м Э м и н

ГъикІ лугъуда? Вун хъанай – вун хъаначир
Са гафар я... Вакай, лагъ, низ вуч ава?

1 - гъуьруь
За муьгъуьббат мягъкемзава рикІера...
За чеб чпел ашукъ хъанвай жегъилрнз

Рекьер-хулер кьалурзава ашкьидин.
Ви муьгьуьббат кIанивилин чешне яз
Гъизва за гьар са жавандиз рикI авай.
Чеб чпихъ куз, вафалу жуьт рикIерин
Кьадар гзаф хьун я чилиз ярашугъ.
Муьгьуьббат я ийизвайди фана багъ
Гьам гуьзелни, гьам михьини, жегьилни.

Е т и м Э м и н

Залай гьейри вун акур кас авани?

1 - г ь у ь р у ь

Гьар са ашукъ хьанвай рикIе ава зун...
Жуван рикIин кьен таквар кас женни кьван?

Е т и м Э м и н

Амма тамам буьркьуьвал я муьгьуьббат.
Ам алатда – экв хкведа вилериз.

1 - г ь у ь р у ь

Ваз Туькезбан кIан хьун, адал ашукъ хьун
Ви буьркьуьвал хьанани кьван уьмуьрда?

Е т и м Э м и н

(сивик хгвер кваз)

Ваъ. Туькезбан рагъ хьана заз датIана,
Зи вилерин ишигъ хьана, нур хьана...
ШейтIанни туш, жинни туш вун, женжел я...

1 - г ь у ь р у ь

(шад хьанваз Эминан чIал манидалди лугьуда)

Гьайиф тушим вун эцигиз чилерал,
Ширин вирт я, хуш нямет я Туькезбан.
Хаму кард хьиз хвена кIандай гьилерал,
Вун жагъайдаз хупI девлет я, Туькезбан.

Вун жагъайдаз гьич ви кьадир чизавач,
Зар-зибада гьамиша вун хуьзавач.
Бес за гьикIда, вун рикIелай физавач,
Зав гвайди ви гьам-хифет я, Туькезбан.

Гимишдин пул дуьзмишда на яхада,
Ви ширин мез, шад билбил хьиз, рахада.
Агъузвалмир тай-туьшерин арада,
За ийирди ваз минет я, Туькезбан.

Гьар пакамахъ экъечIдай са рагъ я вун,
Гьилел кудаь, нур гудай чирагъ я вун.
Гьар жуьредин емиш авай багъ я вун.
Эминав гвайди ви дерт я, Туькезбан.
(Квахьда.)

КIвале мичIи жеда.

3.

Е т и м Э м и н

(МичIивилей. ЧIалар тикрарда)

«Гьилел кудаь, нур гудай чирагъ я вун...»

Амма кIвале авачирла Туькезбан,
МичIи хьанва.

(Эверда.)

Я Туькезбан! Туькезбан!

(Жаваб тахъайла, шиирдин са цIар тикрарда.)

«Эминав гвайди ви дерт я, Туькезбан».

КIвале садлагъана хгипи тав алай экв гьатда. Са пипIяй
2 - г ь у ь р у ь пайда жеда. Адал яргъи хгипи булушка, кьилелни
гга рангунин бешме ала.

2 - г ь у ь р у ь

(Етим Эмйназ)

Пара хьсан, пара иер дерт я ам...

Е т и м Э м и н

(Туькезбан хтай хьиз хьана)

Агъ, Туькезбан, хтана хьи гена вун!..

2 - г ь у ь р у ь

Зун Туькезбан туш. Амма заз Туькезбан
ЛагъайтIани жеда, фикир авурла...

Е т и м Э м и н

Бес вуж я вун Туькезбаназ лайихди?

2 - г ь у ь р у ь

Зун ви бахт я, ви бахтунин гьуьруь я...

Е т и м Э м и н

(гъяз авачиз, ягъанатдив)

Фана багда къекъвез авай кеф чІугваз...

(Са патахъ)

Мад са гьуьруь аквазва заз. Валлагъ, зи

Ажалдин кІвач атана зи варцелла...

(Гьуьруьдиз.)

Вуна закай ийизвани зарафат,

Закай – никай, гуьгьуьл ханвай касдикай?..

Вуч бахт я вун?.. Бахт вич вуч я?.. Авай затІ

Јни ам вич и алемдин майданра?..

2 - г ь у ь р у ь

Авай затІ я... Гъамлу жемир, эй шаир...

Зарафатни туш гафар за лугъузвай.

Е т и м Э м и н

(пашмандиз, кьил галтадиз)

Эгер авай, захъ хъайи ам затІ ятІа,

Зи бахтунал пехъ ацукъна, чІулав пехъ.

2 - г ь у ь р у ь

АкІ лугъумир, Етим Эмин. Вунани

АкІ лагъайла, амайбуру вуч лугъуй?..

Е т и м Э м и н

ГъикІ вуч лугъуй? Чан аламаз суравай

Зун хъанватІа квелди бахтлу, чидач заз...

2 - г ь у ь р у ь

Вун шаир я, Етим Эмин. Шаир хъун,

ГъакІан ваъ гъа, халкъдин шаир хъун бахт я.

Е т и м Э м и н

ГъакІан шаир я ман зун са, адетдин...

2 - г ь у ь р у ь

Вири халкъдин шаир я вун, таж я вун

Шииратдин вири лезги алемдин...

Гъихътин зурба инсанрихъни галаз вун

Са суфрадихъ ацукъна, къас фу тІуьна.

Гъихътин дерин чирвилерин гьуьлерай

Жавагъирар жагъурна на, эй устад.

Мегер идаз бахт я лугъуз жедачни?

Къазивализ, адалатдин дестекар

Мягыкемариз, кесиб халкъдин терефни

Хуьз алакьун бахт тушни и дуьньяда?

Ви къуллугъдал маса инсан хъанайтІа,

Халкъдиз ада кІурни гудай, къуьк ядай...

Жегъил йисар, жаванвилер, муьгъуббат

Хъаначни вахъ? Хъана. Гъабур бахт я ви.

Е т и м Э м и н

(са жизви туьнтвал кваз)

Вири фена... ЗатІни амач... Са затІни...

Къуд цални зун, Туькезбан я амайди.

Гъамни къе мад ахкъатзавач хтана...

2 - г ь у ь р у ь

Гъа Туькезбан амукъунни бахт тушни?..

Гъахъняй тир ман за эвелдай лагъайди

Заз Туькезбан лагъайтІани жедайди.

Е т и м Э м и н

(секин хъхъанваз)

Эхъ, Туькезбан бахт я, са бахт амай захъ...

Амма ви сир, мурад-метлеб вуч ятІа?..

2 - г ь у ь р у ь

Зун ви вири агалкъунри, гъунарри,

Шадвилери халкънавай са лишан я.

Зун гьуьруь яз ава фана дуьньяда.

Ви уьмуьрдин гуьзел-зарлу легъзеяр
 Къалурзава за инсанриз, гуьзгуь хъиз,
 Куьз лагъайтIа, гъар са бахтлу карда вун
 Такабурлу хъанач, къама ял тунач,
 Хвена пакдиз инсанвални, итимвал...
 Ваз къван бахтар маса касдиз ганайтIа,
 Ам хамарай, ам къапарай акъатдай...
 Вун амуькна вун яз, Эмин!.. Бахтлу кас...
 За гъиссава: зун акун ваз агъур я.
 Зун хъфида...
(Хъфиз гъазур жеда.)
 За датIана инсанриз
 Эзберзава бахтлувилини чIалар ви.
(Эминан чIал манидалди лугъуда.)

Накъан йифиз, валлагъи, зун са кейфи-ишретда хъана,
 Налугъуди, зун Адам я, Гъавадихъ женнетда хъана.
 Садазни гъич акун тавур кефина, гъелбетда, хъана,
 Алемда мад тахъай хътин дерин муьгъуьббетда хъана.

Ажеб камалэгъли гуьзел жагъана къужахда аваз,
 Жамали эйши-ишретда падишагъ хъиз чагъда аваз,
 Халис Сулейман хъана зун, гуьзелвилини тахтда ваз,
 Зун Межнун яз Лейли жагъай са цIийи гъасретда хъана.

Динни иман яр паталди терг авур Сенан я зун къе,
 Зулейхадал ашукъ хъайи гъа Юсуф Къеан я зун къе,
 Жумла махлуькятдин пейкар ханумрин мугъман я зун къе.
 КилигайтIа, Етим Эмин ахвар-хиялатда хъана.
(Квахъда.)

КIвале мичIи жеда.

4.

Е т и м Э м и н
(мичIивилъй)
 Гъайиф! Гъайиф! Бахт бейкеф яз хъфена...
 «Гъа Туькезбан амуькунни бахт тушни?» –

Лагъана заз зи бахтунин гъуьруьди.
 Амай тек са бахтни кIвализ хквезвач...
 Бес и кардиз вуч лугъуда, эй гъуьруь?..
(РакIар галай патихъ яб акалда. Эверда.)
 Я Туькезбан... Я Туькезбан!.. Туькезбан!..

КIвале садлагъана мичIи-вили тав алай эке гъатда. Са пинIай З - гъуьруь пайда жеда. Адал яргъи мичIи-вили булушка, къилелни гъа рангунин бешме ала. Адан чина юргъунвални, гъамлувални, биришар ава.

З - гъуьруь
 Туькезбан туш. Зун я гъадаз ухшарди.
 Зун бедбахтвал, бахтсузвал я, Эмин, ви.

Е т и м Э м и н
(садлагъана кхун хъанваз)
 Вуч? Вуч? Вун зи бедбахтвал я, бахтсузвал?

З - гъуьруь
(сефилдиз)
 Ви бахтсузвал къалурзавай гъуьруь яз,
 Фана багъда ава зун, мез куьруь яз.

Е т и м Э м и н
(Вич вичивай къакъатайди хъиз ван ацалтна хъуьреда)

Зи бахтсузвал... Жува жувак датIана
 Фикирзавай за яраб вуч акунар
 АватIа зи бедбахтвилихъ лагъана.
 Ингъе заз вун вилералди акуна.
(Муькуьфдивди гъуьруьдиз килигда.)
 Туькезбаназ ухшар я на лагъанай
 Ви акунар... Заз аквазвач ухшарвал...
(Хъел акалда.)
 Заз такунвай са бедбахтвал амани?..
 Вазни гила, лагъ, завай вуч кIанзава?
 Атанвани зи хирерал къел кIвахиз?!
(Къве гъиливни къил къадайла, гъиле авай аса чилел аватда.)

*Гьуьруьдиз аса Эминав вахгуз кІан жеда.
Шаирди ихтияр гудач.)*

Зав и аса вахгуз ваз кІан хьуналди
КІанзавани жув хъсан яз къалуриз?
Асани вун са гафар я. Даях кІанз
Асадикай, адал алгъай гъар са кас
Асадал туш алгъизвайди, ам вичин
Вахтсуз, махсус бахтсузвилел алгъизва.

З - г ь у ь р у ь

Эхь! Эхь! Зунни гъавиляй къе атанва.
Ви чан мадни зайиф авун патал ваъ,
Ваз даях жез атанва зун, аса жез.

Е т и м Э м и н

ГъикІ?! ГъикІ?! Зун гъич акъазвач ви гъавурдэ.
Зи гъавурда вунни дуьздиз акъунач...

З - г ь у ь р у ь

Ваз акур къван бедбахтвални бахтсузвал
Низ акуна? Лезги чилел – садазни.
Йифен рекъай кІвализ хквер береда
(И кар хъана цІуд йисалай гзаф я)
Алукъна вун, мет къванера акъуна.
Ваз хъайи тІал, ваз хъайи гуж яргъалди
Давам хъана. Дустар вавай къакъатна.
Садбуру вун маса гана, муькуьбуру
Телеф хъана девирдин бед савашра...

Е т и м Э м и н

Вун сабур гуз атанвани патав зи?..

З - г ь у ь р у ь

Жеда лап гъакІ лагъайтІани. Амма зун
Сабур хуьнин чешмени я, дувулни.
Ви бахтсузвал акур, чидай инсанриз
Чеб бахтсуз яз аквадач и дуьньяда.
Зун я и гъисс кутазвайди абурук.
Закай аса жезва бахтсуз инсанриз

Туькезбан ваз даях хъанвай жуьреда.
За инсанриз бахт жагъуриз чирзава.

Е т и м Э м и н

Туькезбан зи бахтсузвал туш, бахт я ам...
(Фикирлу жеда.)

И зун хътин бахтсуз инсан себеб яз
Адан уьмуьр бедбахт хъана... Мегер им
Бахтсузвал туш завай лугъуз жедани?..
Вун гъахъ я... Вун Туькезбаназ ухшар я.
(Хияллу яз акъвазда..)

Гила, геж хъиз зун гъавурда акъазва:
Шаир хъунухъ бахт я, шаир бахтсуз хъун –
Къисмет я ам чІалан гъар са устаддин,
Бахтсуз къисмет бахт я адаз жагъизвай,
Бахт я адаз багъишнавай цавари.
Куьз лагъайтІа бахтсузвал я тезенаг,
Ам инсафсуз гъиле ава вахтунин:
Руьгъдин гъисслу симеривай шаирдин
Гвягъ жерла ам, магъирвилини жигъетдай
Тай авачир пайда жеда шиирар.
Азаб такур шаир–ам вуч шаир хъуй?
Амма гуж я галукъун и тезенаг.

З - г ь у ь р у ь

Вун гъавурда акъунал зун бахтлу я.
Бахтсузвилини гьуьруьдизни бахт ава.
(Эминан чІал манидалди лугъуда.)

Гъич са касни бахтикъара тахъуй гъей!
ХъайтІа, жуван мезни жував дуьз жедач.
Хилаф ятІа, ни кІантІани лугъуз, гъей!
РикІин сидкъи мецивай лугъуз жедач.

ЛагъайтІани, агъур жед на лагъайди,
Гъахъ паталди лугъурди хъуй авайди.
Гъикъван дугъри жаваб хъуй вун рахайди,
Жувавайни гъахъняй сабур хуьз жедач.

Хзанни ви гъарма са хиял жеди,
Гъарма садан гъарма санихъ ял жеди.
Ширин кве гаф рахун кълмакълал жеди,
Аялни дуъз рекълел вавай гъиз жедач.

Маса касдал ви кар гълтай беред
Шихин ери къадач атлас-дереди.
РикІ ваз аквач – винелай ваз хъуреди,
Дустни душман гъим ятІани чиз жедач.

Ви мукъвади валай хаин рахади,
Ширин шуърбет – гъам агъу хъиз аквади.
Ви хийирлу гафни хъл хъиз акъади,
Къизиларни къара пулдай гуз жедач.

Пехъни, чІапъни, керекулни вал къведи,
Ви миресни, душман хъиз, вал хъуреди,
Ви веледни ви шийирдихъ къекъведи.
Хъсанвилини кълдри фагъумиз жедач.

Фагъир Эмин дерт авачиз рахачир,
Ачух дуънья икъван дардиз аквачир.
Гъич затІни туш уъмуър са бахт авачир!
Вахт тахъаи дуъньядилаи физ жедач.
(*Квахъда.*)

КІвалел мичІи жеда.

5.

Е т и м Э м и н
(*МичІивилъй*)

Зи Туъкезбан гъиниз фирай? ВутІ фирай?
Вичихъ ва я хуъре са кар хъанватІа?
Бейхабарвал ажеб залан тІал тушни!
(*РакІарихъ элкъвена эверда.*)
Я Туъкезбан! Вун гъинава? Хъша тІун!

КІвалел садлагъана кълцу тав алай экъ гъатда. Са пилІай 4 - гъуъруъ пайда жеда. Адал яргъи кълцу булушка,

къилелни гъа рангунин бешме ала. Бешмедикай хкатнавай са тил чІарари гъуъруъ рехи тирдан шагъидвалзава.

4 - гъуъруъ

Зун атанва ви гъарайдиз... Тадани?

Е т и м Э м и н
(*теспачавал кваз*)

Вун Туъкезбан туш. Вун вуж я? Вуж я вун?
Амма ви чин, ви суй-сифет, кІалубар
Танишбур я, рикІиз хушбур, чимибур.

4 - гъуъруъ

Зун сабур я. Ви сабур я, эй Эмин.

Е т и м Э м и н

Сабур я вун?.. Зи сабурдин гъуъруъ я?..
Мегер сабур икъван гуъзел затІ яни?

4 - гъуъруъ
(*Эминан гафар хуш хъанваз*)

Эхъ, гуъзел затІ я зун. Захъ гъич тай авач.

Е т и м Э м и н
Яраб я жал? Квелди я ви винизвал?

4 - гъуъруъ

Яб це, за ваз зи сир-сифет ачухда...
Ваз Аллагъди багъишна зун. Зун галаз
Фена вири жаван уъмуър, йисар ви.
Гъар са синагъ, гъар четинвал, дертни гъам
Эхи ийиз вердиш хъана, табни гуз.
Чирвилерин гъуъле сирнав ийизни
За чирна ваз. Зун себеб яз илимрин
Жавагъиар жагъуризни чир хъана.
Гъикъван кІевиз гъатнатІа ви руъгъда зун,
Гъакъван руъгъдин девлет хъана вахъ, шаир.
Бес ви чІалар, на кхъей къван шиирар
Сабур тушни, абур тушни?.. Теселли
Гузва гъар са бендедиз ви чІалари.

Е т и м Э м и н

Зи чІалар нив агакьзава? Абур икІ
Чулав хъана амуькьзава цларал.
(Цлар кьалурда.)

4 - г ь у ь р у ь

Вун садра кьван килигнани дакІардай
Къеце патаз, багъдиз, хуьруьз, дуьньядиз?

Е т и м Э м и н

Зи вил галай затІни амач дуьньяда.

4 - г ь у ь р у ь

Таб я. Таб я. Аламачни рикІел ви:
«Вил атІудач дуьньядихъай – ширин я»?

Е т и м Э м и н

Абур за фад лагъай гафар-чІалар тир...

4 - г ь у ь р у ь

Мус ва вуч на лагъанатІа кІвале и,
Мус ва вуч на кхъенатІа цларал –
Вири чІалар агакьнава инсанрив.
Алад, фена вил вегъ садра куьчедиз.
Хурушумар хъанватІани, куьчедай
Гъар са инсан, кам явашиз, дакІардиз
Килигзава, ви чІаларихъ вил галаз.
Ван хъанмазни, савадлуда кхъизва,
Савадсузда хуьзва чІалар бейнида.
Сивай сивиз, рикІяй рикІиз авахъиз,
Ви шиирар Лезгистанда чкІанва.

Е т и м Э м и н

(дакІардихъ фена, куьчедиз са вил яна хкведа)

Килигзава. Инсанар я, чарадан
Бедбахтвилер тамаша хъиз аквадай...
Гила за мад кІелдач чІалар ван алаз...

4 - г ь у ь р у ь

Ваъ, ваъ. Эмин, жувавай зун къерехмир!
Инсанриз вун тамаша туш машгъулдай,

Вун абуруз гуьзгуь я: ваз килигиз,
Дуьз лагъайтІа, ви дакІардиз килигиз,
Абуруз чеб, чпин тІал-квал аквазва,
Чпин фикир, чпин умуд, мурадар,
Чпин абур, чпин сабур аквазва.

Е т и м Э м и н

Вун абуруз аквазвани? Бажагъат...

4 - г ь у ь р у ь

Зун авай чІал чизва вири инсанриз.
Ви чІалара аваз, лезги чилерал
Къекъвезва зун, мисал язни ава зун,
«Ваз Эминан сабурдикай пай гурай»
Лугъур алхиш ава халкъди сивера.
Амма акун кьисмет хъанвач къамат зи
Гъар акатай бендедиз, куьз лагъайтІа
И дуьньядин фана багъда даим яз
Амуькьдай са гъуьруь яз халкъ хъанва зун.
Сабур ийиз алакьунин жигъетдай
Ви сабурдив, яни и зи гъуьндуьрдив
Агакьайдаз аквада зун чан алаз.

Е т и м Э м и н

(сивел живи хъвер алаз)

Сабур! Сабур! Сабур Етим Эминан!..
Зи сабурдин гъуьруь-пери, азизди,
Вуч лагъана атанва вун патав зи?
Вуч лагъана акуна заз къамат ви?
Сабур къери жезва лугъуз тахъуй гъа?

4 - г ь у ь р у ь

Эхъ, гъавиляй. Акьуна вун гъавурда.
Эха, Эмин. Эхирдал кьван сабур хуьх.
Зун хъфизва къекъвез фана дуьньяда,
Бахтсузбуруз, ялгъузбуруз сабур гуз.
(Эминан чІал манидалди лугъуда.)

Есир хъанва зи тІазвай рикІ куътягъ тежер дердерин,
Гъам-пияла хъваз алама гъа ваз акур месел, дуст.
Зи пак рикІел гъикІда жезва гел хаинрин мецерин,
Бес гъарайдиз къвез кІани кас аламачни чилел, дуст?!

Ви сузадин ван галукъна, чилер-цавар рахайла,
Чан аламаз ви хурудик чІулав акъраб ккІайла,
РикІ накъварин селди гатаз, чан ажугъдив ацІайла,
Аян хъана, къведач хъи сад ви къазмадин варцел, дуст.

Мерд инсанар куъч хъанва жал маса уълкве жагъана,
Я туш дуънья мублагъ яни Мегъди-Загъир хтана,
Хабар такъаз са рикІ кудай кесибди рак гатана,
Белки, типре «Тегъуън» лугъуз лув гузватІа хуърел, дуст?

Эй ван жери Аллагъдин лукІ, эвера зи ажалдиз,
Бес я, гъикъван ялварда за чІехи касдин камалдиз,
Лазим я, лагъ, секин макан вичин етим аялдиз,
Гъейри мурад хквезвач хъи, аман, кайи рикІел, дуст.

Етим Эмин, зулуматда хъижеч мад ваз цІийивал,
Чан цІа гъатна, жув михъи яз, пуч хъана тум цайивал,
Арифдарар, секинра зун, бес я дуъньяд гайивал,
Амач, белки, къведай Лукъман зи дармансуз хирел, дуст.
(Квахъда.)

КІвале мичІи жеда.

6.

Е т и м Э м и н
(мичІивилъй)
Я ахвар туш, я хабар туш. Аламат!
Фана багъдай я лугъуз чеб гъуъруъяр
Къвез хъфизва...
(Вичи вичиз)
Етим Эмин, вуч лагъай
Чал ятІа им?.. Тагъким ятІа цаварин?
Хъфиз гъазур хъухъ чилелай, хванахва...

И Туъкезбан ахкъатнач хъи хтана...
Чирагъни зи ама куъкІуър тахъана...
Къавни чахмах яраб гъинал алатІа?..
(Къекъведа, жагъидач. Эверда.)
Я Туъкезбан!..
(Вичи вичиз сабур гуда.)
Эха, Эмин, сабур хуъх.

*КІвале садлагъана туракъ тав алай экв гъатда. Са пипІяй
5 - г ь у ь р у ь пайда жеда. Адал яргъи туракъ булушка, къилелни
гъа рангунин бешме ала. Адан чина са гъихътин ятІани дерин
хиялрин экв ава.*

5 - г ь у ь р у ь
Эха, Эмин. Сабурлу хъухъ. Хкведа
Ви Туъкезбан... Хкведа ам...

Е т и м Э м и н
Вун вуж я?

5 - г ь у ь р у ь
Зун ви илгъам, ви илгъамдин гъуъруъ я.
Е т и м Э м и н
Таниш я заз ви акунар, гуъзелвал.

5 - г ь у ь р у ь
ГъикІ таниш я? ИкІ чан алаз сифте яз
ЭкъечІнава зун ви вилик, эй шаир.

Е т и м Э м и н
Къвезва вакай зи сабурдин ухшар заз.
Амма либас чара я куъ. Сабурдин
Къил рехи тир. Ви къил-чІарар чІулав я.

5 - г ь у ь р у ь
Сабур диде я лугъуда илгъамдин.
Ви сабурдин велед я зун, эй шаир.
Зун къизил я ви сабурдин къеневай.

Е т и м Э м и н

Заз кѣзилар герек кѣвезмач. Са затІни
Герек амач шаир Етим Эминаз.
Зун ажалдин суракѣдава, бейниван.

Б - г ъ у ъ р у ъ

АкІ лугъумир. Аси гафар лугъумир.
Илгѣам кѣведа ваз хабарни авачиз.
Илгѣам кѣведа вал алуکѣни тавуна.
Етим Эмин хѣтин чІехи шаирдиз
И кардикай чир тахѣана жеч эхир!

Е т и м Э м и н

Чида. Чида аламатар илгѣамдин.
Женжел я ам, кстах я ам, аял хѣиз,
Назни гуда ада, жаван руша хѣиз.
Вакни гѣахѣтин квай хѣиз я заз кѣилихар.

Б - г ъ у ъ р у ъ

(наз гуз)

Гѣун бес! Зун ви илгѣамдин таж-гѣуѣруѣ я.

Е т и м Э м и н

Эй бахтавар, зун ажалдин меселла.
За ажалдиз эверзава датІана,
Ажал вучиз атанач, вун атана?!

Б - г ъ у ъ р у ъ

(кефи ханваз)

Вучиз закай гѣяз авач ваз, эй шаир?
Мегер гѣакѣван закай ви рикІ ханвани?
Зун галачиз мегер вавай жедайни
Са цІар кѣванни кхѣиз, гуѣгѣуѣл гутуна?

Е т и м Э м и н

(тахсир хиве кѣадай тегѣерда)

Ваѣ, жедачир. Вуна залай гѣил кѣахчу.
Амма илгѣам мусибат я, керемат.
Ада буѣркѣуѣ руѣгѣни экуѣ ийида,
Вилиз таквар цлар ада чукІурда,

Ада сирер ачухарда, аянда,
Агалкѣарда гѣакѣикѣатдив инсанар.

Б - г ъ у ъ р у ъ

(шад хѣанваз)

ГѣакІ я! ГѣакІ я! Ваз и дуѣнѣа ачухна,
Гила фана багѣда кѣекѣвез ава зун.
Мидаим яз валай кѣулухѣ амукѣда,
За шаирриз, арифдарриз, алимриз
Илгѣам гуда, керематар багѣишда.

Е т и м Э м и н

Фана багѣда шаирдизни арифдиз
Керематар таганайтІа хѣсан тир.
Фана дуѣнѣа буѣркѣуѣбурун дуѣнѣа я,
Азгѣунбурун, кѣанихбурун ем я ам.

Б - г ъ у ъ р у ъ

Вун гѣахѣни туш лугѣуз жедач завай гѣич,
Амма зун вахѣ галаз жедач разини.
Гѣикѣван сирер, аламатар чир ийиз,
И фана багѣ элкѣуѣр жеда женнетдиз,
Азгѣунбурни, кѣанихбурни буѣркѣуѣбур
Михѣи ийиз, дири ийиз хѣжеда,
За, яни ви илгѣамдин таж-гѣуѣруѣди,
И везифа хиве кѣунва чилел и,
За гѣам кѣилиз акѣудзава, эй шаир.
(Эминан чІал манидалди лугѣудй.)

ХупІ рахада билбил сегѣер вахтуна.
Са гѣамни авачир гѣайван бахтавар!
Цуѣкверивди дигай гатфар тахтуна
Гѣала гила жуваз девран, бахтавар!

Шумудни са нагѣма кІелда ви назди,
Гѣар са тегѣер рахаз гѣар са аваздив!
ХѣуѣтІуѣз тади гана ваз хупІ аязди,
Гила ачух я ваз майдан, бахтавар!

Хуп! шад-хурам тушни вун ви бахтунал,
Цуькверивди ч!агай гуьзел вахтунал.
К!анзава ваз ийиз цуьквер тахтунал
Амай ничхирарии дуван, бахтавар!

Цуькверивди к'уг'ун я ви к!валахар,
Чуьллера х'ваз таза, к'айи булахар.
Рахаз г'ар са аваз, ийиз дамахар,
Г'арай-эвер, вуч я ви ван, бахтавар!

Ашк'и г'авалу я – ваз к'арар авач,
Х'уьт!уьн зег'мет амач ваз, к'аяр авач.
Вучда, ваз акунач, ваз хабар авач
Етим Эминан г'ам-г'ижран, бахтавар!
(Квахьда.)

К!вале мич!и жеда.

7

Е т и м Э м и н
(мич!ивил'ай)

Эгь, чидач ман... Инсандин нефс зулум я...
Яраб мумкин к!валах я жал инсандин
Тебятни нефс ц!ийн х'ийиз алак'ун?
Ваь! Ваь... Илг'ам – мусибат я, гуж я ам,
Адан г'уьндуьр, адан эхир-к'иметни
Дуьньядин г'ам-хажалат я, г'ижран я...
(Са геренда кисда.)
И Туькезбан г'иниз фирай?..
(Эверда.)
Туькезбан!

*К!вале садлаг'ана леке-леке х'аивай экв г'атда. Са пип!яй
6 - г' у' ь р у' ь пайда жеда. Адал ярг'и ч!улав булушка, к'илел-
ни г'а рангунин бешме ала. Бешмедикай х'катнавай ч!арарин са
тилди г'уьруь вахтсуз рехи х'анвайдакай луг'уэва.*

6 - г' у' ь р у' ь

Зун масад я... Туькезбан туш...

Е т и м Э м и н

Вуж я вун?
Фана баг'дин мад са г'уьруь яз тах'уй?

6 - г' у' ь р у' ь

Дуьз к'ят!ана вуна. Зун ви г'ижрандин,
Ви дердерин, хажалатдин г'уьруь я,
Дуьньядин г'ам я ви рик!ин к'еневай.

Е т и м Э м и н

Аквазва заз. Либасди ви луг'узва,
Вахтсуз рехи х'анвай к'или луг'узва...
Вунни гила фана баг'да даим яз
Амук'дани, к!ула пар жез инсанрин?

6 - г' у' ь р у' ь

Зун, пар жез ваь, пар к'езилиз амук'да!

Е т и м Э м и н

Хажалатди хажалат г'ик! к'езилда?

6 - г' у' ь р у' ь

За луг'уда, вуна яб це кис х'ана...
Ваз малум я: хажалат – им илг'амдин
Яр-емиш я, адан к!ук! я, к'имет я.
Зун г'ах'тин г'ам-хажалат я, г'ижран я.
Ви камалдин х'цивили, дуьзвили,
Ви илг'амдин г'ах'лувили, паквили
И дуьньяда авай к'ван г'ам-хажалат
Ачухна ваз, вири рик!е туна ви.
Дервиш х'ана даг'-аранда г'ат ийиз
К!ан х'анай ваз, заг'ид х'ана к'вет!ез физ,
Г'а саяг'да гужарикай дуьньядин
К'ыл к'ак'удиз, дава-дарман г'ижрандиз
Жаг'ур ийиз к!ан х'анай ваз, эй Эмин.
Амма вавай физ х'анач, куьз лаг'айт!а
К'ыл так'атдай пис азарди к'уна вун.
Катна вакай дустар, мук'ва-к'илияр.
К!валикай к'вет!, заг'ид х'ана вакайни.

Эвелдай ваз ви азарни са акъван
 Зурба дерт хъиз акуначир. Вуна вун
 Дуъньядикай катайди яз гъисабнай,
 Гъисабнай жув азадвили сагъиб яз...
 Гъихътин дарман жагъана ваз гъижрандиз?
 Са дарманни жагъанач ваз. Гена ваз
 Вири дуънья капаллай хъиз акуна,
 Гена артух хъана ви гъам-хажалат,
 Адакайни гъуъруъ хъана – зун хъана.
 Фана багъда къекъвез ава гила зун...

Е т и м Э м и н

Вуна жаваб ганач хъи зи суалдиз...
 На инсанрин хажалат гъикІ къезилда?

б - г ь у ь р у ь

Гуда, гуда за ваз жаваб. Ингъе ам:
 Рагъ атайла, чирагъдин экв чир жедач.
 Ви хажалат, ви мусибат алцумдай
 Терез авач, уълчмс авач, затІ авач.
 Ви дертни гъам, чІехи, зурба хажалат
 Акур касдин фида михъиз рикІелай
 Вичин дердер, тІалар-квалар, къайгъуяр.
 Гъавиляй за хажалатдин пар алай
 Инсанриз жув фана багъда къалурда,
 Зи акунри абурун пар къезилда,
 Гъамни гъижран такурдаз тарс жеда зун...

Е т и м Э м и н

Ахлад! Ахлад! Фана багъдиз ахлад фад!

б - г ь у ь р у ь

Дуъньядин гъам-гънжран рикІе гъатनावай
 Инсанриз за лугъузва ви манияр.
(Эминан чІал манидалди лугъуда.)

Фана дуънья, вавди я зун, вавди буътуън гъам жедани?
 Агъади халкъ авуна, бес гуъгъуъл ачух къар гъинава?
 Зи хифетрин сан гуналди, кхъена тамам жедани?
 Жумла алем эфенди хъуй, мураккабни чар гъинава?

Къиникъ важиб я, къейибур чалай вилик шумуд я хъи,
 Мусурмандин хийир дакІан мусурманни чІуруд я хъи.
 Акур ксар аватІа, лагъ, аси лукІран умуд я хъи,
 Дарман ийиз дава тахъай и тегъер азар гъинава?

Ваз шукур хъуй, я Сад Аллагъ, зи сефил рикІ хъанава дар,
 На халкъ авур лукІар иес вун я, гъакІа вид я къадар.
 Бендедин къил акъат тийир яраб ятІа им вуч азар?
 И дердиниз дарман ийир, я Ребби, устІар гъинава?

Хифетдилай бул затІ авач, шадвилер чаз масан я хъи,
 Дустар уртІа хийир-дуъа – им чаз еке игъсан я хъи,
 Зи рикІе са тІалаб ава, аси лукІ я, инсан я хъи:
 Ви хиялар яргъа амаз хъайла, ви къастар гъинава?

Дуъньяда инсан жедани ажал, завал, атъри-вачир,
 Шумудни са бенде ава меекен, мяден, ери-вачир,
 Гъар са касдин югъни гъам я къилив къвери багъри-вачир...
 Мелик стха, вах амукуъй, Эмин, ви дустар гъинава?³⁶
(Квахъда.)

КІвале мичІи жеда.

8.

Е т и м Э м и н

(мичІивилляй)

Хажалатдиз бес и фана дуъньяда
 Са дарманни авачни? Жеч тахъана.
 Хер акурдаз хирен устІар лугъуда.
 Зи гъамар, зи хажалатар, гъижранар
 Зи хирер яз, заз са дарман жагъанач.
 Мегер зун гъакІ хъфидани дуъньядай,
 Хирен утІар хъунухъ къисмет тахъана?..
(Са геренда кисда.)
 И Туъксзбан гъиниз фена?.. Булахдал
 Фейиди икІ геж жедани?.. Хъайи кар
 Ава жеди... Вуч хъанватІа?..
(Эверда.)

³⁶ Е. Эминан и шиир тамамди туширдакай за жуван «Етим Эминакай веревирдер» ктабда (2018) кхъенва. Ина чна гъа сифте гъилик авур вариант тунва *(Автордин къейд)*.

Туькезбан!..

*КIвале садлагъана аби тав алай экв гъатда. Са пипIяй
7 - г ь у ь р у ь пайда жеда. Адал яргъи аби булушка, кьилелни
гъа рангунин бешме ала. Адан чина ачухвални михъивал ава.*

7 - г ь у ь р у ь

Хкведа ам, Етим Эмин. Эвермир.
Зав рахух вун. Зунни туш ваз чаради.

Е т и м Э м и н
(мягтел яз)

Зи ашкъидин-муьгъуьббатдин, бахтунин,
Бахтсузвили, зи сабурдин, илгъамдин,
Хажалатдин гъуьруьяр заз акуна.
Мад вуж ама хкведайди патав зи?..
Техквезвайди Туькезбан я. Ухшарни
Я вун адаз, гъакIни муькуь гъуьруьйриз...
Яраб вун вуч гъуьруь ятIа?.. Лагъ кван заз.

7 - г ь у ь р у ь

Зун атанва, ви гъамарин гъуьруьди
Хажалатар кьезилардай дарман ваз
Жагъанач и чилин винел лагъайла.
Вунни рази хъанай адан гафарал.
Хажалатдиз дава-дарман хъунивни
Вуна умуд кутурди заз ван хъанай.
Зун гъа дарман я! Зун ваз фад жагъанва.
Ваз хабарни авачир. Зун авазва
Ви ашкъида, бахтсузвиле, бахтуна,
Ви сабурда, ви илгъамда, гъамуна.
Вал кьил чIугур гъуьруьйризни бажагъат
Хабар ава закайни зи кардикай...

Е т и м Э м и н

Ви тIвар вуж я?.. Де лагъ заз, вун вуж ятIа!

7 - г ь у ь р у ь

Зи тIвар вуна кьунайтIа, заз хуш жедай,
Къекъведай зун фана багъда цуьк ийиз...
Ви тIварцIени зи тIварцIикай пай ава...

Е т и м Э м и н

(фикиррик акатнаваз)

Вуж хъуй ви тIвар?.. Вун вуж хъурай-тахъурай?..
Инанмишвал, умуд ятIа яраб вун?..

7 - г ь у ь р у ь

(хвеша хъанваз)

Эхъ, зун гъуьруь я ви экуь умуддин,
Хъсан кардихъ инанмишвал я зун ви!

Е т и м Э м и н

Эхъ, вун гъахъ я, инанмишвал мелгъем я
Гъар са тIалдиз, гъар са дерди-баладиз.

Муьгъуьббатдик цIай кутада умудди,
Бахтаварвал къалинард умудди,
Бахтсузвиле экв куькIурда умудди,
Сабурдин диб мягкемарда умудди,
Илгъамдикни лув кутада умудди,
Дуьньядин гъам кьезиларда умудди.

7 - г ь у ь р у ь

Фана багъдиз жеда завай хъфейтIа...
Вири кьуд пад ацIурда за экуьнив,
Зи экуьнив... Инани за экв гада...
(Эминан чIал манидалди лугъуда.)

Эй фугъара гъафил жемир,
Ви дармандин тIвар я умуд.
Суза галай кфил жемир,
Ви гуьгъуьлдин тар я умуд.

Цнф хъфида, къарагъда рагъ,
Йиф хъайила варз я чирагъ.
Ви кьве вилай атай кьве нагъв –
Сад гъам, садни зар я умуд.

Хажалатрин пар яз агъур,
РикI кIевиз яхъ, жемир алгъур.
Малайикдин лува югъур
Авур зериф гар я умуд.

Эй, Зулжалал, вун я замин
Аф авунин Етим Эмин.
Аси лукІран рикІе рикІин
Буна цайи твар я умуд.
(Квахьда.)

КІвале аби экв амуьда.

9.

*КІвал экуьз амуькьунал гьейран хьанвай шаирди цІай квачир
чирагъ гъиле кьаз-эцигда. Ахпа, кьве гъиливни кьил кьуна, фики-
рар ийиз, месел ацуькьда.*

Е т и м Э м и н
(къарагъна, къавуз килигиз, къекъвез)
Аллагы!
Худа!
Первердигар!
Зулжалал!
ТІварар гзаф я ви, амма сад я вун.
Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй!

На халкъна зун. Чан гана заз, руьгъ гана.
Буна гана, къахчунни на ийида.
Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй!

Экуь йикъар, бахтлувални гана заз,
ЧІулав йикъар, бахтсузвални гана заз.
Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй!

Илгъам гана – гъил къахчу, ам къалпнатІаа,
Сабур гана – гъил къахчу, ам къатІнатІа.
Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй!

На муьгъуьббат гана – завай хуьз хьана,
Умуд гана – на зи умуд атІанач.
Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй!

Буна инсан халкънава и дуьньядал
Руьгъдин экв таз, къенивал таз, паквал таз.
Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй!

Фана багъда руьгъдин ризкъи-твар тунни,
ТІварни, карни тун зазни на къисметна.
Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй!

На къалурна заз ви патав къведай рехъ,
Гъалал хъия заз и чилел фейи рехъ.
Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй ваз! Шукур хьуй!

*Тади кваз Туькезбан хкведа.
Адан къунуьхъ ацІай квар гала.*

Т у ь к е з б а н
Эмин! Эмин! Зун геж хьана. Гъил къахчу!
(Квар са къерехдив эцигда.)
МичІивиле ацуькьнава вучиз вун?
Чирагъдик цІай кутадай ман къачуна.

Е т и м Э м и н
КІвале экуь я хьи... Куьз геж хьана вун?

Т у ь к е з б а н
Накъан селдик рагъул хьанвай булахар...
Зун яргъавай фенвай Хтун булахдал...
(Къавни чахмагъ гъана чирагъдик цІай кутада.
КІвале экв къати жеда.)
КІвале гъинай экуь я къван? МичІи я.
(КварцІай сукІрада яд цада.)
Ваз къайи яд кІанзавай. Хъухъ таза яд.
(СукІра Эминал яргъи ийида.)
Буна вакди са вуч ятІа лугъузвай...
ЦІийи чІал-затІ туькІуьрнани?.. КІела кван...

Е т и м Э м и н
(сукІра къачуна)
ЧІал ваъ, ам зи эхиримжи дуьа тир...

Т у ъ к е з б а н
(дертлу хъанваз)

Ву-ув, чан Эмин, види мм вуч гаф хъана?

Е т и м Э м и н
(кѣанихвилелди яд хъвада)

Уьмуьр яд я сукІрадавай. Кѣанихдиз
Хъвада вуна – сукІра ичІи жеда ви...
ИчІи хъанва зи уьмуьрдин сукІрани.
(СукІра кѣалурда.)

Адан кІане ама кѣвед-пуд стІал кѣван.
(СукІрадин сив кІаникна са шумуд стІал авудда.)
Жаваб це кван, зи Туькезбан, кІаниди:
Рекъидайла, гъикІ рекъида инсанар?

Т у ъ к е з б а н
(фикирлу яз)

Пис инсанар азиатдик рекъида...
Хъсанбуруз аквадалда гъуьруьяр...
(Мягътел яз Эминаз килигда.)

Е т и м Э м и н

Зазни, зазни акуна кѣе гъуьруьяр...

Т у ъ к е з б а н

Вахъ вуч хъанва, Эмин?.. Гъихътин гъуьруьяр?..
(Эмин месел ацукъарда.)

Е т и м Э м и н

Фана багъда залай кьулухъ амуькда
Ирид гъуьруь... Иридни ваз ухшар тир...
Сад ашкъидин гъуьруь тир зи, муькуьбур
Зи бахтуннн, бахтсузвилин гъуьруьяр.
Зи сабурдин гъуьруь тир сад. Амайбур
Зи илгъамдин, хажалатдин, умуддин
Гъуьруьяр тир. Чебни сад кѣвез, сад хъфиз,
Авуна захъ галаз жузун-качузун.
Ваз мичІи яз акунай кІвал, хтайла.
Заз экв аваз аквазвай ам. А экв заз
Тунвайди тир зи умуддин гъуьруьди.

Туькезбана кѣах хъана яб гузва.

Вунни, вунни гъуьруь я зи, Туькезбан,
Зи уьмуьрдин багъда авай гъуьруь я.
Зи кьисметда муьгъуьббатни хъана вун,
Зи бахтни вун, бахтсузвални хъана вун,
Зи сабурни, зи илгъамни хъана вун,
Зи умудни вун яз хъана, Туькезбан!
Хажалатни хъана вун зи, Туькезбан.
ГъикІ лагъайтІа, – завай чІехи муьгъуьббат
Тамамдаказ гуз хъанач ваз. Фелекди
АкІажарна, алкІурна зун месел и.
Гъалал хъия на заз вири кІвалахар,
Гъалал хъия на заз гайи булахар.

Т у ъ к е з б а н
(Эминан вилик метІерал акѣвазна,
шел ккІанваз)

Вахъ вуч хъанва. Эмин?! Киса, аман, дад!..

Е т и м Э м и н
(секиндиз)

Кис жеда зун... Зун рекъизва... Кис жеда...
Амма зи рикІ секин я кѣе, Туькезбан.
Рекъизвайди зи як я, зи кІараб я.
Руьгъ рекъидач. Руьгъ амуькда, Туькезбан.
За инсанриз чІалар тазва дуьньяда,
Зи муьгъуьббат, зи бахтни зи бахтсузвал,
Зи сабурни илгъам тазва абуруз,
Инанмишвал хъсанвилихъ, гъахъунихъ,
Дуьз крарихъ инанмишвал тазва за.
Зи дердерни, зи гужарни тарсар яз
Тазва чилел за инсанриз, Туькезбан...
Заз вахт амач... Яхъ кван гъиле чар-кѣелем.
Ажеб жеда ахъагъайтІа дакІарни...

Туькезбана чарни кѣелем кѣачуда, дакІарни ахъайда.

Кхьихъ... Кхьихъ эхиримжи шиир зи.
(АтІуз-атІуз шиир лугьуда.)

И дуьнья са фана багъ я,
Куьне квез гьуьрмет ая тІун.
Гваз фидайди вад юкІ агъ я,
ШейтІандиз лянет ая тІун.

Гъарам немир куьне квез чиз –
Халкъ авунва вири рекъиз.
Чун халкъ авур чи Халикъдиз
Шукур гъиз минет ая тІун.

Шукур хъурай, Сад Аллагъ, ваз:
ГьикІ фиди чун гунагъар гваз?
Къейилани, я Ребби, чаз
На къванни рагъмет ая тІун.

Гъахъ я халкъар къиникъ вири,
Амукъдач гьич са кас гъейри.
Нече шумуд, ажуз-дири...
Са касдиз муьгълет ая тІун.

Амма къамир Эминан тІвар,
Дуьнья акваз рикІ хъайи тІар.
Я Сад Аллагъ, я пайгъамбар,
Фана багъ женнет ая тІун.
(Кисда. Вилер акъална, агалт жеда.)

Т у ь к е з б а н
Кхъена за...
(Къалабулукъ акатда.)
Ксанани, Эмин, вун?
(Эверда.)
Эмин! Эмин!

*Туькезбанай гъарай акъатда. Ада мадни кІевиз «Эмин!
Эмин!» лугьуз эверда. Адан къати ванчик чирагъдик квай
цІай хкахъда. Сегънеда шаирдин муьгъуьббатдин, бахтунин,*

*бахтсузвили, сабурдин, илгъамдин, дуьньядин гъам-хаж-
латдин ва умуддин гьуьруьйрин либасрин рангар алай эквер
гъатда ва абур сад садак акахъда. Туькезбан хур гатаз, агъу
ацалтна, къагъардалди шеда.*

Перде агал жеда.

КЪУЧИ САЛМАН

Поэма

Къучи Салманан мажарайрикай
Халкъдин сиверай ван къвезмач ади.
Адан гъар жуьре «бажарагърикай»
КхъейтIа, – белки, са ктаб жеди.

Къучи я лугъуз са чIавузни ам
Жемятдин виляй аватайди туш,
Халкъдин арада саламни-калам,
Гъуьрметни авай, рафтарвални хуш...

МискIиндиз фидай, ийиз капI-тIеат,
Меле-межлисда жедай ам вилик.
«Такурай чаз югъ ягъ-намус къегъят!» –
Лугъуз рахадай ам къил къуна тик.

Амма са хесет хас тир и касдиз –
Юргъа балкIанар чуьнуьхдай ада.
ЧидачиртIани вири Къафкъаздиз,
Адан тIвар авай Куьре-Къубада.

Аллагъди ганвай я лугъуз къанун,
Ада, дуьа хъиз, гъиз жедай мецел:
«Къе вун – балкIандал, пияда я зун,
Пака вун – яхди, зун жеда шивцел».

Кесиб-куьсуьбдин ябудиз-хвардиз
Ийирди тушир ада гъич темягъ.
Са зулумкардиз, са гъукумдардиз
Ада инсафай хъайиди туш гагъ.

Чуьнуьхна хуьруьз хкай шив куьгълен
Маса гунугин жедачир савда, –
Хванахвайризни дустариз куьгъне,
Мукъва-къилийриз багъишдай ада...

Лезги чилерал къачагърин регъбер
КIири Буба тир, тамара авай.
Салманакай халкъ рахазвай тегъер
ДатIана адан япара авай.

Пачагъди КIири Бубадин къилихъ
ЦIуд агъзур манат пул къунвай хиве.
Амма Бубади вичин терс гъилик
КIватIзавай цIийи къуватрин къифле.

«Зи дестедиз ша», – лагъай Бубадин
Чарчиз Салмана, вилераваз мурк,
Хганвай жаваб: «Буьркъуь ружадив
Фу недай касдин чинал жеда хъурхъ».

...Вахтунин вацIу, йигин яз юзун,
Яд иличзавай дуьньядин регъвел.
«Къе вун – балкIандал, пияда я зун,
Пака вун – яхди, зун жеда шивцел...»

Салманаз хабар атана пашман:
Стха Дербентда дустагъда тунва;
Чир хъхъанвалда адав гвай балкIан
Халис иесдиз – гъавилияй къунва.

Стхадиз гайи савкъватдин кIвачихъ
Низ чир хъуй ихътин галайди дерт-гъам?
Амма итимдиз, рикI авай вичихъ,
Хас я сабурдин кенеф тавун рам.

Къве агъзур манат я лугъуда мас
Азад хъун патал дустагъдай инсан.
Стхадин къадир авай дагъви кас
Гъазур я адахъ гуз рикI, гъатта чан.

Амма Салмана кІватІайди туш пул
Ийиз кичІела вич ада мискѝи.
Амма Салманахъ авай зурба тІул,
Лугъуз: «Аллагъди гуда заз ризкѝи».

КІвачи-кІвачи ам хъана рекъе гъат,
ЭкъечІна кІваляй, гъеле кумаз йиф.
Тикрарнач ада стхадин гъалатІ –
Ахурдал туна вичин лацу шив...

Гъалтай фургъунра акъахна Салман,
Яхдизни тІимил атІанач мензил.
Яргъал рекъиз хас я са хуш лишан:
Бейни ачухда, дертни гъам-къезил.

Арандин чилел къуд пад баябан
Зулжалалдин кап жеда ви винел.
Виликамаз фад жеда ваз аян
Татай, амма къвер крар ви кѝилел.

Амма инсандиз чир хъун я герек
Гъи крар тахъун лазимбур ятІа.
Эгер адаз чир хъайитІа, куъмек
Гуда Худади алудиз хата.

Къучи Салманаз чизва Аллагъдин
Гъиле авайди гъакъикъи терез
Гъар са сувабдин, гъар са гунагъдин –
Куъруъз аквазвач касдиз вичин мез.

Агъанва Салман якъин са фикир
Эхирни вичин къведайдахъ кѝилиз,
Стха азадиз кутунвай жигъир
Жедайдахъ ахъа вилик, шегъре хъиз.

Ингъе шегъерни аквазва яргъай,
Фикиррални кІукІ къведа гила фад:
Рекъин къерехдив гвай чІурал алгъай
Хиперин суъруъ хъанва ферикъат.

Хиперихъ гала къве жегъил чубан,
Юхсул я партал, пашман я вилер.
Сад аскІанди я, муъкуъди – къакъан,
Суй-абур авай, гъяркъуъ яз къуънер.

Салманан рикІе хвешивилил экв
КуъкІвена. Гуя жагъана мурад:
– Салам алейкум, къегъалар эркек!
Дул галайбур хъуй куъ суъруъяр мад!

Куън лезгияр яз къатІузва рикІи,
Жуванбур рикІиз чими я серес.
– Эхъ, азиз халу, зун я са лезги! –
Къакъан гададай акъатна и сес. –

Хипер чибур туш, – де ахътин бахтар
Аквадани чаз чІур хъайи чилел?!
– Икъван жегъил яз, рикІ жемир ви дар,
Чида заз: бахт ви кхъенва пелел.

– Эгъ, халу, вибур гафар я пичІи...
Лишан кутунвай руш аваз хуъре,
Пуд лагъай йис яз жибин яз ичІи,
СакІани бес зи гъизвач хъи къере?

– Це лагъанвай руш авай къегъалдиз
Гъайиф тушни вахт акъудиз яргъа?
Ша захъ галаз вун – килиг ви гъалдиз, –
Пулни жеда ваз, балкІанни юргъа.

– На заз балкІан гъикІ ийида багъиш,
Вун жув яхдаказ авайла рекъе?
– Зун къван балкІанрив тиртІа вун вердиш,
Ихътин суал ви гъатдачир рикІе.

Къучиди дерди ахъайна вичин,
Ахъайна рикІе чранвай а зенд.
Хуъз жеридавай са гафни са чин
Вичел инсанар ийиз жеда бенд.

Ягъана чубан къучидин чІалахъ,
ГъикІ жедач, тирла гаф гъахълу адан:
– Дербент шегъерда хъайиди туш гъахъ,
АватІа ава анжах пулдин ван...»

ЛугъузватІани Дербентдиз шегъер,
Къиляй къилиз ам ШайтІан-базар я.
Маса гунин ва къачунин тегъер
Ина масад я, гъам къилин кар я.

Къачуз тежедай, я гун тийидай
Са затІ шегъерда ава бажагъат.
Метягъ я ина фад гъиляй фидай
Намусни таъсиб, ягъни муьгъуьббат.

Къучи Салман я савадлу дагъви:
Дербентдин гъар са къуьруькдай адан
Акъатнава къил, хъанва ам кІеви,
Савда-базарда кІир тийиз гардан.

РикІяй ам вичел я гзаф рази,
Авунач лугъуз ягъ-намус къуьруь:
«Аллагъдиз шукур, зун уьмуьрда зи
Маса гурди ваъ, хъана муьштери».

Кирида къуна фййтунчи ада,
Ацукъна ана чубанни галаз:
– Меслят хъайивал, кеягъ кван, яда!
Акъахдайди я къекъвей кІваче цаз.

Япарихъ къван я фййтунчидин сив,
Хуррамдиз къамчи къугъуриз цава:
Къенин югъ адан (гузва касди къив)
Дулуди жеда – ей кІвалах ава!

Дербентда шумуд девлетлу бакъа
АватІа адаз я фадлай тайин.
Ада фййтун фад гъалун я башкъа,
Са-садан варцел куьчейрай къайи.

Къучи Салмана ганва адаз гаф:
«Вав йикъан гъакъи агакъда къве къат».
Лезгиди гайи гаф жедайди саф
Чин тийидай кас жеда бажагъат.

Къучиди дарваз гатазва къакъан,
Иесидиз ша лугъузва къецел.
Къвезва иеси. Рахазва Салман,
Гуя гафар я гъар сад са хенжел:

– КІири Бубадиз майилзавай кас
Тирвиляй чун ви атанва патав.
Ангъе къе ам вич мугъман хъанва ваз,
Са йифиз ам ви амукъда къулав...

Фййтунда вилер акъур бакъадиз
Хаф яна, чанда гъатна сурун фул:
Далу аквазвай и тик «къаядиз»
ГъикІ лугъуй хас туш Бубадин суй-тІул?..

Пачагъдин виле цаз хъанвай къачагъ
КІвале хуьдайди хъурай гъи инсан?
Ам маса гудай касдин къилел чІагъ
Элкъведай чІални низ тушир аян?

– Куь дуст къабулиз тахъун я заз тІал,
Гъукумдихъни за гъикІ элкъуьрин кІул?..
Садазни куьтІмир квез зун акур чІал...
Аллагъ – квез куьмек... Им – квез харждай пул...

Акъудна гана са къундах пул нагъд
Бакъади вичин жибиндай дулу.
«Им икІ алатдай аквадани бахт?» –
Фикирна, яргъаз хъфейла «далу»...

Гъа икІ, яргъи югъ къена Салмана,
Пул квай ксарин дарвазар гатаз.
Гъа икІ, жибиндиз пулар атана –
Жагъанач «мугъман» къабулдай са кас.

Гила стхани азадиз жеда,
Чубандиз гайи гафни жеда хуъз...
Мад гзаф крар арадиз къведа,
АлакъайтІа пул ерли харж тийиз.

Жибин ичІи яз, гъилиз атай пул
Садлагъана харж хъувун туш герек.
Авай бендеди амални акъул
Пул галачизни жагъурда са рехъ.

Пул гъакІ жибинда хъунал ала кар –
Мез ачух жеда, къил жеда вине...
Пакадал вегъей къенин йикъан пар
Къве къат залан яз гъатда ви къуъне.

Дустагъдин гъаким суракъна фад-фад,
Дуъз адан патав акъатна Салман:
– Гзаф важиблу ава ихтилат,
Анжах вуна заз яб це къиле къван:

Пакадал вегъирд туш зав гвай хабар
Пачагъдин вилни галазва адахъ
Ван хъайиди зи язватІа япар,
Акурбур – вилер, – гафар я зи гъахъ:

Къачагърин къачагъ КІири Буба вич
Дербентда ава, лекъ хъиз азад яз.
Гъазурзавалда ада зурба къиж,
Ам акурбурун ингъе сиягъ ваз...

Дустагъдин гъаким, килигна чарчиз,
ЧПал къуна ама, экъисна вилер:
Вири ксар я чидайбур вичиз,
Пул квай итимар – алвердин филер.

Садлагъана ам къарагъна кІвачел,
Вилерай гуя авахъна иви:
– Килигна чирда ви хабар эвел,
Таб хъайитІа, чІур жеда гъалар ви!

Гъакимди вичин идарада фад
Агална вилив техвенвай мугъман.
Сиягъда авай бакъаяр са-сад
Акун патал ам гуз гъазур тир чан.

Гъукумдин итим тирвилай, эрк кваз,
Гъахъзава гъаким сифтедан кІвализ:
– Къе вуч хъанатІа хабар ава заз –
КІири Буба вич атана куъниз!

Вучиз вуна заз авунач хабар?
Къачагъдин патал алаз тахъуй вун?!
Пачагъдин фарман кваз такъур ксар
ЧІурзавайбур я гъукуматдин пун!..

– Къурбанд я зи чан пачагъдиз урус,
Вазни, жанаби: ви тур – зи гардан.
КІири Буба заз акун я турус,
Ваз хабар гудай хъанач заз аман...

Вахъ вилер ава, вахъ япар ава,
Вахъ къуват ава, гъукум, гуж ава.
Захъ аял-куял, захъ папар ава, –
КІири Буба къаз жедай вуж ава?

Бакъадиз чизва гъакимдихъ галаз
Рахадай жуъре, гъукумдин къайда:
– Им куъмек хъуй ваз КІири Буба къаз... –
Гъакимдин гъута пул туна ада...

Гъа икІ дустагъдин чІехидан жибин
Дулу авуна са-са бакъади.
Гъар пулдин чарчихъ аватІа къве чин,
Пул гвайдаз чинар гзаф гакъади...

Ниэда гъатай туладин тІишиз
ХупІ ухшар жеда тух хъайи къудух!
Дустагъдиз гъаким хтана хвешиз,
Къумбар я кефи, гуъгъуъл я ачух.

Авуна ада Салманан тариф:
– Вун я пачагъдиз вафалу итим.
Ваз гъурмет тахвун жеда заз гъайиф,
Лагъ заз ви къуллугъ, ви дерт ятІа гъим!

– Жанаби гъаким, сагъ хъурай ви чан,
Мадни мягъкем хъуй Урусатдин тахт...
Ви дустагъдава зи стха масан,
Гъам азад хъхъун я заз чІехи бахт.

КІири Бубаяр хътинбур – азад,
КІеви зинданда авайди вуж я?
Жегъил-жаван я... Хъана са гъалатІ...
Жегъил яз гъалатІ тахъайди вуж я?..

– За ви гъарайдиз гъикІ тагурай гъай?
Ви гаф къанундин са чІал я къе заз.
Амма ви багъа стхадин чарпай
КІири Бубадив тада къе за къаз.

Гуьгъуьнин юкъуз шегъерда са чав
Гъатна – къуд пад я жандармни къазакъ:
«КІири Бубадин акъалтІ жезва чІав!» –
Вини кІвачева шумуд виш яракъ...

Шиверал алаз хъфизва пуд кас
Дербентдай Къулан вацІ галай патахъ.
Чизва Аллагъдиз, чизва и пудаз
КІири Бубадин къил тежерди тІакъ.

Сад – къучи Салман, муькуьди – стха,
Пуд лагъайдини чубан я жаван,
Чеб чпиз даим хъанвай пуд арха,
Мурад жагъана я хупІ къуваран.

Къучи Салмана Аллагъдиз шукур
Ийизва стха хъхъунай ихлас,
Гуз алакъунай вичи хиве къур
Шивни пул-пара чубандиз – катраз...

Стхадиз чІехи стхадин хатур
Ирид цавалай акъатна виниз:
«ЧІехи стхадин гаф авуртІа чІур,
Фирай зун ирид чилерай чилиз!».

Гъазур я чубан гуз Салманахъ чан,
ЦІузни, вацІузни физ я ам гъазур:
«Мад са касни ваъ, анжах са Салман
Жеда тамада зи мехъерик гур!»

Амма сакІани и жаван чубан
Гъавурда такъаз хъанва велвеле,
Гъинай Салмана пуд юргъа балкІан
Гъайиди ятІа, гъатзавач къиле.

Аллагъдиз чизва. Салманаз чизва...
Стхадиз чизва стхадин къилих:
Салман Салман туш, йифиз мичІизвай
Юргъа балкІанар тавуртІа чуьнуьх!..

Хтана хайи дагълариз Салман,
Уъзуьагъвилини аваз рикІе цІай.
ГъикІ адан нуфуз тахъурай къакъан,
Стха дустагъдай ахкъудна хкай?!

Имни – гъич... Хуьре, эцигиз мискІин,
Къвез, шумудни са катзавай йисар:
Эцигнавач къав, квач дакІар-рикІин, –
Авач жумартдиз пул гудай ксар.

Салмана вичиз Дербентда хъайи
Пулдикай амай вири хгана,
Шалбуздиз мукъва ватанда хайи
МискІин-имарат къайдадиз гъана.

Къучи Салманаз герек тушир пул,
Ийиз кичІела вич ада мискъи.
Къучи Салмана хуьзвай вичии тІул,
Лугъуз: «Аллагъди гуда заз ризкъи...»

Терс мажараяр, дуьшуьшар кьетIен
Садни кьвед адан хтанач кьилел.
Амма гуьг шивер, балкIанар куьгьлен
Гзаф туьш жедай ам фидай рекьел...

Аллагьди ганвай я лугьуз кьанун,
Ада, дуьа хьиз, гьиз жедан мецел:
«Кье вун – балкIандал, пияда я зун,
Пака вун – яхди, зун жеда шивцел...»

Амма аламат жедай са дуьшуьш
Жемятди гагь-гагь гьиз жеда рикIел:
«Кьурбанд сувариз жеда зун кечмиш», –
И гафар жедай Салманан мецел.

РикIивайни ам, лагьайвал вичи,
Кьурбанд сувариз кьена лугьуда,
Гьахьнай адан руьгь, тамамна буржи,
Лап Фирдаусдиз фена лугьуда.

Ада веледриз туналда веси:
«Жемир садрани гьукумдиз акси.
Гьукумдин-калин патахьмир крчар,
Аку серфе ам хьсандиз ацар...»

...Вучиз зи рикIел садлагьана икI
И кьучи Салман атайди ятIа?
Жериди яз чи девирдив гекъиг,
Заз адан девир жагьайди ятIа?

Хазина нербур, угьрини кьачагь
Гьатнава кье чи уьлкве тирвал генг –
КIири Бубадин, Салманан кьучагь
Намусдикай пай авачирбур тенг.

Гьавилай ятIа гьукумдиз гьайиф
Гьар терс кьилихъ гуз цIуд агьзур манат?
Белки, гьатнава хазинада циф,
ИчIи яз михьиз, амачиз са затI?..

2001

ЧИАГЪАНЧИ

*Исамудин Агьмедоваз,
вичихъ галаз и эсерда лагьанвай агьвалат
алакгалу бажарагьлу чIагъанчидиз*

ЧIагъанчидин руьгь, чIагъан хьиз,
Ахъа я – кас устад я.
Адан аваз, лекь хъана физ,
Цавар кьачуз азад я.

Илгьамдиз хур хьайила сал,
Я ацIайла кьагьардив,
Лацу-чIулав мецер чIалал
Гьизва магьир устIарди.

Кужумзава тамарзу яз
Кьуншийри хуш авазар.
Жагьйдач гьич хуьдай са кас
РикIе хьиле пиязар³⁷.

ЧIехибуруз макьамар и
РикIин гьарай ва гьай я.
БицIибуруз макьамар и
Ахвар гьидай лайлай я.

Шегьердин сагь са магьледа
Чизва вири жемятдиз:
Устадвили кIар винеда
Хуьнуьх гузвач регьятдиз.

Яб гузвайбур – агьзурар чеб! –
Гьейран авун паталди
Ферз я хуьнуьх тупIарин деб
Дережада гьалалдин.

³⁷ Пиязар – чичIекдин таза цIирер.

Герек, лацу костюм алаз
ЭкъечІайла сегънедал,
Михъиди жен гъар са аваз,
Гъар сес – вичин бинедал.

Гур авазар авахъзава
ЧІагъандин жуфт жигеррай,
Устад михъиз вич квахъзава
Вичи халкъай эсерра.

Ада вич мад жагъурзава
Жанлу селда макъамрин
ТІвар квахънавай, кар гурзавай
Къавалрин дегъ заманрин.

Икрамчийрин къадар акваз,
ЧІагъанчидиз аян я:
Руъгъ авайди инсандиз хас
Алатрикай чІагъан я.

Ам гъавиляй мел-межлисда,
Мехъеррикни сегънейра
Алахъзава пак сиришта
Хуъз чІагъандин пердейра.

Амма адаз тушир хабар:
Икрамчийрин арада
Авайдакай са кас – устІар
Яб гуз хъунин барадай.

Ам дишегъли тир са субай,
Хажалатри гатанвай,
ЧІагъандин ван гъамарин пай
Тухур сел яз къатІанвай.

КІани инсан вахтсуздаказ
Азраилди гваз фенвай.
Уъмуър тухуз бахтсуздаказ,
Ада ашкъи саз хвенвай.

ЧІагъанчидин гъар са макъам
ГъикІ къевезватІа арадиз,
ГъикІ жезватІа аваз тамам
Чизвай гъа и сунадиз.

Дишегълидиз чІагъандин сес
Фу тир, яд тир, гъава тир,
Канвай рикІин гъар са хирез
Мелгъем хътин дава тир.

Ам устаддин концертриз физ
Есир жедай гъавайрин
Ва лепейра квахъдай михъиз
ЧІагъанчидин нагъмайрин.

Лезги руъгъди авур битмиш
Назик, къакъан макъамди
Багъишзавай адаз гуъруш
Ярдихъ галаз – Замзамдив!..

Гъа и саягъ физвай вахтар,
Йисар ийиз чпикай.
ЧІагъанчидиз тушир хабар
Икрамчидин рикІикай...

Дишегълидин мукъва-къили
Са сеферда, жуърэтна,
ЧІагъанчидин фена къилив,
Дердидикай суъгъбетна.

Къисметдикай, хъанвай верем,
Зурба кІанивиликай
Ихтилатди ийидай чІем
Гъатта къванцин рикІикай.

Лагъана: «Ам акІаж хъанва,
Къекъвез техъжез, кІакІанва.
Адан руъгъдиз илаж хъанва
Ви авазар кадгъанвай.

Хайи юкъуз адаз дигай
Савкъат анжах сад я хьи:
Вун атун – къуй ам чи патай
Ядигар хъуй... – Дад я хьи!»

Руъгъдал жумарт гъи устадди
Ваъ лугъуй и макъамда,
Муъгъуббатдин мусибатди
Къарсурнавай уламда?

Фена къавал вичин къетІен
Икрамчидин гуъгуъл къаз,
Къаз къунугъ яз ялгъуз елкен,
Авазрикай са гъуъл къаз.

Туплар физвай мецерилай
Шез-хъуърезвай чІагъандин,
Накъвар физвай вилерилай
АкІаж хъанвай жейрандин.

Амма накъвар, алачиз шак,
Бахтлувилин накъвар тир,
Вилер гуя марфарай пак
Ригаз авай ракъар тир.

Дишегълиди шулу жасад
Гъиссамачир – авазди
Тухванвай руъгъ адан азад
Мад женнетдин дарваздив.

Ярдиз ада, алай вичел
Гъамни гъижран алудна,
Цавара ваъ, ашкъи чилел
Гужлу тирди субутна...

ЧІагъанчидин рикІни акъул
И дуъшуъшди къарсурна,
Гуя нурар къвана зул-зул
Керематдив ацІурна.

Гъа икІ адаз хъана ачух
Гъакъикъат лап ихласди:
Уъмуърди чун ийизва чІух
Нефс³⁸ эвезиз аваздив.

Гъар са азад, вичиз жагъай,
Легъзедал гуъл жедай ам:
Дишегълидиз ягъиз чІагъан
Адан кІвализ къведай ам.

Вердиш хъанвай тупІун рикІер
Гъалч жезвайла мецерал,
Гъасилзавай маса сесер
Ада рикІе, мефтІера.

Макъам ядай устадвал ва
Илгъамдин хуш азабар
Къилди жедай – ам вич юкъва,
Къве цІу ийиз кабабар.

Вичин кІвале, сегънедал гъакІ
Табий яз къве къуватдиз,
Магъирвилин цІийи кІар-гъахъ
Жагъурзавай устадди.

Лугъудайди чизвай адаз,
Лугъудайвал чизвачир.
Илгъам авай цан цаз, тум цаз, –
СакІани гвен гуъзвачир.

Дишегълидин ашкъидикай,
Бахтикъаравиликай
Лугъуз кІан я – верги дигай
Хкатнава рикІикай.

Кайи рикІиз ахътин аваз
Бахшиз кІан тир устІардиз,
Яр хтай хъиз жервал адаз
Чялел ярдин дидардиз...

³⁸ *Нефс* – инал «беден, инсандин кІалуб» манада аваз ганва.
(*Авт.*).

Амма садра рак гатай ван
Къалабулук квайди тир.
КІвализ атай гъамлу мугъман
ЧІулав хабар гвайди тир:

«Ви икрамчи амач – масан
Маканрихъ руъгъ чІугунва.
Вичин сурал вуна чІагъан
Ягъун веси авунва».

Устад михъиз ичІи хъана,
Гуя ам лал къумлук я,
Гуя ана, мичІи хъана,
Тежедай къван савук я.

Фикирначир гъич и касди
Ягъда чІагъан лагъана
Мярекатра пашман, ясдин, –
Амма а югъ атана.

Лацу-чІулав алай мецер
Алат чІагъан ятІани,
Сурун къилихъ адан сесер
Чи адетрив къадани?..

Руъгъдиз мукъва касдин веси
Къилиз акъуд тавуртІа,
Вун Аллагъдиз жеда аси,
Тажкъаз жуван гъавурда...

Ингъе гъеле ахъа сурун
Къилелла ам чІагъан гваз.
Хажалатди къефес хурун
АцІурзава залан яз.

Мейит сура тунвач гъеле –
Мягъфедаваз патав гва..
ЧІагъанчидик ква велвеле, –
Гъинва тупІар ялав квай?

КІватІ хъанвайбур, вилер алаз
Ван атунал чІагъандин,
РикІерални хирер алаз,
Акъвазнава пашмандиз.

ЧІагъанчиди са гужа-гуж
Вич гуънгуъна хтуна,
Дишегълидиз уъмуърда хуш
Авазрик ван кутуна.

Мад куъхкІвена тупІара цІай,
Гъисс хъувуна вердишвал.
Шехъна чІагъан, ийиз гъарай,
Тир адан гъар бириш – тІал.

Са авазди маса макъам
Эвеззавай са къатда,
Гуя гъар сад жезвай давам
Рагъметлудан къаматда.

Садлагъана аваз дегиш
Хъана ифей тупІарик.
ЦІийи гъава, тушир таниш,
Пайда хъана цаварик.

Ам эрзиман тир гъа аваз,
Жагъурзавай устадди,
Фадлай къулукъ рикІе аваз
Тагакъзавай мураддив.

ЧІагъанчидин руъгъ, мефтІ, тупІар,
Алат – вири сад хъанвай.
Вири чилер, вири цавар
И авазда кІватІ хъанвай.

И кур-пашман багъда авай
Къванерни кваз сурарин
Налугъуди чагъда авай
Жанлувилин нурарин.

Муьгъуьббатни вафалувал
Жем хъанвай и авазда,
Мушибатни хаталувал
Кем хъанвай и авазда.

«Уьмуьр – ажал, ажал – уьмуьр», –
Къейдзавай и авазди.
Сергъят, абур чара ийир,
Редзавай и авазди...

Ажал авач, ава уьмуьр
Каинатдин майданра.
Адан зурба аваз магъир
Кужум хъанва инсанра.

Чун къугъвазва (туш зи гафар)
Дуьньядикай сегъне къаз,
Цавун аваз ийиз инкар,
Чилин къамар къене къаз.

Къугъвадайла, рекъизва чун,
Уьмуьрдин каш гужлу яз.
Вуж вич ятIа кIаник цавун,
Ам даим яз жанлу я!

2003

ШИКИЛРИН КІВАЛ

Шикилчи Сейфедин Сейфединов аз бахшизава

1

Шикилчидин кIвалахдин кIвал
Къакъажунихъ файда авач.
Сад я адан гъам тIал, гъам чIал:
Какахънава, къайда авач.

И дарискъал чалпачухда
Шикилчи вич ялгъуз ава.
И алемда, и бушлухда
Ам йифиз ва юкъуз ава.

Гъеле рикIе гъакъ тавунвай
Са мурадди чIугвазва ам.
Каинатар халкъ тавунвай
Сад Аллагъ хъиз аквазва ам.

ШапIрус гъиле кузва, руьхъ жез,
Къавухъ физва гумадин цIирх,
Гуя адаз кIан я руьгъ жез
Чалпачухдин, тахъанвай сих.

Рангарни кваз лал я гъеле,
Вил алаз чIал акъалтунал.
КуркIвачIдин къил сал я гъеле,
Рази тушиз и гъал хъунал.

Рагъу кетен – чилер-цавар
Какахъай са гъуруш хъиз я.
ЗатIни авач, ганвач тIварар,
Тек са халикъ турус хъиз я...

Шикилчидин гъил – курквачІдал,
КурквачІди ранг кужумзава,
Ахпа, шад яз и илаждал,
Ам кетендив гатІумзава.

Илгъамдин экв, йикъан рагъ яз,
Йифен варз яз, куькІуьнзава.
Гъар затІуни, чкаяр къаз,
КІвале къайда тайинзава.

Халкъ ийизва шикилчиди –
Гъар затІунихъ ава метлеб.
Жезва гуьгъуьл ва гъил къетІи,
Чалпачухдал къевезва мешреб.

Куьтягъунал текъвезвай гъил,
Руг ацукъна къалу хъанвай
Гъар са суьрет, гъар са шикил
ЦІийидаказ жанлу хъанва.

Амма гъардаз бес тежезвай
Нетижадин са зул, са цІарх
РикІе пайда жез-тежезвай, –
Гила къилел язава чарх.

Шикилчиди кІвалахзава,
ТуькІуьр ийиз цІийи алем,
Мад ва мад чун чІалахъзава
Туширдахъ и дуьнья бегъем.

Сад Аллагъдиз чизва вичин
Мурад-метлеб, гъар са улам:
КурквачІдалди шикилчидин
Ферз я хъувун дуьнья тамам.

2.

Хурушумар икъи жезва
Къеце, йифен тав акахъиз.
Каспийдин къув векъи жезва,
ТІурфанар гвай цав акахъиз.

Шикилчидиз са къяйни туш –
Ам кІвалахдин жезбидава,
Илгъам лугъур гъарайни гуж
РикІе ава, ивидава.

Гатазва рак. Илгъамдик кваз,
Анжах япар биши жада.
Дуст атайла саламдик квай,
Аян хъана, хвеша жада.

ИкІ хабарсуз атанвайди
Дустарин са кІеретІ хъана.
Межлис хъана кадгъанвайди,
Шад ихтилат-суьгъбет хъана.

Сад тарихчи, сад макъамчи,
Садни ина шаир ава,
Халкъдин руьгъдин яз давамчи,
Гъардаз вичин жигъир ава.

Яратмишун пеше хъана
Къекъвей ва тик рекъе авай
Касдихъ, рикІин ВачІе хъана,
Руьгъдин кашан дерге ава.

Гъада дустар шикилчидин
Имаратдиз ял ийизва.
Гъар са руьгъдиз вичиз вичин
Каш рекъидай гъал жагъизва:

Гъар шикилдиз, гъар суьретдиз
ЦІийидаказ килигзава,
Гуьзелвилин гъар муьгълет, гъиз,
РикІин къене эцигзава.

Гуьзелвал, физ рякІяй рикІиз,
Артух жезва, буллух жезва,
Халкъ паталди санлай михъиз
Жавагъиррин сандух жезва.

3.

Сад инавай шикилрикай
Ажайиб я, кьетIен я ам,
Акурбурун гуьгьуьлрикай
Гьуьл ийидай елкен я ам.

Цава – ацIай вацран лампа.
Чир жезва Шагь дагъдин кукIуш.
Дагъдилаьни хьанва зурба
Лезги хцин акунар хуш.

Якъин, гьа я кукIушдилаь
Вири лезги чил аквазва,
Алат тийир намусдалай
Такабурлу кьил аквазва.

Ризванбурун Забит я ам,
Девирдин чад галукьнавай,
Женгчи я ам, игит я ам,
Ял акъадриз ацукьнавай.

Шагь дагъ – кьулан дагъ я лезги
Ягъ чи хура куькIуьрзавай.
Халкъдин таъсиб хуьзвай хци
Фагьумзава, фикирзава.

Гагъ марф, гагъ хар акьур плащ
Къатараваз метIел ала,
Гуя халкъдиз бахтуни раж
Къаз Гьуцарин варцел ала.

И къаматда гъайбат ава,
Экуьвални умуд ава,
Инсанвални гъейрат ава,
ЦIайлапанни барут ава!

Халкъдин кьисмет бед хьунухьин
Къалабулук, тIал аквазва,
Вилик пад къаз сед хьунухьин,
Къегьалвилиг гьал аквазва...

Мус, гьинай, вуж атайтIани
Шикилчидин имаратдиз,
РикI хурудай атIайтIани,
Кас амукьич гьараратдиз.

Куьз лагъайтIа, эвезиз рикI
Алакьда и суьретдилаь.
Жедач михь я чиг, я цуьк
Ада гузвай ибретдилаь.

4.

И шикилдиз хийир-зарар
Авач ийир тарифдикай –
Къхьихъ, шаир, вуна чIалар
Адан кьетIен тарихдикай.

Суьрет чIугур и касдин кьил
Рехи хьанва кье, Шагь дагъ хьиз.
Тир ам жаван, тир ам жегьил,
ЦIийи сусав гвай чирагъ хьиз.

Цаву ганвай пай жавандиз
Гагъ уях, гагъ тежез авай.
Бажарагъдин гьар вулкандиз
Вичин рехъ, чIав ва мез ава.

Тракторчи хьанвай гада
Хайи хуьруьн мезредава.
Гатфарин цан цазва ада,
Хци макъар жергедава.

Шагь дагъдин кIукI, живедаваз,
РекIврекIв алаз акъвазнава.
Адан ценер, цуькведаваз,
Безек алаз акъвазнава.

ХупI ажебдиз дагъни аран
Сад муькуьдав диганвачни!
Авай касдиз ихьтин ватан
Женнетдин юкъ жагъанвачни!

Трактордин физва макъар,
Чил дариндай акъаш ийиз.
Ахваравай яцІу накъвар
Алабариз, хкаж ийиз.

Садлагъана авуна чІакъ,
Магъ галукъай са сес хъана,
Чархараллай бухавар гъакІ
Са чкадал элкъвез хъана.

Ракъун бугъа гъалзавайда
Къулухъ гана, кутуна рум,
И сеферда гъакІ гъавайда
Фенач авур йигин гъужум.

Тирингдаказ акъваз хъана
Хам чиликай хкатайди.
Къвазнач гада яргъаз хъана:
«Къадим сур я акъатайди!»

Кутар гъана, илична яд,
Чуъхвена и зурба къаяб,
Къванцел сирлу атІанва хатІ,
На лугъуди, им я ктаб.

Хуъре авай сурун къванер
Садни адаз ухшар авач,
Я кхъинрин сад туш тегъер,
Идаз туъшер, таяр авач.

Низ лугъуда? Вуж хъуй а кас
И къванцяй къил акъатдайди?
Тарихрилай алудна пас,
Адан дегъне акъатІдайди?

Хайи чилин ягъ-виждандин
Къадирлу са муъруъд ава –
Турни къалхан Лезгистандин
Ризванбурун Забит ава.

Забит къил я Лезгистандин,
Виридакай хабар авай.
Забит гъуъл я Лезгистандин,
Лезгивилин гъунар авай.

Макъарал фад хкажна къван,
КутІунна ам мукІатІдалди,
Руг къилеллаз ракъун балкІан
Гъална вири къуватдалди.

Ам, хуър туна, КцІар шегъер
Галай патахъ физва звер кваз.
Касдин руьгъда къадим цилер,
Ціир ахъайна, ава къугъваз.

Мягътел хъанва жемят хуъруън:
«Валлагъ, гада дили хъанва».
Са Шагъ дагъдиз чизва якъин:
Мад са халис лезги хъанва!

5.

Къванер... къванер... Лезги къванер,
Къурбанд къванер, сурун къванер,
Халкъдин руьгъдин гуьзгуь къванер,
Хвейи алем хурун къванер...

Гъикъван хъана, ама гъикъван,
Сан лугъуз хъун четин я хъи.
Жагъун хъувур къе и са къван
Гъакъван рикІиз ширин я хъи!

Тракторчи гададиз и
Атайди я гзаф ванер,
Лезгистандин чилерай чи
Чуънуьхзава лугъуз къванер.

Чуънуьхзава, алпан гъарфар
А къванерал ала, лугъуз,
Чи тарихдин къадим яржар
Дегъ девирра ава, лугъуз.

Чуънуъхзава, дувулар чахъ
Хъайиди туш лугъун патал,
И девирда акъулар чахъ,
Ругулар чахъ тахъун патал.

Тамарани Ясаб хуъруън
Къванер авай хатлар алай,
Алпан руъгъдин, лезги риклин,
Лезги гъилин нулар алай.

Мингечан вир авай пата
Гъикъван къванер кучудна це,
Гуя са низ ава хата
Алпанвийрин гъар са къванце!

Аламатдин затІ я тарих,
Гъахъсузвиле гват тийидай,
АвуртІани гъикъван чуънуъх,
Ам чилийни гъат хъийида.

Терс девиррин савашривай
Тарих ктаб пуърчуъкъ жедач.
Къванер тухур угърашривай
Шагъ дагъ, Шалбуз чуънуъх жедач!

6.

Забит къванциз килигзава –
Вилера хвеш къизгъин жезва:
Чун дувулрихъ гилигзавай
Мад са шагъид тайин жезва.

«Алпан гъарфар, алпан хатлар
Язва ибур, шак алачиз.
И цІарара лезги гафар
Чуънуъх хъанва, гъахъ амачиз.

Абур кІелдай са хва лезги
Чи дидейри хада, шаксуз.
ТахъайтІа, чи тарих иски
Масадбуру къада, шаксуз.

Чун алпанар тирвилим им
Мад са цІийи шагъидвал я,
Гъалибвал я йикъан къадим,
Къенин йикъан игитвал я.

Виш аферин, чан хтул, ваз
Ихътин савкъват халкъдиз хкай.
Чи музейдин ядигар яз,
Къада ада чка дигай.

ИкІ жедайди туш, гадаяр,
Им сувар я – къейдна кІанда,
Ша, хъфида хъваз бузаяр,
Усалвилер редна кІанда!

За куън вири илифзава,
Зи играми амадагар! –
Забита икІ теклифзава, –
Жедач ихътин тамада-гар!

Лезгияр я къиблепатан
Мугъманвилер гзаф кІандай,
Ша лагъайла, – хесет я ман, –
Лугъурбур туш: инсаф кІанда.

Забит, са къад итим галаз,
Вичин кІвализ рекъе ава.
Тракторни, асфалът чухваз,
И кІеретІдин кІвенкІве ава.

Забит-дахдин кайваниди
Ахмурарна: «Я чан Забит,
Икъванбуруз – авани ди?! –
Гъинай къведа гъардаз са битІ?»

«КичІе жемир, чан кайвани, –
Икъван лезги ксарикай
Жечни бес са итим къвни,
Дарвал течир пуларикай?!» –

ИкІ лагъайла, жибиндиз гъил
Гъар са касди авуна сух.
Агъуз тежер Забитан къил
Хкаж хъана мадни артух...

Къадим къванциз багъишнавай
Межлис йифди давам хъана.
Талар, рикІе биришнавай,
Квахъна, гъар сад хуррам хъана.

Къван КцІариз гъайи гада
Межлисди дуъз геле туна.
Забитан и гафар ада
Уъмуърлух яз рикІе туна:

«Вуж тарихдихъ агъанватІа,
Гележегда шад жеда ам.
Нин дувулар атІанватІа,
Ватан аваз яд жеда ам».

7.

Чи шикилчи хъана чІехи,
ЧІварах ягъна дериндаказ
Хайи халкъдин руъгда рехи,
Пак къванера – эркиндаказ.

Къванцел хатІар атІай устІар,
Нехишда тваз бубайрин чІал,
Шикилчидиз ви гъилин звар
Чешне хъана тежер усал.

Зияратчи Шалбуз дагъдиз
Фир жуъреда кпІар ийиз,
Устадвилин ви саягъдиз
Низ кІан жедач ялвар ийиз?

Устадвилин дережаяр
Халисбуру тестикъзава,
Цаварилай гайи паяр
Халкъдин вилик эцигзава.

Са шартІ ава: савкъватар пак
Иливардай рикІер кІанда,
Шикилчидин илгъамдал шак
Гъин тийидай къилер кІанда.

8.

Шикилчидин тавханада
Дустарин дем къалин хъанва.
Дерт лагъайтІа, цав рахада! –
Гъакъван рикІе дерин хъанва.

Низ лугъуда, низ ван жеда? –
Чи пад къадай Забит амач,
Лугъудай къван мез къван жеда,
Муъруъд амач, игит амач.

Ада кІватІай лезги къванер
Терг авунва, сад амачиз.
Квелди чна къада кьинер,
Кьинер къадай затІ амачиз?!

Са ни ятІа маса ганва
Къадим чІаван ктабар чи.
Ван алачир суза хъанва
Лезгистандин къаябар чи.

Чун вужар я? Чун гъибур я?
Гъинихъ физвай карван я чун?
Чун лекъер яз, чун чибур яз,
Гардан кІирна, жаздан я чун.

Са пуд лезги кІватІ хъайила
Лугъудай са лирли чидач.
Чун алимрал шад хъайила,
Садбуруз чІал ерли чидач.

Халкъдин назик авазар чи,
Туънт макъамар, гъаваяр чи
Гъинва ягъдай устазар чи?
Гъинва магъир къавалар чи?

Чи ял такІан кѣурабайри,
ЦІийи рухвар эвезда гуз,
Ивиарар чи халичайрин
Хутахна, чун маса кѣачуз.

Абурукай яд тарихдин
Девлет хѣана, хара жезва.
Яшайишдин ва чи руѣгъдин
Чешнеяр икІ зара жезва.

Чна чун икІ ийиз хирде,
Пака чакай вуч амукѣда?
Амач лугѣуз лезги бенде,
Чи чилерал кѣуш ацукѣда...

Ваѣ! Ваѣ! Агѣзур сеферда ваѣ!
ИкІ хѣунухѣиз рехѣ гуз жедач.
Чаз чи кѣадир чир жердавай
Чун масадаз ужуж жедач.

Чахѣ чил ава, चाहѣ чІал ава
Лезги ийир лезгидикай,
Чи ивида стІал ава
Шарвилидин ивидикай.

Чахѣ Кѣулан вацІ, Шалбуз ава
Чи эвел, чи бине хѣанвай.
Чахѣ ягѣ ава, намус ава,
Таѣсиб ава вине хѣанвай!

Тарихди рикІ хайи халкѣди
Вич цІийиз халкѣ хѣувун ферз я.
Цаву нуѣсрет гайи халкѣдиз
Чилерал бахт жагѣун ферз я.

9.

Икѣи хѣанва йифен дегѣне,
Дустарин дерт кѣезил хѣанва.
Мад гѣар садан руѣгъдин кѣене
Гевгѣеррикай са гѣуѣл хѣанва.

Сада садаз кѣуват гана,
Сада садак лув кутуна,
Сада садаз рухсат гана,
Илгѣамдин цІук жув кутуна.

Гѣа икІ чара жезва абур
Гѣар сад вичин ялгѣузвилиз...
И дуѣнѣядал гѣизва абур
Чидайбуру агѣуз-виниз.

Жеда абур чпи чеб куз
Илгѣамдин цІа, юзур ийиз.
Халкѣ халкѣ ийиз, ягѣ-эдеб гуз,
Кѣванцин рикІер кѣарсур ийиз...

Кѣил рехи чи шикилчини
Тавханада амукѣна тек,
Хѣайи фад-фад сефил чини
Хуѣзвай виче дустарин экв.

Мад пІапІрусдик кутуна цІай,
Фикиррин юг гатаз ава.
Мад алемдин яргѣал яргѣай
Адав Гѣуцар рахаз ава.

Гѣил – куркІвачдал, ам – рангадал,
Ранг кетендал алтад жезва,
Вуч кѣит ятІа и дуѣнѣяда,
Гѣам гѣиликай хкат жезва.

Шикилчиди кІвалахзава,
Фана дуѣнѣя даим ийиз,
РикІер, чараз тахѣ-тахѣзавай,
Сад муѣкуѣдаз лазим ийиз.

Хилас ийир дуѣнѣя кѣуѣзуѣ
Гуѣзелвилин цІир артухиз,
Иливайдаз руѣгъдин рузи
Тух тахѣунин сир артухиз...

2004

КУГ-РУШ

Махарик квай Куг-рушакай
Хъанани квез ван?
Хабар туштІа квез адакай,
Ацукъ, яб це кван.

Тежедай къван кстах тир ам
Дидедиз авай,
Сад тир авай, сарсах тир ам,
Рахадай цавай.

Жеч вичелай садни бетер
Дамахра къуру.
Цава авай рагъ, варз, гъетер
Жеч икъван хару.

Булущкаяр, назназияр –
Вири гъадаз тир,
Чанар-рикІер, тавазияр
Вири садаз тир.

Гимишдикай камарини
Сиргъаяр – гъадаз.
ТупІалравай тупІарини
Гудай ажеб наз.

Мягъсерар тир тумаждикай
Хъуьтуьл ва къезил.
Иервални – къирмаждикай
Ийирди кфил.

Бахтавар тир акъулни гъам
Авачир бенде.
Чехи жезвай баладин къам
Гваз авай диде:

«Ракъарикай, варцарикай
ЯтІани зи нуькІ,
Хуьруьн амай рушарикай
Хкудрай за гъикІ?»

Рушар – векъе, рушар – меле,
НикІени сала.
И гуьзелди шеле гъеле
Къурди туш кІула.

КІвал къакъажиз, гъаят шткиз
Туш гъеле вердиш,
Чрадайвал чидач вичиз
Я фу, я пипІиш.

Ам садрани фейиди туш
Я гвениз, векъиз.
Икъван зериф, назани руш
Гъиз женни рекъиз?

Гатфарин са гуьзел юкъуз
Рушарин къифле
Чуьлдиз физвай хъчар атІуз,
Къуна гъил гъиле.

Сарсах рушан рахана бах,
Минетун тир им:
«Зи гуьзелни квехъ галаз твах,
Зи ниним-сисим».

...Рушар – сува хъчар атІуз,
Манияр ягъиз.
Чиг цуькверин кІунчІар атІуз
Хъана и наргиз.

«Сифте хъчар атІутІ, нини», –
Лагъана адаз.
«Гъибур – чІуру, гъибур къени
ЯтІа чидач заз».

Чпин юлдаш рушари фад
Туна гъавурда.
«Чир хъана заз. Авурла кІватІ,
За квез къалурда».

Хквер рекъе вири рушар
Мягътелна ада,
Къалурайла чІуру хъчар
Къеневай чанта.

И рушарин хъуьредаи къван
АтІана аман.
Садлагъана ишедай ван
Атана рушан.

ЧІарар чухваз, хур-мет гатаз
Шехъзавай сарсах:
«Сед хъана заз, гуж хъана заз!
Ярх жезва зун – яхъ!

Гила кІвализ хъфида гъикІ,
Чанта яз ичІи?
КІус-кІус хъана хана зи рикІ,
Дуьнья я мичІи!

Дустарикай даях тахъай
Пери вай, аман!
Бахтар къведай булах тахъай
Гъуьруь вай, аман!»

Рушари фад, атІун патал
Шехъзавайдан ван,
Гъарда хъчар гана, чанта
АхцІурна адан...

Садра мад ам рушар галаз
Фин жеда векъиз,
Вирида хъиз, кІула аваз
Шелеяр хкиз.

Векъ чудгъуниз вири рушар
Маргъвара гъатна,
И руш, къаз кІанз чепелукъар,
Ягъвара гъатна.

Рушари векъ хъувуна кІватІ,
Гъардаз – са шеле.
Шеле тахъай и руша мад
Тухвана зегъле:

«Я Аллагъ, са гъахъ амачни,
Жез хайи-тахай?
Са инсаф бес вахъ амачни,
Килигиз яргъай?

Магърум хъунин шеледикай
Эх женни завал?
Вучда ихътин дуьнедикай?! –
Хъурай кІан цавал!

Цаварилай цІутхун хъайи
Гъед хътин зун вай!
Къисметдикай къузгъун хъайи
Къвед хътин зун вай!»

Гагъ къув ягъна, гагъ ягъна ар,
Гатана къил, хур:
«Хару ягъна зун, чан вахар.
Яхъ зун – жезва чІур!»

Адан яргъи йикъерикай
Тежервал къурвах,
Гъарда вичин векъерикай
Гана са къужах...

Йисар физвай... Къуна са юн,
ТуькІуьн патал кар,
Руша вичин къилин уюн
Ийидай тикрар.

ТІвар акъатна хуъре-меле
(ТІвар – им са руг туш):
«Шехъна-шехъна вичин шеле
ТуькІуьрдай Куг-руш».

Халкъдин акъул деринвилизи
Багъри-мугъит я.
Лезги чІалан дуьзгуьнвилини
И гаф³⁹ шагъид я.

За къатІурвал, куь мецел дуьз
Атанва суал.
Вуч паталди, суьгъбет ийиз,
Гуж акъалтна зал?

Чи девирда харжаф хъанва
Къадимлу яржар.
Итимрикни гзаф хъанва
Гила куг-рушар.

Патахъдаз – дуьз, дуьздаз какур
Лугъун деб хъанва.
Шехъ тавурдан дердер агъур
Авун деб хъанва.

Хер рикІеваз шехъзавайдан
Ван жерди авач.
Кисна гъамар эхзавайдан
Ван къверди авач.

Куг-рушариз пачагъдини
Ийизва гъуьрмет.
Куг-рушариз Аллагъдини
Гузва мал-девлет.

2005

КЪВЕ ЛАТ

Зи азизди, Миграгъа заз
Ван хъана са халадивай:
Шалбуз дагъдин сува, ргаз,
Са жигъирда къве лат авай.

Дегъ вахтари къве лат къванцин
Къве булахдал эцигнавай,
Арадавай куьруь мензил,
Чиргъедалди гилигнавай.

Гъар булахдихъ авай са дад,
Гъар булахдихъ са сир авай,
Са чІавузни тежер баят
Муьгъуьббатдин таъсир авай.

Лугъудай хъи, чилик къве яд
Сад садавди гуьруьш жезва,
Гъавилай къве булахдин дад
Къве лата гагъ дегиш жезва.

И тафават ашукъ хъанвай
РикІеривай къатІуз жедай –
Сад муькуьдаз ачух хъанвай
Цуькверивай къатІуз жедай.

Къве латалай алахъзавай
Цин хулар, физ агъадалди,
Мад чеб чпик акахъзавай,
Чукур ийиз юргъадалди.

Агъадавай хуьрерин эл
И яд хъунихъ цІигел жедай.
«Муьгъуьббатдин яд» – и ТІварцІел
Разибурун са сел жедай.

³⁹ «Куг» гафунихъ са шумуд мана ава: 1) рақІарин тар, яни кІвалин рақ къеняй агалдай лаш. И манади Куг-руш масабур патал «къеняй агалнавайди» къалурзава. 2) ШуькІуь-яргъи къабах (куг-къабах) ва адақай туькІуьрнавай гичин. И манади Куг-рушан къенепатан ичІивиликай, яни руьгъдин кесибвиликай луьгузва. Халкъдин зурбавал ам я хъи, адалай и манаяр Куг-рушан къаматда сад ийиз алакъна. – (Автордин къейд).

Амма за ваз лугъурди, чан,
И кІвалах туш кар алайди.
Къилинди – цел и кве латан
Вучиз я и тІвар алайди?

Лезгистандин къадим вахтар
Гур бахтарин чешме хъана,
Камалдинни руьгъдин тахтар
Тежедай къван вине хъана.

И кве латахъ ава тарих –
Пара иер бине я ам,
Сад ийиз кІанз кве кІани руьгъ
Къанихбуруз чешне я ам.

Дегъ вахтара адет авай
Патав къведай и кве латан
Мехъернавай, жуьрэт авай
ЦІийи свасни чам-хва жаван.

Акъадарна балкІандал, свас
Гъидай чамра латарал и.
И кведалай гъейри, са кас
Жедачир гъич патара и.

Свас са латав, чам са латав
КъецІил кІвачив акъваз жедай:
Руьгъда ашкъи, рикІе ялав,
Япара цин аваз жедай.

Кутуна мекв латак, гъарда
Яд къачудай – кІвахъ тийирвал.
Ва къаншардиз фидай ярдин
Камарин сан квахъ тийирвал.

Чамра – ирид, суса – ирид
ЧиргъедайтІуз кам къачудай,
Яни ирид цав я шагъид
Лагъайвилин тІям къачудай.

Агатайла, сада садан
Меквевай яд хупІ ийидай.
Къве рикІини, тежез жаздан,
Са жуьреда гуп ийидай.

Ахпа суса вичин латав
Чамран кІвачер чуьхуьдалдай,
Ахпа чамра вичин латав
Сусан кІвачер чуьхуьдалдай.

Абурун гъар гъерекатдихъ
Гзаф дерин метлеб жедай.
Абурун чиг муьгъуьббатдихъ
Намус, гъая, эдеб жедай.

Им абуру сада садаз
Вафа хуьнин къин къурдай тир.
Им абуру сада садаз
Сафа хуьнин къин къурдай тир...

Са девирра латарин яд,
Къур акъатна, куьтягъ хъана,
Куьз лагъайтІа вич муьгъуьббат
Гуз-къачудай метягъ хъана...

А латарин чаз ширширар
ХъаначтІани, ширинди, ван,
Налугъуди, дегъ девирар
Чи ашкъидиз хъана аян.

Яшайишдин шадвални гъам
Зани вуна хъвана санал,
Гуя, рикІер ийиз тамам,
А латарив хъана санал.

Сада садан кІвачер чуьхвей
Легъзеярни тІимил хъанач,
Ирид цавун кІаник ифей
Санал татлай мензил хъанач.

Тестикъарна чи муъгъуьббат,
Бахтунин таж хъурна адал,
Гегъеншарна уьмуьрдин рат,
Берекатар гурна адал.

ГъакІ ятІани, заз а латар
Жагъур хъийиз кІанзава кье,
Чиле чуьнуьх хъанвай ятар
Юзур хъийиз кІанзава кье.

Чида: анал, къуна гъилел,
ТухвайтІа вун, яд хкведа,
Ягъ квахънавай чилин винел
Пак муъгъуьббат мад хкведа!

15.09.2005

ТАРАГЪАЖДИН ВИЛИК КЪУЪЛ

Вуч жафа я, гъахъунин пад
Хуьз алакьдай Гъажимурад,
Ви эвледар хъунал жагдад
Чи гуьгъуьлар къатІ хъана хъи.

Етим Эмин. «1877-йисан бунтариш»

Эй кьепІирви Гъажимурад, кемеңдиз кьил вегъена хъи.

Етим Эмин. «Фагъумна за гъар жуьре гъал...»

1.

Гъукумдин зулум, гъакимрин зулум
Вири уьлкведиз хъанвайла къалум,

Эхиз ацукьдай халкъ жериди туш,
Акьван тІал хура гъакъ жериди туш.

Халкъдин ягъ-таъсиб хъайитІа эксик,
Зулумкарри ам ийида пислик...

Меселла Эмин – девирдин ясар,
Эхирдинбур я уьмуьрдин йисар.

Вич гъахъвал хуьдай яз хъайи устІар
Ам кьилиз тефей гваз ама къастар.

Вири сад хъана къарагъна миллет
Алудун патал зулумни зиллет.

Амма пачагъдин къуватдин хура
Акъваз жедани халкъдивай кІура?

ГъвечІи халкъариз жазаяр чІехи
Гуда пачагъри, тежедай эхи.

Лезги хуърера къарагъай бунтар
Пуърчуькъарнава, шупІдайвал шутІар.

Женгчи дерейриз ягънава къазакъ,
Жазданнава халкъ, илигиз яракъ.

Таз хайи кІвал-къул, бубайрин накъвар,
Ватандай яргъаз катзава халкъар.

Етим Эмина ажалдин месел
Къиргъиндин шикил кхъена чарчел.

Хсуси тІалар тавурди гъисаб
Халкъдин гужари авуна кабаб.

Акси женгерин регъберрин тІварар
Ада шиирра авуна тикрар.

Куърсарайбуруз рагъметар гъана,
Суъргуьнайбуруз гъурметар гъана.

КъепІирдилай тир Гъажимурадаз
Бахшнавай цІарар чида виридаз.

Амма и касдиз талукъ са дуьшуьш
Къизгъин цІарара жезвач ман чал туьш.

Дуьшуьш туш, ам тир вакъиа зурба,
Къарсурай Самур, Куьре ва Къуба.

Ам вири халкъдиз тирвиляй ашкар
Хъувунач жеди шаирди тикрар...

Къегъалвиликай Гъажимурадан
Къенин несилриз гъикІ атурай ван?

Тарихар кхъиз-чІурна шумудра,
Несилрин зигъин курна шумудра...

А викІегъвили халкъай риваят
Хъана девиррин руквадик баят.

А къизил михъиз квахъайтІа чавай,
Кесиб жеда чун, негда чун цавай.

2.

Ргазва Дербент – лезгийрин меркез,
АцІанва халкъдай шегъердин майдан:
«И тарагъаждиз – хабар яни квез? –
Къе шумудни са вегъида гардан!»

Бунтарин къиле акъвазай ксар
Гъизва майдандал. Лал къенвай ара.
Къул, «Гъукуматдиз акси тахсиркар»
Кхъена, тунва гъар садан хура.

Вуч тахсиркарвал авунатІа ни
Малумарзава суддин векилди.
Халкъдин къайгъуда уьмуьрдихъ къени
Женг чІугурбурун бахт я сефилди.

Куърсдайбурук ква Ахцегъай къве кас:
Къази-Агъмедни адан хва Гъасан.
Бубади хциз: «Сифте жаза ваз
Гунуг, чан хва, заз аквазва хъсан».

Бубадиз акІ тир, куърсарайла вич,
Хцин викІегъвал жедайди хъиз цуькІ:
«Зун, чан хва, къедре рекъида, зун – гъич,
Къабула къиникъ, кІевиз къуна рикІ!»

Гъа икІ жаллатІри куърсзава са-сад
Халкъдин рухваяр, къегъалар зурба.
Абдул-Гъамидан алатна нубат,
Кеменда ава Гъажи Шихбуба⁴⁰.

⁴⁰ Руьгъанияр тир агъастІалви Абдул-Гъамид ва винистІалви Шихбуба 1877-йисан бунтарин иштиракчийр хъанай. А вахтунин вакъайриз бахшнавай вичин шиирра Етим Эмина гъабурун тІварарни къунва.

Гъажимурадан къазва гила тІвар:
Гъукумат патал квайди я хата.
Яб гузва касди, юазвач са чІар,
Гуя туш и югъ эхирдин нукътІа.

«Гъахъунин пад хуъз алакьдай» касди
Суддин къанундал ийизва амал:
«Заз рекъиз кІан туш рикІ къунваз ясди –
Захъ эхиримжи са тІалаб ама».

«Чи буржи я ам акъудун къилиз –
Лагъ, ам вуч ятІа», – рахазва векил.
«КІанзава инал заз са къуъл хъийиз,
Ажалдин вилик – халис лезги къуъл!»

КІватІ хъанвай къван и халкъдин арада
Хъана къван лезги къавалар аваз.
Туънт лезги макъам ифей гъавада
Гъатна, ялав хъиз, къати ван алаз.

Къве зуърнединни далдамдин ванци,
КъуькІуьриз рикІер, чІарарни – риб-риб,
Къакъара турар ийизвай хци,
Кутазвай халкъдик лувар, хуъз таъсиб.

Гъажимурадан азадна гъилер,
Ада, лувар хъиз, ахъайна абур.
Халкъдин капари цаварни чилер
Къачуна, Дербент авуна къарсур.

Налугъуди, им шад межлис я гур,
Гъвелни хъайиди туш ина ясдин.
Къуълъуна авай эркни такабур
Халкъдин намусдиз тир санлай хасди.

Гъавилай халкъди хвена пак адет:
Къуъл авун патал къегъалдихъ галаз
Хкъагъна ирид гуъзел – ирид гъед,
Чилин ирид ранг, ирид назик наз.

Гъажимурада язава чархар;
Гъар са таватдин вилик ягъиз мет,
Лугъузва «Гъасса!», ахъайна лувар,
Ирид яржуниз ийизва гъуърмет.

Налугъуди, и къуълъунин тІеат
Чилел ваъ, къиле физва цаварал.
Ваъ, къуъл тушир им, тир им пак дуъа,
Ийизвай Авай Садан варарал.

Дуъа тир авур хатур-гъуърметдай
Къейибурунни суъргуънайбурун,
Дуъа тир авур, лезги миллетда
Куз хъурай лугъуз эркин цІай хурун.

Ажалдал гъалиб хъунин лишан яз
Къалурай чІехи гъунар тир а къуъл.
Вичин мурадар халкъдиз масан яз
Хъуниз эвер гун, хабар тир а къуъл...

Гуъзелри чпин акъалтІарна къуъл,
Гъажимурадан къабулна икрам.
Кис хъана майдан. Халкъ я мад сефил:
Мад са ажалдин шагъид жеда ам.

Тарагъаж алай сегънедал къетІен
Хкаж хъхъана къепІирви эркин.
ЖаллатІдин гъилий шутхунна кемен,
Ана гъайбатдив туна къил вичин.

Вичи хкудна вич алай куъсри,
Вири къуватдив эцяна кІвачер.
Къуъл дуъа тирдан субут яз дугъри
Хъайи карди мад гъейранна эллер.

Дуъа туширтІа къуълъунив лагъай,
А къуълъунин ван къведайни цавуз? –
Кемендин мукІатІ, инсаф чир тахъай,
КъатІ хъана вилив хуън тавур чІавуз!

Халкъди гъарайна: «Къезила жаза!
Къанундин шартІ я – гадармир къулухъ!»
Рахана судья: «Герек туш арза!
Вагъшийриз а шартІ туш ерли талукъ...»

Къвед лагъай сефер къепІирвидин къил
Кеменда туна, тамамна дуван...
Лезги туънт макъам, чи къуълерин къуъл,
Давам жезва тваз, заманайра ван.

2.

ГъвечІи халкъариз зулумар чІехи
Къада пачагъри, тахъана регъуь.

Зи халкъ, ви къисмет туш акъван регъят,
Къве уълкведи вун авунва къве пад.

Ви юкъва сергъят квелди туш кемен?
Къазадик ква къе ви руъгъ, ви беден.

Ви эхиримжи хълагъа тІалаб,
Белки, жагъида гудайбур ваз яб.

Ягъа, устІарар, туънт лезги макъам!
Къуъл ая, зи халкъ, – ви дуъа я ам!

Хуъда ада вун – къатІ жеда кемен!
Гуда ви чилиз Аллагъди темен!

2009

КЪУРУ КЫЛ

Риваят

Са хан хъана са заманда
Девлет, мулкар бул авай.
Мад гзаф хъун адаз кІандай,
Гъахътин къаних тІул авай.

Гъина къизил-безек ава
Гъанаг ада чапхундай.
Нефсни ичІи къве вил авай,
Тежедай къван азгъундай.

Садра адав агакъна ван:
Магъарада са дагъдин
Са хазина ава къакъан,
КІалуб авай утагъдин.

Лугъудай хъи: а хазина
Тур кас хва тир са элдин,
Сейли хъанай ам вирина
Гъардаз ахъа гъилелди.

Вуж я, вуж туш, гъикІ ятІа тІвар
Чиз амачир жемятдиз,
Дегъ заманрин риваятар
РикІелай физ регъятдиз.

Амма ханди эмир гана
Вичин муьтІуьгъ лукІариз:
«Жагъурна, фад гъваш, – лагъана, –
Хазина зи мулкариз.

Жагъурайдаз вичивди кър
Гуда кързил, гимин за,
Юргъа шивни гъулдандин тур
Ийида гъакІ багъин за.

Са гъафтеда гъун тавуртІа,
Куъ кърлер за галудда,
Ам зи гъиле тун тавуртІа,
Куъ килфетар хкудда!..»

КІвачелайиз и дагъ, а дагъ,
Къекъвез хъана фейибур.
Тачагъиз а кързил ужагъ,
Хквез хъана фейибур.

ЛукІар тергна залум ханди,
Галаз чпин хзанар.
Гила кІватІна азгъун чанди
Итимарни жаванар.

Гъа икІ абур къекъвез хъана
Шумудни са гапІалар,
ИчІидаказ хквез хъана,
Къачуз чпин ажалар.

Къанихвилик зулумкардин
Халкъ рекъризвай буъркъуъ яз.
Сад къван хъанач и няс кардин
Хура къваздай къетІи яз.

ВикІегъвилин, къегъалвилин
Хкатнавай куък михъиз.
Чизвай сир и усалвилин
Амай са кас рикІ михъи.

Са арифдар, факъир тир ам
Са кІвач сурун япаллай.
ЧкІай хуъруън есир тир ам
Шалбуз дагъдин хураллай.

Халкъ нефсини зулумкардин
Кутунвайла къасабдик,
Намусдивай арифдардин
Эх хъхъанач азабдик.

Адаз вири чизвай сирер,
Дегъ тарихрин уламар,
Инсанриз хас кимивилер
Ва цаварин каламар.

ЭкъечІна ам вилик хандин:
«ГъинватІа заз чида ам –
А хазина пагъливандин,
За лугъун – ваз гъида ам».

Шит хъвер гъана ханди пІузал:
«И вун хътин саилди
Са кІвач алаз сурун япал,
ГъикІ таб гуй а мензилдиз?»

«Сурун япал ала зи тан,
Зи руъгъ цавун капалла.
Дережадив ахътин къакъан
Вун агакъун яргъалла.

Мензил атІун герек туш заз,
Це заз мягкем итимар,
Лагъай гъар гаф алакъдай къаз,
Иливдайбур тагъкимар.

За гъавурда твада абур,
Фидай падни лугъуда.
На балкІанар ая гъазур,
Хучарар хъуй далудал.

На лугъузвай кързилрин кІвал
Алпан дагъдин къенева.
Магъарадиз фидай рехъ-хвал
Зи зигъинда, рикІева.

Жегъил чІавуз дагъни аран
Ийирла за кІвачелай,
Алпандин сир хъана аян
Садра заз вич-вичелай.

Тик синериз хъана хкаж,
Килигна зун винедай:
Метлеб вуч я, квахъна илаж,
Чун хъунин и дуънеда?

Гъакимарни пачагълугъар
Къвез алатиз, вуч жезва?
Виридакай жезва накъвар,
Гел галачиз пуч жезва...

Зи рикІел Шарвилидикай
Дегъ кысаяр хтана.
Ам дуънъяда хъайидакай
Келпягъна, шак тагъана.

Рекъидайла, халкъдин къегъал
Алпан дагъдихъ туькІвенай.
Вичи кІватІай девлетни мал
Элдиз пайна хъфенай.

Ам акъвазай чка дагъда
Заз жагъуриз кІан хъана,
Чир ийизни гъи саягъда
Гъинал ада чан гана.

Алпан дагъда магъараяр
Гзаф гьалтна рекъел зи.
Хъанач татай мажараяр
Жаздан хъанвай кылел зи.

Агакъна зи кылин мензил
Алпан дагъдин кукІвал къван.
Акуна заз, желбиз къве вил,
Паднавай къве патал къван.

Ам тир гзаф зурба къаяб
Акатай вич зуруник,
Риваятриз гайитІа яб,
Шарвилидин турунин.

Гъанал фена килигна зун
Мягътел хъайи тегъерда.
Акатна зи чандик зурзун,
Акурла дар хъиткъердай:

Яргъи-гуьтІуь ава даркал
Фенвай къенез рагарин.
Къве паднавай къванцин са къвал
Эвез хъанвай ракІарин.

Зун хъиткъердай гъахъна къенез:
Ина чІехи кІвал авай.
ДакІ авачир, экв тушир бес,
Чил, къав, гъакІ къуд цал авай.

Куьгъне къве дуст – къавни чахлах
Акъудна за чантадай.
Галукъарна чахлах цлахъ
ЦІай гъун патал арадал.

Чикъ жагъурна ахпа къуру,
Гъадак фад цІай кутуна.
РикІи гатаз авай хуру,
Гупа-гуп ван къачуна.

Зи бицІи цІун экуьникди
Гъатна ина рапрапар,
ИкІ къизилрин «деманикди»
Жез амай зун алабар.

Зи кІвачерик са къуру къил
Садлагъана акатна,
Хкатай хъиз кІвачикай чил,
Зай гъарайни акъатна.

Къилин кѣве вил хъайи кѣве тІекв
Акваз, хафни яна заз.
Жув квадарнач, гъилевай экв
Гуя гъайкал хъана заз.

Акуна заз са хам табагъ,
Къаргъу хъана элкѣвенвай,
Адал, ифей илисиз тагъ,
Алпан гъарфар кхъенвай:

«Зун, Шарвили, иеси я
И кхъенвай гафарин.
Зи тІалаб я, зи веси я
Им зи чилин халкъариз.

И къизилар, багъа къашар
КІватІна за и уьмуьрда –
Акъажунра, алай гужар,
Гъахъ жагъурдай жигъирда.

Садавайни къакъудай затІ
Авач ина – къазва кѣин.
АвунатІа вуч патал кІватІ
За гъавурда твазва куьн:

Халкъдин зурба крар патал,
Руьгъдик лувар кутадай,
Четин ва дар чІавар патал
КІватІна, туна харада.

Низ жагъайтІа, хазинада
Гъич жуван нефс тваз тахъуй,
Гъич садани ам дуьньяда
Вичинди яз къаз тахъуй.

И веси хуьр гъукумдардин
Гъахъвал авай гъиле тур,
НефстакІанвал арифдардин
Адан рикІе, кѣиле тур.

Нефс тахъайтІа иликъариз,
Адаз къуру кѣил чира,
Тарс це жери иливариз –
АцІун тийир вил чира.

Ам са азгъун пачагъдин кѣил
Я лугъуз, са девришди
Гайиди я, за адан гъил
АцІурайла гимишдив...»

ГъикІ гудатІа а тарс-илим,
Кхъенвай а хамунал.
Кѣил жагъайдаз ганвай тагъким:
Хъфин, къабух къахчуна...

Гъанлай къулухъ, хъана сефил,
Къекъвена зун дуьньяда.
Са сир хъана, за къуру кѣил
Хуьзва жуван чантада...»

Шит хъвер, хандин сивел алай,
Алатай кар авачир:
«Акъудмир зун, саил, кѣиляй,
Гафар рахаз алачир!

Вуч Шарвили?! Вуч Алпан дагъ?!
Къисаяр я, махар я.
На инал заз авур лагълагъ –
Белки, ам ви ахвар я?»

«Заз таб авун ерли туш хас,
Гъар гаф михъи турус я.
Шарвилини тир якъин кас,
Алпан дагъ – чи Шалбуз я».

ЧІалахъ хъанач генани хан,
Жавабрай къеж акунач:
«Бес хазина акъван хъсан
Жуваз вучиз къачунач?»

«За нефсиниз гана тербет,
Вердишна жув тІимилдав.
За кѣизилдиз гузвач кѣимет
Я кѣиле, я гуѣгуѣлда.

Акѣулни руѣгѣ михѣиз пунай
Акѣудзава кѣизилди,
Инсандивай сабур-кѣарай
Кѣакѣудзава кѣизилди...»

Ханди мадни гана суал
Камалѣгѣли факѣирдиз:
«Вучиз веси, аѣалтай вал,
Тамамнач на, ѣмир хѣиз?

Вучиз икѣван йисара на
А хазина-аламат
Гѣиле тунач, авара, на
Чи шагѣдин, гвай адалат?»

«Уѣмуѣр тухуз, квачиз гунагѣ,
Акунач заз садрани
Гѣахѣвал гвай я гѣаким, я шагѣ
Гѣам ина, гѣам ядрани.

Гѣукум гѣиле гѣатай инсан
Акѣатзава кѣапарай,
Квадарзава ада виждан
Азгѣунвилини пура.

Девлет артух жеривилиѣй
Нефсни кѣати кѣати жез ава,
Руѣгѣдин рузи кѣеривилиѣй
Сиве шумуд мез ава.

Ягѣни Намус, Гѣахѣни Турус
Вегѣена хѣиз кѣиметдай,
Вич тай иѣиз жеда ѣавуз,
Ферсуз яз гѣар жигѣетдай.

Чѣехи рикѣер, руѣгѣдин лекѣер
Кѣваз такѣаз, ам гѣат жеда.
Кѣесиб халкѣдин кашар-мекѣер
Адаз юган рат жеда.

Ахѣтинбурал пак хазина
Иѣиз женни ихтибар,
Азгѣунвилини тур жезбина
Чпин руѣгѣдин тартибар?»

Хандин сивел атана хвеш:
«Вун зи патав атана!
Яни залай гѣахѣлуди жеч?!
Тур гила сир лагѣана!

Лагѣ фидай рехѣ Алпан дагѣдиз,
Яни чи пак Шалбуздиз,
Зи векилар аниз яхдиз
Фин кѣадач зи намусдив.

Пар ѣцигдай балкѣанар чал,
Алай чѣехи хучарар,
Вугуда за, атѣун патал
Дагѣдин кѣакѣан кунарар.

Ваз герек туш тѣарун ви кѣил,
Вун акѣваз зи кѣунагѣда.
Анжах сирлу рекѣин шикил
Чѣугу на са табагѣдал...»

Тагѣ авайди хандин рикѣе
Арифдардиз аян я:
«Шарвилидин веси еке
Тамамун заз масан я.

Кѣуру кѣилини тарс течирна,
Хазина гѣун гунагѣ я.
Чира сифте адан сир на,
Ам руѣгѣ патал силагѣ я».

Къуъзуъ касди, яз мукъаят,
Къуру келле чандатай
Акъудайла, хандин суфат
Хъана лацу рангадай.

Аламачир я хам, я як
ГъакІан ичІи къабух я,
Инлай-анлай янаваз квак,
Хаф кутарвал савух я.

Къве вил хъайи текІвер акун
Руъгъдиз азаб ва кичІ я,
Гуя абур, хъана азгъун,
Килигзавай къве мичІ я.

Арифдарди вичин суъгъбет
Давамарна: «Чаз инал
КІан жада дуъз терез, гъелбет,
Жервал чун гъахъ гваз инал.

Шарвилидин и шартІ къиле
Тухуниз чун мажбур я:
Терездин са хиле келле
Эцигна къун мажбур я.

Муъкуъ хиле – гъа къилив къур
Къизилар хъун герек я.
Им касдиз, къве хел сад авур,
Хазинадин куълег я.

А къизилар эл паталди
Чан эцигай гъар са кас
РикІел хуънин мел паталди
Харж авун я кар асас».

Шагъ-хазина гъиле гъатун
Хандин чІехи хиял я:
Къуру къилив къур къизил гун
Са цІиртІ ягъай мисал я.

Тадиз ада мизан-терез
Инал гъунугъ эмирна.
Къил – са хиле, муъкуъ хилез
Къизил-безек ичІирна.

Къил авай пад залан хъана –
КІан хъана мад къизилар.
Азгъун тир хан пашман хъана,
Къил жервал туш къезилар.

Гъана чІехи терезар мад –
Къил мад чилел ацукъна.
Хандин девлет эцигай пад
Хкаж хъана амукъна.

Садлагъана хан къапарай
Акъатна, кичІ акатна:
«Им вуч сир я?! Лагъ, авара!
Суъгъуър яни? Лагъ фад на!»

Арифдарди, хвена мизан,
КІватІна руъгъдин гуж ади:
«Им акІ лагъай чІал я хъи, хан,
Шагъ-хазина туш види!

Заз акур къван ханарикай
Виридалай азгъун яз,
На инсанрин чанарикай
Як атІузва къузгъун яз.

ЖезватІани ваз вун къакъан
Къазвайди хъиз гъилерал,
Къуру келле я вун гъакІан
Виляятдин чилерал...

Къуру къилихъ мадни са сир
Ава, течир чарадаз.
Гъамни за ваз хъийида чир,
КІан ятІа, и арада».

Хандивай вуч жедай лугъуз,
Къах хъанвайла нуькерар,
Аватайла вич икІ агъуз
Халкъдин экуь вилерай?

Арифдарди кьуру кьилин
Къве вил хъайи тІеквера
Накъвар туна – къве гъаб чилин,
КичІ тваз хандин вилера.

Мад терездал эцигна кьил,
Камалэгъли рахана:
«Муькуь хиле эциг къизил,
Лап бицІи кІус», – лагъана.

Эцигна фад, хъанваз агаж,
Ханди гумай куьлуь кІус.
Кьил авай пад хъана хкаж,
Къизил авай пад – агъуз.

Мадни хандин фена зегъле,
Икъван чІавал чІал кьурай:
«Гила кьезил хъана келле –
Им вуч лагъай чІал хьурай?!»

«Им акІ лагъай чІал я хъи, хан,
Фейи чІавуз накъвадик
Кваз амуькдач бенде-инсан
Къанихвилин хьурцадик.

Сур такунмаз, къаних касдин
Тек са руьгъ ваъ, лугъуда,
КІарабарни тежер масдин
Азгъунвилив ацІуда.

ГъакІ хъайила, гъар са инсан
Вичин руьгъдал, гъевесрал
Къаравул яз хъун я хъсан,
Залпанд вегъиз гъерезрал.

Вил ичІи жез хъайитІа ам,
Вердишрай вич вил атІуз.
Хъсан жеда, фейитІа ам
Дере атІуз, чуьл атІуз;

ТІимилдалди фвкъирвиле
Вичин кьил хуьз, беден хуьз,
Кесибвиле, шаирвиле
Руьгъда ягъдин елкен хуьз...

Вири жемат гъар сад вичин
Нефсинин лукІ хъайитІа,
Халкъдикай халкъ, вичел эркин,
ГъикІ жеда, ни ийида?

Ватанди гъикІ акъудрай цуьк,
Руьгъер тирла харапІ яз?
Девлет кІватІна, кьил кьурдаз тик
Герекди накъв – къве гъаб я.

Къуй вилериз вегъирай ам,
Рекъиз руьгъдин азгъунвал.
Халкъдин рикІяй акъатда гъам,
Квахъда чинрай пузгъунвал.

Къизилривни мал-девлетрив
Руьгъ тухарун айиб я.
Ам цаварин наз-няметрив
Кадгъур авун тартиб я...»

ИкІ лагъана, камалэгъли,
Кьил чантадиз хъевгъена,
Шадиз вичел цавар вили,
Кьил элкъвейвал хъфена.

Ам гъи патахъ хъфенатІа,
Гъич садазни чир хъанач,
Ам гъи чилел къекъвенатІа
Акур шегъер, хуьр хъанач.

Къаних ханни, регъуъ хъана,
Катна вичин ватандай.
Лугъуда, ам суфи хъана
Дережаяр къакъандай...

И риваят рикѐл хвейи
Халкъдиз бахтар гъалал я,
Им хазина, дагъда хъайи,
Элдиз жагъай мисал я.

Амма гъар са касди къаних,
Пачагъди ва гъакимди
Ягъиз хъурай вичин къилих
Сафунай и тагъкимдин.

Рикѐллаз хъуй: гъардан къилив,
Къаз такъуна тариф, тѐвар,
Къведа садра – хуърай вилив –
Къуру къил гвай арифдар.

2014

КЪИЛЕР

Автордин патай 5

ШИИРАР

Хъуьтѐуьн цуьквер.....	7
Рикѐин эквер.....	7
Живни зун.....	8
Фад алуькай къуьд	9
«Абумуслим, гъа са рушан дердинай...».....	10
Аялвал	10
«Зун гадарна катна зи шив...»	11
Йифен виред дуьм лацу къугъ...»	12
«Шехъ, цѐвелин тар...».....	12
«Хъуьтѐуьн йиф. Аяз я бетер...»	13
«Яд авачир къванцел са...»	13
«Вун асиррин муркѐадилаь элячѐда...»	14
Са шаирдиз.....	14
Чайка.....	15
«И уьмуьрда за квадардай затѐ авач...»	15
Хъуьтѐуьн элегия	16
Са вуч ятѐани теквиликай	
Рагъэкъечѐдай патан саягъда.....	17
Бетховен. Игитвилин симфония	17
Цѐвелин тар	17
Муьгъуьббатдин сонет	18
«Накъан зи югъ алатна накъ,..»	19
«Галамачиз уьмуьрдихъ вил...»	19
Хуьре хъуьтѐуьн йиф.....	19
Рагъданихъ гъуьл.....	20
Экспромт-зарафат	20
Ви вилер.....	21
Рекъизвай игитдин эхиримжи мани.....	21
«Алад жуван пакад йикъаз – кичѐе жемир...»	21

Вахт.....	22
Къванци-мани.....	23
Киџикай баллада.....	24
«За даим Вун жагъурзава...».....	24
Манкъурт.....	25
«Жегъил хъхъана...».....	27
«Цаварал акъалтна цифер...».....	27
«Акунани ваз шедайвал булутар...».....	28
Ажайиб легъзе.....	28
«Пагъ, Миграгърин гатун йифер...».....	28
Зулун эхирдин сонет.....	29
Зулун шиир.....	30
Тарари кыл къадайла тик.....	30
Къуъзуъ шаирдикай сонет.....	31
«Амукъайла йифера тек...».....	31
«Хабарсуз вичел акъалтнайтIа чан...».....	32
Теквилин сонет.....	32
Гадарнавай кIвалин сонет.....	33
Чил.....	33
Гатфарин сонет.....	33
Дидедин сурал.....	34
Зи хъен йифен дакIарда.....	36
Гаф.....	37
Зулун рехъ.....	38
Къве шаирдин ихтилат.....	39
Патахъай къвезвай ванер ва сесер.....	39
Велед.....	41
Ахвар.....	41
«Михъи дафтар, къе гаруз элкъвенва зун...».....	42
Билбил.....	42
Зи дидедиз ухшар дишегълидикай сонет.....	43
Етим Эмин къейи югъ.....	44
Общежитие.....	45
Къуъзуъвал.....	46
«Диде! Диде! Югъ-къандавай...».....	47
«Тебиат, заз жемир муьтIуьгъ...».....	48
«РикI, гуьлле хъиз, физва хайи дагъларихъ...».....	48
Къумлухда рагъдан.....	48
Инсанар, марф вилив хуъзвай... ..	49
Аял.....	50
«КIанзава заз зи дафтарар кукIвариз вири...».....	53
«Дурум гунуг хас авуна къилихдиз...».....	53
ТIурфандин йиф.....	54
Учир.....	55

Ичерин багъ.....	57
Гишин къушар.....	58
Сифте жив.....	58
Моцарт ва Сальери.....	59
Расим Гъажиди язава кфил.....	60
Лезгистан.....	61
Уъмуърдин гар.....	61
Алукъда февраль.....	62
Чан хтун.....	62
Гунагъ квачир руш.....	64
«РикIивайни, ахътин са югъ алукъда...».....	64
«Заз – дад-бидад! – мумкинвал це чара жедай...».....	65
Гуьзел бадедиз.....	66
«Гъикъван кеф я гъисс авун жув...».....	67
«Рекъин юкъвал гъиссзава за юргъунвал...».....	68
«Йиф атайла, заз и дуьнья, инсанар...».....	68
«Зун буьркъуъ я ахвара...».....	69
Гъайванхана.....	70
«ЧIалахъ жемир, лугъурла хуш гафар за...».....	70
«Са вун ава. Анжах са вун...».....	71
«Мукъвара авахъда пешер...».....	71
Баллада.....	72
Юнгъва.....	74
Эминан гъам.....	75
Бан-бубадин ван.....	75
Миграгъа авай мискиин.....	76
Накъни къе.....	78
«Я зун – зун туш, я вун – туш вун...».....	78
«Къисмет я ам – ахвар атIун...».....	79
«Мугъманар я къе чун Агъа-СтIалдин...».....	80
«Заз кIандай вун. Заз кIандай ви бедендив...».....	81
«Авайди туш бахт дивана фагъирдиз...».....	78
Афгъанистан.....	82
Шаир Сулейман.....	83
Умуд.....	84
Гатфар.....	84
Халкъдин чин.....	85
Къара-булах.....	87
Лейладиз.....	88
Алибег Фатахов. 1935.....	88
ЖаллатIар.....	89
Мукални кIаш.....	90
Шаирдин гуьмбет.....	93
«Вун виридаз ачух хъанва, дишегъли...».....	95

Багъишламиша	95
«Чуьнуьхда за садра эхир...»	96
«Хуш хъанвачни и гуьлуьшан гатфариз...»	97
«Икрагъ хъанва зун – яб гудай бейниван...»	97
«Зи ханвай ахвари...»	98
Садвал.....	99
Са Лезгистан.....	101
Хъайи кар.....	101
Айгъамдин шиир.....	101
Элегия.....	102
«Сефил йикъар...»	104
«Къуд цIар авай шиирда вуч тваз жеда?..».....	105
«Хъсанвилиз кIан жемир ваз хъсанвал...»	105
«Хайямани агъзурни са шумуда...»	105
«Халкъдин дерт-гъам гъисс тийидай небгетдиз...»	106
«Ибрагъима кхъейди тир: «Бахтар пайзава»...»	106
«Эминан халкъ етимхана уьлкведа...»	106
«Хайи халкъдин гъарайдиз гъай лагъай генерал...»	106
«Рубаида са цIар ава, муькуь пуд цIарцIин...»	107
«Икъван чIавал гуьзелрикай атIанвай чIалар...»	107
«Зун жув жув яз амач – михъиз дегинш хъанва зун...» ..	107
Къарагъ, лезгияр!.....	107
Дидедин чIал	108
«Шихнесиран илгъамдин нев...»	109
«Зун ви вилик ква, эй пачагъ цаваринни чилерин...» ..	110
«Уьмуьр хъвана алатдай са фейжан туш, зи дуст...» ...	110
«Хъвайи чIавуз къил ягъай хъиз жедай заз кIарцIи...» ..	110
«Лугъуда хъи са лезгийри: «Къуьруь хъанва чун...»	111
«Ватан физва – Шарвилидиз эвера, лезги!..»	111
«Кесибвилин падеж» чIала ачух авур кас...»	111
«РикIиз ягъай са цIарцIин экв, куькIвена, квахъна...» ..	111
Жув жував рахун	112
ЦIай.....	113
Жуваз теселли	115
Къил хкаж, Арбен!	117
Йифен суфатар	119
Ви хатурдай	123
Гуьмбет	124
Яру дере	125
«Гъайиф, завай ваз вири дерт...»	126
«Са гъилера заз цIийи...»	127
Шаирдин бахт.....	128
Лезгистан	129
Ватандин вилик	130

Чепелукъ	131
Мус хъфин чун Лезгистандиз.....	132
Халкъдин рикI алай манидар	
Ризабала Агъабалаевакай къве шиир.....	134
Зулун марфар.....	137
РикIел къван	138
Ватандин гум	140
Лезги гъава.....	140
«Чуру хъанва, кумач туьнт зак тав а зи...»	142
Ибрагъимаз гъатта жеда ала къун.....	142
На низ лугъуда?.....	142
Шаир Шихнесир	143
«Гъайиф хъана лацу чарчин кIусар заз...»	144
«Вуч ятIани къаз кIанзава жувай заз...»	144
«– РикI, тIа жемир!..»	144
«Инсандин мефтIни рикI...»	145
Шаир ва халкъ	146
Сабур гуда Эмина квез	147
ЧIулав гьер	147
Дишегълияр.....	149
Йиф – тарагъаж	151
«КIелзавай кас, гъиле къуна ктаб зи...»	152
Къван.....	153
Муьгъуьббат	154
Абдулкъадир Сайдумовакай	155
«– Лагъ, зун вуьж я, лагъ, вун гъим я?..»	155
Къукъ	156
Жив.....	156
Яр.....	157
Арш	158
Яш.....	159
Саилар	159
Шиш-къавах	161
Дуьа.....	162
Зи Миграгъ.....	163
Шииратни, чехирни, вун	164
Къве малаик	165
Сажидин Саидгъасановаз ачух чар	165
Арарат.....	168
Уьмуьрдин тежриба	168
Сегъердинни рагъдандин арада	169
Къвечхел тар.....	170
Жув яз амукъ.....	170

Са кьуьзуь лезгиди Урусатдин	
Президентдиз кхъей чар	172
Лезги гел	173
Яд кьадрида	174
«Чи Жамидин-муаллим тир тамада...»	175
Гъей, куьн...	176
Цийи йисан сагълугъ	177
«Алукънава мадни рагъдан...»	178
«Къама ялар тваз, жув арифдар хъиз...»	179
«Зун Джамидин муьруьдвиле хъана лагъайтIа...»	179
Къведан ялгъузвал	179
«Писни хъсан, атай кьилел...»	179
«Икъван гагъда яшайишдиз...»	180
Милей	181
«Ава, лугъуда, виридахъ сергъят...»	182
«Лагъай чIавуз за ваз «чан»...»	182
«РикIиз, йифен хана ахвар...»	183
«ДакIардихъ жив кIвахъиз жеда...»	183
Кивал	184
Ясин ва билбил	186
Йифен цав	188
«Хам, хъалхъас хъиз, кIеви хъана...»	189
ГъвечIи гада дакIарда	190
«Хъфена вун Испикиз...»	192
Къагъриманвал къалин я	193
«Писвал чилел артух хъанва...»	194
«Гъикъикъи я Машрикъ патан шаирар...»	194
«Шегъре вилик экIяй жезва...»	195
Къурагъа кьуьд	196
Бубуйрин чуьл	197
«Чуплах багъдин тарарикай...»	197
«Физва, физва зун, рехъ атIуз...»	198
«Гана гъаким бубади...»	198
ГъвечIи гадади кIелзава ктаб	199
Низами	200
Фикир	201
«Халис шиирар кьит хъанва пара...»	201
«Тупар ягъмир, лезги стха...»	202
Асеф Мегъманан тариф	202
Зи дуст азиз мирзебеговаз	203
Рекъимир, цIегъ...	204
Шудургъадиз баянар	206
Тупчийр	207
Экуьн бере	208

«– Куьз ава вун гуьгъуьлда циф ацукъиз?...»	209
«Уьмуьрдин вири ваъ, амма и къанун...»	209
«Халкъдай чIавуз лезги чIалан гафарган...»	209
«Акваз-такваз уьмуьрдин пай алатна фена...»	210
Вил галамай ахвар	210
Миграгъ	213
«Юргъун хъанва, галат хъанва...»	216
«И аямдин гъахъсузвилер...»	217
«За кхъида вакай шиир ашкъидин...»	217
Шаир	218
Вичин усал газетда зи тIвар кьун	
къадагъа авунвай тупIал редактордиз	219
«Гъил къахчу залай, шиирар. За квез...»	220
«Вуч лугъун ваз, играми зул...»	221
Марианна Беерле-Моораз	222
«Вуч гуьзел я багъри макан Миграгъ Къемеран!..»	222
Къудар	223
Лумудин тар	224
«КIанзамач килигиз инсанрин вилериз...»	225
Алпан кхъинар	225
Кфил	226
Елкен	227
Яран сувар	228
«РикIни, мезни, гъилни ахъа Азедин духтур...»	230
Хуьруьн руш	230
Хтулдиз	232
Суалар	232
«Лагъ, яни вун агъайни яз вердишди...»	234
«Чидач, гъинай икъван сабур...»	235
Мердали Жалиловакай кьве гаф	236
Къекъер	237
КIелет дагъ	242
Цаварин цифер	244
«Зи хирерал кIвахай къван кьел!..»	245
Муаллим	245
Шалбуз дагъдин кIус	246
Вили цавар	248

ЭПИГРАММАЯР ВА ПАРОДИЯР

Гъакимдин кьуллугъ гъиле гъатна машгъур	
хъайи са чIаларбандиз	249
Вичихъ са месэладайни тайин фикир	

авачир са чІаларбандиз	249
«Арчу ва Цир» ктабдин автордиз.....	249
Сонет вуч ятІа течиз, сонетрин	
тажар кхъизвай са чІаларбандиз	250
ДатІана вичин чІалар чешне яз гъидай, кхиле	
романар ава лугъуз дамахардай лагълагъчи	
са чІаларбандиз.....	250
Са лавгъа чІаларбандиз.....	250
Къил акъудиз четин къилихар квай са чІаларбандиз..	250
Гъи шаирди гъикъван масабурун цІарар	
чуънуъхзаваТІа лугъуз гиман гъиз, абурун гъисаб	
къун патал ктабар кІелдай са чІаларбандиз	251
Низамидин шиирар лезги чІалаз таржума	
авур тупІал дилмаждиз.....	251
Шииррин цІийи кІалубар арадал гъиз,	
абуроз ажайиб тІварар гудай са чІаларбандиз.....	251
Самовар	252
Нефс	253
Ви тІварунихъ галай гъс.....	254
Тариф ийиз анжах жуван... ..	254
Хиялрин чувалар	255
Дигмиш тежер емишар	256
Сада садаз чим акъудунин къанун	258
Къве къуъуъди, къве шаир ва са свас	259

АЯЛАР ПАТАЛ ШИИРАР

Яргъируш	262
Чи вацІал чан хтана	262
Алван.....	263
Акъвазна са гафунал	263
Гъетер гъисабдайла	264
Хуъруън нуькІ.....	265
Чун марфадик акатна	265
Чи кІвалин къавал	266
КІелер хуъзва за	267
Чи дана	268
За са къелем акіурна	268
Чун къве вахни	269
ГъвечІи вахан къеб.....	270
Бес я гила.....	270
Саламан «4»	271
Чекмечи	272
Пси ва ниси	273

Гъей, гъуърчехъан!.....	274
Хуъруън гъвечи гадаяр.....	275
Живедин хала	277
Деве	278
Севрен дерт.....	279
Хъанахъаначкъван	282
Мийир-Межер	285
Багъа мугъман	287
Кердедин сир	288
Шудургъа ва карапати	294

ПОЭМАЯР

Пайгъамбар	305
Игитвилин сюита.....	324
КъванцІила	328
Пешапай.....	353
Туба, ва я Руъгъдин поэма.....	383
Ярагъ Мегъамедан гъазават	395
Фана багъдин гъуъруъяр,	
ва я Етим Эминан эхиримжи югъ	451
Къучи Салман	482
ЧІагъанчи	493
Шикилрин кІвал	501
Куг-руш.....	514
Къве лат	519
Тарагъаждин вилик къуъл.....	523
Къуру къил	529

Арбен Кардаш
(*Арбен Мехединович Кардашов*)

ИЗБРАННОЕ

На лезгинском языке

Редактор *Л. Кардашова*
Художник *Р. Темирова*
Художественный редактор *М. Левченко*
Технический редактор *В. Гаджиева*

Лицензия ИД 05334 от 10.07.01

Подписано в печать 12.05.2020.
Формат 84x108^{1/32}. Бумага офсетная.
Гарнитура «SchoolBookC». Печать офсетная.
Уч.-изд. л. 24,5. Усл. печ. л 29,0.
Тираж 300 экз. Заказ № 536.
Цена свободная

ГАУ РД «Дагестанское книжное издательство»
Министерства информатизации, связи и
массовых коммуникаций РД,
367000, г. Махачкала, ул. Пушкина, 6.

Отпечатано в ООО «Издательство «Лотос»,
367018, РД, г. Махачкала, пр. Петра I, 61